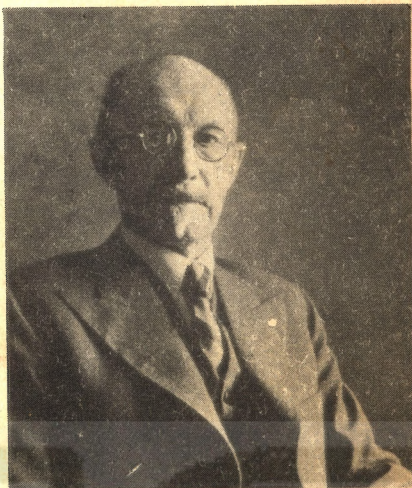

johan bojer

«Foamea cea mare e foamea de absolut. Per cunoaște ambiția de a învăța, dorița de a acumula știință, orgoliul de a construi, tentația de a crea. Eșecul și ruina, durerea și moartea însoțesc toate încercările sale.

Nu e greu de văzut: *Foamea cea mare* e un roman al condiției umane. Acum mai bine de cincizeci de ani, Bojer scria o dramă a absurdului și nimic mai tulburător și mai plin de învățăminte pentru cititorul de azi atent la istoria ideilor, decât faptul de a regăsi aci, cu treizeci de ani înaintea lui Camus, și în chipul cel mai explicit, mitul lui Sisif și motivul revoltei.»

ALEXANDRU SEVER

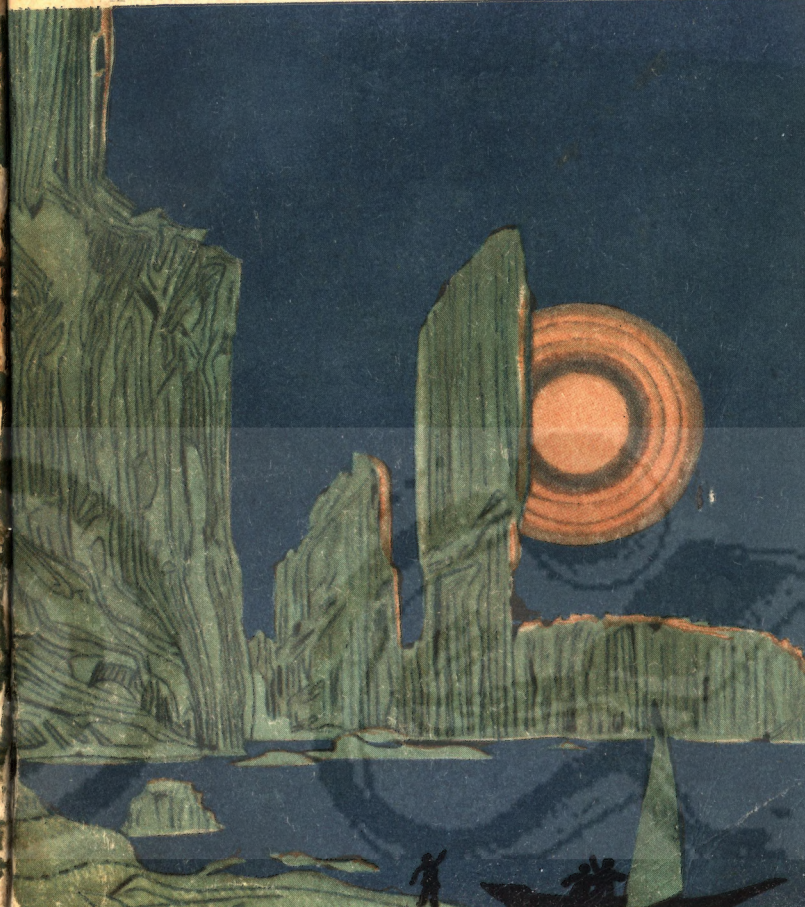
510

johan bojer

fascinația minciunii.
foamea cea mare

johan bojer

Lei 5

editura pentru literatura

Coperta Al Szatmáry

johan bojer

fascinația minciunii

●

foamea cea mare

ROMANE

TRADUCERE DE

ALEXANDRU SEVER

ȘI MARIA-ALICE BOTEZ

PREFAȚĂ DE

ALEXANDRU SEVER

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

JOHAN BOJER

Troens Makt, roman,

© Gyldendal, Norsk Forlag, Oslo, 1954

*

Den Store Hunger, roman

© Gyldendal, Norsk Forlag, Oslo, 1927.

PREFAȚA

Ca și Strindberg, Bojer este un „fiu de slujnică“, împrejurare poate la fel de hotărâtoare, deși într-un sens cu totul diferit. În timp ce Strindberg, chinuit de timpuriu de un complex de inferioritate, va fi de un orgoliu nebun care, complicat ulterior de un dezechilibru psihic, va face din el, probabil în virtutea cine știe cărei legi a compensației, un revoltat violent și anarhic, Bojer, fire mai cumpănită, trăind de altfel și mult mai adânc condiția primei sale servituți, va fi cu mult mai bine pregătit să înțeleagă lumea din care provine, mecanismul și asprele ei frumuseți.

Născut în 1872, la Orkedalsören, Johan este fiul unei țărănci care își câștigă existența ca servitoare la Trondheim. E, în cea mai mare măsură, un fiu al mamei sale, nu numai pentru că fiind un copil nelegitim se află sub jurisdicția ei, dar pentru că de la ea a moștenit probabil și voioșia, și dispozițiile artistice. Obligată să muncească, mama încredințează copilul unei familii de țărani nevoiași. Așa se face că deși mama este o femeie plecată de la țară, copilul, crescut într-o familie de țărani, va trăi până la 18 ani în sat, la Rissa, în condițiile unui țăran, iar adevărata sa mamă va fi, prin generozitatea inimei și continuitatea prezenței, mama Randi, mama adoptivă. Tatăl nu e cu totul absent : el e cel ce plătește întreținerea. Atâtea premature complicații sentimentale nu rămân fără consecințe ; e plină opera lui Bojer de mame nefericite, de copii nelegitimi, abandonati, uciși,

înfiat; și nu ne va fi de mirare să aflăm că prima temă care răsună în opera scriitorului este tema maternității.

Cea de a doua temă va fi aceea a muncii. Fiu de slujnică, Bojer a fost mult timp, în sensul cel mai propriu al cuvîntului, un om obligat să muncească : argat, cioban, băiat de prăvălie, apoi comis-voiajor al unei întreprinderi de mașini de cusut, funcționar la un angrosist de pește, pescar de ocazie în Lofoten, actor, ziarist, omul ăsta a muncit prea mult în viața lui pentru ca să nu recunoască în muncă una din puterile creatoare ale lumii și una din valorile ei constante.

Chiar agonisirea culturii a fost pentru el un prilej de nesfîrșite osteneți. Cioban la 18 ani și dramaturg la 23 — asemenea salturi presupun rupturi de țesuturi, o adevărată revoluție intimă. Puținii sînt în stare, asemeni tînărului Bojer, să cheltuiască atîta energie pentru a fi altceva decît ceea ce le oferă meschinăria împrejurărilor. Toată viața a avut sentimentul că nu știe destul, că trebuie să învețe. A umblat pe la tot felul de școli mărunte, doar-doar o agonisi puțină cultură : școala elementară, oarecare instrucție religioasă, o școală „departamentală” cu un profesor entuziasmat de Ibsen, o școală de subofițeri, de doi ani, preferată pentru că era gratuită și oferea pe lîngă o soldă de 20 de öre pe zi, unele cunoștințe de matematică, de istorie și de literatură, un curs gratuit de corespondență comercială și cîte și mai cîte ! Oriunde poate afla cultură fără cheltuială, chiar dacă nu fără osteneală, Johan e prezent : frecventează o Academie populară unde aude pentru prima oară numele lui Shakespeare ; e nelipsit din sălile de conferință unde are ocazie să asculte pe Herman Bang și Knut Hamsun ; e mușteriu la toate bibliotecile, citește orice îi cade în mînă, Björnson, Ibsen, Kielland, Hugo, Zola, Maupassant ; va audia cursuri de literatură și de filozofie la universitate, bîncînteles ca student neînscris, extrauniversitar. E în zbaterea asta nebună ceva mai mult decît o foame de învățătură : e o fascinație a culturii. Cînd izbutește să plece în străinătate, primul oraș pe care îl alege e Parisul : desigur, pentru că Parisul e orașul prin excelență al culturii. Cînd se căsătorește, la toate virtuțile soției sale, le adaugă pe acelea că e

licențiată în științe și cunoaște perfect engleza și germana. E cogeamite bărbat și scriitor reputat și încă socoate că instrucțiunea sa nu e desăvârșită numai pentru că nu cunoaște încă Anglia. Ca să plece în Anglia se apucă să mai învețe engleză ; nu face nici o călătorie despre care să nu aibă impresia că e o călătorie de studii. Citește enorm, la nimereală, așa cum s-a obișnuit din prima tinerețe, se preocupă de filozofie pe care o asimilează rău și se interesează de știință deși nu are nici o încredere în puterile ei de a spori fericirea omului. Ca formație intelectuală este un autodidact cu aspirația mării intelectualități.

Revelația literaturii va fi avut-o cu siguranță în goana asta nesfârșită prin biblioteci, teatre, săli de conferințe. Primele sale încercări datează din 1894. Teatrul și proza — Ibsen și Björnson — îi dispută deopotrivă atenția. Și cine știe de nu va fi ambiționat să anexeze cu aceeași putere domeniul dramaturgiei și acel al prozei, căci dacă primele două încercări literare sînt piese de teatru, prima izbîndă în anul următor va fi o nuvelă. Avem aci, într-adevăr, cele două direcții principale pe care se va manifesta talentul său generos. Izbînda prozei asupra teatrului va fi o izbîndă relativ tîrzie, dar definitivă și solidă.

În *Mama*, un fiu iubitor delapidază ca să îndulcească traiul mamei și, în primejdia de a fi arestat, se sinucide. E o piesă într-un act, scrisă stîngaci, fără nici o valoare reală. Remarcăm numai că primii săi eroi sînt o mamă și fiul ei, adică acele personaje esențiale care fac substanța unei familii, mama fiind aceea care o creează și copilul, acela care o justifică. *Helga* este istoria unei pruncucideri. O fată de clăcaș aduce pe lume un copil nelegitim și mama fetei îl înăbușă. Observația exactă și consemnarea conștiințioasă sînt primele virtuți evidente. Tot mama și copilul sînt personajele principale și în *Mama Lea*. Văduvă, cu cîțiva copii, și ruinată de pe urma unui soț neglijent, preocupat steril de politică mai degrabă decît de administrarea averii, liberă în sfîrșit de prezența stînjenitoare a bărbatului, preia frînele familiei, luptă cu creditorii, reface averea și o sporește, construiește uzine și o cale ferată, desăvârșește educația copiilor din care face savanți și artiști. La optzeci de ani, înconjurată de

copii și de nepoți, strălucind apoteotic în bogăție și fericire, mama Lea este deopotrivă simbolul maternității și al muncii. Ca și munca, maternitatea este, așadar, un principiu creator. *Mama Lea* este, evident, un basm, care amintește de basmele Selmei Lagerlöf scrise cu mijloacele romanului. Un fel de robinsonadă în perimetrul unei familii în care izbândește tentația creației din nimic.

Nu lipsește în acest roman, pe acea linie care e menită să evidențieze un contrast semnificativ, nici drama unei familii, nici pruncuciderea. Aci, personajul cel mai interesant, la polul opus al energiei, e Hans Lunde. Acesta, descoperind că argatul e aman-tul mamei, plănuiește să-l omoare. Dar Hans e un trântor din vocație și un zăbavnic din lașitate și argatul are răgazul să-și omoare stăpînul și să se căsătorească cu văduva. Disprețuit de nevastă, Hans își amenință tatăl vitreg cu denunțul, dar sfîrșește prin a împrumuta bani de la el. Scîrbită de atîta lașitate, femeia lui Hans refuză să-i facă un copil, își omoară pruncul și va sfîrși la pușcărie. Cu aureola unei victime, trântorul, încet la mîna și spornic la gură, ajunge deputat. Individul e un Ham-let, temporizator nu din scrupul, ci din indolență și lașitate, preferînd vanitos solilocului intim, discursul electoral și aplauzele întrunirilor.

Maternitatea e și tema unei piese de teatru : *Teodora*. Femeia e o intelectuală cu gustul acut al independenței. Matematiciană, pregătindu-se pentru o carieră științifică, și-ar dori un copil care să n-o coste rutela împovărătoare a unui bărbat. Copilul acesta se naște, dar moare curînd ; și Teodora, suspectîndu-se a-l fi neglijat în favoarea studiilor sale, își arde teza de doctorat și se sinucide. Piesa a fost socotită antifeministă și poate chiar cu această intenție a fost scrisă, deși e limpede că drama aci nu e rezultatul unui conflict între rigorile intelectualității și imperativele maternității, ci rezultă pur și simplu din condiționarea excesivă a maternității, dacă nu chiar din programarea nefericită a unei idei în cîmpul relațiilor afective.

Dar scrierea care abordează tema maternității, pentru ea înșiși, fără implicații lăaturalnice, e un roman : *Pelerinajul*. La

prima vedere s-ar zice că *Pelerinajul*, ca și *Helga*, este istoria unei maternități refuzate. De fapt, de astă dată avem aci studiul unei obsesii a maternității. Abandonat la naștere de mama sa, copilul nelegitim e înfiat de o familie a cărei urmă se pierde. Toate încercările ulterioare ale mamei de a-și regăsi copilul, eșuează. Regina Aas, mama, își găsește slujbă la un negustor bogat, devine chiar soția lui, dar ceea ce-i lipsește cu adevărat e propriul ei copil. Obsesia ia proporții; când află de moartea copilului, femeia refuză să creadă; nebună, existența ei devine un lung pelerinaj în căutarea unui copil definitiv absent. Un drum al calvarului matern. Ca și în *Teodora*, maternitatea contrazisă se răzbună.

Mai solide, mai adevărate și mai frumoase, sînt romanele muncii. Cronologic vorbind, aceste romane, cu un caracter pronunțat epic, aparțin unei perioade de maturitate. E perioada creațiilor sale de seamă. Tema răsună totuși foarte devreme în operă, chiar dacă nu e, la început, decît o temă secundară, ca în așa zisele romane politice, în care accentul cade pe critica politicianismului. Într-un roman ca *Un om popular*, munca este deocamdată un termen de opoziție și de confruntare. Politicianismul, adică, este definit în raport cu munca, drept o activitate sterilă, iluzorie. Ca și soțul mamei Lea, Peter Hegge, politician pătimaș, își neglijează pămîntul și familia. E cît pe ce să-și piardă averea, femeia îl urăște, un fiu îi piere, o fiică se sacrifică căsătorindu-se cu unul din creditori; el însuși, împușinat moralmente, după ce e ales primar, năzuiește la deputăție; se înecă în cele din urmă — în chipul cel mai simbolic cu putință — în timpul unei manifestații populare. Curios e că toate nenorocirile, dacă nu sînt urmarea directă a pasiunii funeste pentru politică, derivă prin contaminare. În opoziție cu Peter, e femeia lui, cea care întretine spiritul familiei și Traug, învățătorul care preferă în cele din urmă politicii sterile, munca fecundă, de desțelenire a pămîntului. Un frate bun cu Peter Hegge, mai corupt însă și mai abil, este și maestrul mașinațiunilor politice, Sokrates Hector Snorre Kahrs din *Eternul război*. Valorile de opoziție sînt și aici, ca întotdeauna, familia și munca, deși familia —

familia Brandt — e amenințată de disensiuni și cei care fac elogiul muncii nu sînt propriu-zis muncitori. Între drama familiei și istoria sforărilor politice, iată și un episod, bine cunoscut de acum, chiar dacă în termeni nițel inversați : o servitoare naște un copil nelegitim, dar cel care se sinucide e tatăl, pastorul Berg. Ca și *Un om popular*, romanul, deficitar în studiul pasiunilor, reușește mai bine în observația mecanismului politic.

Însă cînd va voi să facă din muncă o temă centrală, Bojer va renunța la lumea politicienilor, la personaje exemplare, de basm, ca mama Lea, la inginerii, artiștii și învățătorii săi, la bogătașii de tipul bătrînului Brandt și se va duce să caute munca acolo unde este la ea acasă, acolo unde ea este o necesitate absolută și e resimțită ca un principiu al existenței : în lumea țăranilor și pescarilor. De muncitorul industrial se apropie dificil, îl cunoaște superficial deși îl simpatizează, chiar cînd îi face loc în operă are un rol secundar, sau deține funcția unei mase de fond ca în *Sigurd Braa*.

Romanele muncii sînt romane de mare densitate epică, îmbrățișînd viața colectivităților : romane puternice, de un realism sobru, strălucind prin puterea, exactitatea și minuția observației, impregnate de un sentiment al adevărului, unic.

Ultimul Viking e romanul pescarilor norvegieni. Epoca pescuitului cu ambarcațiuni prevăzute cu pînze se apropie de sfîrșit. Dar a avea o barcă proprie este încă visul oricărui pescar. Kristoffer se îndatorează, își adjudecă la o licitație o barcă, „Kobbe“ și pleacă în larg cu un echipaj din care nu lipsește Lars, fiul său. Echiparea vasului, angajarea echipajului, lăsarea bărcilor pe apă, slujba înainte de plecare, furtunile, pescuitul în regiunea insulelor Lofoten, viața pescarilor în sezonul pescuitului, bețiile, bățile, duminicile de odihnă, ceasul pescuitului bogat, vînătoarea bancurilor de pești, tehnica vînzărilor de pește, rapacitatea negustorilor, obiceiurile marinărești — totul e văzut cu ochiul atent al unui enciclopedist. Romanul amintește, prin amploarea epică, de *Oamenii mării*, sau de *Moby Dick*, fără să aibă nimic din senzaționalul poetic al primului, nici din alura fantastică a celui de al doilea. Dramatismul norvegianu-

lui e mai sobru. Lupta omului cu forțele naturii are chipul și înfățișarea muncii de toate zilele. Munca este aci principiul suprem al vieții. Pescarul, care e de fapt un țăran cu pasiunea mării, nu e cu nimic mai prejos, în crunta sa tenacitate, decât plugarul : țarina sa este marea și pentru ca să-i poată smulge recoltele de pește, el are nevoie de tot atîta putere, îndîrjire și credință cîtă cheltuiește plugarul ce-și cară cu sacul pămîntul de care are nevoie ca să-și sporească ogorul firav dintre două stînci.

Sînt în romanul acesta episoade memorabile, de un dramatism concentrat, de o mare frumusețe. Iată scena în care echipajul, la odihnă, deschide lădițele aduse de acasă : e un fel de ceremonie intimă, un mod de a lua legătura, peste timp și loc, cu cei îndepărtați și dragi ; Per Suzansa descoperă că are lepră și, lăsat în libertate condiționată, trăiește înfiorat, fără putința de a se destăinui cuiva, ultimul sezon de pescuit ; Lars, fiul lui Kristoffer, citește povestirile despre pescari ale lui Björnson pescarilor bărboși, uimiți să descopere, prin mijlocirea artei, un sens mai înalt existenței lor ; Elezeus Hylla se îmbolnăvește de moarte și Henrik Rabben, cel mai așezat și mai evlavios membru al echipajului, primește rugămintea tovarășilor săi de a spovedi muribundul și de a-i da dezlegarea de care are nevoie ca să moară liniștit ; „Kobbe“ naufragiază, Kanelless, unul din tinerii echipajului, își pierde cunoștința și Kristoffer, după ce îl susține timp îndelungat cu o singură mînă, ca să nu se înece, îl lasă în cele din urmă să cadă în valuri, chinuit de remușcări. Romanul nu face, așa cum s-ar putea crede, elogiul unei epoci revoluate, ci e un prilej de a reconstitui trăsăturile fundamentale ale unui popor, înverșunat pe stîncile sale să supraviețuiască și să salveze, odată cu ființa sa fizică, umanitatea lui superbă, spiritul său nemuritor.

Emigranții e, bineînțeles, romanul emigranților norvegieni în Statele Unite. Aceștia sînt de regulă oamenii cei mai săraci ai Norvegiei. Intr-o țară de stînci, viziunea pămînturilor nesfîrșite ale Americii este fascinantă. Mai ales tinerii ambițioși, care nu mai vor să se împace cu sărăcia, cu servituțile serviciului

militar și cu lipsa de drepturi politice, sînt gata să plece : e felul lor particular de a-și exprima nemulțumirea. Romanul se constituie din urmărirea atentă a unui grup de emigranți. Elsa, fiica colonelului Dyrendal, se îndrăgostește de Ola Vatne, argat pe moșia tatălui său și pentru că situația e prea gîngășă ca s-o rabde pămîntul Norvegiei, unica soluție convenabilă pentru toți e plecarea pe pămînturile îndepărtate ale Americii. Morten Kvidal, întors de la meserie, din oraș, descoperă că are în mama și în frații săi o familie foarte grea, că petecul de pămînt pe care îl posedă ar cere o muncă colosală pentru a-l pune cît de cît în valoare și că a se căsători în aceste condiții cu fata pe care o iubește, ar însemna s-o condamne la sărăcie pe viață ; pentru el America înseamnă posibilitatea de a se îmbogăți, adică posibilitatea de a reveni în țară să fructifice pămîntul, să-și susțină familia și să se căsătorească. Prototipul țăranului sărac e Kal Skaret : ca să-și sporească ogorul dintre stînci, omul cară pămînt cu sacii ; o muncă de Sisif care nu-i poate aduce totuși nimic ; o familie de cinci suflete, copii mici care nu-l pot încă ajuta, datori infinite, toate îl zdrobesc ; pentru el, America e salvarea, unica, soluția fără alternativă. Acestui grup li se adaugă Jo Berg, un învățător ratat și Anton Noreng, un tînr crescut lîngă fusta mamei, efeminat, fără voință și fără direcție, căruia America îi este „administrată“ ca un medicament. Conducătorul grupului va fi Erik Foss, un concetățean revenit din Lumea Nouă cu ceva bani, care se arată gata să suporte parte din primele cheltuieli ale emigranților, numai din dorința de a putea întemeia dincolo de ocean o colonie de norvegieni ; siguranța, dorința de a importa în naționalii săi, o parte din sufletul acela al patriei de care are nevoie pentru ca să se simtă întreg, sînt mobilurile care îl determină. Ajunși în America, singuri în preria întelenită, emigranții încep să cultive pămîntul și să dureze o așezare.

Colonia în mijlocul preriei nesfîrșite are aspectul unei corăbii în mijlocul oceanului și tehnica romancierului e oarecum aceeași din *Ultimul Viking*. Interesant e că la început izolarea, lipsa de mijloace și necesitatea într-ajutorării, dau coloniei as-

pectul unei comune. E însă o înfățișare iluzorie : băncile, cămă-tarii, samsarii — capitalismul în persoană — se află la numai trei zile de drum ; conștiința proprietății e foarte vie ; parce-larea pământului e riguroasă și imediat ce coloniștii depășesc primul stadiu al sărăciei, diferențierea devine categorică. Cel mai îndrjit e cel ce fusese cel mai sărac : Kal. Omul ăsta care odinioară își încropea ogorul cu sacul, nu se mai satură acum să agonisească pământ. Familia, care dincolo de ocean, pe un petec de pământ, era o povară, aci devine un factor ho-tărâtor al propășirii, căci fiecare copil e un muncitor. Oamenii cunosc metamorfoze interesante : Jo Berg, învățătorul ratat, des-coperă deodată aici, în pustiu, nevoia de a avea copii pe care să-i dascălească ; Anton Noreng, „odorul mamei“, descoperă că dacă nu muncești nu mănânci ; Elsa, fiica colonelului, femeie fină și cultivată, cunoaște toate greutățile muncii, dar cu toate că munca, maternitatea și grijile pe care i le dă un bărbat cu deprinderi grosolane îi ruinează puterile, în intimitate nu renunță niciodată la avantajele culturii și civilizației ; Morten Kvidal însuși, își descoperă pe încetul calitățile unui conducător.

Începuturile coloniei au ceva din înfățișarea unei robinso-nade ; oamenii descoperă geografia și clima și-și pun la contri-buție spiritul inventiv ca să facă față împrejurărilor. Lupta lor cea mai grea e aceea cu natura : cu pământul, cu incendiul, cu iernile geroase, cu distanțele. Erik Foss degeră și moare ; Per Föll, vikingul uriaș, viciat parcă în însăși substanța lui de vi-ziunea pământurilor acestora imense pe care nici un munte nu corupe orizontul, înnebunește. Lupta oamenilor cu oamenii intră mai puțin în atenția lui Bojer, deși e sigur că adversitățile, afa-cerismul și competiția pentru putere trebuie să fi avut un rol considerabil în statornicirea și propășirea unei asemeni așezări. Nu lipsesc cămătarii și samsarii, dar aceștia sînt doar pomeniți, episoadele respective n-au greutate artistică ; luptele intestinale încep în jurul bisericii care trebuie construită, iar din samsar-licul cu pământurile și din luptele politice nu aflăm decît lucruri foarte generale. E o latură pe care scriitorul o ignorează fiindcă, este evident, n-o cunoaște. De aici — între altele — utilitatea

unei personaj ca Erik Foss care punând la dispoziția emigranților primele capitaluri, îl scutește pe autor de a ne înfățișa mecanismul tuturor servituților impuse unor oameni care debarcă pe un continent străin cu mâinile goale. Urmarea cea mai notabilă : un anume idilism ; toți coloniștii se îmbogățesc. Kal devine mare proprietar, Morten e gata să intre în senat, fiul lui Kal ajunge senator, Ola Vatne, odinioară mare chefliu, se metamorfozează într-un adept al prohibiției ; și toți acești coloniști își păstrează, în ciuda anilor și frământărilor, ceva din puritatea inițială a oamenilor săraci. Un idilism atenuat de convingerea suverană că baza bogăției o constituie munca și numai munca. În total : un basm, ca și *Mama Lea*, scris cu mijloacele romancierului. Oamenii aceștia întemeiază pe un loc gol ceea ce mama Lea întemeia pe ruine : o cetate a fericirii. O cetate utopică. Influența lui Morris, autorul *Povestirilor de nicăieri*, semnalată de critică la apariția *Mamei Lea*, se prelungește prin ani, pe dedesubtul operi, până în *Emigranții*.

Psihologia exactă a personajelor, desfășurarea largă și interesantă a acțiunii, observația precisă a împrejurărilor, veridicitatea scenelor de familie dau pînă și idilismului ceva din farmecul adevărului. Interesant pentru lumea asta este procesul de convertire a emigranților în cetățeni statornici. Morten, care păstrează mult timp iluzia că în America e un simplu voiajor pe timp limitat, va oscila neîncetat între cele două continente ; cînd va voi să se însoare își va lua nevastă din Norvegia, dar va rămîne în cele din urmă în America. Știind precis că în Norvegia nu-l așteaptă decît sărăcia, Kal n-are nici un moment ideea de a se întoarce ; îi este suficient să evoce, cu denumiri norvegiene, patria îndepărtată. În schimb, fratele lui Kal, venit în America și el, se va înapoia în țară, mai sigur de sărăcia lui de odinioară decît de realitatea marilor proprietăți ale coloniștilor. Semnificativă e și confruntarea dintre Norvegia cea bătrînă și dinamismul Americii : în timp ce colonia, abia întemeiată, prosperă și sporește pe spațiul unui singur deceniu, vechiul sat norvegian din care au plecat colonii, a rămas aceeași așezare încrămențită în obiceiuri și așteptări. Și cu toate acestea,

Morten, la bătrînețe, își va duce nepotul să viziteze Norvegia ca să nu uite niciodată ce rasă de oameni puternici a fecundat lumea nouă. S-ar zice că scriitorul ține să ne sugereze ideea că rădăcinile Americii sînt în Europa, că Europa e aceea care a creat America.

Ca să ajungă să se preocupe de psihologia colectivităților, Bojer s-a interesat multă vreme, cu multe înfrîngeri și cu unele admirabile biruințe, de psihologia individului. Scrierile sale cu un accent mai marcat pe studiul pasiunilor, nu sînt, firește, fără contingențe cu restul operei; familia, munca, maternitatea, sînt la rîndu-le teme secundare, dar prezente totuși, asigurînd într-un fel unitatea întregii opere. Ceea ce caracterizează cu adevărat aceste scrieri este tema comună a iluziilor primejdioase și preocupările din ce în ce mai acute etice. Între iluzie și obsesie pendulează de altfel multe din personajele lui Bojer. Teodora cunoaște iluzia emancipării totale și obsesia vinovăției; Regina Aas, obsesia maternității, Hegge, obsesia politicii; Sokratis, iluzia puterii; Lars, ca și Santiago al lui Hemingway, obsesia pescuitului bogat; Kal, obsesia pămîntului. În două dintre piesele de teatru, în *Sfîntul Olaf* și în *Brutus*, eroii sînt niște obsedați, unul cu obsesia Dumnezeului său creștin, celălalt cu obsesia intereselor superioare ale statului; sînt drame ale întransigenței, Sfîntul jertfindu-și soldații necredincioși, Brutus, feciorii trădători.

Însă adevăratele izbînzii ale acestei categorii de scrieri sub semnul iluziei și obsesiei, sînt tot cele din cîmpul romanului și capul ei de serie e, neîndoios, *Puterea credinței*. Titlul e echivoc. Înțelesul exact al titlului ar fi, așa cum s-a observat, „puterea credinței în minciună”. Traducătorul francez, care a simțit mai acut implicațiile etice, minciuna fundamentală care guvernează destinele personajelor, a intitulat romanul *Puterea minciunii*, în timp ce traducătorul român de odinioară, voind pesemne să sublinieze caracterul arbitrar al justiției, „năpasta” care se abate asupra nevinovatului, a intitulat romanul *Din senin*. Mai aproape de spiritul cărții, cu avantajul de a legaliza pînă la un punct toate interpretările, ar fi titlul *Puterea iluziei* sau chiar *Fascinația min-*

ciunii. Wangen, om cam ușuratic, dar nu lipsit de spirit înțreprinzător, plănuind să pună pe picioare o fabrică de cărămizi, împrumută bani cu girul respectabilului Knut Norby, unul dintre oamenii cei mai înstăriți ai comunei ; numai că Norby nu recunoaște girul și Wangen, acuzat de a fi falsificat iscălitura acestuia, se ruinează și ajunge la pușcărie. Acesta e romanul : istoria unei false acuzații de fals. Când l-au cunoscut, francezii l-au socotit inspirat din afacerea Dreyfus. Nici vorbă de așa ceva ! Romanul are la bază o întâmplare autentică petrecută în sat la Rissa. La prima vedere tema este cum nu se poate mai banală și avem impresia că o cunoaștem perfect încă din Balzac. Interesul nostru începe acolo unde se vedește mecanismul minciunii, progresul ei, puterea cu care iluzia ia mințile în posesie și transformă un gir real într-un fals, un nevinovat într-un vinovat, un vinovat într-un martir al adevărului, un sat de oameni într-o turmă de imbecili îmbrobodiți.

Avatarurile iluziei sînt infinite și plăcerea cu care scriitorul desface toate amănuntele mecanismului ei, este evidentă. Momentul capital este acela care relevă fondul echivoc al sufletului lui Norby. Să achite polița și să-și onoreze astfel girul, n-ar fi, din punct de vedere bănesc, nici o problemă. Dar martorul care a legalizat cu prezența lui înțelegerea dintre Wangen și girantul său, e mort și Norby încearcă tentația de a refuza să onoreze polița. Asta ar însemna însă să arunce asupra lui Wangen acuzația de fals, să-l ruineze și să-l azvîrle de fapt în închisoare. Ispita rămîne totuși, dar brutalitatea ei se travestește inițial în chipul cel mai nevinovat. Cu intuiție excepțională, scriitorul începe prin a ni-l arăta pe Norby foarte sensibil la zvonul public. Wangen are faimă proastă și ideea că un om de afaceri, cît de cît experimentat, ar fi putut face prostia să gireze pentru el, pare cu totul incredibilă. Lumea așteaptă acum, foarte nerăbdătoare, să afle adevărul : să rîdă de un Norby naiv, sau să asiste, satisfăcută, la completa ruinare a lui Wangen, acuzat de fals și ajuns la închisoare. E limpede însă că Norby nu vrea să pară un nătărău, dar nici n-ar vrea să-și calce conștiința în picioare. Dilema pare, la drept vorbind, neverosimilă și pentru

ca să sublinieze cât de iluzorii pot fi rădăcinile unei tragedii, scriitorul preferă să dea dramei incipiente aparența cuminte a unei dispute domestice. Femeia lui Norby, socotind că soțul ei nu poate fi atît de naiv ca să gireze pentru un om de nimic ca Wangen, închipuindu-și apoi că nu poate fi vorba aci decît de un zvon lansat de Wangen pentru ca să cîștige timp, hotărâște, plină de indignare, să se ducă la primărie și să-l acuze pe Wangen de fals. Norby, descumpănit de inițiativa nevestei, e acum într-o situație foarte delicată : dacă dezmente declarația nevestei, riscă s-o expună batjocurii publice, să dezvăluie intrusiunea femeii în treburile sale. Preferă deocamdată să tacă, cu rezerva mentală că are tot timpul să intervină pentru ca să împiedice catastrofa. Dar tăcerea îl angajează și vine un moment cînd e obligat să confirme, cu glas tare, acuzația nevestei, pentru ca în cele din urmă, ca să fie consecvent, să iscălească totuși o declarație formală, echivalentă cu un act de acuzație. Ce-i drept, Norby acționează însă cu ideea că pînă la proces lucrurile trebuie să se aranjeze ; de fapt însă, el a și devenit prizonierul acestui ghem de împrejurări care continuă să acționeze libere de orice control inteligent.

Ceea ce operează, cu putere, asupra lui Norby, ca și asupra opiniei publice, e credința larg împărtășită că Wangen e de fapt tocmai omul capabil să săvîrșească un fals : bătrînul Wangen a fost un notar pătat de acuzația de delapidare, Wangen însuși, animat de spiritul vremurilor mai noi, pare în ciuda bunelor sale intenții, ba poate tocmai din pricina planurilor acestora cu care lezează conservatorismul stăut al comunei, un individ primejdios, dispus să-și facă loc cu orice mijloace. De la posibilitatea ca omul să fie un falsificator, pînă la a-l socoti în mod formal falsificator, e un pas pe care comuna întreagă îl face în mod tacit, iluzionată, fără remușcări. Norby însuși începe să creadă propria lui minciună.

Nu lipsesc totuși unele interese reale : obsesia concurenței. Cărămidăria proiectată de Wangen ar putea fi un factor de concurență în domeniul construcțiilor. Se desemnează, cu alte cuvinte, o dispută posibilă între lemn și cărămidă, între lumea

conservatoare a proprietarilor de păduri și aceea întreprindă a micii industrii. Pe lângă toate, o cărămidărie modernă presupune prezența unor muncitori, adică a unui factor de neliniște în ținut, ceea ce nu poate fi de loc agreabil marilor proprietari de păduri și de pământ. Distrugerea lui Wangen înseamnă distrugerea unei primejdii și Wangen e cu totul îndreptățit în convingerea sa, de proporțiile unei obsesii, că proprietarii vor să-l compromită, pentru ca să lovească într-un adversar potențial. Minciuna are așadar un resort real și iluzia o justificare secretă.

Încetul cu încetul iluzia își trage puterile din împrejurările cele mai diverse. Mass Herlufsen, unul dintre vechii adversari ai lui Norby, are ideea de a folosi afacerea pentru a lovi în reputația acestuia. El îl va pune la cale pe Soren, argatul său, odinioară argat al lui Hoorstad, martorul mort — să depună în favoarea lui Wangen, să declare cu alte cuvinte că știe de la fostul său stăpîn, în mod precis, faptul că într-adevăr Norby a girat. Bineînțeles că Soren habar n-are de nimic, dar spirit simplu, momit de Herlufsen, ajunge să se convingă că știe. Știe. Crede. Afirmă. E gata să jure. Va jura. Sub puterea iluziei, el parcurge oarecum în sens invers drumul lui Norby. În timp ce Norby începe prin a fi prizonierul unei minciuni și devine robul unei iluzii, Soren începe prin a fi robul unei iluzii și sfîrșește prin a deveni prizonierul unei minciuni. Norby însă are acum un motiv în plus de a nu retracta : într-adevăr, acum nu mai e vorba de Wangen, ci de Herlufsen, vechiul său rival și nu are de gînd să-i dea satisfacția de a i se înfățișa înfrînt, pătat de acuzația unui sperjur echivalent cu un asasinat moral.

Adevărul e că nu lipsesc martori autentici. Unul e Lars Kleiven, un fost clăcaș al lui Norby care în ziua fatală și-a însoțit stăpînul la tîrg. Om cu frica lui Dumnezeu, Lars va veni să-i amintească lui Norby faptul ; dar singura urmare a demersului e că Norby, îndîrjit din clipa în care își dă seama că pot exista și oameni care să creadă în nevinovăția lui Wangen, are sentimentul că în joc sînt de astă dată interesele sale cele mai vitale. Iluzia se consolidează acum din orice rezistențe.

Un alt martor posibil ar putea fi pastorul Barring, căruia Lars, muribund, i se spovedește. Dar pastorul acesta care nu crede nici măcar în propriul său sacerdoțiu, pe care profesiunea l-a învățat să se îndoiască de orice, se iluzionează cu ideea că mărturisirea lui Lars n-a fost decît blîugiala unui muribund obsedat și cu toate că ajunge să se îndoiască, conștiincios și de cîntea lui Norby, cheamă în ajutor gîndul că în orice caz n-ar putea vorbi, legat fiind de taina spovedaniei, și tace.

Ar putea vorbi și femeia lui Lars. Dar bătrîna e pensionara lui Norby și n-ar putea risca să rămînă, la bătrînețe, pe drumuri. Ar putea vorbi însuși fiul lui Norby. Tînărul Einar își amintește, într-adevăr, că tatăl său i-a mărturisit odată a fi girat pentru Wangen și încearcă să-l determine să renunțe la o acuzație de fals, cu urmări atît de grele. Dar Norby neagă, sugerînd acum că n-ar mai putea da înapoi fără să primejduiască reputația întregii familii. Bolnav, zdruncinat de ideea de a se ridica împotriva familiei, în fond prea slab pentru a înfrunta rupturi definitive, Einar ajunge să creadă în nevinovăția tatălui său, fiindcă vrea și trebuie să creadă și nu poate să nu creadă.

Poate că aceasta e și iluzia cea mai tenace : aceea care își trage puterea din obligația, din datoria de a crede. Ingeborg, sora lui Einar, pentru care tatăl constituie autoritatea supremă, nu-și pune nici o clipă problema vinovăției lui : e de la sine înțeles că un tată nu poate să fie vinovat. Iluzia se alimentează aci din sentimente filiale din cele mai respectabile. Cel care o încearcă cu îndoielile lui e Einar. Dar după cîteva rugăciuni, Ingeborg are o revelație : siguranța absolută că tatăl ei e nevinovat. Și nimic mai mișcător ca fata asta chinuită care vine în miezul nopții în camera lui Einar ca să-i aducă la cunoștință revelația. Prin Ingeborg, Dumnezeu e solicitat și vine să depună mărturie în favoarea lui Norby. Iluzia are acum ceva din feroarea sentimentului religios. Ea se întemeiază pe credință, nu pe calcul inteligent, deci este indiscutabilă.

Așa cum Ingeborg are nevoie să creadă și crede în nevinovăția tatălui, tot așa Karen, soția lui Wangen, vrea să creadă și crede în nevinovăția soțului. Nu că l-ar socoti incapabil de

un fals : îl știe prea slab și supus ispitei ; dar cel puțin de data asta — când e în joc soarta căminului — nu poate accepta că e vinovat. Absolut tulburătoare și plină de adevăr e scena aceea în care soții, adînc frămîntați și înfricoșați de presentimentul catastrofei, au deodată revelația salvării : existența unui martor salvator. Atunci, acolo, în momentul girului, în afară de Wangen, Norby și Horstad, martorul decedat, a mai existat cineva : un al patrulea. Al patrulea : fantoma salvării ! N-are încă nici un nume. Dar Wangen îl vede ! Se iluzionează că-l vede. Ba crede chiar că-l cunoaște ! E un cunoscut ! Un prieten ! Prietenul lui cel mai bun ! Numai că omul e plecat în America. Iluzia e acum demențială. Iată-l pe Wangen căutînd înnebunit în corespondența prietenului său o scrisoare pe care omul acela nu i-a scris-o niciodată : și anume, tocmai scrisoarea cu acele cîteva rînduri menite să ateste că a fost martorul girului dat de Norby. Bineînțeles, nu găsește nimic și despuiat de orice iluzie și, în același timp, hotărît să întărească cu o iluzie încrederea soției sale în el și să iluzioneze justiția cu un document hotărîtor, se apucă și falsifică una din scrisori. Comite, cu alte cuvinte, un fals pentru ca să lupte împotriva unei false acuzații. Dracul stă acum la masa lui Wangen, precum Dumnezeu la patul lui Ingeborg ; amîndoi mint, atîta doar că Dumnezeu minte mai frumos. Dialectica minciunii e acum de așa natură că minciuna lui Wangen nu va face altceva decît să consolideze împotriva-i minciuna lui Norby.

Din clipa asta, romancierul tinde să descifreze felul în care adevărul sucombă transformîndu-se în contrariul său prin colaborarea originală a pasiunilor, intereselor și inerțiilor. Minciuna devine unanimă, otrăvind toate existențele. E rîndul justiției să se iluzioneze. Falsa scrisoare a lui Wangen constituie, între altele, un temei destul de solid că girul însuși a fost falsificat. Iluzia justiției se întemeiază evident pe logica deficitară a unui transfer de semnificații : cine falsifică o scrisoare, poate foarte bine să falsifice și un gir. Și Wangen e condamnat. Ba chiar de două ori condamnat. Căci la anii de închisoare la care îl condamnă oamenii, se adaugă „pedeapsa cerului“, nenorocirile pe

care nici o sentință nu le-a prevăzut : casa se prăbușește, socrul se spânzură, copiii îi sînt duși din casă, nevasta își pierde încrederea în el. Minciuna a cucerit cerul. Norby e sărbătorit ca un apostol al adevărului și ca un mușchetar al justiției. E un adevărat stîlp al societății ! O cucoană vede în el un coborîtor din regi, un element esențial al națiunii. Și adevărul — după atîta minciună — e că asemenea convingeri nu sînt cu totul lipsite de temei. Culme a ironiei și ipocriziei pe jumătate înconștientă : Norby propune să se subscrie un ajutor pentru familia lui Wangen. Și pentru ca puterea iluziei să fie perfectă și demonstrația autorului fără cusur, Norby însuși ajunge să creadă, pe deplin convins, că n-a girat niciodată.

Rareori a fost demontat în literatură, cu atîta strălucire, mecanismul minciunii interesate, puterea iluziilor întemeiată egoist pe interes, pe slăbiciunea conștiințelor și complicitatea aparențelor. Tema, balzaciană în fond, e tratată cu mare finețe psihologică. Iar cine citește romanul cu gustul literaturii moderne, îl poate lesne asocia unei întregi literaturi a absurdului. Observația este adîncă și exactă. Scenele de familie sînt consemnate cu simțul neștirbit al adevărului, portretele cele mai sumare sînt cum nu se poate mai vii. Chiar compoziția, de care cu atîtea alte prilejuri o critică pedantă a făcut atîta caz, acum e armonioasă ; conflictul e gradat, toate amănuntele susțin întregul. Impresia de rotunjime ne cîștigă definitiv cu farmecul unei demonstrații matematice. Într-o epocă ce premerge romanelor sale epice, *Fascinația minciunii* e prima operă de seamă.

Tema iluziilor primejdioase va fi reluată într-un fel în *Regatul nostru*. Erik Evje, fecior de moșier, trăiește cîteva experiențe nefericite : îndrăgostit de o slugă de pe moșie, o va abandona sub presiunea autorității paterne, împingînd fata spre prostituție și crimă ; un coleg căruia i-a refuzat un împrumut salvator, comite un fals și ajunge la închisoare. Echilibrul său moral fiind distrus, tînărul se îndreaptă spre teologie pe care o abandonează ulterior în favoarea medicinei. Cu conștiința otrăvită de atîtea înfrîngerii, Erik are o clipă iluzia că se poate salva într-o acțiune socială generoasă și după ce a încercat să fie preot și medic,

devine un conducător al muncitorimii. Suportul său moral e, în această clipă, întemeiat pe iluzia că greșelile sale și ale celorlalți își au, la urma urmei, rădăcina în proasta întocmire a societății. Dar fostul său coleg, ieșit din închisoare, îl denunță în fața maselor și Erik părăsește viața politică cu simțămîntul că e un om eșirîit. Reîntors în căminul părintesc, cuprins de patima beției, e gata să se năruie definitiv. Dar vechile sale idei socialiste, combinate în chipul cel mai straniu cu simțămîntul că e dator să-și ispășească păcatele, îi oferă, pe nesimțite, o șansă de redresare, ideea de a întemeia o colonie. Ideea e generoasă, realizarea coloniei întrunește multe simpatii; Erik are sentimentul de a-și fi răscumpărat vechile greșeli. Renunță la băutuță, devine un proprietar întreprid, se căsătorește. În aceste împrejurări, inginerul hotarnic care în parabola asta romanească e simbolul rațiunii și adevărului, îl avertizează că terenul cedat coloniștilor, despădurit cu violență ca să facă loc ogoarelor și mîncat pe dedesubt de ape, riscă pur și simplu să fie măturat de șuvoaie. Nodul dramei aici e: în imposibilitatea lui Erik de a renunța la o iluzie de care are nevoie ca să trăiască. Să-i alunge pe oameni de pe pămîntul pe care li l-a dat, i se pare o barbarie, nu numai pentru că i-ar despuia de pămînt, dar pentru că pămîntul acesta a și devenit terenul pe care destinele s-au înscris ireversibil: s-au încheiat căsătorii, au apărut copii, oamenii au învestit aici sudoare, sănătate, timp, nădejdi. Ca să-și liniștească conștiința, Erik va înștiința totuși pe coloniști de primejdia ce-i pîndește, dar aceștia, ca și el, nu pot renunța la iluzia pe care e clădit tot temeiul lor și refuză să abandoneze pămîntul. Catastrofa, firește, se produce: colonia e luată de ape și coloniștii înecați.

Erik Evje e un Nehliudov. El are comun cu personajul tolstoian, — atît acela din *Diminețile unui moșier* cît și cu acela din *Învierea* — conștiința vinovăției, dorința ispășirii, gustul generozității. Și aici, ca și la Tolstoi, triumful realismului stă în observația exactă a incompatibilității dintre năzuința individului și situația lui de clasă. Erik, ca și Nehliudov, rămîne în toate împrejurările ceea ce a fost întotdeauna: un fecior de

moșier. Un om slab, rupt între convingerea că nu poate să mai trăiască la fel ca părinții săi și incapabil totuși să trăiască altfel. Va voi și el, ca și Nehliudov, — cel din *Învierea* — să se căsătorească cu fosta ibovnică, dar când o va reîntâlni la ieșirea ei din închisoare, urâtă, modestă, tăcută, zăpăcită, incapabilă să-și închipuie cum a putut patima abolii odinioară distanțele — va avea sentimentul limpede al unui trecut neverosimil, prea îndepărtat ca să mai fie modificat. De altfel, de când știe că a împroprietărit-o, are impresia că de fapt nu-i mai datorează nimic. În sfârșit, generozitatea sa e tot atât de suspectă în ochii argașilor ca și aceea a țăranilor din *Diminețile unui moșier* : aceeași reacție tipic țărănească, de neîncredere, de bănuială și de ostilitate. Ceea ce definește perfect duplicitatea lui Erik și inconsistența iluziilor sale este faptul că el nu renunță nici o clipă la calitatea de moșier. El nu e un „mare vinovat” care visează să-și împartă pământurile ; el cedează doar o parte din ele — un pământ înțelenit care în raport cu întreaga moșie nu e decât o palmă de loc — păstrînd în felul acesta toate privilegiile unui mare proprietar și toate iluziile unui om generos. El oferă ceva, pur și simplu pentru ca să aibă dreptul moral să stăpînească liniștit restul. Și în neputința sa de a renunța la iluzii, recunoaștem nu numai neputința de a accepta că răscumpărarea greșelilor este iluzorie, neputința de a renunța la orgoliul generozității. Romanul ilustrează astfel caracterul iluzoriu al soluțiilor parțiale și eșecul efortului individual. Simbolul în jurul căruia se adună romanul e prăbușirea pămîntului mîncat de ape subterane : un fel de a sugera cît de fragile sînt existențele montate pe iluzii.

Observația mediului țărănesc ca și a naturii este exactă ca întotdeauna. Ii lipsește lui Bojer geniul lui Tolstoi, înverșunarea lui de a răscoli adînc în subsolul societății. Un exces de demonstrație, un oarecare sarcasm ne dă o impresie de răceală, acolo unde Tolstoi e pătimaș și nemilos ca un profet mînios.

Un roman al iluziilor primejdioase va mai scrie Bojer în plină maturitate : *Cîntecul prizonierului*. Iluzia e aici aceea a transfigurărilor infinite. Andreas, prizonierul propriei sale

imaginații, încearcă veșnic tentația de a trăi sub înfățișarea altuia. S-ar zice că, nemulțumit de a trăi o singură existență, ar vrea să trăiască mai multe. La început e numai un băiat drăcos, care se laudă că l-a văzut pe diavol : o încercare infantilă de a-și justifica într-un fel neliniștea și năzuințele. Ca toți copiii, cunoaște farmecul animismului : vorbește singur cu pietrele. Episodul relevă capacitatea copilului de a se dedubla pentru uzul unui dialog. Apoi vine rîndul șotiilor ; numai că gustul șotiilor se manifestă, la momentul copilăriei, cu maimușăreli ; imitația e o actorie în germene : strănută ca bătrînul Salkkebit, tușește ca un student ofticos, șchioapătă ca bătrînul cizmar Olsen. Un fapt divers citit în ziar — un fals — îi reține atenția : lucru semnificativ, căci falsul e o imitație de alt ordin, din zona mai intimă a personalității. Dacă se bate cu zăpadă, preferă să ascundă o piatră în bulgăre : e un mod de a trișa ; bulgărele de zăpadă are așadar calitatea unui proiectil perfid. Apoi băiatul se închipuie în situația unui îndrăgostit și scrie o scrisoare abracadabrantă unei fete de care rîde tot satul. Joacă apoi în fața preotului rolul unui milog și succesul se concretizează în smulgerea unei pomeni. Îi place să facă jalbe pentru consătenii analfabeți : dar nu din cine știe ce sentiment generos, ci din plăcerea de a juca rolul admirabil al unui acuzator public. Pe măsură ce devine mai conștient de puterea sa neobișnuită de a se întrupa în pielea altor personaje, devine mai îndrăzneț. La oraș, în rolul unui bogat cultivator, izbutește să încheie cu marele Roemer o afacere strălucită : ia marfă pe credit și deschide prăvălie în sat. Prăvălia asta nu are însă pentru Andreas mai multă realitate decît un personaj inventat ; născută dintr-o excrocherie, pare mai degrabă un produs de vis ; negustoria lui însuși e deșuchiată, desface marfa pe datorie, fără să țină alt catastif decît răbojul cu cruci crestate pe tavan. Gestul aduce cu un jaf de haiduc operat în favoarea nevoiașilor. O trăsnaie de om drăcos ! Dar realitatea e o forță obiectivă care nu ascultă de magia metamorfozelor intime : mărfurile se risipesc, datornicii uită să plătească, Roemer

descopere escrocheria și pune, sub sechestru, pînă și opincile unchiului, mama moare mîhnită.

Îl amuză pe Andreas spectacolul situațiilor rare. Ca să nu-l lase lui Roemer nimic, după moartea mamei incendiază casa părintească. Intră argat, dar își dă stăpînul în judecată pentru pricina derizorie — și inventată — că nu i-a dat o cămașă ; pe un altul îl reclamă că i-a furat zece coroane din lădiță ; sînt simple înscenări regizate cu umorul malițios al unui Ulenspiegel. Face rost de certificate false ca să între funcționar ; în loc să vîndă vin preferă să-l bea ; dacă în sfîrșit servește un client, preferă să-i dea mai mult la cîntar ; dacă întîlnește un episcop în drum spre nu știu care tîrg, îl îndrumă către alt tîrg ; cînd stăpînul îl ceartă, îi înecă marfa în gaz și, supremă farsă, cînd pleacă din slujbă, cere un certificat de bună purtare. Așadar un Ulenspiegel care cunoaște din cînd în cînd tentațiile diavolului.

Un doctor îl duce la teatru și Andreas descoperă că gustul lui pentru travestire e aici o îndeletnicire organizată. Teatrul îl va învăța tehnica travestirilor, îi va lărgi orizontul. Totuși, lucru semnificativ, teatrul nu-l atrage. Pe el îl interesează rolurile pe care le poate juca în viață, nu acelea pe care le poate juca pe scenă. Care va să zică el nu vrea pur și simplu să joace teatru ; sau mai bine zis, el joacă teatru cu năzuința spontană de a rămîne definitiv fixat în pielea personajelor sale. S-ar zice că pentru el „personajul” are întotdeauna mai multă realitate decît „actorul”, căci în timp ce actorul, regăsindu-și personalitatea la capătul spectacolului, e o realitate provizorie, personajul abandonat în culise, fixat odată pentru totdeauna, e o realitate de durată, ce scapă de sub jurisdicția efemeră a teatrului. Și cu toate acestea Andreas nu rămîne niciodată prea mult în pielea unui personaj : ca și cum odată sub înfățișarea acestuia, substanța lui s-ar diminua neîndurător după legea rolului debitat. Adevărul e că realitatea înconjurătoare refuză insensibilă să se modifice odată cu eroul nostru și-l demască cu aceeași putere cu care un sfîrșit de spectacol dezbracă actorul și-l retrimite în stradă. Iată-l pe Andreas

falsificînd iscălitura doctorului și luîndu-i banii ; în rolul unui misionar se duce la căpătîiul muribunzilor ; cînd întîlnește un individ interesant, singura lui preocupare e dacă i-ar putea fura înfățișarea ; cînd cunoaște pe funcționarul de bancă, Iversen, intră în rol, se înfățișează la bancă în locul lui și încasează banii. Escrocheria nu este totuși țelul lui final ; e garanția unei reușite, echivalentul monetar al aplauzelor. Cu banii luați de la doctor trimite cadouri foștilor stăpîni pe care îi păgubise ; banii luați sub înfățișarea lui Iversen îi trimite drept despăgubire doctorului.

Nici travestirea nu este în conștiința sa o simplă escrocherie, furtul banal al unei imagini ; e un mod de a înlesni transferul real al personalității, un fel de vampirism magic ; dacă Iversen e bolnav în urma necazurilor, Andreas își închipuie că aceasta se întîmplă pentru că i-a furat înfățișarea, pentru că l-a „mîncat” bucată cu bucată. Boala lui Iversen ar fi așadar produsul unei diminuări a personalității. Aici „escrocheria” are, s-ar zice, înfățișarea unui microb care acționează asupra individului sustrăgîndu-i nu știu ce principiu vital în procesul de întreținere a personalității. „El (Andreas) călătorează — comentează Bojer — dintr-o viață în alta, ca și cum ar fi murit și ar fi reînviat sub o formă nouă.” Existența lui Andreas se fragmentează de fapt la infinit, căci omul ignorează că trăind existența altora trăiește foarte puțin propria sa existență. Va fi pastor și medic de femei ; o mulțime de indivizi certați cu poliția au de fapt în Andreas un numitor comun. Pînă în clipa în care se îndrăgostește de Sylvia. E singurul moment în care adevărata lui personalitate șovăie să cedeze în favoarea alteia : s-ar zice, în sfîrșit, că Andreas e gelos pe toate personajele sub înfățișarea cărora s-ar putea prezenta Sylviei. Pînă la urmă va deveni cămătar și conducător politic și va fi acuzat de asasinarea cămătarului, adică de propria lui asasinare.

Romanul, pirandellian în chipul cel mai surprinzător, își are de fapt rădăcinile în romantismul german și a fost, cu siguranță, influențat de Ibsen. Dedublarea personalității, confuzia dintre viață și vis, „vampirismul” sînt teme curențe pe o vastă arie a

literaturilor occidentale, de la Calderon la Strindberg, și de la Hoffmann la Stevenson ; gustul șotiilor, al minciunii enorme, al odiseelor în travesti, vin din Ulenspiegel și Peer Gynt. Ca și Solveig care, iubitoare și credincioasă, e simbolul punctului fix pentru zvînturatele și nestatornicul Peer, Sylvia e principiul sentimentului covârșitor, capabil să fixeze sufletul cameleonic al îndrăgostitului Andreas. Se poate bănuî că Bojer a rîvnit să ne înfățișeze, între altele, o imagine a artistului capabil să se metamorfozeze prin mijlocirea personajului, să ne facă sensibil așadar însăși mecanismul subtil al creației. „*A inventat — spune el despre Andreas — personaje, numai că nu le-a imobilizat într-o carte, sau într-un bloc de marmură ; le-a împrumutat propriile sale picioare.*” Romanul, semnificativ pentru puterea de invenție a scriitorului, pentru spiritul și pentru latura poetică și fantastă a imaginației lui, rămîne un divertisment plin de farmec, dar lipsit de un înțeles superior. Psihologia personajului este însă exactă și mediul, ca întotdeauna, perfect autentic.

Un fel de enciclopedie care întrunește mai toate temele favorite ale scriitorului și în care regăsim, la o altă dimensiune artistică, ideile lui cele mai dragi, este *Foamea cea mare*. Romanul e plin de elemente autobiografice. Per Trøen este odrasla nelegitimă a unei țărănci. Mama, moartă devreme, și adevăratul său tată mort și el înainte de a-și putea ajuta fiul în chipul cel mai temeinic, băiatul pleacă la oraș cu gîndul de a intra la școala de subingineri. Ceea ce caracterizează momentul e setea de învățătură. Băiatul învață, muncește într-o fabrică pentru ca să-și poată continua studiile, devine mare inginer, construiește zăgazuri pe Nil și căi ferate în Orient, face avere — revine în Norvegia. Aci se îndrăgostește de Merle Uthoug, fiica unui mare comerciant și se căsătorește cu ea. Cum a rămas din copilărie cu gustul vieții la țară, însetat de liniște și dornic să întemeieze un cămin, își cumpără o proprietate. Femeia, copiii, grijile gospodăriei, după ani de învățătură și de călătorie, par să fie temeiul cel mai sigur al fericirii. Dar averea agonisită în străinătate se risipește într-un crah financiar ; o lucrare de mari proporții pe care o realizează în țară îl ruinează ; invenția unei

coase mecanice se dovedește inutilă ; munca și necazurile îi distrug sănătatea ; fostul inginer decade la condiția unui fierar de sat ; ca să-și salveze copiii, renunță la ei în favoarea unei rude ; un alt copil îi este sfîșiat de un cîine. Omul își pierde așadar averea, copiii, sănătatea, prietenii, iluzia fericirii. Per devine un plugar, obligat să-și are ogorul dacă vrea să trăiască.

Foamea cea mare e foamea de absolut. Per cunoaște ambiția de a învăța, dorința de a acumula știință, orgoliul de a construi, tentația de a crea. Eșecul și ruina, durerea și moartea însoțesc toate încercările sale.

Nu e greu de văzut : *Foamea cea mare* e un roman al condiției umane. Acum mai bine de cincizeci de ani, Bojer scria o dramă a absurdului și nimic mai tulburător și mai plin de învățăminte pentru cititorul de azi atent la istoria ideilor, decît faptul de a regăsi aci, cu treizeci de ani înaintea lui Camus, și în chipul cel mai explicit, mitul lui Sisif și motivul revoltei. Există într-adevăr un episod „sisific“, calculat în economia romanului să dea semnificație întregii drame a lui Per : e episodul în care omul, bolnav, cercînd să-și refacă sănătatea, se exercită cărînd inutil, de colo-colo, tone de bolovani. În clipa asta Per are viziunea unei umanități condamnate la o existență absurdă. Reacția lui cea mai semnificativă : revolta. Un Dumnezeu care tutelează durerea și moartea nu este un Dumnezeu. Omul nu are nevoie de divinitate. A-l demite pe Dumnezeu e legitim.

Bojer nu e atît de departe de Camus. Omul trebuie să lupte împotriva destinului său, dar să lupte fără iluzii. Principiul fericirii e munca și dragostea ; esențial în durere e să salvezi partea omului din om : omenia.

Că există atîtea puncte de legătură între romanul lui Bojer și o întrecăgă literatură a epocii noastre, lucrul nu e atît de surprinzător. *Foamea cea mare*, apărută în 1916, în plin război mondial, precede doar cu treizeci de ani opera francezului ; și într-un caz și în celălalt, moașa operei este războiul. Faptul absurd prin excelență ! Simbolismul lui Bojer este mai naiv, scriitorul nu are nici finețea francezului, nici consecvența lui filozofică ; dar sub raport artistic, opera nordicului are sevă.

Totuși ideile lui Bojer încă n ar putea fi bine înțelese fără a ține seama, în același timp, de climatul și de spiritul lui țărănesc, suspicios prin definiție. Aici e probabil și punctul de plecare în critica civilizației occidentale. Anti-tehnicismul său e de fapt o expresie a neîncrederii în capitalism. Tehnica fără fericire e un moft. Progresul tehnic nu e în mod automat urmat de un plus de fericire. „Cuceririle culturii europene în Orient, asta vrea să zică că sînt cîțiva bancheri din Londra sau Paris cărora li s-a făcut poftă să înșulece o bucată din Asia sau Africa.” Atîta vreme „cît Europa occidentală cu minunile ei tehnice, cu creștinismul, și cu legile ei de ameliorări politice nu va produce un chip de om, superior lepădăturii ăsteia pe care o avem acum, am face mai bine să stăm liniștiți și să ne ținem gura asta afurisită”. Ceea ce s-ar putea numi progres în condițiile lumii existente, nu poate fi o sursă de fericire. Fără să-și dea prea bine seama și fără s-o spună explicit, Bojer simte că progresul întemeiat pe exploatare intensă nu poate mulțumi foamea de fericire. Valorile sale supreme : dragostea și munca ; ele constituie un principiu de viață superior care, dacă nu asigură în mod automat fericirea, cel puțin îngăduie speranța posibilității ei. Totul e să rămîi om. În sensul acesta imaginează scriitorul și gestul final al lui Per : deși cîinele vecinului i-a sfîșiat copilul și dușmănia desparte ogoarele ca un zid de piatră, Per știind că omul, cumplit de sărac, nu are sămînță să semene și că dacă nu seamănă îl așteaptă foamea cea mai cruntă împreună cu toată familia — se scoală în puterea nopții și din puținul său însă-mîntează ogorul dușmanului. Gestul e sublim. „Omul — spune Bojer — trebuie să se înalțe și să fie superior puterilor oarbe care îi cîrmuiesc viața ; chiar în nenorocire trebuie să vegheze ca ceea ce este divin în el să nu moară.”

Lucru mai surprinzător : toată filozofia revoltei împotriva divinității e întemeiată nu pe elogiul inteligenței, ci pe un sentiment religios foarte profund. De aici și terminologia lui de biserică. Bojer neagă existența lui Dumnezeu, predică revolta și independența omului, dar are senzația unui gol, are simțămîntul de a fi pierdut ceva care trebuie înlocuit : totuși nu un alt

Dumnezeu vrea, ci o altă biserică. Dar ca și în cazul lui Brand, în clipa în care aspirațiile trebuie să se definească în spațiul neîndurător al concretului, filozofia sa devine o retorică, limbajul se încifrează, revolta rămîne o aspirație și, atît timp cît cearcă a afla o expresie, e o revoltă în deșert.

Dar patruzeci de ani după Brand, lumea nu mai este aceeași și Bojer va fi simțit poate mai acut decît Ibsen dificultățile filozofiei sale, căci îl vedem încercînd în 1926 să dea o urmare romanului: *Noul Templu*. Cu unele izbînzii parțiale, căci romanul nu e cu totul lipsit de unele calități proprii scrisului lui Bojer, acest al doilea volum rămîne în întregul lui un eșec. Deși ambele romane au comun unele personaje, ele se pot citi fără nici o pagubă ca două romane de sine stătătoare; cel puțin sub raport artistic *Foamea cea mare* se poate foarte bine lipsi de *Noul Templu*. Dar unitatea lor o fac ideile și pentru cine e interesat de istoria ideilor lui Bojer — istorie semnificativă în multe privințe pentru o pătură foarte largă de intelectuali — lectura *Noului Templu* e foarte profitabilă.

Noul Templu ar trebui să fie romanul edificării unui templu fără Dumnezeu. Personajele principale sînt aci copiii lui Per, acei copii pe care, pentru ca să-i salveze de mizeria propriei sale decăderi, Per acceptase să-i fie luați și înfiați de ruda bogată a nevestei. Lorentz, băiatul, atras de idei socialiste, dă multe griji mamei sale vitrige, femeie aprigă, care nu se împacă deloc cu ideea unei risipiri a averii. Lovise, sora lui, ființă fermecătoare, e un spirit mai pozitiv. Cînd văduva moare, averea revine, spre surpriza tuturor, Lovisei și nu lui Lorentz cum ar fi fost normal. Tînrul, care a cochetat cu socialismul doar atît timp cît era numai un moștenitor fără răspunderi, descoperă acum că pierderea moștenirii îl afectează foarte mult. Pe terenul acestei surpări intime, se instalează, pe încetul, convingerea că vocația sa e aiurea. Reîntîlnirea cu părinții adevărați pregătește definirea acestei vocații. Sub influența tatălui său, Lorentz va studia teologia, iluzionîndu-se a putea sluji o nouă religie, un templu fără Dumnezeu.

Socialismul e o tentație pe care o cunosc mulți dintre eroii lui Bojer ; nici unul nu rămîne aci. Nu va rămîne nici Lorentz. De altfel și în cazul lui Per, ceea ce fundamentează revolta lui, nu e atît inechitatea socială, cît mai ales existența răului în lume și supremul rău care este moartea. Per nu se revoltă pur și simplu împotriva societății, ci împotriva lui Dumnezeu. Dumnezeu este o abstracție, omul este unica realitate inteligentă în univers, ceea ce mîină omul este voința infinită de a exista, foamea de eternitate, care este însăși foamea întregii lumi. Ateismul lui Per e așadar un fel de schopenhauerism *sui generis* trecut pe la școala protestantismului. E în același timp în *Foamea cea mare* un elogiu al rațiunii și al omului, cam așa cum îl înțelegeau revoluționarii francezi de la 1789. Per concepe într-adevăr un cult al omului, o religie a omeniei, un templu în care s-ar celebra frumusețea umanității și setea ei de infinit, pe scurt : un fel de cult al rațiunii supreme.

Prea bătrîn și neputincios ca să-și asume rolul unui profet și al unui întemeietor de religii, Per vede în fiul lui, în Lorentz, pe omul care ar putea da realitate visului său. Sub raportul ideilor, romanul acesta e important fiindcă consemnează, ceea ce se putea întrevădea încă din *Foamea cea mare*, eșecul definitiv al unei ideologii de fantezie, întemeiată mai degrabă pe un sentiment acut de deșertăciune decît pe solide idei filozofice. Într-adevăr, Lorentz acceptă bucuros ideile tatălui său, dar primul lucru serios pe care îl face e să studieze teologia. După o discuție cu episcopul, Lorenz va intra în rîndurile bisericii oficiale. Per, bătrînul, consideră poziția fiului său cu suspiciune ; în concepția lui, „noul templu“ nu poate fi clădit decît în afara Bisericii oficiale și împotriva ei. Dar Lorentz, intrat în cîmpul realităților, își dă seama că vechea biserică nu poate fi pur și simplu distrusă imediat și dintr-o dată, că a lupta dinlăuntru ei, împotriva ei, este o etapă necesară și o strategie mai bună. Bătrînul, care de altfel nu a meditat niciodată la căile concrete de realizare ale Noului Templu, trebuie să accepte că și aceasta poate fi o cale ca oricare alta. E o acceptare care seamănă cu o cedare și nu va fi ultima. Semnificativ

este că și episcopul îl acceptă pe Lorentz, deși acesta mărturiște deschis : pentru el, Dumnezeu nu-i decât sentimentul totului ; Crist, universul moral sub înfățișare umană ; păcatul, conflict între aspirații și limite ; rugăciunea, o concentrare a spiritului în fața eternității ; sfintele taine, un simbol al capacității omului de a se uni în aspirație cu divinitatea. Limbajul lui Lorentz este, evident, spiritualist, seamănă foarte bine cu limbajul bisericii și reflectă, neîndoios, ca și în cazul tatălui său, un sentiment religios viu și puternic. Lorentz este de fapt un popă fără credință, în orice caz un popă mai modern, sensibilizat o dată de idei socialiste ; oameni ca el fac doar foarte evidentă nevoia de schimbare și de adaptare a Bisericii la împrejurările unei lumi originale, caracterizate prin formidabil progres științific și prin prezența insistentă a unor mase de oameni cărora progresul ideilor și generalizarea tiparului le-a trezit apetitul dezbaterilor. Că Lorentz însuși se poate iluziona asupra rostului său, asta nu înseamnă mare lucru. Popă fără credință, chemat să boteze copilul surorii sale, Lorentz îl va boteza după canoanele sacrosancte ale bisericii ; însuși Per, ateul, va veni la botez în calitate de naș și va îngenunchia finalmente în fața fiului ca să obțină din mâinile lui iertarea păcatelor. Ideile lui Per, puse în practică, văduse doar forța sentimentului religios, inconsistența filozofică a ideilor. „Noul Templu“ seamănă ca două picături de apă cu „vechiul templu“. Ceea ce în *Foamea cea mare* mai era încă revoltă, nu lipsită de măreție, în *Noul Templu* sfârșește mediocru, într-o apoteoză de hagiografie cuminte. E în înfrângerea finală a lui Per, ceva care ne amintește de înfrângerea lui Jean Barois. Dar e o înfrângere fără noblețe.

Foamea cea mare are cel puțin o frumusețe care nu e numai de cântăcit a ideilor ; acestea sînt vagi, întemeiate în genere pe reminiscențe filozofice neasimilate ; frumusețea cărții e în drama revoltei ; frumoasă aci e revolta. În *Noul Templu*, ideile neîncorporate artisticește, rămîn ceea ce sînt : niște stafii bîjbîind după haina care să le dea relief și semnificații. La

drept vorbind, *Noul Templu* e unul din acele romane apărute parazitar pe gloria unui prim volum ; face parte, aşadar, din familia adeseori dezolantă a „volumului al doilea“.

Lucrul cel mai tulburător, după ce l-ai văzut pe Bojer demonstrînd, fără iluzii, mecanismul minciunii, făcînd critica politicianismului şi a religiei, este să-l vezi pe el însuşi prizonierul cîtorva iluzii tenace. Un templu fără Dumnezeu ! Drama lui Bojer e în acest moment aceea a omului ajuns pe cale strict intelectuală la negarea lui Dumnezeu, dar incapabil să se desprindă din puterea sentimentului religios. Dumnezeu şi-a pierdut chipul, dar nu puterea. Bojer este un credincios care se ignorează.

Nu e singura lui iluzie. Într-o piesă ca *Sigurd Braa* vom vedea un inginer de geniu încercînd să intervină în disputele dintre patroni şi muncitori ca să împace antagonisme care, aşa cum o dovedeşte toată experienţa istoriei, sînt inconciliabile. Principiul întregii activităţi a lui Sigurd Braa este bunătatea, adică un sentiment întemeiat foarte şubred pe ideea vagă de echitate. Dar echitatea nu este un instrument politic, politica lui Bojer e curat sentimentală. Piesa e uimitor de falsă.

La fel de fals e romanul *Ziua şi noaptea*. Leif Sund, absolvent al unei şcoli de subofiţeri, inventează, norocos, o mitralieră care va face din el un magnat al armamentelor. După primul război mondial, omul contractează obsesia vinovăţiei. Încearcă să se vindece cu ajutorul bisericii catolice, al medicinei şi al petrecerilor ; religia e neputincioasă, medicina toată nu-i poate afla leac pentru insomnii, şampania are gustul sîngelui. Încearcă să muncească ; dar blestemul său e să nu poată face nimic alta decît să inventeze arme de foc. Abia după ce-şi pierde averea, familia şi reputaţia, omul e pe cale să-şi afle pacea şi somnul. S-ar zice, aşadar, că autorul reia, în felul său, vechea problematică a crimei şi pedepsei : crima lui Leif are nevoie de ispăşire. Falsă aici nu e atît ideea, cît psihologia personajului. Pentru că e foarte greu să faci dintr-un absolvent al unei şcoli de subofiţeri un om cu adînci probleme de conştiinţă, autorul face din el un autodidact setos de învăţă-

tură, audiind cursuri la Sorbona ca „să umple lacune în instrucția sa”, „să soarbă o mulțime de cunoștințe de literatură și istorie”, și „să asculte lecțiile de filozofie ale lui Bergson”. Sensibilizat prin cultură, industriașul devine apt pentru probleme de conștiință ! Naivitatea romancierului e mișcătoare. Naiv e și felul în care își închipuie că se poate pierde o mare avere : Leif își ignorează, pur și simplu, afacerile ; la drept vorbind nici nu e un magnat pentru că uzinele, minele și acțiunile sale nu există decît pe hîrtie. Averea sa e iluzorie ! Și lucrul acesta îl descoperă un biet avocat provincial intrat cu totul întîmplător în imensa mașinărie a lumii financiare ! Singurul lucru interesant : orașul provincial care trăiește iluzia teribilă de a se ridica prin construirea unei uzine de armament ; dezamăgit, tîrgul se va răzbuna aruncînd asupra lui Leif acuzații stupide. După cum se vede, nu ideile îi lipsesc lui Bojer, ci puterea de a le încorpora. Pentru a fi realizate, ar fi fost nevoie aci de cunoașterea profundă a mediilor financiare, dar scriitorul, care a rămas în cea mai mare măsură un țaran, cunoaște la fel de rău marea burghezie ca și marea intelectualitate.

Interesant e că omul acesta care disprețuiește politicienii și partidele, nu ignoră deloc forța de atracție a socialismului. E adevărat că socialiștii epocii sale nu i se par cu nimic superiori politicienilor de toată mîna ; cu toate acestea cînd e vorba să fixeze în existența vreunuia din personajele sale o oază de generozitate, ni-l înfățișează sub farmecul ideilor socialiste : și Wangen, și Erik, și Lorentz au cunoscut ideile socialiste. Nici unul nu rămîne aci ; într-un climat de instabilitate a sentimentelor și de oportunism general, abjurările sînt un fenomen comun, fără lacrimi și fără remușcări.

Ceea ce foarte bine înfățișează Bojer este dezorientarea totală a spiritelor și impostura. Oamenii știu foarte greu ceea ce vor. Tinerii, îndeosebi, bîjbîie multă vreme. Erik ar vrea să studieze teologia și studiază un timp medicina ; Lorentz, care nu prea știe ce vrea să studieze, studiază în cele din urmă teologia și nici atunci ca un credincios, ci ca un rebel intrat

În câmpul dușmanilor ca să-i „spioneze” slăbiciunile, dinlăuntru. Bojer nu are nici cea mai mică simpatie pentru socialiștii de ocazie. Fiii angrosiștilor care la demonstrațiile muncitorești strigă „Noi, proletarii”; Wangen, proprietarul falit, cel care mănâncă economiile nevoiașilor și organizează demonstrații muncitorești; Erik, ajuns dintr-un lider al muncitorilor, un moșier cu ideea năstrușnică a unui soi de comunitate; Lorentz, gata să renunțe la socialism în favoarea unei moșteniri bogate și optînd pentru preoție din clipa cînd descoperă că e sărac — toți aceștia sînt, firește, pînă la un punct, niște impostori. Și nu sînt singurii: alături de politicienii sterili și tinerii fără vocație, aflăm adesea preoții fără har. Pastorul Barring din *Puterea minciunii* este, ca și Lorentz din *Noul Templu*, un preot, fără Dumnezeu, un funcționar fără credință. Poate că cel care simte cel mai acut distanța dintre idee și faptă este Einar, fiul lui Norby, care începe prin a se revolta împotriva tatălui său și sfîrșește cuminte, prin a ceda minciunii.

Mai dificil se apropie Bojer de alte sectoare ale vieții. Muncitorul industrial e întotdeauna un personaj secundar, masa muncitorească e de obicei un fundal mort. Nu-i izbutesc lui Bojer nici tipurile de intelectuali. Frămîntările tinerilor săi studenți sau ale preoților săi nu sfîrșesc mai niciodată în dramă, tocmai pentru că intelectualitatea lor e banală și n-au conștiința violentă a contradicțiilor. De aceea dramele lor de conștiință nu sînt autentice, n-au durată și, cu excepția poate a lui Erik, sînt drame fără consecințe. Nici Per, nici Sigurd Braa, amîndoi ingineri și oameni de geniu, nu sînt cu adevărat niște intelectuali. În cazul lui Sigurd, lucrurile sînt foarte evidente. Sigurd e un sfînt căruia neputîndu-i-se acorda aureola, i se acordă virtutea supremă a geniului, dar atributul este, firește, cu totul exterior; ca să fabrici o idilă nu e nevoie de geniu ingineresc. În cazul lui Per, lucrurile stau nițel altfel; drama ar fi fost foarte dificilă fără calitatea intelectului, totuși paginile cele mai izbutite în *Foamea cea mare* nu sînt acelea care privesc dezbaterile în conștiință, ci acelea care privesc copilăria la țară, ucenicia tînărului la oraș — pe care Bojer

Însuși a cunoscut-o foarte bine — traiul fostului inginer decăzut la condiția țaranului. Uimitoare sînt intuițiile scriitorului asupra spiritului feminin și infantil. Lucrul nu e lipsit de interes pentru aptitudinea lui Bojer de a se apropia de lumea instinctelor și sentimentului. Neîndoielnic, tipurile cele mai reușite ale lui Bojer rămîn acelea de țărani și de pescari. Puține personaje în opera lui pot sta alături de pescarii din *Ultimul Viking* sau de țăranii din *Emigranții*. *Fascinația minciunii* este, în definitiv, un roman în cadru rural, Norby însuși este un țaran. Țărani sînt și pescarii lui Bojer : niște țărani trecuți circumstanțial din zodia pămîntului în aceea a mării. Chiar Per, inginerul, rămîne structural un țaran : el se întoarce la condiția țaranului fără fior și fără efort ; mediul îi este familiar, nimic ostil aici ; dimpotrivă, ruină averii, creditorii, hoții invenției sale, durerea — toate acestea îi vin din oraș. Pînă și politicienii de extracție țărănească sînt, în opera lui Bojer, mai vii și mai autentici decît surtucarii de la oraș. E cazul a spune că Bojer însuși a rămas, în bună măsură, un țaran. Gustul naturii, elogiul vieții la țară, disprețul tehnicii, critica politicianismului steril, înclinarea pentru studiul țărănimii, acestea ne reamintesc partea țaranului din personalitatea agitată a scriitorului. Și încă ceva : cine privește tabloul operei, va băga repede de seamă că romanele epice, romanele pescarilor și țăranilor săi, sînt, în ordine cronologică, tocmai acelea scrise într-o epocă de maturitate ; s-ar zice că, obosit, după o călătorie atît de lungă și de bogată în peripeții artistice, scriitorul a venit să-și sporească puterile și să-și îmbroscăteze arta, în lumea lui cea mai familiară : în lumea pescarilor și țăranilor Norvegiei.

Valoarea operei lui Bojer a fost și este încă în bună măsură contestată. Compatrioții săi au văzut multă vreme în el un gazetar convertit oportunist la canoanele romanului. Gloria i-a făcut-o străinătatea : Franța, Danemarca, Germania, America. La apariție, *Foamea cea mare* stîrnește aprecieri din cele mai elogioase. Ciudat, mulți critici au căutat rădăcinile operei aiurea. Îndeosebi francezii, foarte binevoitori de altfel, dar foarte adesea înclinați, lucru de loc agreabil, de a afla termenii

de comparație în propria lor literatură, l-au aflat pe Bojer îndatorat lui Hugo și Zola. E adevărat că două din cele patru *Evangelii* ale lui Zola, *Munca* și *Fecunditatea*, constituie în opera norvegianului temele de bază ; dar e greu de văzut pentru ce Bojer ar datora altora mai mult decât lui însuși. Iar dacă e să stabilim filiații literare, apropierea de Dickens e în multe privințe cel puțin tot atât de justificată ca aceea de Hugo. În *Foamea cea mare*, prima parte a romanului, copilăria orfanului, întâlnirea cu tatăl care îl abandonase, nevoia de afecțiune a lui Per care, după moartea părinților, îl va îndemna s-o caute pe Lovise, sora sa ; traiul idilic al fraților săraci în aceeași mansardă mizerabilă ; episodul în care Lovise, delicată și dulce, cîntă din vioară pentru bolnavii din spital, moartea fetei, întâlnirea cu Fred, fratele vitreg — toate au, în mod cert, o culoare dickensiană.

Distinctive pentru întreaga sa operă rămîn preocupările etice. Nota aceea de fantastic, caracteristică aproape tuturor nordicilor, nu-i lipsește nici lui Bojer și o aflăm nu acolo unde s-ar părea că e la locul ei cel mai potrivit, în culegerile sale de basme, ci în studiul bogat al iluziilor.

A scris mult, în toate direcțiile ; temele sale, am văzut — sînt totuși două sau trei, iar personajele sînt reductibile la cîteva tipuri ; dar așa se întîmplă și cu cei mai mari : cu cîteva teme și cu cîteva tipuri se constituie o operă ; Bojer nu face excepție. Preocupările sale nu cunosc frontiere între genuri ; nu arareori vom afla, disputate în teatru, basm și roman, idei, personaje, situații. Dar dacă basmul e neglijabil și teatrul, prăfuit, de o importanță circumscrisă la limitele literaturii naționale, romanul e viu și de o eficacitate artistică superioară.

ALEXANDRU SEVER

TABEL CRONOLOGIC¹

1872 6 martie. Se naște la Orkedalsören, Johann, fiul Johannei Iversdatter Elgaaen, servitoare la Trondheim. Ferma Elgaaen în care s-a născut mama se află la marginea lacului de munte Faemundjoën, la 30 de kilometri de Røros, oraș minier de pe lângă frontiera suedeză. Mai târziu, mama va încropi o lăptărie la Trondheim. Tatăl plătește întreținerea copilului, dar în 18 ani, cît timp copilul rămîne în sat și duce viața unui țaran, nu vine să-l vadă decît o singură dată.

1873 Johann crește în mijlocul familiei lui Elias Faetten, un *husmand*, adică un țaran sărac. Faetten trăiește deopotrivă din pescuit și munca cîmpului în satul Rissa. El poartă numele pă-mîntului pe care muncește. Nevasta lui, mama adoptivă a lui Johann, e mama Randi.

1875 Un faliment de Björnson.

1876—1877 *Anna Karenina* de Tolstoi.

Frații Karamazov de Dostoievski.

¹ Cu multe din datele acestui tabel sîntem îndatorați studiului laborios și atent, plin de amănunte biografice, care e *Johan Boyer, sa vie et ses oeuvres* de La Chesnais, eminent cunoscător al literaturilor nordice, prieten al lui Bojer.

1879 *Casa cu păpuși* de Ibsen.

1879—80 *Camera roșie* de Strindberg.

1884 Johann învață la școala departamentală, la Selbur, la 30 de kilometri de Trondheim. Întreținerea o plătește tot tatăl. În școală, gustul pentru literatură i-l trezește profesorul Dybdahl. Aici citește *Poveștile țărănești* ale lui Björnson și *Casa cu păpuși*.

1885 *Bel-Ami* de Maupassant.

1887 *Tatăl* de Strindberg.

La Horla de Maupassant.

1887 În vară, Johann termină școala. Intră argat la ferma Fallin unde va rămîne trei ani. Vara e cioban, restul anului argățește în fermă. Fallin, împătimit de politică, va fi prototipul unora dintre politicienii romanelor de început ale lui Bojer. Gunhild, soția lui Fallin, îndrăgește băiatul care va avea, în fermă, statutul unui copil adoptat. Unii îi spun chiar Johann Fallin, argatul purtînd numele stăpînului. În această epocă lecturile sînt *Jurnalul oficial* și *Biblia*.

1888 *Domnișoara Iulia* de Strindberg.

1890 *Foamea* de Knut Hamsun.

Hedda Gabler de Ibsen.

1890 Școala de subofițeri de doi ani unde are locuință, hrană, îmbrăcăminte, soldă 20 öre pe zi. Instrucția militară, noțiuni de matematică, istorie și literatură. Citește Kieland, Zola (*Bestia umană*), Hugo (*Mizerabilii*). Frecventează biblioteca din Trondheim. La teatru nu prea merge: un bilet costă solda pe o săptămînă. Frecventează Academia populară; ascultă conferințe de Herman Bang și Hamsun. Ia lecții de engleză.

1892 *Solness de Ibsen.*

1892 Părăsește școala de subofițeri. Vînzător la o băcănie. Tatăl îi lasă o moștenire de 2000 de coroane. Urmează cursurile gratuite ale unei școli comerciale. Frecventează teatrul. Întemeiază un cerc de amatori de teatru ; în toamnă își cumpără din beneficiile reprezentațiilor un palton. Grupul funcționează doi ani.

1893 *Hanul la regina Pédaugue de Anatole France.*

1893 Comis-voiajor pentru mașini de cusut ; trei luni parcurge ținutul din jurul Trondheimului. Funcționar la un negustor de pește ; pleacă în Lofoten să cumpere morun pentru patron ; trăiește viața pescarilor.

În Trondheim își descoperă un frate vitreg, mai tânăr, care trăise, ca și el, prin familii străine. Își ia fratele în mansardă și-l dă la învățătură.

Învăță gramatica franceză. Vrea să se pregătească pentru corespondență sau contabilitate. Scrie versuri.

Citește Zola, Bourget, Maupassant (*Bel-Ami*). Începe să scrie articole la un ziar local.

1894 *Micul Eyolf de Ibsen.*

1894 Prima lucrare a lui Bojer, o piesă într-un act : *O mamă*. Va fi jucată de o trupă suedeză. *Ostrovul mormintelor*, piesă în patru acte.

Pan de Knut Hamsun.

1895 În martie, *O mamă* e jucată la Trondheim și îi aduce 200 de coroane.

Helga, nuvelă. Apare și o piesă, în patru acte, cu același titlu.

În primăvară pleacă la Paris. Locuiește la *Hotel American*, în strada l'Abbe de l'Epée, frecventat de literați danezi și norvegieni. Aici îi cunoaște pe Hamsun, Juhani Arno, Strindberg. Vizitează tot ce se poate vizita gratuit. Mare impresie îi fac Luvrul și Biblioteca Sainte-Geneviève. În cele din urmă, întovărașit de un compatriot, inginerul Sjøbjørn Obstfelder, sosit din Statele-Unite, pleacă pe jos spre Bruxelles, Anvers, Amsterdam; bineînțeles, nici unul n-are un ban. Ajung în țară pe un vas cu pânze. Peste vară locuiește la fiica lui Fallin. Cu bani împrumutați se înapoiază la Oslo, unde locuiește într-un hotel de clasa a patra.

Predă unui editor *Un om popular*.

1896 Apare romanul *Un om popular*.

1897 Citește mult. Audiază cursuri la Universitate ca student neînscris. Se interesează de istoria veche a Norvegiei. Dă peste istoria Sfântului Olaf care a creștinat țara și scrie *Sfântul Olaf*, piesă în 5 acte și 9 tablouri.

Pe drumul bisericii, culegere de povești.

1898 *Victoria* de Knut Hamsun.

1898 *Fluierele*, povești și fabule.

Se internează în sanatoriu să-și îngrijească plămîinii. Aici o cunoaște pe nepoata directoarei, viitoarea sa soție. Ellen, fiica colonelului Lange, e o fată de 23 de ani, înaltă, zveltă, distinsă. Fratele ei, C. L. Lange, profesor de liceu, va fi secretar al Institutului „Nobel” și laureat al premiului Nobel pentru pace pe anul 1921.

Nouă călătorie la Paris. Apoi la Nisa, să continue tratamentul început în Norvegia. Corsica.

Florența. Viață liniștită. Scrie. Trimite corespondență în țară. Se însănătoșește.

În mai revine la Oslo. E prezentat familiei Lange. În toamnă se căsătorește cu Ellen ; soții pleacă la Roma.

1899 *Învierea* de Tolstoi.

1899 *Eternul război*, roman.

1900 *Dansul morții* de Strindberg.

Fecunditate, primul volum din *Evangheliile* lui Zola.

1900 *Mama Lea*. Romanul e început la Roma și sfârșit în Elveția. Critică defavorabilă.

1901 *Scrie Vechi istorii*, povești populare.

1902 *Ianuarie* : se naște primul copil. Revine în Norvegia. Se instalează la Stakjaer. Voiaj cu soția în satul copilăriei, la Rissa. Apar *Vechi istorii*. *Theodora*, piesă în patru acte. Succes, dar în străinătate.

Pelerinajul (mai cunoscut sub titlul cu care a circulat în traduceri : *Maternitate*), roman.

Editura Gyldendal din Copenhaga îi oferă 300 de coroane pe lună pentru angajamentul de a-i publica scrierile în exclusivitate.

Către sfârșitul anului e la Paris unde va sta pînă în 1907 (cu unele întreruperi în 1905 pentru efectuarea stagiului militar). Locuiește în strada Boulard nr. 47, etajul 5.

1903 *Fascinația minciunii*. Succes deosebit. Un premiu al Academiei franceze.

1904 În primăvară, *Brutus*, tragedie în 5 acte, inspirată inițial de un tablou de Lethière, văzut la

Luvru : *Iunius Brutus exterminându-și țiii.*

În iunie, se naște la Paris, în strada Bouldard, cea de a doua fiică a scriitorului și ea se va numi întru cinstirea mamei Randi, Randi Faetten.
Păsările albe, povești.

1905 În mai se naște fiul scriitorului, Halvard. În iunie familia se înapoiază în Norvegia. Johann își lasă soția și copiii la cumnatul său și pleacă la Venneschavn să lucreze în liniște.

Primește dintr-un fond privat 2000 de coroane. E chemat sub drapel. Se îmbolnăvește de enterită. Neurastenic.

În noiembrie e la Paris : ajunge aci chiar în ziua intrării regelui Haakon în Oslo. Va pleca la Quintal, nu departe de Annency, să-și îngrijească plămînii ; rămîne aici pînă la sfîrșitul anului. Apoi va pleca la Meudon pentru patru-cinci luni.

1907 Revine în Norvegia cu familia și se instalează la Gjövik pe lacul Mjören. Medici, sanatorii, cură de odihnă.

1908 Moare bătrîna Randi. Publică cu un succes deosebit *Regatul nostru*.

Benoni de Knut Hamsun.

1909 *Ochii dragostei*, un basm dramatic după o poveste cu același nume din *Păsări albe*. Piesa va fi jucată în Danemarca unde o montează Herman Bang, în Suedia, Finlanda, Germania.

Fascinația minciunii, o piesă după romanul cu același nume. E prima sa piesă acceptată la Teatrul Național. Bojer devine președinte al „Societății autorilor dramatici“.

1910 Se instalează la Harpefoss. Existență solitară. Vinătoare. Schi.

1911 *Noști senine* (roman).

1912 Moare Strindberg.

1912 În aprilie-mai, călătorie în Anglia. Peste an va publica *Cîntecul prizonierului*, iar spre sfîrșitul anului va pleca în Germania. Locuiește la Wilmersdorf, cartier din Berlin, unde rămîne pînă la sfîrșitul lui aprilie 1913. Prin editorul Fischer cunoaște tineri scriitori germani. Dar Germania nu-l atrage ; în septembrie îl aflăm la mănăstirea din Portigny.

1914 La 1 noiembrie preia cronica dramatică la *Aftenposten*.

1915 În septembrie-noiembrie vizitează frontul francez, spitale, uzine de muniții. Scrie articole pentru *Aftenposten*.

Din noiembrie 1915 pînă în martie 1916 va face un turneu de conferințe în Norvegia, susținînd cauza aliaților.

1916 La începutul anului, *Sigurd Braa*, dramă.

Din cele 80 de conferințe ținute, va publica o culegere : *Drapele franceze*.

În noiembrie, *Foamea cea mare*. Succes imediat. „*Filozofia lui Vigny, Renan și a doamnei de Noailles cîntă sub pana domnului Johan Bojer ca finalul simfoniei a noua*“ (Paul Souday. Citat după amintita lucrare a lui La Chesnais).

1917 *Fața lumii*, roman.

Rodul pământului de Knut Hamsun.

Douăzeci și cinci de conferințe în Danemarca, pe tema războiului. Devine unul din fondatorii asociației franco-norvegienne.

1918 O nouă serie de conferințe în Norvegia.

1920 În primăvară, călătorie în Statele Unite. New York, Chicago, statele din nordul mijlociu cu pionieri din Norvegia.

Dyrendal, roman.

Timpuri liniștite, povești.

1920—1922 *Kristin Lavrandsdatter* de Sigrid Undset.

1921 *Ultimul Viking*. În februarie petrece o lună printre pescarii din Lofoten.

1922 *Cîntecul prizonierului* (refăcut).

La împlinirea a 50 de ani e sărbătorit de întreaga presă.

1923 *Propria noastră rasă* (mai cunoscut în străinătate sub titlul : *Emigranții*). În toamnă o nouă călătorie în Statele Unite. Conferințe (Minnesota, Dakota și câteva state vecine).

1925 Centenarul emigrației norvegienne în Statele-Unite.

1926 *Noul templu*.

1927 *Vagabonzii* de Knut Hamsun.

1928 Paris, apoi Cap d'Antibes, Roma, Grecia, Germania. În cursul acestor călătorii cunoaște pe Galsworthy, Upton Sinclair, Blasco Ibanez.

1929 *Oameni de pe coastă.*

1933 *Casa și marea.*

1938 *Oamenii regelui.*

1942 *Ucenicul.*

1946 *Svenn.*

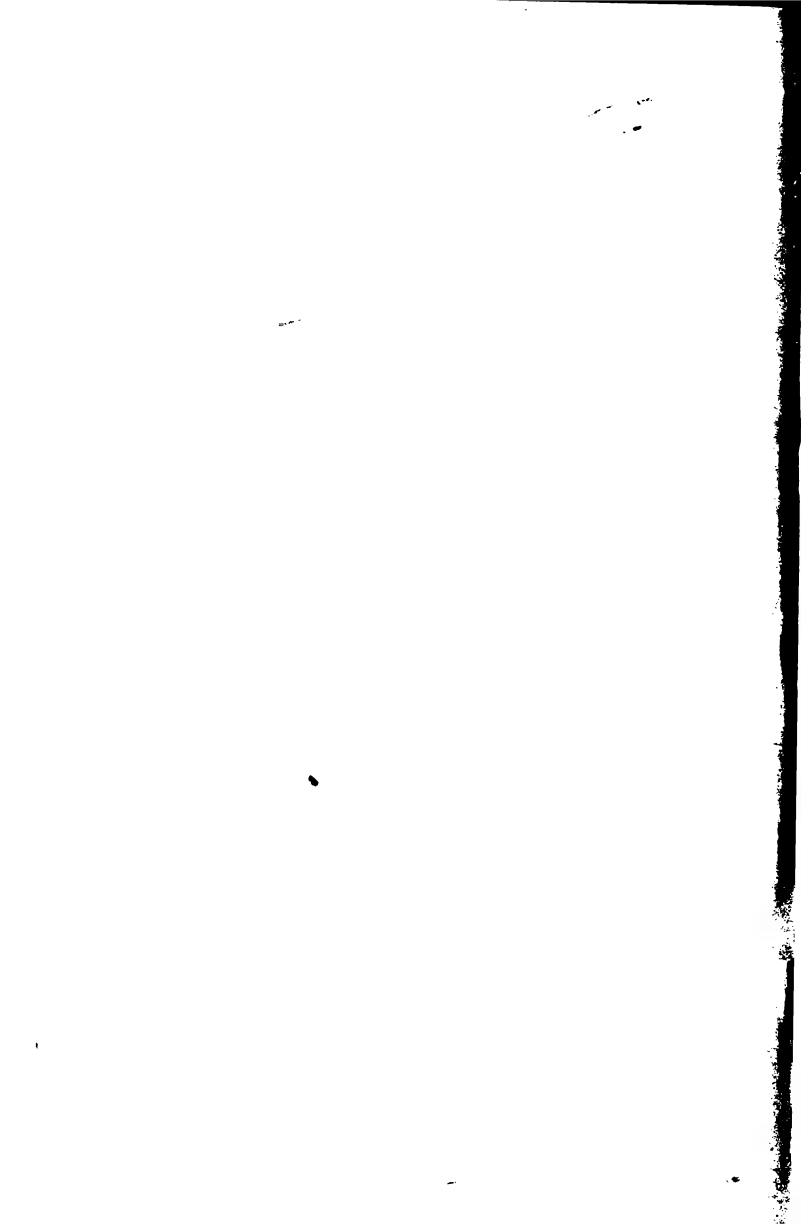
1950 *Vina lui Kristen Fjelken.*

1952 *Cîntec și viață.*

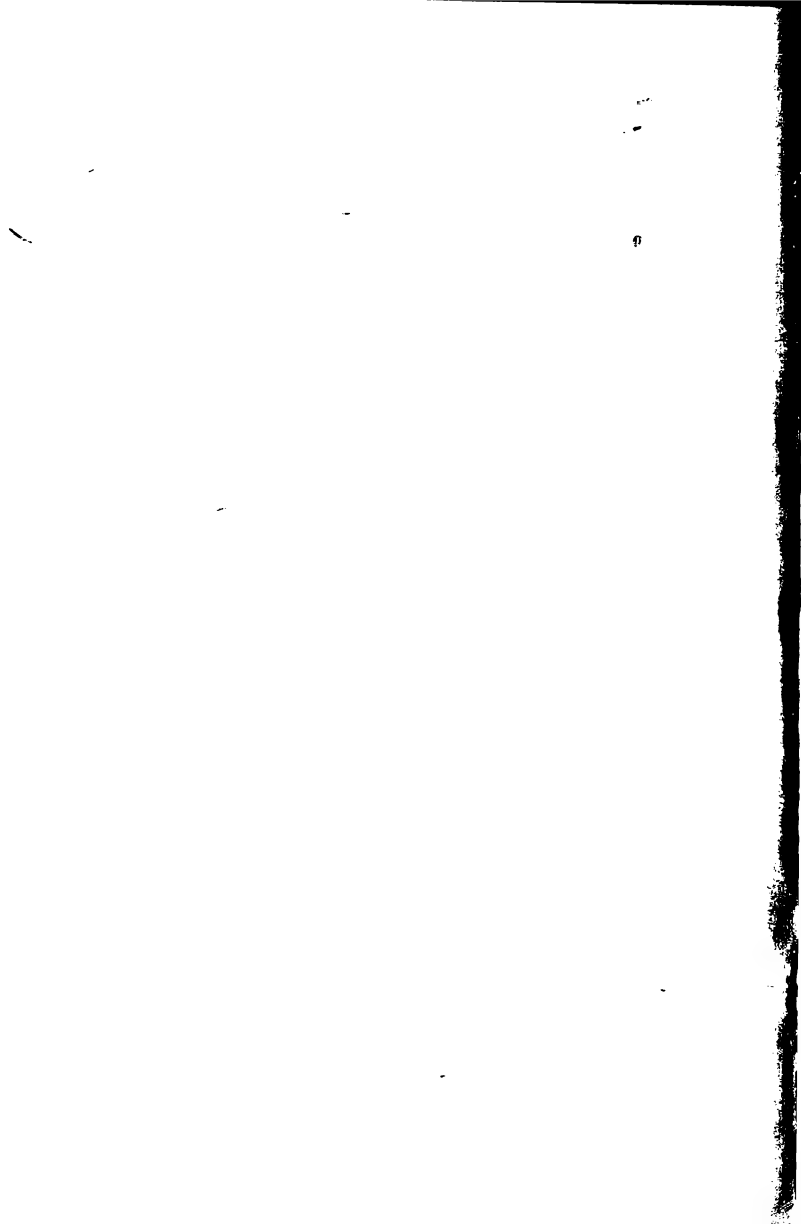
Bătrînul și marea de Hemingway.

1959 3 iulie. Johan Bojer decodează la Asker.

ALEXANDRU SEVER

FASCINAȚIA MINCIUNII

Partea întâi

I

Amurgea atunci cînd Knut Norby, așezat în sania lui de un loc, mîna spre casă venind de la o adunare în conducerea școlii. În ultima vreme, pe Mjösa¹ gheața nu fusese sigură și el făgăduise soției ca la întoarcere s-o ia pe șosea. Dar necazurile felurite ce le avusese în cursul zilei îl scosese ră pe bătrîn din fire și jos, pe promontoriu, strunise deodată hățurile și-o apucase prin golf. „I-a ținut ea gheața și pe alții înaintea mea, gîndi el, o să mă țină și pe mine !” Calul ciuli urechile și o luă cu pași sperioși peste crusta de gheață de pe țarm. Dar Knut îl sfichiui și sania merse hurducîndu-se pînă ce atinse suprafața netedă și lucitoare.

Cînd un necaz vine așa deodată, unul după altul, e ca și cum te-ar lovi careva tocmai acolo unde mai ai o rană. Mai întâi, bătrînul fusese înfrînt în discuția cu conducerea școlii — și ceea ce era mai rău, pierduse tocmai față de nenorocitul ăla de director al școlii comunale superioare. Mai apoi, cînd, colac peste pupăză, își zări ginerele, venit tocmai într-un asemenea moment să-i ceară un nou avans asupra moștenirii, bătrînul avu simțămîntul că e stors de bani. În sfîrșit, un ceas mai tîrziu, aflînd că Wangen, comerciantul,

¹ Lac mare în Norvegia.

dăduse faliment, pierderea celor două mii de coroane pentru care girase, i se păru o adevărată nenorocire.

„De-o merge așa, o să trebuiască curînd să hrănesc jumătate din comună, gîndi el. Se vede că și-au pus oamenii în cap să mă despoaie pînă la ultimul bănuț.”

Calul era un armăsar mare, negru, cu o coamă unduitoare, de culoarea ruginii și cu mișcări ușoare, jucăușe. Bătrînul, el însuși, sta înfundat într-o blană groasă, de urs, cu gulerul ridicat. Iar aici, pe gheață, se lăsase întunericul și de jur împrejurul golfului, în peisajul zăpezii pălite, se aprinseră luminile fermelor.

„Și cînd o mai afla și nevastă-mea asta“, își spuse el, în timp ce zurgălăii răsunau și gheața se învîrtejea sub copitele calului. Semnase garanția pentru Wangen fără știrea ei. Puteau fi de atunci trei, patru ani și garanția fusese menită să-l ajute pe Wangen să capete un credit mai mare la un angrosist din capitală. Dar încă de pe atunci îi făgăduise nevestei să nu mai gireze pentru nimeni. Pierduseră destul. Și acum ? „Cum naiba a putut să mă ducă de nas atunci ?“ se întreba bătrînul. Dar și cei mai vrednici își au clipele lor de slăbiciune și atunci sînt buni și amabili. Se aflau amîndoi la oraș și Wangen dăduse o masă bună la hotelul Carl-Johan. Abia după aceea s-a întîmplat povestea. Și iată că masa asta... îl costase scump, și fiindcă lui Norby îi era groază acum să vină rușinat în fața nevestei și să-i mărturisească că-și călcase cuvîntul, simțea ridicîndu-se în el și cîțropindu-l un val de indignare împotriva lui Wangen, care numai el era de vină pentru tot. „Nici vorbă, își avusese el vulpoiul gîndul lui cînd cu masa !“ Și fără să vrea, bătrînul începu a-și aminti despre omul ăsta tot felul de istorii proaste ; furia ce o simțea pentru celălalt îi ținea loc de apărare.

Umbrele colinelor acoperite cu brădet se înnegri-seră. Stelele se aprinseseră, iar către apus, prin beznă,

o dungă de foc gălbuie arunca flăcări peste gheață. Nichelajul hamului și al săniei lucea, iar omul și calul aruncau umbre mari care tot timpul alergau alături. Încolo, pe suprafața pustie a lacului, abia de-ți era dat să vezi o vietate. Un pescar singuratic sta lângă copca lui, departe, acolo unde oglinda roșie întîlnea umbrele dantelate ale munților stîncoși, iar mai departe, lângă promontoriu, se putea zări un punctuleț, un om ce alerga în larg cu o săniuță după el.

„Și Herlufsen din Rud? Ce o să mai rîdă el de mine!” Fiindcă Norby, el însuși, era un circiogar care nu cruța pe nimeni, își închipuia că o mulțime de oameni stăteau într-una la pîndă să-l dea gata. Cînd îi reușea vreo afacere cu păduri, mai înainte de orice se gîndea cu un fel de satisfacție: „Grozav or să mă mai pizmuiască!” Iar cînd ieșea rău îi trimetea la dracu. Ceea ce îl necăjea acum, era că venise rîndul celorlalți să-și bată joc de el.

Acum se afla pe mijlocul gheței și trecea din oglinda de foc în umbra întunecoasă. Calul auzi zvon de clopoței dinspre țarm, înălță capul fără a încetini goana și necheză.

„Și dacă ar fi să nu țină gheața?” gîndi bătrînul și simți cum se înfioară de spaimă.

Tatăl lui, bătrînul țaran plin de taleri de argint, dusesese odată, peste Mjösa, o încărcătură grea de blocuri de granit, cioplite. Iar atunci cînd gheața începuse să plesnască și să cedeze sub greutatea săniei, bătrînului i se păruse că prea ar fi o mare nebunie să rostogolească cîteva din blocurile scumpe pentru ca să ușureze încărcătura. Se lăsase în genunchi și se rugase: „De mă lași, Doamne, să ajung cu bine și teafăr la țarm, spusesese el atunci, legămînt îți fac să dăruiesc preotului zece banițe din cel mai bun orz al meu”. Ajunsese la țarm teafăr. Dar cînd se află pe prundiș, privi

peste gheață și rînji : „Iacă, l-am tras pe sfoară !“ Și preotul nu capătă nici un bob.

Zurgălăii sună cu clinchete limpezi și voioase, dar bătrînul tot șade și i se pare că gheața cedează.

„Poate că de aceea te-ai brodit acu pe gheață, gîndi el, pentru că nu vrei să mergi duminica la împărțășanie.“

Înainte de-a pleca de acasă făgăduise pe jumătate nevastă-sa că va trece pe la paracliser să-l înscrie pentru împărțășanie. Dar în ultima clipă se trezise în el o fărîmă din vechea sa independență și cînd ajunsese lîngă casa paracliserului mînase înainte. „La urma urmei, e împotriva conștiinței tale, își spusese el. Nici nu crezi în împărțășanie, abia de crezi în mîntuirea întru Cristos.“

În puternicul Knut Norby sălășluiau doi oameni. Unul era acela căruia școala de pe lîngă parohie, călătoriile făcute și multele și feluritele cărți citite îi dăduseră un ideal. Apoi, de cînd taică-su murise și trebuise să preia ferma, devenise încetul cu încetul cam ceea ce fusese taică-su. De parcă argații de la curte, registrele băncii, pădurile imense, afacerile aflate încă în curs de desfășurare, dar mai ales rangul deținut de neamul Norbylor în comună, ar fi fost tot atîtea prilejuri de a face să re trăiască tradiția tatălui său. Și era de la sine înțeles că era rîndul lui s-o continue. Adesea, cînd se afla pe cale să încheie o nouă afacere cu păduri, i se părea deodată că e bătrînul însuși și fără să vrea privea lucrurile ca el, folosea aceleași șiretlicuri, avea aceeași conștiință. Iar celălalt Knut Norby, atunci cînd primul nu mai avea ceva de care să se ocupe, citea cărți și năzuia la libertate politică și religioasă.

„N-ar fi stricat totuși să fixez o zi de împărțășanie, își spuse el cînd văzu că încă mai era cale lungă pînă la țarm. Or fi ele bune și frumoase idealurile astea, dar nu cred să-mi folosească la ceva atunci cînd m-oi

afla în fața Domnului.“ Nu-i vorbă, era încă timp să trimeată de știre paracliserului — numai să scape el cu bine și s-ajungă teafăr la mal.

În sfârșit, ajunse pe drumul de țară lipsit de primejdii, întărit de ger. Răsuflă ușurat și lăsă calul, fumegînd de sudoare să meargă la pas. Dar Negruțu voia acuși la grajd și curînd porni să tropotească iar.

Înaintau în pădure, zurgălăii răsunau limpede și tare. Brazii își întindeau ramurile lor grele de zăpadă deasupra capului său și ici și colo, printre ele, întrezărea cerul presărat cu stele.

Acum trecea pe lîngă ferme cu ferestre luminate. Iar cea mai mare dintre ferme, cea de colo, de sus de pe deal, era Rud, despre care dușmanii erau de părere că este mai mare decît aceea a Norbylor. Acolo locuia cel mai de seamă dintre potrivnicii săi, puternicul Mads Herlufsen din Rud.

Din odaia lui, Norby putea privi într-acolo sus, și cu timpul ajunsesese să nu se mai poată gîndi la Herlufsen fără să nu vadă în același timp și întreaga lui fermă, casele, pădurea dimprejur, muntele din spate — întregul asemănîndu-se cu un troll cu capul pînă la cer, și acesta fiind Mads Herlufsen care îi pîndea ferma și n-o slăbea din ochi.

„Ei și cînd o auzi el povestea ! Ei, atunci să vezi bucurie pe capul lui !“

Necazul ăsta de care uitase atîta vreme cît crezuse, acolo pe gheață, că viața îi era în primejdie, îi veni acum în minte iar și-și aminti că-l văzuse la oraș pe Wangen, de mai multe ori, beat. „Și tocmai pe omul ăsta ți-ai găsit să-l ajuți !“

În sfârșit coti pe-o alee. La capătul ei, în fața colinelor împădurite, se puteau zări, ca o masă întunecată, clădirile fermei Norby. În clădirea cea mare, de locuit, nu erau luminate decît vreo două ferestre. Un cîine

mare, negru, se repezi vârtej spre el cu lătrături de bucurie, ridicându-se pe picioarele dindărăt în fața calului care dădea să-l muște. Băiatul de la grajd veni cu un felinar și apucă calul de căpăstru în timp ce Norby, înțepenit de atîta ședere, se ridica din sanie anevoie.

Prin curtea mare a fermei, împrejmuită pe trei laturi de staule și de grajduri, felinare pîlpîitoare, purtate încolo și înoace prin clădiri și pe afară, așterneau pe întinderea zăpezii fișii de lumină. În stînga hambarului se afla o casuță singuratică. Era locuința argaților bătrîni care nu mai puteau sluji și pe care Norby nu vroia să-i lase pe seama comunei.

— Să pui pătura pe cal și să nu-i dai apă numai-decît ! zise bătrînul către grăjdar și cu biciul în mîină, urmat de cîinele lui, porni să urce scara tropăind.

II

Marit Norby era mîndră. Față de nevestele țărănilor, pentru că le privea de sus. Față de nevestele funcționarilor, fiindcă se temea să nu fie ea cea privită de sus.

„Noi ăștia care locuim la țară, obișnuia ea să spună, noi, desigur, habar n-avem de nimic.“ Și surîdea, în felul ei.

— Vii tîrziu, spuse ea în clipa cînd Knut intră în odaie. Ședea și împletea în odăița cea mică dintre bucătărie și odăile cele mari. Peste părul ei argintiu avea o bonetă, ca aceea purtată de soția pastorului. Fața îi era frumoasă și fină, dar gura îi era aspră și bărbia ieșită în afară.

— Au tot lungit vorba în Consiliul școlii, spuse Knut și rămase în picioare frecîndu-și mîinile în fața sobei.

— Și cum a mers? Întrebă ea, interesându-se de chestiunea pe care Knut trebuia s-o treacă azi prin consiliu.

— Cum să meargă? Ca dracu! spuse Knut, reze-mîndu-se de sobă. Dar cînd i se păru că soția îl privește din coada ochiului, ironică, îl cuprinse mînia. Nu-i era destul să-l chinuiască azi oameni străini, aveau acum să înceapă și ai casei!... Poftim, șade colo și-i plînge de milă. Darămi-te de-o afla de Wangen?

— Mi se pare mie, Knut, că-ți cam lipsește dîrzenia, spuse ea vîrîndu-și o undrea în păr.

— Dîrzenia? Nu prea cred!

Ea cunoștea vocea asta și, îndemînatică, schimbă vorba.

— Ba da, spuse ea scoțînd din păr undrea spre a împleti iară, întotdeauna ești tu prea bun. Țștia care n-au nici o para și nu plătesc nici un ban impozite ne conduc și ne poruncesc, iar nouă ăstora nu ne este dat decît să mulțumim și să plătim.

Erau vorbele astea un adevărat balsam, fiindcă ea întrebuițase tocmai cuvinte din acelea pe care obișnuia Norby să le rostească.

— Ai auzit, nu-i așa, ce s-a întîmplat cu Wangen? zise ea surîzînd, atentă la lucrul ei de mîină.

„Ei drace, va să zică știe!“ gîndi bătrînul. Stătea în picioare, în fața sobei, cu mîinile la spate, cu barbă neagră, chel, cu jacheta albastră de șeviot întinsă peste pieptul larg și peste burta rotunjită. Capul mare, îi atîrna obosit pe piept. Îi aruncă o privire furișă, fiindcă simțea că în seara asta nu mai era în stare să facă față unei explicații cît de cît importante. Stătuse afară, în frig, ceasuri de-a rîndul, iar aici, înăuntru, îi era așa de cald că se simțea din ce în ce mai moleșit și mai somnoros.

— Da, mi s-a spus, răspunse el căscînd. Cine ar fi crezut c-o să se întîmple așa ceva!

— Ba mi se pare, spuse ea cu un surîs batjocoritor, că tu ai prezis-o deseori în ultima vreme. Dar poți să fii mulțumit că n-ai avut nimic de a face cu netrebnicul ăsta.

„Nu știe“, gîndi bătrînul ușurat.

— Mda, mormăi el pe un ton care putea să însemne orice, iar ochii începură să i se închidă iară. Astă seară nu avea puterea să înfrunte nici povestea cu împărtășania, nici cea cu Wangen.

În aceeași clipă auzi rîsete bine cunoscute în odaia de alături și găsi ocazia nimerită să iasă.

Cînd intră dincolo, nora lui, în mijlocul odăii, pe jos, în fața unei putine din care ieșeau aburi, era pe cale să-și dezbrace băiețelul, un copil în vîrstă de doi ani, pentru a-l îmbăia. Bătrînul se opri lîngă ușă, iar fața lui obosită, însuflețită deodată, căpătă o expresie misterioasă.

— Cine-i ? întrebă mama care era tînără și blondă. Băiețelul privi cu ochii lui mari și rotunzi la bunică-su și surîse sfios. Și nici nu-i trase bine cămășuța peste cap că se și răsuci pe podea să alerge către Norby. Dar ajuns liber și pe picioarele lui, descoperi că este gol-goluț și asta era mult mai interesant decît bunicul. Micuț și delicat, se apucă să alerge pe podea de colo-colo plesnindu-se peste burtică și rîzînd. Apoi băgă de seamă sfîrcurile mărunte ale pieptului său și căută să le atingă cu degetul, voi din nou să fugă de mîinile mamei sale care încerca să-l prindă și rîse în hohote, mîndru de izbîndă, cînd reuși să scape. Bătrînul rîse atîta că trebui să se așeze.

— Ei, bine, vād că bunicu o să-mi dea mie bună-tățile pe care ni le-a adus, spuse mama. Și atunci băiețelul se schimbă pe dată. Într-o clipită fu sus, pe genunchii bunicului și începu să-l caute prin toate buzunarele pînă ce scoase la iveală un pachet de bomboane.

Bineînțeles, băiatul se numea Knut. Taică-su, fiul cel mai mare al lui Norby, pierise încă înainte de nașterea copilului, într-un accident de trăsură pe când se întorcea beat de la târgul din Lillehammer, — și de atunci îi era bătrînului groază de rachiu.

O grijă ascunsă crește repede pînă ce devine o adevărată nenorocire. Tocmai fiindcă bătrînul era obosit și-și dorea să aibă pace în casă, gîndul la viitoarea discuție cu soția lui îi era de două ori mai neplăcut. Aici, înăuntru, la copil, obișnuia să redevină el însuși copil, dar în astă seară, orice ar fi făcut, tot pe Wangen îl avea înainte-i și asta îl scotea din sările. În timp ce sta și-i surîdea băiețelului, arunca cîte o privire în lături, de parcă ar fi vrut să spună : „Măcar aici ai putea să mă lași în pace !“ De parcă Wangen s-ar fi introdus în sanctuarul cel mai sfînt și bătrînul ar fi vrut să-l arunce pe ușa afară. Simțea că-l dușmănește din ce în ce mai mult pe omul ăsta care-i aducea în casă discordia și din cauza căruia, el, Norby, săvîrșise față de soția lui o mică înșelătorie, care avea acum să fie dezvăluită.

— Ei, acum ne băgăm în puțină, spuse nora apucînd băiețelul care se împotriva din răspuseri.

Și în timp ce copilul urla și se zbătea în apă, în mîinile mamei sale, bătrînul, ca de obicei, rîdea de-i curgeau lacrămile. Dar în același timp zărea parcă cărămidăria lui Wangen. Își reaminti că în toamna trecută omul ăsta introdusese ziua de opt ore. Iată la ce-l ducea capul pe nebunul ăsta ! Lesnicioasă ar mai fi și măsura de agricultor, dacă nașcociri de-alde astea, complet aiurite, s-ar răspîndi și-ar mai înrăutăți relațiile cu muncitorii.

He, he ! Și să te mai miri că asemenea oameni dau faliment ! Bineînțeles, de așa ceva nîi sufli nici un cuvînt cînd e vorba să ademenești oameni să gireze pen-

tru tine. Și deodată bătrînul se porni mînios să meargă de colo-colo prin odaie.

— Oare bunicul nu vrea să ne zică noapte bună în seara asta ? întrebă nora în clipa cînd bătrînul apăsa clanța ușii să intre în odaia vecină. Bătrînul se dezmetici. Băiețelul, gata îmbrăcat în cămașa de noapte, îi și întindea brațele.

Masa de seară familia o lua în odaia cea mică de lîngă bucătărie. De cînd fusese construită aripa cea nouă, stăpînii nu-și mai aflau rostul. În odaile mari, mobilate cu mare cheltuială, nu se simțeau de obicei la larg, iar dincoace, în încăperea prea mică, era prea strîmt.

Împodobită cu țurțuri de sticlă, lampa care atîrna din tavan lumina serviciul de ceai și fața albă de masă. Mai încolo, pe vechiul bufet, strălucea marele samovar de aramă. La masă erau cinci. Cele două fiice, Ingeborg și Laura, care ședeau fiecare de-o parte și de alta a tatii. În față, Marit, cu lanțul său de argint la gît, cu fața încremenită, iar alături de ea nora. Norby mai avea un fiu în viață, dar el studia filologia în capitală.

— Să-mi scoți astă seară hainele cu care merg în pădure, îi spuse tata lui Ingeborg. Mîine trebuie să mă duc să văd de tăietorii de lemne.

Ingeborg era duhul bun al casei. De cînd tînărul medic cu care se logodise fusese găsit mort în pat, cu trei zile înainte de nuntă, nu mai era chip să-și revină. Cu toate că nu avea încă douăzeci și cinci de ani, părul îi încărunțise, obrații i se scofîlciseră și privirile îi erau rătăcite și speriate. Tot timpul nu făcea decît să se gîndească, îngrozită, la ce avea să ajungă după moartea părinților. Și pentru ca niciodată să nu-și poată reproșa ceva, se străduia să le fie mereu de folos, dimineața sculîndu-se cea dintîi, veșnic trebăluind în bucătărie și în cămară, plîngînd lacrimi de desperare

cînd uita cîte ceva și simțindu-se în casă, cu toate astea, fără nici un rost.

— Tot așa de urît mănînci și la pension ? o întrebă mama pe tînăra Laura, măsurînd-o cu o privire piezișă.

Nițel stînjenită, fata făcu o mișcare să-și alunge zuluful buclucaș de pe fața cam prea roșcovană. Dar își recăpătă siguranța numaidecît. Era internată într-un pension, la oraș, și într-una povestea despre bătrîna ei profesoară cu mersul mărunț și repede, și despre tabachera și degetele ei pătate de cerneală. „Drăguțele mele — fiți cuminți și nu mă necăjiți !” Apoi, cu o strîmbătură grozav de comică, o maimuțarea făcîndu-se a lua o priză de tabac. Nora rîdea și se putea vedea că-i lipsește un dinte din față. Marit nu se putu împiedica să suridă și bătrînul însuși îi aruncă priviri înveselite poznașei ăsteia de fată.

„O să-i scriu, își spuse el golindu-și ceașca de ceai. La urma urmei sînt sigur că nu erau mai mult de 2000 de coroane, sau mă înșel...”

Cînd, în sfîrșit, se băgă în pat, în dormitorul de la etaj, stinse lumînarea de pe noptieră și căscă lung și obosit. „Ei, acum, cînd o să vină ea, ai să te faci că dormi, își spuse el, și în felul ăsta ai să scapi astă seară și de povestea cu împărțășania și de aceea cu girul.”

Sta întins în pat și privea soba în care mai sclipeau cîțiva tăciuni. Ușa se deschise și Laura se strecură încet înăuntru. Se așeză pe marginea patului, îl mîngîie de cîteva ori pe barbă și-i mărturisî, pe șoptite, că socotelile lunii ăsteia îi erau într-o dezordine nemaipomenită. Mama nu se uitase încă prin ele, dar chiar și mîine putea să-i ceară catastiful.

— Îți închipui pesemne c-ai să mă duci de nas după cum ți-e pofta ! spuse bătrînul rezemat în perne. Și cum fetița, nițel buimăcită, își retrăsese mîna din

barba lui, el i-o apucă și simți cât de mică...era și de caldă. Vino mîine în biroul meu, zise el somnoros și om vedea...

Laura îi mîngîie încă o dată barba, apoi își lipi obrazul de al' lui. Căci acum știa că deficitul ei avea să fie acoperit.

După plecarea ei, ușa se deschise iară și bătrînul se grăbi să închidă ochii. Dar era Ingeborg, pe braț cu hainele lui pentru pădure.

— Mi se pare mie că umblă o lumină prin curte, zise el, căci îi vedea reflexul pe perdea.

— Da, e văcărița. În noaptea asta așteaptă să-i fete vaca un vițel.

Dar iată că și Ingeborg veni să se așeze pe marginea patului lîngă el.

— Tată, trebuie să-ți spun ceva, zise ea încet. Azi am fost la poștă și acolo am auzit spunîndu-se că avocatul Basting s-ar fi lăudat cu știrea cum că falimentul ăsta o să te atingă și pe tine. Dar n-am îndrăznit să-i povestesc asta mamei înainte de-a fi vorbit cu tine.

Bătrînul însă își propusese să aibă în seara asta pace, și răspunse :

— Bietul Basting ! Întotdeauna îi trebuie cîte o istorioară murdară, să aibă ce răsîndi.

— Va să zică nu-i adevărat ! Așa mi-am zis și eu, spuse Ingeborg ridicîndu-se. Apoi se strecură afară, nu înainte de a mai trage perdeaua în jos și de a mai pune un lemn pe foc.

În dimineța următoare, cînd Norby mai era în pat, Marit îl întrebă dacă nu uitase să treacă pe la parcliser și cînd îi spuse că uitase, se iscă între ei o ceartă. Gata să iasă, bătrîna îl amenință că avea să se ducă singură la împărtaşanie și trînti ușa în urmă-i.

Rămase întins mai mult ca de obicei. Căci atunci cînd Marit se supăra serios, ca azi, atunci era în stare

să tacă și o săptămână întreagă de parcă ar fi avut lacăt la gură. Iar în timpul ăsta, între ei, era o prăpastie adîncă, căci nici unul nu vroia să se umilească și să rupă cel dintîi tăcerea.

În sfîrșit, cînd ieși în curte, se apropie de el un zilier spunîndu-i plin de haz :

— O fi, zău, adevărat ce se spune că Wangen a iscălit în fals ?

— La unul ca el nimic nu m-ar mira ! spuse Norby, privind în văzduh să vadă pesemne de era vremea bună să meargă la pădure. Țăranul, pe cale să croiască o pîrtie, se sprijinea în lopată :

— Da, cică l-ar fi semnat chiar pe Norby ! spuse el privind cu coada ochiului către bătrîn. S-a lăudat, zice-se, că însuși Norby ar fi girat pentru el și acu iată auzim de la cei de-ai casei că e minciună !

„Asta, în tot cazul, nu-l privește pe tîmpitul ăsta“, gîndi bătrînul și se îndepărtă fără să răspundă.

Dar cînd, mai tîrziu, dădu o raită pe la hambar, unde zilierii și argații stăteau și îmblăteau grîul, i se puse aceeași întrebare. Și cum bătrînul nici nu se mai ostenea să răspundă și se mulțumea să-și afunde mîna prin grăunțe, în spatele mașinii, un țăran bătrîn zise scărpinîndu-se în cap :

— Apăi da, întotdeauna am spus eu că omul ăsta o să ajungă, negreșit, la închisoare.

De data asta bătrînul căzu pe gînduri : „De iese la iveală cumva că ai scos un astfel de zvon, își spuse el, abia atunci Wangen o să te aibă la cheremul lui și oamenii or să se distreze pe socoteala ta“. Vroia tocmai să pună capăt trîncănelilor, spunînd cum stau lucrurile, cînd pe ușa hambarului îl zări pe fierar pornit spre comună cu un sac în spate.

— A fost fierarul pe aici ? întrebă el.

— Da, îi răspunseră cîtiva tot scuturînd paele în semiobscuritate.

„Atunci a aflat și el, gîndi Norby, pînă în seară o să știe toată comuna. Trebuie să-l opresc !“ -

— Da, ar trebui să vie să lucreze sania cea nouă, zise bătrînul ca să explice interesul său brusc pentru fierar.

Nu se făcuse încă pîrtie după zăpada căzută în timpul nopții, era greu de mers, și mai greu încă de alergat. Și cu cît obosea bătrînul mai tare, cu atît era mai furios. „Iată-te pe cale să te porți ca un nătărău, mormăia el, și asta pentru că ai ajutat un om de nimic !“

— Hei, hei ! strigă el făcînd semn cu mîna.

Dar sacul din spinarea fierarului n-avea nici urechi, nici ochi, așa că bătrînul continua să alerge și să gîfîie. Povestea asta trebuia musai curmată, altminteri putea să-l coste destul de scump.

În sfîrșit, fierarul se opri, căci întîlnise în drum un om pe schiuri. Dar înainte ca Norby să-i fi ajuns, omul cu schiuri plecase mai departe, gonind peste dealuri.

— Ei, ce-am auzit ! spuse fierarul făcînd cîțiva pași în întîmpinarea lui Norby. Alde Wangen a făcut iar una boacăna ! Parcă pe mine nu m-a furat ! Uite că primii o socoteală pentru un sac de făină de seară pe care i l-am plătit de mult.

— Asta-i minciună ! spuse Norby, gîndindu-se la fals. Și sta acolo abia trăgîndu-și răsuflarea.

— Minciună ! zise fierarul gîndindu-se la făina lui. Da de unde, îi tot atît de adevărat pe cît e de adevărat că mă aflu aici !

Atunci își aminti bătrînul de omul cu schiuri.

— I-ai spus și flăcăului ăluia povestea asta cu Wangen ? întrebă el.

— Păi sigur că i-am spus-o, răspunse fierarul. Ei, urîte timpuri mai trăim !

Norby se întoarse și tot privind după schior, își șterse sudoarea de pe față, își scoase căciula și-și șterse

chelia. Omul se afla acum departe, pe lângă fiord, în plină mișcare, și în juru-i zăpada se ridica în pulbere. Iar zvonul alerga odată cu el.

Knut Norby stătea neputincios și privea după el. „Degeaba mă fac de râs față de fierar și de oamenii mei, că diavolul însuși, gândi el, s-a pus să răspîndească zvonul și iacă-te, Norby, că ai dat de dracu!”

— Mi s-a părut că m-ați strigat! spuse fierarul. Aveați ceva să-mi spuneți?

— Da, aveam ceva! spuse bătrînul, răsucindu-se furios către el. Ticălos afurisit! De aproape un an îmi făgăduiești că vii să-mi dregi săniile! Aiurea! Un coșcar, asta ești! Și-mi datorezi bani și nu vrei să mi-i înapoezi. Ei, stai să vezi de nu m-oi plînge primarului chiar azi!

Și Norby o luă grăbit spre casă. Fierarul rămase locului cu sacul în spinare, holbîndu-se după el. „Pe-semne că falsul ăsta i-a luat mințile”, gândi el și o porni la drum cu pași măsurați.

III

În timp ce se înapoia tropăind prin zăpadă, Knut era ca un om căruia vîntul i-a luat pălăria și nu știe ce-i cu ea. Nu-și putea da seama cum de se iscase zvonul ăsta despre falsul lui Wangen, dar în același timp simțea că el însuși era vinovat. Nici vorbă, femeile erau acelea care îl înțeleseseră greșit aseară, cînd era obosit și voise să fie lăsat în pace. Apoi, din bucătărie, lucrurile ajunseseră la zilieri. Și pînă-n seară, întreg satul n-o să vorbească decît de povestea asta, căci era o istorioară nostimă, numai bună de povestit. Iar Wangen? Nici vorbă, n-o să scape el ocazia asta să-l dea în judecată pe Norby.

Mare chef ar fi avut să-l împuște pe omul cu schiu-rile care purta acum mai departe povestea asta afurisită. De n-ar fi fost omul ăsta, Norby, oricît de greu i-ar fi fost, ar fi putut merge să spună țăranilor : „Povestea asta cu Wangen e o neînțelegere. Eu am girat cu adevărat. N-a săvîrșit nici un fals.“ Dar acum ai trebui să se ducă prin toată comuna și gîndul ăsta îl înfură de-a binelea.

Se îndreptă mai întîi spre scara ce ducea la bucătărie să tragă o săpuneală femeilor, dar în mijlocul curții se răsuci pe călcîi și schimbă direcția. „Dacă iese cine știe ce drăcovenie, tot eu va trebui s-o iau asupra mea, gîndi el. Că doar eu sînt stăpînul aici...”

În ziua aceea nu mai fu vorba de nici o raită prin pădure. În schimb se repezi la grajd și-și amenință grăjdarul c-o să-l dea afară fiindcă un mînz era prost țeșălat. Apoi se ivi în hambar tocmai cînd oamenii se odihneau — și-și căpătară și ei porția lor. În sfîrșit, alergă în birou și se apucă să scrie somații către o mulțime de oameni ce-i datorau bani.

„Desigur, ai să capeți o amendă, poate chiar va trebui să publici o retractare în ziar“, își spunea el în timp ce tot scria. Iată toată mulțumirea de care ai parte pentru că ai ajutat o asemenea canalic. Îți pierzi liniștea în casă, îți pierzi banii, și pe deasupra te mai și faci de rîsul oamenilor în paguba cinstei tale.

Ușa se deschise și nu mică îi fu mirarea cînd o văzu intrînd pe Marit. Trebuia să se fi întîmplat ceva cu totul neobișnuit ca să se hotărască să rupă tăcerea. Asta mai lipsea, să vină și dînsa să-l bată la cap cu povestea asta !

Ea rămase în picioare, țeapănă și cu mîinile spînzurînd. Își împinse bărbia înainte și începu cu o voce tremurătoare :

— Da, se vede că ți-ai pus în minte să te ferești de mine. Dar acum vreau să te întreb dacă ai de gînd să te duci să-l reclami primarului !

Knut sări în sus și rămase în picioare cu mâinile la spate, cu picioarele rășchirate.

— Primarului ? zise el, privind-o peste ochelarii pe care și-i punea numai cînd scria. Nu, încă n-am înnebunit !

Dar Marit, întoarsă pe dos fiindcă el nu-și ținuse cuvîntul în legătură cu împărtaşania, bănuia acum că iar se petrece ceva în spatele ei. Făcu un pas înainte.

— Va să zică nu vrei ? Vocea îi tremura și mai tare.

Bătrînul începu să sufle greoi. Acum, că-l scosese din fire, felul ei autoritar de a fi i se păru tot atît de hazliu pe cît de supărător. Nici prin minte nu-i trecea să-și mărturisească greșeala unei femeiuști obraznice ca asta, care i se proțăpise în față.

— La ce-ai venit ? zise el răsturnîndu-și capul pe spate și măsurînd-o prin ochelari.

— Să te duci la primar !

— Ieși afară ! Ce naiba, nu mai e chip să am un pic de liniște ?

Dar ea rîse batjocoritor, fără să se sinchisească.

— Da, înțeleg, ești gata să plătești și iar să plătești, chiar de-ar fi să-ți rămînă copiii numai cu cămașa pe ei ! De acu încolo oricărui escroc îi e îngăduit să se folosească de numele tău. Că tu plătești ! Sau... și aici rîse batjocoritor și-l măsură o clipă din ochi, te pome-nești că ai semnat ? Vezi să nu te scoată și vinovat !

Acest „vinovat“ suna de parcă l-ar fi bănuیت de omor sau de hoție. I se urcă singele la cap de nu-și mai putea găsi cuvintele, începu să sforăie și să-și vînture mîinile, pînă la urmă o dădu pe ușă afară.

După o bună bucată de vreme auzi zurgălăi în curte și cînd privi pe fereastră o văzu pe Marit care pleca.

Va să zică așa ! Îi luau calul din grajd fără să-l întrebe ! Data viitoare, gândi el, o să-ți ia și pantalonii. Și începu să umble de colo-colo, așa cum îi era obiceiul cînd fierbea de mînie.

După un timp recunoscu iară clopoței. Dar nu mai aruncă afară nici măcar o privire. Se întinse pe canapeaua de piele și închise ochii. Puțin după aceea se auziră pași cunoscuți, ușa se deschise și Marit se ivi. Dar bătrînul rămase întins, cu ochii închiși.

În timp ce-și deznoda panglicile capișonului, ea începu de-a dreptul :

— Ești, desigur, capabil să mă dai afară iar. Dar dacă nu ești în stare să-ți păzești avutul, atunci am s-o fac eu. Cîtă vreme sînt stăpînă aici, în fermă, nu las eu povestea asta cu una cu două. Află că vin de la primar.

Knut se ridică încet și-și dădu la o parte pledul. O privea fix. Căscă și o privea. În sfîrșit își trecu mîna prin barbă, își mîngîie chelia lucitoare și apoi spuse cu glasul lui de toate zilele, neliniștitor de calm :

— Nu mai spune ! Ai fost, Marit, la primar ?

— Întocmai ! spuse ea. Dacă nu se mai găsesc bărbați la fermă care să se ducă la pădure, atunci trebuie să se ducă femeile. Chiar așa de săracă n-oi fi fost eu cînd am venit la Norby și nu scrie nicăieri că trebuie să lași totul să se ducă de rîpă.

Knut păli, dar își mîngîie chelia iar, se trase de barbă și încercă să rîdă. Mai rău nici că l-ar fi putut atinge pe Knut Norby, cel care prin iscusința lui aproape dublase averea lor.

Dar acum și Marit găsi că era mai nimerit să părăsească odaia ; se retrase, închizînd încet ușa în urma ei și plecă, cu pas hotărît și liniștit. Knut rămase așezat și-și mai mîngîie de cîteva ori chelia. Pentru prima dată în viața lui, Norby se gândi să se repeadă după

nevastă-sa și să-i tragă o mamă de bătaie. Căci, oricum, tot se dusesse dracului pacea casei.

Se ridică și începu a se preumbla cu mers grav, de jur împrejurul odăii, cu degetele groase agățate în răscroitura vestei. Când și când se oprea. Ca și cum ar fi vrut să se convingă de nu cumva totul e un vis de care ar putea scăpa trezindu-se. Dar nu : uite, colo, afară, se aflau dependințele și erau vopsite în roșu, o coțofană se lăsase să lunece pe clinul acoperișului de paie, în zăpadă, lăsând în urma ei o dîră, iar acolo, deasupra biroului, era atârnat portretul lui Johann Sverdrup¹, și el însuși sta în picioare aici, îmbrăcat încă în hainele pentru pădure. Da, trebuie totuși să fi fost adevărat, nevasta lui fusese la primar... adică-tea pentru povestea aia !...

Și i se păru că podeaua era cam șubredă sub pașii lui, biroul însuși i se păru deodată așa de strîmt că se duse pînă în odaia cea mare și-și reluă plimbarea cu pasul grav, cu mîinile în buzunar. Se aflau aici mobile de mahon, oglinzi mari, aurite și încă multe alte scumpeturi, dar acum i se năzărea că nu mai sînt ale lui. Mereu se oprea ca să se întrebe : „Oare tu ești Norby, sau nu ești tu ?“

În picioare, în lumina albă și rece ce se revărsa prin fereastră, privea grădina pe jumătate învelită sub zăpadă. Dar nu pomii îi vedea acum, ci pe sine însuși se vedea coborînd dealul, condus de primar, dus la închisoare pentru mărturie mincinoasă.

Se întoarce și merse spre ușă, dar se opri cu mîna pe clanță. Simțea că a merge acum la Marit și a-i mărturisi adevărul era cu desăvîrșire imposibil. Mai întii, fiindcă mai degrabă avea poftă s-o bată, și apoi pentru că nu știa cum avea dînsa să ia lucrurile. Poate că avea numai să leșine de furie gîndindu-se că alergase

¹ Om politic, naționalist, foarte popular în Norvegia.

la primar ca o proastă, dar tot atât de bine s-ar fi putut să născocească și alte răzbunări, încă și mai rele.

Urcă scările călcînd zgomotos și reintră în odaia de culcare să-și schimbe hainele. Trebuia să se grăbească să se ducă la primar. Dar după ce-și scosese pantalonii cu care mergea în pădure și era pe cale să și-i tragă pe el pe cei albaștri de șeviot, mîinile i se opriră și oftă din greu. „Oare nu-i asta o bătaie de joc și o rușine?! Mai întîi ajută omul din bunătate, apoi îți pierzi banii, în sfîrșit, te alegi cu ceartă în casă, și asta încă nu-i destul : te apuci acum să alergi de colo-colo și să te faci de rîs.-Ba iată-te că vrei să te mai și duci și să-ți faci nevasta de rîsul și de batjocura întregii comune. Nu, hotărît, asta cam întrece măsura !”

Rămase locului, cu pantalonii cei noi în mînă. Imaginea pe care și-o făcuse în ajun despre Wangen deveni încă și mai respingătoare. Căci, la urma urmei, tot ceea ce se petrecuse azi era din vina lui. „Și pentru omul ăsta vrei tu...” Bătrînul aruncă deodată pantalonii de șeviot și și-i trase pe cei vechi. Căci chiar de s-ar duce acum să retragă plîngerea de la primar, tot el ar fi răspunzător de zvonurile împrăștiate. Și ca să se ducă la Wangen să-i ceară iertăciune, asta nu ! Scuze omului ăstuia ? Niciodată ! Nu, trebuie să fie pe aici vreo porțiță de scăpare pe care să iasă basma curată. Ia să mai chibzuim !

Și așa, deodată, Knut Norby se pomeni pe cap c-o belea de care nu era cu nimic vinovat, dar pentru care trebuia să poarte toată răspunderea. De aceea nici nu se simțea atât de răspunzător ca de obicei. Năpasta asta care se abătuse astăzi asupra casei sale nu era decît răsplata pentru că fusese atât de bun și-l ajutase pe individul ăsta. La urma urmei, vinovat de toate era Wangen.

Cînd, pe înserat, bătrînul îl auzi din odăiță pe micuțul Knut rîzînd în odaia alăturată, se ridică să intre înăuntru, dar se opri la ușă. Îi era cu neputință azi să-și vadă tovarășul de joacă.

„Poate că și atunci, cînd a murit taică-tu, să-și fi băgat coada tot Wangen ăsta, își zise el, revăzînd parcă copilul înaintea lui. Cine știe, poate că tot el îl momise să bea în seara aceea nenorocită !” În tot cazul, în ziua nenorocirii, Wangen se aflase la tîrgul din Lillehammer, asta era sigur.

Și mai trecu o zi și încă una. Bătrînul sta ca pe ace. Dar de fiecare dată cînd dădea să-și schimbe hainele, să se ducă la primar, se grăbea, fără să-și dea bine seama, să și-l imagineze pe Wangen, să-și reamintească despre el tot felul de istorii neplăcute, să-l vadă în situații caraghioase sau urîte, să-l împovăreze cu defecte respingătoare — căpătînd astfel noi puteri pentru a nu întreprinde nimic ; simțea, din ce în ce mai mult, că e cu neputință să se umilească atît de adînc în fața acestui om.

Și dacă totuși Wangen era vinovat de accidentul acela în care pierise fiul lui, în timp ce mîna spre casă ?

Dar cu toate că numai acest gînd îl făcea pe bătrîn să turbeze, el nu era mai puțin neliniștit. Neîndoielnic, martorul care fusese de față la semnătură, Jørgen Horstad, era mort. Dar Knut Norby nu vroia să-și tăgăduiască semnătura. Trebuia cu orice preț găsită o porțiță de scăpare.

IV

Henrik Wangen coborî din trenul sosit din capitală, acoperit cu zăpadă, și, cu o valiză în mînă, se grăbi s-o ia înaintea oamenilor, să se ducă acasă. Nu salută

pe nimeni. Acest faliment ruina jumătate de comună și știa că oamenii se uitau după el ca după un escroc pe care ar fi vrut să-l cotonogască.

Era un om cam de treizeci și cinci de ani, înalt și subțire, cu o barbă roșcovană și cu o față fină, tinerască. Dar umbla ca un moșneag. Umilitoarele demersuri încercate în capitală, pe lângă unii angroșiști, nu fuseseră de nici un folos. Îi era groază să se întoarcă acasă, căci acum trebuia, în sfârșit, să afle tot adevărul și soția.

Henrik Wangen era fiul unui percepător care se făcuse vinovat de o deturnare de fonduri. Încercase ba o meserie, ba alta; pe vremea când se căsătorise cu fata unui țăran foarte bogat, era agronom. Tatăl fetei, care multă vreme se împotrivise căsătoriei, sfârși prin a consimți, izbutind totuși să impună o separație de bunuri. Dar atunci când Wangen puse pe picioare cărămidăria, reuși nu numai să obțină încrederea și banii nevestei, dar elocvent și entuziast, obțină ca socrul, cumnatul și mulți alții încă să-i încredințeze sume mari. Și acum ?...

Când ajunse la capătul podului, unde un grup de case muncitorești se cățarau pe coasta dealului, întâlni, îmbrăcat în palton jerpelit și căciulă, un om gârbovit, cu o gură suptă și cu o pereche de ochelari cu ramă de aur așezați pe un nas roșu, ascuțit. Wangen se opri, deschise valiza și scoase o sticlă învelită în hîrtie. Era un comision de la oraș. Omul cu ochelari surîse sticlei ca unui prieten foarte scump și o puse sub braț.

— Ascultă, spuse el, cu un mic rînjit, am să-ți comunic o mică noutate. Dar Wangen plecase. Se gîndea la soția lui care aștepta un al patrulea copil. Avea oare să suporte ceea ce avea să-i spună acum ?

Dar celălalt se ținea după el și-l prinse de braț.

— Stai nițel ! Să afli noutatea ! spuse el, rîzînd cam răutăcios. Intră o clipă și gustă marfa.

— Lasă, altădată ! spuse Wangen sporindu-și pasul. Din păcate, nu o dată, Wangen se lăsase ispitit de acest bețiv, odinioară consul în capitală, pe care familia lui îl ținea în pensiune aici la țară. Dar astăzi se hotărîse să se abțină. Celălalt însă, agățat de brațul lui, se linguși atîta, că pînă la urmă se lăsă tîrît la locuința acestuia.

Cînd intrară în odaia joasă unde putea a rachieu și a tutun, o făptură firavă, adusă din spinare ca un croitor, sta lîngă fereastră și făcea pasiente. Era un bătrîn avocat bolnav de gută, care nu mai practica de mult, un tovarăș de cărți și de beție. I se spunea „ex-membrul viitorului cabinet ministerial“.

— Șezi ! spuse consulul. Dar Wangen rămase în picioare cu valiza în mînă.

— Facem o partidă ? întrebă omul de lîngă fereastră rînjind în barba lui albă.

— Tacă-ți gura ! zise consulul ocupat să clătească cîteva pahare. Mai întîi să ne clătim beregata cu cîte un coniac !

— Nu, nu vreau nimic ! spuse Wangen. Dar ce anume trebuia neapărat să știu ?

— Dar stai jos, dragul meu ! spuse consulul, rîzînd ușurel în timp ce-și privea păhărelul ridicat în dreptul ferestrei. Da, zău, trebuie să recunosc că lumea este mai rea decît credeam. Și asta nu era o vorbă aruncată în vînt. Căci consulul nu prea obișnuia să judece blind oamenii.

— Ce este ? întrebă Wangen. S-a întîmplat ceva nevesti-mi ?

Consulul puse paharul pe masă și-și fixă ochii mici și veninoși asupra celuiilalt, strîmbîndu-și a batjocură nasul lui cel roșu.

— Ehe, se întîmplă atîtea ! zise el. Ia să vedem ce crezi tu, *par exemplu*, despre atotputernicul stăpîn de la Norby ?

— Ce cred despre el ? Habar n-am. Am și așa destule pe cap. Dar acum trebuie să mă duc.

— Așteaptă nițel, spuse consulul. Ți-o fi purtînd Norby vreo pică. Căci să-ți spun drept, vrea să te bage la închisoare pentru că l-ai semnat în fals.

„Ministrul“ ridică privirea de pe pasiența lui să citească pe fața lui Wangen dacă trebuie să rîdă sau ba.

Urmă o mică pauză. Consulul gusta situația tot privindu-l pe Wangen prin ochelari.

Acesta izbucni în rîs și fără să vrea cîtă după paharul plin.

— Noroc, spuse el. Ei, asta-i bună !

— Poate că nu mă crezi ? Cu toate astea, așa e, zău ! Întreabă-l și pe ministru !

Ex-membrul viitorului cabinet dădu din cap.

Wangen își mută privirea de la unul la altul.

— Ce nerozii îmi tot îndrugați ? Încă nu-i venea a crede.

— Mda, orice ai spune, răspunse consulul cu un surîs veninos, nici că se poate o lume mai frumoasă ca aceea în care trăim.

— A fost careva pe la mine pe acasă s-o necăjească pe nevastă-mea ? Wangen păli deodată și-și luă geamantanul.

— Da, a avut o vizită ! spuse consulul, fixîndu-l cu privirea lui cea mai perfidă.

— Primarul ?

— Da.

— Pentru că... pentru că aș fi semnat în fals ?

— Exact. Atît se delecta consulul de această situație încît uită să-și golească paharul.

Wangen și-l golise pe al lui și-l întinse să-i fie umplut iară.

— Noroc ! zise el. De-i adevărată povestea, atunci, al dracului să fiu dacă cel care o să intre în pușcărie n-o să fie Norby.

Apoi își încheie paltonul și ieși în grabă.

V

Se întâmplă ca în șuvoiul egal al zilelor, să întâlnim deodată o piedică ce ne silește să ne oprim și să chibzuim. O asemenea piedică a fost pentru Henrik Wanger falimentul. În tren, la întoarcere, știindu-se ruinat, se gândea să se omoare. Își da seama că acest faliment care azvîrlea nenorocirea asupra atîtor oameni se datoră numai nepriceperii și nepăsării lui. Era îngrozitor, dar adevărat.

„Și asta, gîndi el, vine de acolo că niciodată n-am prea avut chef să-mi însușesc cunoștințe serioase. De n-aș fi risipit atîtea nopți în beții cu consulul, mi-ar mai fi rămas destulă minte să știu ce să fac a doua zi.“ Căci acum i se părea că fiecă clipă de somnolență și de lene în momentele hotărîtoare cînd ar fi trebuit să lucreze, luase chipul și înfățișarea unei familii disperate și înfometate. „Vezi ! Vezi !“

Și în aceste clipe de cumpănită sinceritate față de sine însuși, fu silit să recunoască un lucru care îl atingea mai adînc ca orice. Faptul că bunătatea inimii lui era mai primejdioasă decît rachiul. Întotdeauna, într-adevăr, se liniștise spunîndu-și că are intenții bune. Și Dumnezeu știe că el avusese cele mai bune intenții din lume. Dar la adăpostul acestor bune intenții făcuse multe lucruri nechibzuite și întotdeauna cu o conștiință împăcată ; căci buna credință era întotdeauna gata să-i îndreptățească pînă și cele mai sfruntate minciuni și să le dea o spoială de adevăr.

Și acum ? Nici că-i păsa realității de buna lui credință. De altceva avea ea nevoie.

Și în timp ce trenul gonea îi veni în minte și ideea lui cea mai dragă, aceea care urmărea să îmbunătățească situația muncitorilor : ziua de muncă de opt ore. În ruina asta își avea și ea partea ei. Că pe lumea asta nu era pesemne destul să ai idei generoase. Mai trebuia ca ele să nu aducă nenorocire — așa cum se întâmpla azi — chiar asupra acelor pe care trebuia să-i ferească.

Îl apucă o furie surdă împotriva lui însuși. Își jură să nu aibă o clipă de răgaz pînă ce n-avea să despăgubească pe toți aceia cărora le luase banii. Își jură să nu mai pună gura pe un pahar de rachiu. Dar îi era acum cum nu se poate mai limpede că asta nu e de ajuns. Suferința pe care o prilejuise atîtora, nu putea fi niciodată răscumpărată, niciodată.

Și soția lui care îi arătase atîta încredere !... Îi venea să se ia de gît și să-și strige în față că e un incapabil și un om de nimic.

Dar iată-l acum în drum spre casă după ce ieșise de la consul, după ce aflate „noutatea“. Ciudat, se simțea mai liniștit. Nu mai ținea capul plecat. Și mersul îi devenise mai ușor. Nici el însuși nu-și da prea bine seama de unde-i venea asta. Dar nu-i mai era atît de frică să ajungă acasă, la nevastă, și să-i mărturisească adevărul.

Cînd își zări casa, așezată nițel mai la stînga de masa întunecată a cărămidăriei, nu văzu lumină decît la o singură fereastră. Își reaminti de starea în care se găsea soția lui și de vizita primarului. „Biata de ea ! gîndi el. Și pe deasupra mai stă și singură acasă.“ Și-l cutropi o furie întunecată, de astă dată nu împotriva lui însuși, ci împotriva lui Norby. „Trebuie să fie nebun de legat ! Ce urmărește el cu povestea asta ?“ Și

simțea o adevărată ușurare că-și poate întoarce furia împotriva altuia și nu împotriva lui însuși.

Întră în sufragerie, unde zărise lumina ; lângă o lampă mică, sta tînăra lui soție. Se ridică să-l întîmpine. Dintr-o privire văzu că micuții erau în pat, și că masa pusă îl aștepta. Cîtă căldură și pace domnea aci ! Și în liniștea asta, ea, în picioare, palidă și speriată, îl privea fix, ca și cum ar fi vrut să-i strige : „Spune-mi iute, e adevărat ?“

Era o femeie înaltă și frumoasă, care nu avea încă treizeci de ani ; purta o rochie cenușie largă, iar părul blond și bogat îi era adunat în chip de coroană. Avea gene lungi ce-i făceau ochii mari și luminoși. Rezemată de speteaza scaunului, sta nemișcată, nerăbdătoare, încordată, cu fața în penumbra abajurului.

— Știu totul ! spuse dînsul, lăsîndu-și jos geamandanul. Și încă înainte ca el să se îndrepte din șale, o auzi recăzînd în scaun și izbucnind în plîns.

— Credeam că am să înnebunesc ! hohoti ea.

Rămase în picioare și o privi. Nu-i ieșise înainte să-i sară de gît. Să aibă într-adevăr vreo bănuială ?

Și amărăciunea și durerea pricinuite de acest gînd îl ușurară iar, căci măcar de data asta era nevinovat. Putea să se apere cu conștiința curată.

Se apropie și-i puse mîna pe umăr.

— Spune, Karen, crezi într-adevăr povestea asta ?

Se lăsă tăcere, o tăcere plină de așteptări chinuitoare. În sfîrșit ea ridică mîna și i-o întinse. I-o luă. Era atît de plăpîndă, atît de neajutorată și atît de caldă ! Și-i dăruia totuși, acum, toată încrederea ei. Desigur, în ultimele zile ea îi reproșase multe și-i ceruse cu neîndurare restituirea banilor săi. Dar acum ? Acum însă se ivise ceva cu totul neobișnuit, alături de care vechile neînțelegeri deveniseră neînsemnate, ceva care o îndemna să i se încredințeze cu desăvîrșire.

După un timp, dădu să facă o mișcare către masa așternută și spuse șoptit :

— Nu mănânci ? Și se ridică nițel obosită să ia ceainicul de pe sobă. Vrei să aprind lampa cea mare ? Întrebă ea încet.

— Nu, dragă... Se așează să mănânce mai mult pentru a face să dispară mirosul de rachiu decît pentru că-i era foame. Și atunci observă pe masă o sticlă de bere de o jumătate și se simți cu adevărat mișcat. Acum nu le mai dădea mîna să bea bere, dar poate că ea găsisese această ultimă sticlă pe fundul cine știe cărei lăzi și în ciuda nenorocirii ce se abătuse asupra-i și în jurul ei, nu uitase s-o pună pe masă, în timp ce-l aștepta să se întoarcă acasă.

— Dar tu ai mîncat ? Întrebă el văzînd-o că nu se așază la masă.

— Nu, mulțumesc, spuse ea, dar nu cred să pot înghiți nimic.

— Ba da, Karen, așază-te aici și mănîncă. Că Sören și-o fi vrînd și el masa lui de seară.

În dispoziția lor apăsătoare, gluma asta suna ciudat căci Sören era numele cu care dezmierdau în intimitate copilul pe care încă îl purta. Și totuși, cînd tatăl spuse asta, parcă s-ar fi întins între dînșii un mic pod de aur și ea nu putu decît să-i surîdă cu o privire strălucitoare.

Și surîsul acesta luminează parcă încăperea, amîndoi se simțiră ușurați și astfel, liniștiți, începură să vorbească despre povestea cu Norby.

— Îți poți tu explica cum de a putut el scorni o asemenea poveste ? Întrebă ea, turnîndu-și o ceașcă de ceai.

El îi simți ochii ațintiți asupra-i, dar de data asta putu să ridice capul și să-i susțină privirea.

— Într-o bună zi tot o să aflăm : sau este o neînțelegere, sau...

— Sau... ?

În timp ce căuta motivele posibile ale unei asemenea neverosimile învinuiri, îl încerca în același timp teama nelămurită ca nu cumva totul să fi pornit de la o neînțelegere. Undeva, sus, la limita conștiinței sale, o stea aprinsă îi făcea semn : „Interogatoriu, achitare, reabilitare“. Și simțea, încă nelămurit, că aici îi era izbăvirea, nu numai în ce privește învinuirea asta, dar și în ce privește întreaga situație.

— Norby, spuse el, e din soiul acela de oameni pe care niciodată n-ajungi să-i cunoști. Fiind vorba de două mii de coroane s-ar putea ca asta să-i fi luat mințile de-a binelea.

Ea ridică privirea și ochii îi vorbeau : „Două mii ? Alte două mii !“ Și-și clătină capul încetitor.

Din teama tulbure de a nu o vedea acum legându-se de latura asta a afacerii, continuă :

— Dar vezi tu, e un mare nătărău ! Căci ar fi trebuit să-și dea seama că există un martor și că nu-i e cu puțință să se lepede în felul ăsta.

Și cu cât vorbea mai mult de nevinovăția lui, cu atât se simțea mai liniștit, cu atât i se păreau împrejurările mai puțin grave și triste. Și ea îl urma îndeaproape. Uită să-l întrebe pînă și despre demersurile sale la oraș și despre încercarea de a-i salva banii. Năpasta căzută asupra casei lor pusese toate celelalte lucruri în umbră.

— Și pe acolo cum ți-a mers ? întrebă ea în sfîrșit. Și el avu sinceritatea să-i spună limpede :

— Dragă Karen... cel mai rău e cu moștenirea ta... Nu ajunse să spună mai departe căci vocea i se stinse. De unde îi fusese frică și era disperat, devenise acum atât de sigur de iertarea ei încît își putea îngădui să fie mîhnit în toată liniștea.

Într-adevăr, femeia nu sări în sus. Nu-i ceru socoteală pentru toate făgăduielile cu care o zăpăcise. Își

plecă doar capul, căci avea încă în fața ochilor pe primar și răspunse suspinînd :

— Bine că ești nevinovat măcar în privința asta...

— Nu spune asta, Karen, vorbi el cu ochii unezi. Cred că mi-am luat o mare răspundere față de tine și că...

— O, toate se mai pot îndrepta, toate, spuse ea, întoarsă să privească lampa. Numai cîntea să nu ți-o pierzi.

Acum, gata ! Nu mai avea a se teme de această mărturisire, dar nu și-ar fi imaginat niciodată că avea să meargă atît de lesne.

„Cum de e cu puțință așa ceva ?“ își spuse el, ridicîndu-se de la masă. I se părea că s-ar fi cuvenit să se simtă nenorocit, dar nu se simțea de loc.

În afacerea asta se socotea cu tot dinadinsul nevinovat și acest simțămînt de nevinovăție era ca o lumină aprinsă în el deodată. luminînd totul, potolind toate, încît remușcările și disperarea ce-l copleșiseră în compartiment, tot ce-l chinuise și-l apăsase atîta amar de vreme acum se risipea și dispărea în cețuri îndepărtate.

Trebui să intre în odaia de culcare, să-și vadă copiii și se așeză pe marginea patului în care dormeau cele două fete. În tren se simțise nedemn de-a aduce copii pe lume. Dar acum se simțea fericit că era tată.

— Cît timp crezi că vom mai putea rămîne aici ? îl întrebă dînsa, cînd intra în odaie. Crezi că va trebui să ne mutăm înainte de-a naște ?

Era în întrebarea ei o resemnare neașteptată.

— Nu, zise el, nici vorbă de așa ceva.

Cu lampa în mînă, făcură ocolul apartamentului. Erau mînați de sentimentul comun că toate astea aveau în curînd să le fie răpite și că vor rămîne fără nici un căpătîi și cu mîinile goale. Se opreau înaintea unei

oglinzi, a unui covor, a unui tablou și le priveau. în timp ce cu mâna liberă o ținea de talie și o sprijinea.

— Știi, spuse ea cu un ușor suspin, după ce-o trece și povestea asta cu nașterea, am să încerc să mă descurc fără fată în casă.

— Nu, asta n-ar fi cuminte.

— Dar, Henrik, te-ai gândit din ce-o să trăim ?

Își aminti de făgăduiala pe care și-o făcuse în tren, aceea de a se apuca de orice, numai pentru ca ea, căreia îi datora atîta, să poată trăi lipsită de griji. Dar acum nu pomeni nimic de asta. Sentimentul nevinovăției sale îi dădea un fel de mîndrie și el îndrăzni să spună :

— Să sperăm că un aranjament mai e încă cu putință.

O strînse mai tare, ca și cum ar fi voit să sporească în ea această slabă speranță. Și dînsa se sprijini de el, își culcă capul blond pe umărul lui, încredințată, în sfîrșit, că era nevinovat de crima asta pe lîngă care toate celelalte păreau lesne de biruit.

Servitoarea era plecată. Erau singuri în casă și tăcerea îi făcea să vorbească cu voce scăzută. Obosită de a fi stat în picioare, se lăsă să cadă pe o canapea. Iar el se așeză alături, după ce mai întii puse lampa pe masă, lîngă ei.

Stătură aci, tăcuți, privind înaintea lor, spre pîsn. Lămpița arunca asupra-le o lumină slabă, în timp ce în jur mobila din odaie era cufundată în întuneric.

— În timp ce primarul era aici, a venit tata, spuse ea privind drept înainte.

— El ce zice ?

— După el, comuna te va socoti vinovat. Iar Norby e puternic. De altfel, tata va veni mîine iar. Îi promisesesi doar că-i aduci de la oraș ultimii zece mii pe care ți-i procurase.

Wangen plecă capul. Îl vedea parcă pe socru-su, cu părul alb și cu ochii pătrunzători pe sub pleoapele înroșite. Ce avea să-i spună el mâine bătrînului, acum că totul era pierdut ?

— Și văduva de la Thorstad a fost aici, continuă ea. Îi făgăduiseși jumătate din banii ei de cum te întorci de la oraș.

Dar Wangen continua să privească înainte-i pianul îngropat în umbră. Îi era teamă nu cumva să-l întrebe : „Ai banii ?“

Ea continuă :

— Cel mai rău e de muncitori : tocmai acum, în toiul iernii, au rămas fără nimic și nimeni nu le dă pe datorie. Era gata să izbucnească în plîns.

Oare și ei aveau să vină mâine să afle ce s-a ales de toate făgăduielile lui ? În semi-obscuritate Wangen îi vedea pe toți : bătrînul cu ochi pătrunzători sub pleoapele înroșite, văduva căreia îi prăpădisese averea, muncitorii — pe toți îi vedea. Toți aveau să vină mâine aici să-i ceară socoteală.

Îi trecu un fior prin spinare. Înviniuirile pe care și le adusese în tren, ieșiră din nou la iveală, copleșindu-l ca o umbră ; lumina firavă a nevinovăției sale în afacerea falsului părea să pălească din ce în ce mai tare, ca o lumînărică gata să se stingă, și să-l lase în întuneric, acolo unde, sub povara disperării și a răspunderilor grozave, remușcările aveau să-l înșface cu nenumărate brațe și să-l ținuiască într-un iad de veci ca să-l chinuiască fără cruțare.

Se ridică deodată.

— Să ne întoarcem, zise el îndreptîndu-și spinarea. S-a făcut frig aici.

În sufragerie puse lampa pe masă și rămase o clipă în picioare privind-o fix.

— De stau să mă gîndesc mai bine, spuse dînsul în sfîrșit, atunci înțeleg de ce vrea Norby să mă piardă.

— Pentru ce ? întrebă ea încordată.

El rămase în picioare, nemișcat, în aceeași poziție.

— Da, omul ăsta este totodată ambițios și răzbunător. La ultimele alegeri n-a fost ales primar și el crede, desigur, că din cauza mea.

— Doamne ! suspină ea.

Și el se străduia să și-l închipuie pe Norby cu vechea lui rîcă ; îl vedea acolo, la ferma lui, ca pe un troll¹ urît, plesnind de pofta de-a se răzbuna. Și imaginea asta părtinitoare îi întări simțămîntul de nevinovăție. Se agăța de un fir de ață și el nu trebuia să se rupă.

O auzi spunîndu-i noapte bună, dar totuși nu se clinti. Cînd în sfîrșit intră și el în dormitor, ea sta pe jumătate dezbrăcată în fața oglinzii și se pregătea de culcare, împletindu-și părul bogat într-o coadă lungă.

— Știi, șopti el ca și cum ar fi văzut mijind o salvare, acum înțeleg de ce Norby s-a împotrivit ca biserica să nu fie clădită din piatră. Vezi tu, nu cărămidăria trebuia să aibă acest cîștig. Norby vroia să fie el acela care să furnizeze lemnăria...

Începu să umble de colo-colo. Apoi se opri.

— Și acum înțeleg și de ce în ultima vreme m-au părăsit atîția clienți. Trebuia înlăturată fabrica din calea marilor proprietari de păduri.

— Crezi ? Ea întoarse spatele oglinzii și-l privi, înspăimîntată că oamenii puteau fi atît de răi, și totodată bucuroasă că nu era chiar numai vina lui dacă afacerile nu merseseră cum trebuie.

Afară, vîntul începuse să urle prin coșurile mari ale fabricii. O ușă, de sus, de la pod, izbită mereu, cutremura toată casa.

¹ *Troll* — în basmele populare nordice un fel de spiriduș cu puteri supranaturale.

— Iartă-mă ! spuse ea. Tot timpul a făcut ușa asta gălăgie, de cînd a plecat servitoarea. Dar n-am îndrăznit să urc scara. Vrei să te duci tu ?

Se duse. Și cînd coborî spuse :

— Și trebuie să mai fie și povestea cu ziua de lucru de opt ore care i-o fi speriat pe toți grangurii de pe aici... Da, încep să înțeleg...

Și de fiecare dată cînd descoperirea probabilitatea unui complot împotriva lui, își ușura parcă umerii de o greutate. De aceea tot scormonea și scormonea, cu teama obscură că nu avea să găsească destule alte dovezi.

În timp ce femeia, lîngă pat, în cămașă de noapte, întorcea ceasul, veni lîngă ea și o luă de umeri.

— Și acum, Karen, spuse el pe deplin încredințat, înțeleg de ce țineau ei să-mi pierd creditul la oraș și de ce n-am reușit să fac nici un aranjament. Au încercat să împiedice așa ceva, răspîndind un zvon ticălos.

— Bietul meu Henrik ! Agăța ceasul la loc, se întoarse spre el și-și încolăci brațele pe după gîtul lui. Dar oare eu nu te-am crezut la fel de rău ? Ai să poți să mă ierți ?

Mișcat de spusele ei, o trase la pieptul lui și-i simți, prin pînză, căldura trupului. Și rămaseră așa, tăcuți, fiecare cu capul pe umărul celuilalt. Se vedeau urmăriti de aceleași nedreptăți, se simțeau uniți întru aceeași nevinovăție și încercau aceeași nevoie de a fi împreună, împărtășindu-se din aceeași căldură.

Și cînd dînsul își reaminti de moștenirea ei risipită, vina parcă nu mai era a lui. O trecuse asupra acelor pe care îi stînjenea cărmidăria. Revăzu în minte și pe bătrînul ei tată ruinat, — și nu-i mai fu groază că a doua zi avea să-l vadă venind. Văduva și familiile de muncitori i se năzăreau de asemenea, dar nu-l mai acuzau. Îi era milă de ei și le împărtășea mînia.

Dar furia asta nu se mai îndrepta acum împotriva lui, ci împotriva celorlalți.

— Nu te culci ? întrebă ea.

— Așteaptă nițel ! Și rămase mai departe în picioare.

— Dar începe să-mi fie frig, Henrik !

Îi era de-a dreptul frică s-o lase să plece, ca și cum ca ar fi fost conștiința cea bună pe care și-o făurise, care îl salva și-l elibera acum de disperarea îngrozitoare.

— Cred că am să mai fac un mic tur ! spuse el în sfârșit. Tot nu pot dormi.

— Dar nu întârzii prea mult, nu-i așa ? zise ea. Știi că sînt singură.

— Nu, sigur că nu.

Rămase totuși neliniștită. Căci întotdeauna micul tur pe care îl făcea Wangen sfîrșea la consul, de unde se întorcea tîrziu, nesigur pe picioarele lui.

Wangen mergea cu mîinile înfundate adînc în buzunarele paltonului. Pe cărare, zăpada bătătorită scîrțîia sub picior și un cer imens se boltea înstelat deasupra dealurilor înzăpezite și a coamelor întunecate.

„Slavă Domnului ! își spuse Wangen — ziua de muncă de opt ore nu are probabil nimic de-a face cu falimentul ăsta !“ Și fără să-și dea seama, i se păru că regăsise un ideal pierdut, că-i rămînea astfel credința într-o idee de viitor, luminoasă și dragă. De aici încolo îl duse în chip firesc gîndul la Norby și la ceilalți bogătași ghemuiți ca cloștile pe sacii lor de bani, neîncrezători în orice noutate, înfricoșați de toate cele, plini de ură față de orice încercare de a îmbunătăți soarta claselor de jos.

„De data asta au reușit să sugrume încercarea mea, gîndi el. Dar să-i vedem data viitoare.“

Merse așa pînă se trezi în fața casei în care locuia consulul. În odaie mai ardea lumina. Îngerul lui păzitor îi puse mîna pe umăr și-i spuse : „Adu-ți aminte de făgăduiala pe care ți-ai făcut-o în tren“. Dar sînt momente în care omul se simte atît de bogat moralmente, încît nu mai stă să socotească fiecare bănuț. Wangen avea acum nevoie de cineva căruia să-și deschidă inima și de altfel nu avea de gînd să stea mai mult de un sfert de ceas.

— Ia te uită, ia te uită ! Încă nu te-au arestat ? zise consulul. Era îmbrăcat într-o haină de casă și amesteca un toddy¹ proaspăt preparat.

Și cu sticla între ei, șezură și examină în deaproape toată această afacere. Tot vorbind, Wangen descoperă noi ipoteze, bănuia din ce în ce mai mulți bogătani în complot și-i trata fără cruțare. Consulul îl îndemna, prin mici observații veninoase, și-și ciulea urechile la tot ce spunea Wangen. Să aibă a doua zi ce povesti pretutindeni.

Sticla dintre ei se goli. Iar cînd Wangen, puțin după miezul nopții, plecă spre casă, se clătina ceva mai mult decît s-ar fi cuvenit.

„Bietul consul ! gîndi el, îngrozit la ideea de-a se întoarce acasă. Viața a fost aspră cu el, are nevoie și el de nițică simpatie și înțelegere.“

Cînd intră clătînîndu-se în dormitor, femeia se trezi cu un strigăt de spaimă.

A doua zi era puțin mahmur, îi era rușine de soția lui și se îngrozea iar la gîndul de-a da ochii cu cei ce aveau să vină aici.

Dar se cramponă de faptul că era nevinovat în afacerea asta și reuși astfel curînd să-și recapete încre-

¹ *Toddy* — băutură alcoolică foarte obișnuită în țările nordice, preparată din rom, coniac sau rachiu, diluate cu apă fierbinte îndulcită.

derea în sine. Iar cînd, mai tîrziu, în timpul zilei, trebuia să se ducă la gară, nu se mai temu să se arate oamenilor. Începu să întrevadă proiectul de-a le explica adevăratele cauze ale ruinei comune.

În drum spre casă, soarele strălucea deasupra cîmpiilor albe de zăpadă de-ți lua vîzul. Clădirile moarte ale fabricii zăceau acolo și coșurile lor înalte păreau să strige la cer. Dar nu împotriva lui. Ieri, în compartiment, găsise că vila sa era prea elegantă, și că clădirile fabricii erau mult prea mari și costisitoare. Acum vedea totul cu alți ochi. Era încredințat că ridicase aceste clădiri sincer convins de viitorul industriei așteia în ținut, și atît asupra fabricii cît și a vilei i se părea că filfîie un drapel al nevinovăției.

Vr

Zilele treceau una după alta și Norby nu-și retrăsese încă plîngerea. Un articolaș și apăruse într-un ziar — și cu cît povestea se lătea și sporea, cu atît i se părea lui Norby mai copleșitor să ia totul asupra-și. Cu cît amîna mai mult, cu atît mai importantă devenea plîngerea și cu atît mai puțin se simțea în stare să plece capul și să accepte urmările.

Ar fi însemnat să se dezonoreze de bună voie. Și oare asta i se cuvenea drept mulțumire pentru bună-tatea cu care sărise în ajutorul lui Wangen ?

Dușmanii ? Toată viața aveau să facă haz pe socoteala lui. Comuna ? O să-l împrăște cu hohote de rîs, iar el avea să se simtă, cît o trăi, ținut la stîlpul infamiei, spre bățocura tuturor.

— Comuna — i se părea lui Norby ceva nesfîrșit de mare, cu ochii ațintiți asupra-i. Era comuna lui, o vedea mai ales cînd sta culcat, cu ochii închiși. Pre-

tutindeni, aceleași păduri și ferme, aceleași dealuri și rîuri. Doar oamenii erau de două feluri : cei care îl laudau și cei care îl vorbeau de rău. De alt soi nu mai erau în comună. Pe primii îi ținea drept oameni cumsecade și cinstiți, pe ceilalți drept dușmani și la adicăteala îi ținea minte. Și acum ? Îi știa el, toată ziulica oamenii nu făceau altceva decît să pălăvrăgească despre istoria asta. Unii scoteau capul pe ușă, alții strigau peste gard.

— Ai auzit povestea ? Vedeai oameni cățărîndu-se pe cărări, lunecînd pe schiuri, trimițînd scrisori pretutindeni.

— Ai auzit povestea ?

De și-ar mai lăsa și nevasta pradă bîrfelilor, atunci comuna s-ar porni și mai tare și de fiecare dată cînd își închipuia așa ceva îl apucau pandaliile.

Dar ce te faci că vin și încep să-ți vorbească de povestea asta ! Ce să le spui ? Că ceva trebuia să le spună. La început se gîndea să ocolească întrebările, dar după aceea se temu nu cumva de abia să se trădeze. „Ești un prost, își spuse el, chiar dacă ai să vorbești, mai rău ca acu n-are ce să fie, pe urmă ai să găsești tu o portiță de scăpare.“ Și așa, veni ziua cînd spuse lucrurile pe șleau : cît din nerăbdare, cît ca să fie lăsat în pace.

Dar după ce străinul plecă, bătrînul rămase la geam și-l privi îndepărtîndu-se cam cu același simțămînt ca în ziua aceea cînd privise în urma schiorului. Omul ăsta avea să istorisească și altora. Rostise vorbe pe care niciodată nu avea să le mai poată lua înapoi.

Drumul spre primărie îi era închis. De acum trebuia să lase lucrurile să meargă înainte. Iar după aceea, de cîte ori repeta amarnicul neadevăr, simțea nevoia să-l mai spună o dată pentru ca totul să stea în picioare. Dar întotdeauna i se părea că stă să se uite cu gura căscată după această minciună primejdioasă care,

odată pornită, se răspîndea, călătorea prin comună, sporind în fiecare zi ca o nălucă, pentru ca, într-o bună zi, să se întoarcă împotriva-i. Și cu toate astea, trebuia să dea o mîna de ajutor pentru ca năluca să mai crească și asta fără să șovăie, fără să se teamă, aidoma înmblinzitorului care nu îndrăznește să întoarcă spatele fiarei. Altceva nu-i mai rămînea de făcut.

În timpul întunecatelor zile de iarnă, grele de zăpadă, bătrînul tropăia prin curte, dispărea pe ușa vreunei dependințe, ieșea prin alta, ici și colo își muștrulua nițel oamenii, închipuindu-și că face cîte ceva cu toate că nu făcea nimic. Cînd știa că nimeni nu-l vede, i se întîmpla să rămînă locului și să-și privească țintă cizmele. Apoi clătina din cap :

— De n-ar fi fost și Herlufsen ăsta !...

Dar el sta colo ca un troll cu capul sprijinit de cer. Și ca întotdeauna cînd îl știa în cumpănă, îi striga peste vale, întrebîndu-l batjocoritor și ațîțător :

— Hei, Norby, cum îți mai merge ? Îți merge rău, ai ?

— Bietul tata ! spuse Ingeborg către maică-sa, pe cînd se aflau în bucătărie. A început să arate așa de rău și e atît de palid că mare lucru e de n-o fi bolnav.

— Da, răspuse mama. Afacerea asta îl dă gata. Și plăcută nici nu poate fi, dar nici vina noastră nu este. Cu mîna lui și-a făcut-o Wangen.

De cînd i se părea că taică-su slăbește, Ingeborg deveni de două ori mai grijulie cu el. Se simțea mișcată să-l vadă punîndu-și într-atît la inimă treaba asta. Acum puteau vedea și oamenii cît de bun și de cumsecade era tatăl ei. Din totdeauna știuse că era omul cel mai bun din lume.

Dar cît se sperie biata fată în ziua cînd auzi că Wangen spusese că Norby, și nu el, avea să fie acela ce o să intre în pușcărie. Pînă acum simțise pentru

Wangen oarecare milă, pentru că era vinovat. Dar acum el deveni în ochii ei o adevărată fiară. Unde mai pui că reușise să-i pricinuiască necazuri tatei ! Nu îndrăzni să-i vorbească mamei despre temerile ei și fiindcă nu avea cui să se destăinuie, teama ei crescuse pînă într-atît că-i pieri somnul.

Atunci căută alinare la Dumnezeu și în fiecare seară se ruga îndelung și fierbinte. Știa că, pentru ca rugile să-i fie auzite, trebuia să fie demnă de-a fi ascultată. Și într-adevăr, după ce izbuti să învingă duhurile rele ce sălășuiau în ea, i se păru că rugăciunile ei căpătau parcă un răspuns mai mîngîietor și încetul cu încetul începu să-l vadă pe tatăl ei înconjurat de duhuri bune și ocrotitoare. Se simțea atît de fericită ! Wangen era acum inofensiv. N-avea decît să încerce. Dar nu va folosi la nimic !...

Obosită pînă atunci, fata întristată începu să se mai lumineze la față, să pășească mai vioaie ca și cum ar fi purtat în ea flacăra unei tainice bucurii.

Încordarea dintre Norby și nevasta lui luase sfîrșit. Dar niciodată nu i-ar fi fost mai imposibil ca acum să-i deslușească cum stăteau lucrurile.

La cîteva zile după sărbători, în sania cea mare, bătrînul o conducea pe Laura la gară, căci ea se înapoia în oraș, la pension.

Era o zi luminoasă și geroasă, cu cer senin și cîmpul scînteind de albeața zăpezii. Tălpile săniei scîrțiau pe zăpada bătătorită. Bătrînul, încotoșmănat în blana lui, arunca din cînd în cînd cîte o privire furișă către fetiță. Niciodată n-o văzuse atît de frumoasă ca azi. Gerul îi înroșise obraji, și ochii îi erau albaștri și vii. Și cu cît îl privea mai mult cu ochii aștia, tot vorbind și rîzînd, cu atît mai rușinat se simțea că nu mai merita încrederea acestei copile.

— Ai putea să ne scrii ceva mai des ca pînă acu, spuse el, fără să întoarcă capul, ca și cum i-ar fi vor-

bit calului. Am vrea și noi să ne bucurăm de progrese tale.

La gară, când să-și ia rămas bun, în timp ce trenul sta gata de plecare, avu mare poftă s-o sărute pe frunte. Dar nu era în firea lui Norby să risipească mîngîieri și se mulțumi să-i vîre în mîna o bancnotă în plus.

— Să-ți cumperi și tu cîte ceva, zise el.

Asta ținu loc de sărut. Când fu din nou în sanie în drum spre casă, se simți de parcă ar fi fost părăsit de toată lumea. Și cine știe încă ce supărări îl mai așteptau acasă !

Cînd ajunse, Marit îi ieși înainte, la ușă.

— Poftim și azi ai uitat declarația ! îi spuse ea.

Era vorba de declarația către angrosistul la care Wangen își depusese actul de garanție.

— E chiar atîta grabă ? mormăi bătrînul scoîndu-și blana.

— De opt zile zace aici. Ieri a telefonat și a întreb什么 ce-i cu ea.

Norby intră încet în biroul lui. Declarația era pe masă, gata scrisă. Și cu toate că vorbise cui vrei și cui nu vrei despre falsul lui Wangen, să-și pună semnătura pe hîrtia asta i se părea și mai greu. Marit îl urmase și sta în ușă așteptînd.

— E musai, chiar acu numaidecît ?

Bătrînul ridică încet privirea către ea, în timp ce mîna îi bîjbîia după tocul de ochelari.

— Tot am de mers la poștă, o iau și pe ăsta.

Marit simțea nevoia să împingă lucrurile înainte : se temea ca nu cumva în spatele ei, dînsul să se lase ispitit să dărîme ceea ce ea clădise cu atîta trudă.

El își muie tocul în cerneală, dar se opri privind portretul lui Johan Sverdrup.

— Murdară afacere ! spuse el ca și cum s-ar fi adresat portretului.

Ea dădu din umeri.

— Omul trebuie să se apere : și pe el, și bunul lui Altminteri la ce bun legile și tribunalele !

— Da, nici vorbă ! oftă bătrînul. Și din nou i se năzări năluca aceea care creștea și creștea, gata să se năpustească asupra-i în ziua cînd avea să-i întoarcă spatele. Și încet își puse iscălitura : Knut O. Norby.

Dar după ce nevasta părăsi ferma, zăbovi iară să urmărească fapta asta pornită la drum și fără de întoarcere. Acum se făcuse. Își pusese numele sub o declarație falsă. De acum încolo numele lui — Knut O. Norby — n-avea să mai aibă miresma de odinioară.

„De-acu ar trebui să te apuci de ceva, își spuse el scuturîndu-și umerii. Poate că în felul ăsta o să-ți fie mai ușor.“

Dar de fapt se simțea obosit, nu prea dormise în timpul nopții, așa că se întinse pe canapeaua de piele și închise o clipă ochii. I se părea că niciodată n-avea să mai fie în stare să se ridice.

Ceea ce era însă mai neliniștitor era faptul că mereu îl avea pe Wangen înaintea ochilor. Din clipa cînd preferase să și-l închipuie pe Wangen într-o lumină îndoielnică, anume pentru a se abține să meargă la primar, chipul omului ăstuia îi rămăsese în minte, înscris parcă cu fierul roșu. Îl vedea peste tot, îl regăsea în toți acei cu care vorbea. Îl vede și acum... Sare în sus... Vrea să fugă departe de toate astea, înhamă un cal și se așterne la drum, spre pădure, să supravegheze transportul lemnului de construcție.

De departe, dinspre povârnișurile pădurii, aude buibuitul trunchiurilor descărcate ; și nu mult după aceea iată-l ajuns. Lemnul e grămadit în stive mari de-a lungul drumului și sus, pe colina povîrnită în locul unde pădurea e tăiată de un drumeag, apare o căruță. Dar ce-i asta ? Calul se lasă pe picioarele de dinapoi, și în cădere trage totul după el ; cal, căruță dispar într-un

virtej de zăpadă spulberată de-a lungul pantei ripozale. E nebulie curată și bătrînul fierbe. Dar căruța ajunsese la drum, calul e în picioare cu totul nevătămat și, lucră de mirare, cel care șade și conduce e Wangen.

Norby se apropie cu biciul în mînă. Nu-i în stare să spună un cuvînt. Și iată-l pe Wangen începînd să descarce.

— Ce-i, Norby, vrei să mă convingi că am falsificat? Dar propriile tale hîrtii sînt în regulă?

Norby ridică biciul și vrea să se arunce asupra-i, dar iată o altă căruță încărcată apare sus pe drumeag și din nou calul se lasă pe picioarele dinapoi și tîrăște totul după el. Care va să zică așa sînt cruțați caii lui Norby? O să-i învețe el minte! Dar omul ajunge lîngă stiva de lemne, și iată-l încă o dată pe Wangen. Cum dracu?... Și în timp ce descarcă îi spune cu un suris batjocoritor:

— Vrei să mă convingi că am falsificat, Norby, dar... he, he, tu însuți ce-ai făcut?

Norby își ridică din nou biciul, gata să se repeadă la el, dar zărește deodată un alt cal. Asta-i iapa de prăsilă. Și iată cum i se strică picioarele calului ăstuia de preț!

Și tot Wangen e ăl care deschide gura a batjocură:

— Ascultă Norby, ți-e conștiința curată? Nici vorbă, martorul este mort, dar... așteaptă tu numai și ai să vezi! Și iată colo încă o căruță și încă una, tot dealul e un virtej de zăpadă, un șir întreg de căruțe alunecă la vale, iar colo sus apar mereu altele. Și pe fiecare căruță stă Wangen, mereu și mereu blestema-tul de Wangen.

Bătrînul scoase un țipăt, sări de pe canapea și se frecă la ochi. Slavă Domnului!...

„Hotărît, trebuie să-mi găsesc ceva de lucru.“ Se îmbracă și ieși. Azi era prea tîrziu să mai plece să inspecteze tăietorii. Se îndreptă spre cocina porcilor.

Dar găsi că cele douăsprezece animale grase și galbui, de care pînă acum fusese atît de mîndru, sînt de astădată cu totul nereușite. „Începe să-ți meargă de-a-ndoaselea, Norby, își spuse el. Și pe lîngă toate și povestea asta ! Asta ți-e răsplata pentru bunătatea ta...” Suspină și voi să plece. Dar un porc scoase rîtul printre uluci, să fie scărpinat. Bătrînul întinse mîna, dar se trase deodată îndărăt. Căci porcul ăsta cam semăna și el cu...

Îl trecură fiorii prin spinare, și se grăbi să plece. Din cîine știe ce curiozitate voi să treacă și pe la grajduri. Vacile se întorceau în staule una după alta și mugeau către el. Pe jumătate interesat, pe jumătate speriat privea cu atenție fiecare cap — unul, două, trei... Dar asta ce-o mai fi ? Se întoarse brusc și o luă de-a binelea la goană. Începuse pasămite și bieteale animale să semene cu fața aceea blestemată. Trînti în urma lui ușa grea a grajdului și cînd auzi, în aceeași clipă, mugind cîteva vaci, asta îl făcu să se simtă și mai rău.

„Mare nătărău mai sînt, își zise el cînd se văzu afară, teafăr și sănătos, să-mi fac asemenea închipuiri !” Se repezi spre grajd, dar făcu cale întoarsă. Nu îndrăzneă.

Începu să i se pară că zilierii nu-i mai purtau același respect, se înverșună împotriva lor mai mult ca niciodată. Cînd mergea cu sania i se părea că nici caii nu-l mai ascultau ca înainte : ca și cum și ei ar fi avut vreo bănuială. Îi biciuia mai mult ca niciodată și-i mîna nebunește. Un lucru era sigur : Hektor, cîinele, bunul lui prieten, începuse să-l privească bănuitor ca și cum ar fi știut și el cîte ceva.

„Nu te neliniști, gîndi el. Dacă animalele te disprețuiesc, cel puțin te respectă oamenii.” Furia comunei împotriva lui Wangen îl puneă pe Norby într-o lumină mai prielnică. De lua unul partea lui Wangen,

se aflau numai decît douăzeci să țină partea lui Norby. Cînd bătrînul trecea în sania lui de un loc, încotoș-mănat în blană, oamenii îl salutau mai adînc ca niciodată, iar acei care mai înainte se fereau să-l salute, acum îl salutau. Se lumina atunci bătrînul de un surîs lăuntric și tăcut : „Animalele te disprețuiesc, oamenii își scot pălăria. Asta-i.“

„Dar nu cumva, se întrebă el într-o bună zi, ăștia își bat joc de tine ? Ia s-o luăm și așa : nu cumva te salută în derîdere ?“ Îndoiala îi era de nesuferit, trebuia neapărat să afle cum stau lucrurile.

Într-o zi, oamenii fură surprinși să vadă sania lui Norby oprind la ușa presbiteriului și pe el însuși intrînd, tropăind în cizmele lui uriașe. Era foarte bine dispus și vesel, și în timp ce ședea cu trupul aplecat înainte, frecîndu-și genunchii, le povesti cum sîmbătă, el și soția, hotărîseră să pună la frigare un porc întreg, așa cum văzuse făcîndu-se în Anglia. Și dacă diseară ar dori careva să vină să-i vadă, s-ar putea întîmpla să se mai găsească cîte ceva de mîncare și pentru el. Cum era de așteptat, și pastorul și soția lui se puseră pe rîs — căci dintotdeauna avea el un fel al lui de-a invita oamenii la sindrofie. Iar bătrînul își spuse : „Dacă rîd cu atîta voie-bună, asta înseamnă că nu te bănuiesc de nimica“. Iar cînd amîndoi îi mulțumiră de invitație și făgăduiră să vină, se simți pe deplin liniștit.

Năvăli la fel de gălăgios și la doctor, unde totuși merse la fel de bine. Trecu de asemenea și pe la primar, pe la perceptor și pe la judecător și cînd, în sfîrșit, o luă gonind spre casă, rîdea încetișor.

Ca de obicei, fu la Norby un adevărat chiolhan. Ceea ce îi plăcea mai ales bătrînului era că putea să pună pe masă o argintărie și să servească un vin cum nu avea nici unul dintre mărimile comunei. Atît vinul

cît și porcul dispuseră pe toată lumea, bătrînul strălucea de-a binelea și cu cît mînca, și bea, și vorbea mai mult, cu atît îi devenea fața mai roșie și se lumina mai tare. Cît privește chestia cea mai arzătoare, nu se poteni o vorbă. Dar în timp ce sta aici, în capul mesei închinînd paharul, cînd în sănătatea unuia sau altuia dintre oaspeți, cînd în sănătatea tuturor, în privirea și în surîsul lor el citea tocmai ce-și dăduse s vadă : „Un bătrîn cumsecade și voios“.

Cînd, în sfîrșit, se răsîndiră în ambele odăi, să-și bea cafeaua, primarul se apropie și-l trase mai la o parte. Și în timp ce amîndoi stăteau în picioare cu ceștile la înălțimea pieptului, primarul îl vesti, cu voce scăzută, că actul de garanție parvenise grefierului. El, primarele, îl văzuse și trebuia să recunoască că numele lui Norby era foarte bine imitat. În schimb, semnătura lui J rgen Horstad, era prea grosolană. Drept e că Horstad nu prea seria el frumos, dar nici chiar așa de neciteș și de chinuit, în privința asta putea depune mărturie și el, primarele.

„Dobitocul dracului ! gîndi Norby și ciocni cu el p h relel de lichior. Ca și cum n-ar ști că oameni ca H rstad își scriu numele în fel și chip ! Of, ce mai deștept !“ Dar tare, spuse :

— Ai vorbit cu Wangen ?

Primarul rîse :

— Bineînteles. Pretinde că actul a fost semnat la Grand Café.

„Asta nu-i adevărat, își spuse Norby, era la hotelul Carl-Johan.“

Primarul își goli p h rușul și continuă :

— Dar ce e mai neplăcut pentru el e că martorul e mort și că nu e nimeni altcineva care să te fi văzut semn nd. O proastă impresie face și faptul că oamenii primesc de la prăvălia lui note de plată de mult achitate. Asta nu-i om să pui bază pe semnătura lui.

Cînd, pe la miezul nopții, în curtea fermei se stinseră clinchetele ultimilor clopoței, Norby începu să se plimbe prin odăile goale, frecîndu-și mîinile. Știa acum cu certitudine că oamenii îl respectau cel puțin tot atît cît înainte.

„Grand Café ! Păi asta-i o minciună sfruntată. În viața mea n-am semnat vreo hîrtie aici. Al dracului mincinos !“

Și se simțea parcă mai ușurat la gîndul că măcar o fărîmă din istoria asta era minciună. Nimeni pe lumea asta n-avea să-l poată convinge că ar fi iscălit cumva ceva la Grand Café.

„Poți fi cît se poate de liniștit... Ai să cîștigi !“

Și puțin după aceea : „Dar vrei tu, Norby, să cîștigi cu adevărat ?“

În micul birou de lîngă dormitorul său se lăsă să cadă pe o sofa. Pe masă se afla o sticlută de lichior. Cînd Marit veni să-l ia la culcare, nu mică îi fu mirarea să-l afle beat și de neurnit.

Un ceas mai tîrziu, cu o lumînare în mînă, reveni prin odăile cufundate în întuneric, unde fumul de tutun încă mai plutea în nori ușori. În spatele draperiei din birou, era lumină. Se apropie să privească cu băgare de seamă. Rezemat de spătarul sofalei, bătrînul adormise cu paharul în mînă.

VII

Se află lîngă fiord, pe jumătate ascunsă de arborii unei grădini, o căsuță cu etaj. Aici locuiește doamna Thora Skard, văduva silvicultorului șef. De cînd i-a murit soțul, a încetat să mai aibă de-a face cu oamenii de seamă din comună și trăiește liniștită, la adăpostul florilor sale, în micile și fermecătoarele ei încăperi.

Din cînd în cînd, poate fi văzută ducîndu-se la vreun bolnav sau la vreun sărac, cu o carte sau cîu un coș. Cu toate că e trecută de patruzeci de ani¹ a rămas totuși tînără. Fusese prima care pusese umărul în comună cînd se întemeiasă Asociația tineretului. Iar tinerile țărânci care au poftă să învețe ceva, știu bine că de la ea pot învăța să coase și să țesă, fără să le coste nimic. Are un băiețel, Gunnar. Cum ea iubește sincer tot ce e național, după moartea soțului obținuse ca mica ei locuință să fie botezată cu numele de Lidarend¹ și de atunci îi place să i se spună Thora de Lidarend.

Cînd auzi de istoria lui Wangen, își spuse : „Biata femeie ! Bieții copii !” O cunoștea bine pe doamna Wangen și povestea o mișcă atît de tare că nu-i mai era gîndul decît la ea. Cu toate că nu avea decît modesta ei pensie și că, pe deasupra, se străduia să pună ceva de o parte pentru Gunnar, inima ei bună îi spunea într-una : „Trebuie să le vii într-ajutor. Trei copii și părinți săraci lipiți pămîntului — și crima asta care apasă asupra lor ! N-ai dreptul să te lepezi !”

În ce privește vinovăția sau nevinovăția lui Wangen, părerile erau împărțite. Doamna Thora cunoștea prea bine oamenii ca să nu știe că cei mai mulți îl credeau vinovat pe Wangen, numai pentru că el se și afla la pămînt. Îi veni poftă să-și facă ea singură o părere despre toată această afacere, fără să se lase influențată de ceilalți și se apucă să chibzuiască bîzîindu-se pe ceea ce cunoștea ea despre Norby și Wangen. Căci ticălosul trebuia să fie doar unul din ei.

Or iată cum se brodiră lucrurile că felul de a fi al lui Norby se potrivea foarte bine bunelor și frumoaselor păreri pe care doamna Thora de Lidarend și le făcuse mai demult legîndu-le de cu totul alte fapte.

¹ *Lidarend* : cetate întărită din Islanda, despre care vorbește Svan Stenbson în *Kongesaga* (*Saga regilor*).

Întotdeauna i se păruse că este în Norby ceva profund național. Omul ăsta spătos, bogat și puternic, care din ferma aceea mare, domnea peste țărani și zilierii lui, părea un descendent al marilor regi. Ea știa că prin podurile lui Norby se aflau o mulțime de vechi harnașamente, de câni de bere, de sâni și de vechi unelte de gospodărie, sculptate în lemn și tot plănuia cum să pună mîna pe ele pentru un muzeu comunal. Fără să-și dea seama și fără să se poată apăra, simțămintele astea cîntăriră și ele pentru a înclina balanța în favoarea lui Norby. Dar Wangen? El era fiul unui perceptor, cunoscut pentru ura lui față de țărani, care cu toată distincția sa se făcuse vinovat de delapidare, încît ori de cîte ori doamna Thora se gîndea la acest fiu, nu vedea în el decît păcatul tatălui său. Norby și Wangen încăierați, mai puteai sta în cumpănă pe cine să alegi?

Așa se făcu că Thora de Lidarend de își făuri o părere asupra acestei chestiuni și odată părerea făcută, sigură de sine, o socoti și justă, fără să mai cerceteze cum de ajunsese la ea.

Nu-l ura însă pe Wangen, și nici nu-l disprețuia pentru crima ce i se punea în seamă. Dimpotrivă, acum, că păcătuisese, avea nevoie de ajutor.

„N-ai dreptul să te lepezi“, îi spunea în fiecare zi inima ei bună. Și nu avu pace pînă ce nu se hotărî să se ducă la Wangen ca să ia la ea pe unul dintre copiii lui.

Socotea astfel să dea și comunei un exemplu pentru ca să nu judece prea aspru pe cel căzut în ispită. Într-o după-amiază, trudindu-se prin viscol, de-a lungul fiordului, spre casa lui Wangen, să-și împlinească gîndul, își simți inima ușoară, în ciuda frigului și a furtunii, pentru că chiar în împrejurări atît de triste avea prilejul să facă un bine.

Ajunsa la Wangen, află de la fata din casă că doamna era lehză la pat. Cum însă era în a cincea zi, i se îngădui totuși să intre.

La vederea acestei nenorocite femei, care se dăruise unui astfel de om, abia se ținu să nu plîngă. Când însă se aplecă peste pat și doamna Wangen o strînse în brațe, izbucniră amîndouă în plîns.

Vorbiră încă mult timp împreună pînă ce Thora să-și facă propunerea, dar cu toată grija cu care își alese cuvintele, băgă totuși de seamă că doamna Wangen se simțea jignită. Refuzul ei fu fără ocol. Când plecă, doamna Thora avu sentimentul apăsător că făcuse o încercare cu totul stîngace și nenorocită.

După plecarea ei, întră Wangen și cînd află despre propunerea făcută, rămase în picioare, privind înaintea lui cu un surîs ciudat.

— Care va să zică, spuse el în sfîrșit, vor acum să ne ia și copiii.

— Dar, Henrik, nu crezi că avea totuși intenții bune ?

El rîse.

— Ba da, nici vorbă, toți sînt plini de bune intenții. Și puțin după aceea : Ei știu foarte bine că atîta vreme cît am o familie în jurul meu, am un reazim. Și îndreptîndu-se spre fereastră, continuă : Dar n-aș fi crezut că și ea... ! Se opri locului și privi în urma acestei femei aprige ce-și căta de drum luptînd din răsputeri cu furtuna.

Și văzînd-o, simți parcă foarte limpede că ea venise cu o propunere de care se rușina.

Da, femeia asta venise să-i ia soției sale unul din copii, în timp ce el nu era acasă și în timp ce soția însăși zăcea la pat, slabă și neajutorată.

Și strînse deodată pumnul plin de o furie sălbatică. Privea încă după ea cum da din mîini și din picioare, luptîndu-se cu vîntul, și cum îi mai flutura șalul. Îi

trecură fiori prin spinare cînd băgă de seamă că seamăna cu un liliac și asta îl duse cu gîndul la poveștile cu vrăjitoare.

— Henrik ! se auzi vocea din pat. Se întoarse și soția întinse brațele spre el.

Se aplecă spre ea și cînd îi simți brațele în jurul gîtului, se lăsă în genunchi.

— Henrik ! îi spuse ea, trecîndu-i degetele prin păr, Henrik, nu trebuie să crezi că vreunul dintre noi te va părăsi.

Nu-i putu răspunde, îi luă numai capul între mîini și o sărută pe frunte.

— Bietul meu Henrik ! reluă ea. N-aș fi crezut niciodată că oamenii pot fi atît de răi.

Cînd, în sfîrșit, se ridică, el spuse cu un fel de mînie înaripată :

— Am să le-o plătesc eu.

VIII

Zile de-a rîndul, ceasuri îndelungate, Mads Herlufsen ședea și privea înspre Norby. În ochii lui, ferma lui Norby era un fel de vizuină, ascunsă colo, jos, la poalele înălțimilor împădurite, pe care mereu trebuia s-o ții sub supraveghere dacă voiai să știi ce mai pîne Mikkel¹ la cale.

Ori de cîte ori era vorba de alegeri sau de vreo criză în legătură cu prețurile pădurilor, Mads Herlufsen manevra întotdeauna împotriva lui Norby. Cînd cîștiga, se bătea pe coapse și era bine dispus o săptămînă întreagă. De-i mergea bine lui Norby, se simțea umilit de parcă el însuși s-ar fi făcut vinovat de cine știe ce greșală. Totuși, acești doi regișori care nu visau

¹ Numele vulpii în povestirile populare nordice.

decît cum să-și dăuneze mai mult unul altuia, erau în același timp cei mai buni prieteni de cum se-întîlneau. Dacă se războiau între ei, era mai ales pentru că nicăieri, prin ținut, nu exista vreun alt potrivnic demn de ei. Iar acum, Mads Herlufsen ședea strîngîndu-și buzele și privea spre Norby, tot întrebîndu-se : „Cc-o mai fi avînd de gînd ?“ Căci asta îi era întrebarea care îi venea întotdeauna în minte ori de cîte ori făcea Norby cîte ceva. „Ei, drace, nu cu Wangen are el ce are. Și-nici de bani nu-i vorba. Altceva s-ascunde aici.“

În sfîrșit se dumiri : Norby vroia să-l bage pe Wangen în pușcărie ca să-l împiedice să obțină o păsuire de plată și în felul ăsta să scoată cărămidăria la licitație. De data asta, pe cărămidărie vroia vulpoiul să pună mîna.

Un timp Mads Herlufsen rămase locului frecîndu-și nasul, nefericit că nu găsea vreo contralovitură. Puțin îi păsa dacă Wangen era sau nu vinovat. Cel care îi stătea pe suflet era Norby.

„Oare îi vrei tu cărămidăria ? se întrebă el. Nu, fe-rească Dumnezeu ! Dar de ce s-o aibă Norby ?“

În cele din urmă îi veni o idee. Unul dintre oamenii lui de curte, Sören Kvikne, slujise pe vremuri la Jörgen Horstad, martorul decedat. Horstad mort, Wangen nu mai avea martor. Dar dacă cumva putea fi folosit Sören Kvikne ?

Bătrînul își amintea că Sören Kvikne fusese întotdeauna un om cumsecade ; scoase la iveală o sticlă de rachiu și trimise după el în odaia argașilor, unde zilierii se aflau la masă.

Pentru zilierii de la curte era un lucru neobișnuit să fii chemat în odaia cea mare, iar cînd Sören Kvikne intră aici, privi în juru-i, prevăzător, cătînd unde ar putea scuipa și neîndrăznind parcă să se așeze pe scaunele acelea frumoase.

Dar Herlufsen îi dădu să fumeze o pipă lungă, îl așeză în fața lui, pe canapea, și-i turnă cîteva păhăruțe. Apoi spuse :

— Nu-i așa, Sören, că pe vremuri ai slujit la Horstad ?

Sören Kvikne își trecu degetele prin barba rară și privi, mîhnit, drept înaintea lui. Da, se înțelege că da — slujise.

— Nu-ți amintești oare, Horstad n-a pomenit cuiva cum că a semnat ca martor pentru Norby și Wangen ?

Sören Kvikne clătină din cap. Nu, îi era cu neputință să-și amintească de așa ceva.

— Ia, ia mai gîndește-te nițel, Sören, zise Herlufsen.

Sören se mai gîndi. Dar nu — degeaba...

— Căci s-ar putea întîmpla ca întreaga afacere să depindă de tine, continuă Herlufsen.

Slujitorul îi aruncă o privire furișă. Dar Herlufsen era pe deplin serios. Iar cînd plecă, Herlufsen îl rugă să-și reamintească cum că întreaga afacere depindea acum de el.

Cînd Sören ajunse în odaia argaților, rămase locului în mijlocul încăperii și întrebă tare și lămurit dacă mai fusese vreunul dintre ei în odaia cea mare să bea rachiu și să fumeze pipa cu stăpînul.

Iar atunci cînd primi drept răspuns un hohot de rîs, căzu pe gînduri și le aduse la cunoștință că întreaga afacere dintre Wangen și Norby depindea de el.

— De tine ? spuseră unii. Cîțiva care rîdeau, lungiți pe bănci, se ridicară în șezut și-l priviră curioși.

— Da, de mine, adeveri din cap Sören Kvikne. Dar mai mult nu reușiră să scoată de la el. Nu era dintre cei care să vorbească prea mult.

Dar de acu înainte nu mai avu liniște, nici ziua nici noaptea. De cîte ori îl întîlnea stăpînul, acesta nu scăpa prilejul să-l sîcîie :

— Ei, te-ai mai gîndit ?

Da, desigur, slujise la Horstad timp de cinci ani și se întâmplase destul de des să trângănească cu el, așa, ca de la om la om. Dar... dar...

Sta adesea și se scărpină după ureche. Îi vorbi și nevastă-sa despre treaba asta și nevastă-sa îi spuse și ea să se gândească. Și dacă întreaga afacere depindea de el, apoi Sören Kvikne se tot gândea zi și noapte.

Oare n-o fi fost atunci când Horstad și cu el... Nu, nu fusese atunci. Dar dacă era să fi fost cândva, atunci... apoi atunci trebuie să fi fost în ziua aceea în care vopsiseră împreună careta. Horstad vopsea hulu-bele, iar el roțile și lada de bagaje. Se aflau în plin soare, în spatele surii. Și încetul cu încetul, întâmplarea asta cu vopsitul caretei se întipări din ce în ce mai puternic în mintea lui Sören Kvikne. Așa că ajunsese cu timpul să se convingă că dacă Horstad i-a încredințat vreodată afacerea asta, apoi trebuie musai să fi fost în ziua aceea ; și dacă se gândea mai bine, chiar așa și trebuie să se fi întâmplat.

Când într-o zi îi spuse lui Herlufsen cum de s-a dumerit, nu prea înțelese de ce stăpînul e atît de mulțumit. Oricum, Herlufsen îi spuse că pe ziua aceea era liber și că se putea duce la Wangen să-l roage să fie chemat ca martor.

IX

Ziua interogatoriului începu să se apropie și cu cît se apropia mai mult cu atît era Norby mai neliniștit. Nu găsisese încă nici o cale de ieșire și începu să-i fie frică că nici nu va găsi vreuna.

Căci oricît s-ar fi sucit și învîrtit, se izbea mereu de propriile lui spuse. Și aceste spuse, care acum pătrunseseră în mintea oamenilor și pe care poșta și trenul le

purtase mai departe, deveniseră o ființă mai puternică decât însăși Norby — un fiu care crescuse cu un cap mai înalt decât tatăl lui — și ele îl trăiau neîncetat, mai departe, silindu-l, în răfuiala asta, să-și joace rolul pînă la capăt.

Dar la interogatoriu nu vroia să meargă. Căci acolo trebuia să jure. Și încă nu ajunsese atît de departe ca să-și vîndă sufletul.

— Uite, că iar m-au apucat durerile mele de gură ! spunea el nevستی-si, noaptea, în pat, cînd se perpelea pe o parte și pe alta.

I se părea neliniștitor că deși fapta lui fusese comisă, comuna să fie atît de calmă. Ai fi zis că e tăcerea cuiva care stă la pîndă. El însuși nu mai vorbea de altceva decât de afacerea asta, căci nu se mai gîndea la nimic altceva și nu se potolea decât atunci cînd îl ascultau alții flecărind, fiindcă cel puțin atunci nu mai aveau timp să gîndească cu propriul lor cap.

Dar o minciună are mereu nevoie de sprijinul alteia, și asta de încă una. Trebuia neîncetat să fie atent să nu-l ia gura pe dinainte ; pînă într-atît se temea să nu vorbească prin somn, că aproape nu mai îndrăznea nici să doarmă.

Dar pe zi ce trecea se apropia interogatoriul. Și fără să-și dea seama începu a căta cum ar putea ieși din încurcătură dacă totuși avea să fie silit să se ducă la interogatoriu. Însă ceea ce se gîndea el să spună la bară, erau tot minciuni. Și aici Norby se opri, ca un cal care nu vrea să treacă o punte nesigură. Dădea înapoi. Îi era frică. Nu prea era obișnuit cu de-alde astea.

Nimeni nu se simte mai îndemnat să filozofeze ca acela care poartă o tainică suferință. Cum nu poate vorbi despre ceea ce îl interesează mai mult, își alege un subiect asemănător. În ziua în care auzi de un cunoscut din comună că murise subit, simți cum îl

trece un fior prin spinare, căci o voce lăuntrică îi șoptea : „Data viitoare, e rîndul tău, Norby !“

În aceeași seară, culcat și cu lumina stinsă, oftă din greu și spuse obosit :

— Nu-i ciudat lucru cum bieți oameni ca noi, care oricînd putem muri, n-avem altă grijă decît cum să ne facem rău unul altuia ?

Marit suspină și tot potrivind cearșaful pe plapumă, spuse :

— Nu, nu-i ciudat. Așa e.

— De privești mai bine în adîncul sufletului tău, atunci înțelegi că rățacitul care ajunge de săvîrșește o crimă, nu-i numaidecît mai rău ca oricare din noi.

Marit răspunse după o clipă :

— Nu, dacă el se pocăiește, atunci cred că și el poate avea parte de îndurare !

De fiecare dată, după ce vorbeau, se lăsa tăcerea. Noaptea de iarnă era întunecoasă și rece și, din cînd în cînd, se auzea vîntul vîjîind pe după casă, ca un vaier de moarte.

Și în dispoziția asta, cu gîndul la moarte și la noaptea întunecoasă, Norby își revăzu comuna, — comuna lui. Numai că de astă dată toți oamenii erau albi ; toți erau gata să moară — biete ființe înghețate, palide, suferinde, care aveau mai ales nevoie de bunătate.

— Știi la ce mă gîndesc, Marit ?

— Nu, spuse ea nițel somnoroasă.

— Ei, bine, dacă noi facem ceva cu adevărat rău, e sigur oare că urmările pier o dată cu moartea noastră ? Se poate foarte bine întîmpla ca urmările să dăuneze încă multă vreme după aceea.

-- Hm.

— Și atunci mi-ai putea tu spune cum și-ar mai afla un astfel de om liniștea în mormînt ?

Marit fu de părere că înțelepciunea noastră nu este atît de mare ca să cuprindă asemenea lucruri — și se

întoarse pe partea cealaltă. Dar bătrînul rămase treaz în pat și văzu pe dinainte-i un lung șir de descendenți ai lui Wangen cărora le era dat să sufere la nesfîrșit de pe urma poveștii ăsteia. Putea atunci el oare să stea în împărăția cerului și să fie fericit ?

Întins, continuă să-i privească și-i privi pînă ce-l trecură nădușelile de teamă ca nu cumva să nu poată dormi nici în noaptea asta.

Începu să se creadă lovit de cine știe ce boală. O boală de inimă, poate. Te pomenești că acolo, la bară, cînd o sta cu mîna ridicată, avea să se prăbușească. Și să moară.

— Doamne, Dumnezeu, fie-ți milă de sufletul meu.

În sfîrșit, se ridică din pat și aprinse cu băgare de seamă un chibrit. Ei, Doamne, ceasul arăta două trecute și el nu dormise încă de fel.

Dar pe cînd se străduia iar să adoarmă înțelese deodată cît de greu este, oricît de cinstit și de sincer ai fi, să îndrepti o nedreptate.

Zăcea cu ochii închiși și-și dădea seama de toate greutățile.

„Chiar de-ai îndrepta totul, Norby, tot n-ar fi de ajuns pentru ca Dumnezeu să te ierte și pentru ca tu să scapi de închisoare. Acuzația ta mincinoasă ți-ar supraviețui cine știe pe unde. Și chiar de i-ai putea da de urmă pretutindeni pe unde apare și de-ai urmări-o pretutindeni, pînă la capăt, asta ar fi oare de ajuns ? Nu. Ar trebui să îndrepti toate relele pricinuite lui Wangen. Unii vor uita minciuna, alții or să rîdă, dar or să fie și de cei care să-și reamintească și care să se înverșuneze, într-o bună zi, asupra lui Wangen. Însă chiar dacă ai putea îndrepta și asta ! Cu asta s-ar isprăvi ? Nu. Ar rămîne încă de plătit și tot ceea ce a suferit în răstimpul ăsta cînd lumea îl credea vinovat. Se poate așa ceva plăti ? Nu, Norby. Nu !” Și fără să

vrea, cum sta el întins, cu ochii închiși, scutură din cap: Cum să mai poți închide ochii ?

A doua zi totuși își recăpătă stăpînirea de sine și plecă la Gudbrandsdalen. Acolo stăpînea păduri întinse în care oamenii lui doborau arbori și expediau lemnul. Trebuia să plece. Trebuia să uite.

Iată-l sus, nu mai este bogătașul învelit în șubă. În veșminte groase de lînă gonește pe schiuri, prin pădure, iar efortul și șfichiuiala vîntului îi fac grozav de bine. Privește imensele stive de lemne : ale lui sînt. Se oprește și privește pînă hăt, departe, peste nesfîrșitele întinderi de brazi cu vîrfuri ascuțite, pudrate cu zăpadă, scînteind în soare și-și zice că totul e al lui.

„Dacă cel puțin Wangen ar fi fost un adversar demn de tine !“ își spuse el, sprijinit în bețele schiurilor și privindu-și bogățiile. Un Herlufsen, de pildă ! Dar un om doborît la pămînt ! Care nu mai poate spune că e a lui nici măcar o lingură cu care mănîncă ! Și unui asemenea nenorocit, vrei tu, Norby, să-i cășunezi ! Și măcar de l-ai ataca cîstit. Dar nu, tu îl ataci pe la spate. Pe la spate, un om lovit de moarte !“ Îi venea să se ia la bătaie.

La întoarcere, răci și peste noapte făcu febră. Era încredințat că are febră tifoidă, că avea să moară și că păcatul, supraviețuindu-i, avea să-l apese și să-l chinuiască.

În sfîrșit, veni și dimineața în care își spuse :

„Nu, nu sînt în stare s-o mai duc așa !“ Și se hotărî să se descotorosească de toate — mai întîi să se ducă să-i spună adevărul nevesti-si — și apoi să pună la punct totul cu primarul. Slavă Domnului, lucrul era acum hotărît.

Dar cînd scoase picioarele de sub plapumă, Marit întredeschise ușa și-i spuse :

— E cineva jos care te așteaptă demult.

„O fi primarul“, își spuse el înfiorat.

Dar cînd coborî, văzu că cel care voia să-i vorbească era bătrînul zilier, Lars Kleiven.

— Intră în birou ! îi spuse Norby.

Era supărat că se speriasse și că se grăbise din pricina acestui biet om.

— Ce vrei ? îl întrebă el, așezîndu-se dinaintea biroului.

Nu mică îi fu mirarea cînd moșneagul se apropie de el de-a binelea și se așază așa ca să-l privească pe Norby drept în ochi.

— Îmi vine cam greu, începu el.

— Bine, bine, spuse Norby nerăbdător.

— Vin să te întreb, Norby, îh, îh ! tuși el — dacă ai stat cumva de vorbă cu Dumnezeu despre vrajba asta cu Wangen.

Norby rămase cu gura căscată. Se lăsă în scaun, își privi omul și-și căscă gura și mai tare. Și cu toate că se simțea atît de rău, nu se putu împiedica să nu rîdă. I se păru, cum i se întîmpla adesea, că este propriul său tată și că taică-su e acela care șade aici și ascultă trăn-cănelile astea. Cum ! Unul din zilierii lui — un moșneag pe care el îl îngăduia din milă colo sus, în deal — să îndrăznească să vină și să se amestece în treburile lui cu Dumnezeu ? Nu, asta era prea de tot. Și începu Norby a rîde și rîse pînă nu mai putu. Ai fi zis că s-a desprins un ghețar ; sughița de atîta rîs și nu se mai putea opri. Se cutremura podeaua sub greutatea lui. La urma urmei nu știu ce să facă, să-i dea bietului om o coroană, sau să-l zvîrle pe ușă afară ?

— Ce-ți veni și cu asta ? reuși el, în sfârșit, să spună, încercînd să fie serios.

Dar bătrînul își adună mîinile pe bățul pe care îl ținea între genunchi și continuă liniștit :

— Vreau să am liniște în groapă. Și mai vreau neapărat să depun mărturie împotriva ta, Norby.

— Ce ? Fără să vrea, Norby se trase mai aproape.

— Te-a pus careva să faci lucrul acesta ?

— Da, răspunse bătrînul.

— Nu cumva ți-a plătit Wangen tutunul ?

— Dumnezeu mi-a cerut s-o fac.

Se lăsă tăcere iar. Apoi Norby vorbi cu voce surdă

— Și ce ai tu de spus ?

— Te-am întovărășit în ziua aceea, Norby.

— Cînd ?

— În ziua cînd ai semnat, spuse bătrînul.

Norby se apucă de brațele scaunului și strînse buzele. Se priveau unul pe altul. În sfîrșit, fermierul vorbi cu aceeași voce surdă :

— După cîte vîd, ai început a da în mintea copiilor. Mai bine te-ai duce acasă și te-ai băga în pat.

Se ridică, se întoarse spre fereastră, dar amintindu-se parcă de ceva, privi iarăși către zilier.

— Și dacă într-adevăr ți-ar trece prin minte să te înfățișezi instanței, atunci voi spune că nu ești în toate mințile. Și acum du-te !

— Cu bine ! spuse încetișor celălalt și se îndreptă spre ușă cu pași mărunți. Eu unul nu vreau decît să am hodină în groapa mea, mai zise el și ieși cu băgare de seamă.

Norby rămase în picioare, cu mîinile în buzunare, privind pe fereastră. Odată putuse și el să rîdă și asta îi făcuse bine. Dar încă și mai bine îi făcea că putea să se înfurie și pe altcineva decît pe sine însuși.

Asta mai lipsea, să vină străinii și să-și bage nasul în treburile lui cu bunul Dumnezeu. Dar slavă Domnului, mai avea destulă putere să-i dea pe ușă afară. Atîta ar mai lipsi, să bănuiască oamenii că nu se simte cu conștiința curată ! Ei bine, o să le arate el contrariul.

În tot cazul, nu nenorocitul ăsta avea să fie cel care să-l doboare. Gată cu spovedaniile pe ziua de azi. O cale de ieșire trebuia să se găsească.

În aceeași seară, la masă. Marit spuse rîzînd ușurel :

— Știi că văduva de la Lidarend de s-a oferit să-l ajute pe Wangen ?

— Nu, nu știam. Noutatea îl lovi. Și o revăzu pe femeia aceea energică, cu fața luminoasă, surîzîndu-i ca de obicei, apoi umbrindu-se deodată și întorcîndu-se spre Wangen.

Asta mai lipsea, să înceapă comuna să se îndoiască de vinovăția lui Wangen ! Dacă toți și fiecare în parte ar continua să creadă că Wangen e vinovat, atunci el, Norby, s-ar simți împăcat întru Domnul, ba chiar și-ar recunoaște greșelile. Dar vroia să fie lăsat în pace. Nu trebuiau să-și închipuie că-l puteau sili.

Ai fi zis că cineva robust și păros începuse să mormăie și să se ridice în el gata de luptă, de cum se găsise ceva care să-l sîcîie. Nu reușea să uite imaginea acestei femei care alerga să-l ajute pe Wangen. Directorul școlii comunale superioare, cel în fața căruia pierduse Norby la ultima adunare a consiliului, era un bun prieten al ei. Imbecilul ! Și-l închipui îndată, urmînd-o ca să se dea de partea lui Wangen. Seara, în pat, mai văzu și pe alții trecînd din tabăra lui în tabăra vrăjmașului.

„Ai să vezi, ai să vezi, își spuse el, că dușmanii or să folosească prilejul ca să se unească împotriva ta.“

Și acest gînd care se trezise acum în el, sfîrși prin a-l face să se simtă bine. Căci era o ușurare să-ți întorci privirea de la tine însuși și, în schimb, să-ți bați capul să afli cam ce se urzește acolo în comună. Asta mai lipsea : ca dușmanii lui să profite de ocazie !

Apoi, într-o zi, află că avocatul Basting, vechiul său potrivnic, dorea să fie apărătorul lui Wangen și că nu se mulțumea numai să ceară achitarea lui, dar mai cerea și despăgubiri complete. În afară de asta, Wangen ar fi găsit, se pare, martori care să dovedească că

încă demult se pregătea Norby să dăuneze afacerilor lui.

Mai întâi Norby rîse. Apoi sări în sus și începu să străbată odaia în lung și în lat, cu mâinile agățate în răscoiala vestei. În cele din urmă se opri și suspină ca și cum ar fi răsuflat ușurat.

— Ei, bine, Marit, iacă-tă că începe să urle și lupul Basting ! Va să zică și-a găsit în sfîrșit și avocatului ăsta o cauză ! He, he ! Să îndrăznească el numai să susțină cum că eu... Nu, hotărît, au mers prea departe, Marit !

— Nu-ți spuneam eu ?

Din clipa asta, comuna se instalează în viața lui Knut Norby, această comună pe care niciodată n-o vedea mai bine ca atunci cînd închidea ochii. Nimeni nu se mai îndeletnicea acum cu altceva decît să bată drumurile, să se adune laolaltă, să afle noutățile și să ia parte unuia sau celuilalt în această afacere. Și el ghicea că tot mai mulți se adunau împotriva lui, poate că pînă la urmă avea să rămînă singur, poate că or să profite de ocazie ca să-l sugrume odată pentru totdeauna. Dar pe zi ce trecea se trezea în Knut Norby stăpînirea de sine, energia, tot ceea ce era în el robust și păros. Era și prea-prea să vezi niște creștini gata să se ducă să depună mărturii mircinoase împotriva ta. Niciodată nu avusese de gînd să dăuneze afacerilor lui Wangen. Nu, niciodată.

Într-o dimineață, era încă în pat, Marit veni să-i povestească despre Sören Kvikne care slujise odinioară la Horstad. Sări din pat să-și caute papucii. Și se puse pe rîs :

— Al dracului să fiu, Marit, dacă aici nu și-a băgat coada Mads Herlufsen !

Noutatea îl ușură de-a binelea. Nu-i mai părea rău de Wangen, căci acesta avea acum prieteni puternici și, pe deasupra, mai umbla și cu minciuni. Ai fi zis că totul

devenise acum o afacere între Norby și Herlufsen. În sfârșit, își aflase un adversar demn de el.

Îi ajunse la ureche și alte zvonuri. Wangen susținea că Norby îl trăsese pe sfoară într-o tranzacție cu lemne. După aceea, că înșelase pe văduva al cărui curator era. În îndreptățita lui mînie, Wangen nu prea își mai măsura cuvintele și toate îl atingeau pe Norby ca niște săgeți înveninate, sporindu-i furia. Turba bătrînul să audă asemenea vădite minciuni care, din ce în ce mai mult, îl făceau să uite cauza dintru început și-i dădeau simțămîntul că e atacat, urmărit și îndreptățit să se apere.

Ațîțarea nu făcu altceva decît să-i împrăspăteze puterile ; începu să se pregătească serios pentru interogatoriu, să pună la cale atacuri și contraatacuri. Acum nu mai era vorba să știi cine are sau ba dreptate, ci numai cine va fi învingător sau învins, nu mai era o treabă între el și Dumnezeu : era o bătălie între el și inamicii lui. Tot auzind mereu de alți doi martori care se iviseră de partea adversă, bătrînului îi fu din ce în ce mai frică că avea să-i meargă prost ; dar asta nu făcea decît să-l ațîțe să se gîndească din zori și pînă în noapte la noi mijloace pentru a face față oamenilor ăstora. „Om vedea noi dacă le-o merge !“ își spunea el cu dinții încheștați. Și-și reaminti cîți dintre martorii ăștia îi pricinuiseră vreun necaz pe vremuri. Și simțea parcă cum se redeschid în el vechi răni, necazurile noi amestecîndu-se cu dureri vechi. Se simțea din ce în ce mai furios, nu mai sta să judece, căuta numai să dibăcească mijloace cu care să-și atingă adversarul.

Dar cel mai ciudat era că în adîncul lui, Norby începuse să se liniștească. Rana dinlăuntru, uitată, n-o mai simțea decît ca o zgîrietură pe piele. Reîncepu să doarmă, să mănînce și să fie bine dispus. Avea conștiința împăcată a aceluia care, nevinovat în douăzeci de împrejurări, uită că e vinovat în cea de-a douăzeci

și una. Când se gîndea la toate cele douăzeci de false acuzații era ca și cum i-ar fi spus lui Dumnezeu :

— Sîntem chit !

Acum nu mai stăruia în jurul lui liniștea aceea apăsătoare. Era zgomot și tumult. Se pregătea de luptă neîncetat, fusese în capitală să-și vadă avocatul, își aminti de noile acuzații mincinoase și le notă, scrijelindu-și-le parcă în carne pentru a simți mai bine cît e de nevinovat. Și dacă existau clipe cînd parcă se făcea liniște în jurul lui, ai fi zis că așteaptă să-i fie aduse noi acuzații neadevărate. Avea nevoie de ele. De nu veneau, le inventa el însuși, fără să-și dea seama că le făurea în toate amănuntele. „Nici vorbă, ei spun că-mi reneg semnătura din zgîrcenie. Eu !... Sau de frica nevastă-mi ! Lui Knut Norby să-i fie frică de nevastă-sa !“ Gîndul că se puteau spune astfel de lucruri pe seama lui îi ațîța furia și fără să-și dea seama imagina tot alte și alte istorii. De parcă ar fi fost niște pahare de rachiu care veșnic îi încetoșau mintea, încrîncenîndu-l la postul lui, făcîndu-l să uite ceea ce voia să uite, întăritîndu-l în simțămîntul de nevinovăție și în acela că dreptatea e de partea lui.

Astfel se apropia ziua interogatoriului. Bătrînul umbla cu sania prin comună și aduna contra-martori. Acum n-avea decît să vină și interogatoriul.

Partea a doua

I

În odaia unei pensiuni din capitală, ședea un tânăr cu coatele pe masă și cu capul în mâini. O carte mare, în care multe fraze erau subliniate cu creionul roșu, se afla deschisă în fața lui, dar el nu citea. Era Einar Norby, unicul fiu în viață al lui Knut ; era student la filozofie și-și pregătea ultimul examen.

Fereastra era deschisă ca să pătrundă soarele cald de martie, dar Einar se ridică s-o închidă, fiindcă îl supăra zgomotul străzii. Apoi începu să umble încolo și înapoi, trecîndu-și din cînd în cînd mîna peste frunte ca și cum l-ar fi chinuit ceva. „Ce te faci cu povestea asta ? își spuse el. Căci acum lucrurile stau cu totul altfel.“

Era un june înalt, zvelt și blond, de vreo douăzeci și cinci de ani. Dacă nu era încă licențiat, asta, cu siguranță, nu se datora lenei. Nu, căci vreme de vreo cîțiva ani studiasse teologia. Dar într-o bună zi, revenise acasă, se înfățișase în biroul tatălui său și-i spusese între patru ochi :

— Tată, nu mă simt în stare să urmez mai departe, conștiința nu-mi îngăduie să mă fac pastor.

Tatăl mușcă tare din capătul pipei. Și după ce ascultă explicațiile fiului său spuse :

— Mde, dacă ești sigur că așa stau lucrurile, ai dreptate, băiete ! Mai rău o să fie pentru mamă-ta. Dar las-că vorbesc eu cu ea. Și Einar plecase pentru un an în străinătate ca să mai vadă lumea și în același timp să vadă mai clar în el însuși, iar când se întorsese, se apucase de filozofie.

Cu o săptămână în urmă primise o scrisoare de la mama sa care îl înștiința de falsul lui Wangen, poveste ce i se păru de îndată foarte ciudată. Căci își reamintea, încă deosebit de viu, cum în urmă cu trei-patru ani, tatăl lui venise la el și-i spusese :

— Sînt sigur că Wangen m-a dus de nas. Și-i povestise despre garanție, rugîndu-l să nu pomenească nimă-nui despre asta, nici măcar mamei sale, ceea ce îl mirase foarte mult atunci și poate că tocmai de aceea își reamintea atît de bine mărturisirea.

— Ce-i de făcut ? se întrebă el într-una. Putea foarte bine să fie și o neînțelegere. Dar la urma urmelor se hotărîse să-i scrie tatii.

Răspunsul îi sosise azi. Bătrînul scria că Einar umblă cu prostii. Niciodată nu avusese de-a face cu Wangen.

„Va să zică îs prostii ?“ își spusese Einar învîrtindu-se prin odaie. Tatăl său era în stare să-i scrie, fără să șovăie, că umblă cu prostii. Dar Dumnezeu știe că nu e așa. Cu cît cîntărea mai mult lucrurile, cu atît era mai sigur că nu se înșela.

„Dar ce-i de făcut acum ?“ Căci își da seama că nu poate să se mulțumească cu acest răspuns. „Să presupunem că Wangen e nevinovat și că tu ești singurul care îl poți salva ! Mama îmi scria doar că nu are nici un martor. Ce te faci ?“

În cîteva zile trebuia să aibă loc interogatoriul. Așa că nu încăpea nici o amîinare.

„Și tata care spune că n-a avut niciodată de-a face cu Wangen ?! În cazul ăsta nu poate fi vorba de altă

poveste decît de aceea de care îmi amintesc. Să fi uitat tata, sau... ?“

Einar se simțise deseori izbit de felul de a fi al lui taică-su cînd era vorba de afacerile lui. Dar asta... ? Nu.

„Să presupunem că Wangen, nevinovat fiind, ajunge să fie pedepsit ? Ai mai putea fi atunci fericit măcar o singură zi ?“

Se aruncă pe canapea și-și acoperi ochii cu mîinile. Și ce-ar fi de-ar pleca acum acasă și i-ar spune tatei părerea despre treaba asta ? Ar ieși un scandal ! Iar dacă tata apucase într-adevăr să se bage în cine știe ce istorie urîță, ar fi prea tîrziu să mai dea înapoi — cel puțin asta ar fi părerea bătrînului.

„Dar tu, Einar, tu ce faci ? Sau pur și simplu nu vrei să faci nimic ?“

Cînd își imagina tot ce poate fi mai rău — să se prezinte în fața justiției și să depună mărturie împotriva tatălui său — îl apuca amețea.

Și de avea totuși să se amestece în treaba asta, trebuia să se aștepte la tot ce-i mai rău. De-o parte se afla tatăl său, de cealaltă parte, obligația de-a face ceea ce este drept.

Și o voce lăuntrică îi spunea batjocoritor : „Iată, Einar, ai ocazia și tu să vezi ce înseamnă să te ridici deasupra intereselor de familie ! De-ar fi fost în cauză oricare altul decît tatăl tău, ai fi șovăit ?“

Einar Norby fusese deseori sever în judecățile lui, mai ales cînd era vorba de oameni politici. El aparținea acelei generații de tineri care în urma unor decepții amare ajunseseră să privească aspru și bănuitori ideile și oamenii care treziseră odată entuziasmul lor juvenil.

Și în timp ce sta aici, întins pe canapea, acoperindu-și ochii cu mîna, vocea batjocoritoare îi spunea : „Ei, Einar, acum să te văd cum știi să te porți în viață.

Nu te lăsa încătușat de interese de familie, nu te lăsa corupt asemeni politicienilor. Fă ceea ce este drept să faci ! Amintește-ți cît ai fost de aplaudat atunci cînd, vorbind la Asociația studentască despre politicieni, ai arătat cum se lasă ei influențați de impresii nesigure și cum cei care le fasonază conștiința sînt rudele și prietenii ! Odată chiar ai spus că bunele intenții nu sînt de ajuns nimănui, că asemenea oameni se înșeală pe ei înșiși, se ameteșc cu simțăminte rău definite și se cred totuși cinstiți, aidoma bețivului care își închipuie că singur el e treaz. Ia seama ! Nu fi laș. Mai cu seamă fă ceea ce trebuie să faci. Nu poate să fie chiar atît de îngrozitor pe cît îți închipui să te prezinți și să depui mărturie împotriva tatălui tău, atunci cînd dreptatea este de partea ta.“

Se simțea strîns de gît. I se părea că nu mai are de ales decît ori să fie laș, ori să se înapoieze acasă și să dezlănțuie nenorocirea asupra tuturor celor pe care îi iubea.

În asemenea clipe, cînd e vorba să-ți hotărăști soarta cu o hotărîre gravă și grea, încep întotdeauna să-ți șoptească o mulțime de voci dulci și ademenitoare. „Ești un prost ! îi spunea una din ele lui Einar. La ce dracu îți trebuie să te bagi în treaba asta ? Tatăl tău nu are decît un singur fecior în viață și acest domnișor, fiul lui, vrea acum să-l bage în închisoare. Ce știi tu de afacerea asta ? Te duci și trîncănești că-ți amintești de cutare lucru și de cutare. Și taică-tu ? El nu-și amintește ? Așa obișnuiește el, să se țină de potlogării ? Dar oricum ar sta lucrurile, vezi-ți de treburile tale ! Lasă tribunalului ce-i al tribunalului, și vezi-ți mai bine de examenele tale !“

Un timp, sfaturile astea i-au fost de ajutor, apoi, cînd Einar se ridică și reîncepu să umble de colo-colo prin cameră, iată că iar i se năzări masca aceea plină de ironie care, rînjindu-și în barba albă, începu, la rîn-

du-i, să vorbească în el : „Nu, Einar, nici nu mai încape vorbă, nu te amesteca în povestea asta ! Căci de astă dată s-ar putea să te coste. De data asta e vorba de tine însuși, de ai tăi. Sigur, de-ar fi vorba de niște străini, atunci hai, ridică glasul. Elocvent : să storci lacrimi ! Dar așa ! Mai bine taci chitic ! Ascunde-te ! Fă-te nevăzut ! Și mâine, când ai să descoperi vreun biet străin de care nu-ți pasă nici cît negru sub unghie, atunci n-ai decît, înflăcărează-te ! Haide, fii unul din acei eroi ai adevărului asupra cărora ai scuipat cu atîta zel.“

Se simțea din ce în ce mai tulburat. Se așeza, își tot trecea mîna peste frunte, se ridica tresărind și umbla de colo-colo cu capul huruind de gînduri. De atîtea gînduri, astă noapte nu putuse ațipi nici o clipă.

„Ei, hai, amice, trebuie să iei o hotărîre ! Ia aminte : de acu în două zile ! Dar bagă de seamă, de te dai în lături, n-o să fie o faptă de erou. Și dacă ăsta ți-e gîndul, ar fi mai bine să te dai la fund și să taci ori de cîte ori se va vorbi despre dreptate și adevăr.“

Își privi ceasul. Trenul pleca peste două ore. Dar în clipa cînd voi să-și ia valiza și să împacheteze, rămase din nou nesigur locului. Și dacă tatăl său n-avea să se lase convins ? „Ce-ai să te faci atunci ? De îndată ce te amesteci în afacerea asta, n-ar fi mai bine să hotărăști dinainte ce-ai putea face ?“

Tatăl, ferma Norby sub soarele verii, cîmpiile unduitoare, fața liniștită a lacului Mjös, toate îi trecură deodată prin fața ochilor. Să depui mărturie ? Să rupi cu toți ai tăi ? Să deschizi nenorocirii ușa propriei tale case ? Să renunți la căminul tău cel bun de la Norby ?

Se lăsă pe un scaun și suspină greu.

— Nu, nu sînt în stare.

II

Casa parohială nu era departe de Norby, și în ziua premergătoare interogatoriului, pastorul Barrington își spuse: „Neînțelegerea asta dintre doi oameni cumsecade este urită și prostească. N-ar fi chip să aflăm vreun aranjament înțelept?”

Nimeni nu știa că pastorul Barrington avea o tainică rană care îl făcea să sufere într-una. El nu credea nici în izbăvirea întru Cristos și nici în cuminecătură și totuși, în calitate de pastor, trebuia să vorbească și să se poarte ca și cum ar fi fost convins de adevărul acestor dogme absolute. Să părăsească sarcedoțiul și să se apuce de altceva? Se simțea prea bătrîn pentru asta, iar cu veniturile frumoase pe care le avea acum, putea ajuta numeroșilor săi copii să-și croiască un drum în lume.

Dar această infidelitate față de convingerile sale, făcuse din pastorul Barrington un om remarcabil. Se cunoștea prea bine pe sine însuși ca să judece sever pe alții. Bîrfelile nu-l interesau de loc, găsind că ce se putea spune despre alții, nu era nici pe departe atît de rău cît se putea spune despre el însuși. Mulți veneau să-i încredințeze necazurile și-i venea ușor să-i consoleze căci nenorocirile lor i se păreau mărunte în comparație cu ale sale. Oamenilor li se părea un pastor remarcabil și un om de inimă; și poate că era și una și alta, și asta pentru că-l ardea neîncetat tainica sa disperare.

- Azi, spuse el nevastei sale, am de făcut un drum.
- E cineva bolnav? întrebă ea.
- Da.
- Unde?
- La cărmidărie, răspunse pastorul.

Încotoșmănat în paltonul lui cenușiu, încins cu o cingătoare stacojie, se așează în sania de un loc și căluțul roib o porni în trapul lui obișnuit.

Clădirile roșii ale fabricii îi oferă o tristă priveliște. Din coșuri nu se ridică nici un fum, iar magazinul sta cu ușile încuiate și cu obloanele trase.

„Bietul om, își spuse pastorul, dacă e vinovat, nenorocirea e prea mare ca s-o poarte singur, dacă nu este vinovat, toate astea sînt cele mai rele mărturii împotriva lui. Acest om are nevoie de încurajare.”

Wangen mai locuia încă în frumoasa vilă și pastorul își scoase haina în antretul luminos, apoi intră în odaie. O fată în casă, pe cale să șteargă praful, se duse de îndată să-l cheme pe Wangen.

Micuțul orologiu din perete își cînta tic-tacul în caseta lui lustruită. Din odaia alăturată se auzea plînsul unui copil și vocea lui Wangen care încerca să-l potolească.

Apoi ușa se deschise și Wangen intră în odaie. Slăbise mult, ochii purtau urmele suferinței și era aproape de nerecunoscut.

— Mi-a murit azi noapte copilul cel mic, explică el după ce se așezară. Nici vorbă, i se trage de la laptele maică-si, căci în ultima vreme prea a tras și ea multe necazuri.

„Vrea să spună că și pentru asta tot Norby e de vină, gîndi preotul. Era și timpul să-i vorbesc.”

Și el spuse :

— Dragă Wangen n-ai vrea să faci un serviciu unui bătrîn pastor, să te urci în sanie și să vii cu mine la Norby ?

Celălalt se ridică fără să vrea și se sprijini cu mîinile de masă.

— La Norby ? repetă el uimit.

— Da. Să încercăm, dragă Wangen, să sfîrșim cu povestea asta.

Wangen surîse, ochii i se aprinseră.

— A, în sfîrșit ! I s-a făcut frică ! Și vă trimit pe dumneavoastră !

Pastorul clătină din cap.

— Vin din propriul meu îndemn, prietene. Și vreau să-ți mai spun ceva : cel nevinovat iartă mai ușor. Dovedește-o. Vino cu mine la Norby, iar eu îi voi spune : „Knut, vreau să-ți vorbesc puțin și Wangen să fie de față“. Ne-om închide tustrei într-o odaie acolo am să spun : „Amîndoi vreți să vă băgați unul pe celălalt la închisoare, amîndoi sînteți vinovați. Dați-vă mîna ! Și semnați-mi o hîrtie în care să scrie : spună că nici unul dintre voi nu va mai pomeni de afacerea asta.“ Cînd vom pleca, voi trece pe la unii și pe la alții și le voi spune că nu va mai fi nici un fel de proces, că Wangen și Norby socot că nici autoritățile, nici altcineva n-au a se mai amesteca în afacerile lor și că dînșii au aranjat lucrurile între ei. În două zile, oamenii vor fi găsit altceva de vorbit, iar peste o lună totul va fi uitat. Haide, Wangen, îmbracă-te și vină cu mine !

Dar Wangen, dimpotrivă, se așeză și surîse puțin nesigur.

— Și cine va plăti cele două mii de coroane pentru care a garantat Norby ? întrebă el.

Pastorul rămase nițel descumpănit. Asta îi scăpase și îngîndurat își purtă arătătorul și degetul gros de-a lungul nasului.

— Mda — dar, Doamne Dumnezeu ! Pacea între oameni face mai mult decît două mii de coroane, mai ales cînd e vorba de închisoare. Haide, o să-i spun : „Dacă n-ai garantat pentru Wangen, fă-o acum ! Plătește-i suma asta, ești destul de bogat ca s-o faci !“ Sînt sigur că prietenul meu, Norby, o să fie înțelegător !

Dar Wangen sări în sus :

— Nu, pentru nimic în lume ! Să mă ploconesc eu pentru un ajutor dat și tăgăduit ! Nu, Dumnezeu să ne ajute — asta nu ! Niciodată... Cum adică, pastore Barring : Norby să mă ruineze, să mă dezonoareze, să-mi împingă soția în brațele nebuniei — și eu să mă duc și să-l rog să fie bun ? Nu, e o măsură în toate !

— Nu știu cine este vinovat, spuse pastorul, grav. Vinovatul să dea socoteală Domnului. E treaba lor. Wangen rîse batjocoritor.

— Da, de sunat, sună frumos, domnule pastor, dar atunci la ce bun justiția și legile ? Ar trebui să vă puneți în locul meu. Ca să creez o industrie aici am pus în joc averea mea și a soției și totul a mers bine cîtă vreme nu i-a stat în cale lui Norby. Cînd s-a socotit amenințat, a răspîndit atîtea zvonuri pe socoteala mea că nimeni n-a mai vrut să mă crediteze ; a împiedicat orice aranjament între mine și creditorii și nu-i e de ajuns că m-a adus la sapă de lemn, ar vrea să-mi ia și cinstea, ba și la închisoare ar vrea să mă mai bage. Ei bine, pot eu să trec peste toate astea ? De-ar veni barem Norby să-mi ceară iertare ! Și încă ! E prea tîrziu !

Pastorul tăcu o clipă, cu buzele strînse.

— Ascultă Wangen, n-ai pricinuit niciodată cuiva o suferință pe lumea asta ?

Descumpănit, Wangen se sili să rîdă iar. După un timp răspunse :

— Știu numai că în afacerea asta sînt nevinovat. Atît m-a chinuit și m-a hărțuit Norby, că vreau să-l bag la închisoare, acolo unde a plănuțit el să mă bage pe mine. Și dacă este atît de bogat, atunci să-și deschidă baierile pungii. Vreau despăgubiri și n-o să mă mulțumesc c-o nimica toată.

„Cît de adevărată o fi suferința asta de poate fi prețuită în bani ? se întrebă pastorul. Omul ăsta este vinovat.“

Dar cu voce tare zise :

— Dumnezeu să ne ajute. Nouă, oamenilor, ne vine atît de greu să iertăm păcatele altora, dar vrem ca Dumnezeu să fie întotdeauna gata să ni le ierte pe ale noastre.

— Credeți atunci, domnule pastor, că tribunalele care împart dreptatea sînt de prisos ?

— Sînt, dragă Wangen, simple instrumente menite să lumineze faptele oamenilor. Cu ele întrevezi cîteodată fructele, rădăcinile niciodată. Te uită numai la martorii care vin să depună mărturie. Mint fără să-și dea seama. Stîrnesc doar nițel praf și în praful ăsta trebuie tribunalul să deosebească binele de rău. E omenesc. Dar Dumnezeu să ne ferească deopotrivă de judecăți și de urmările lor.

Wangen, care crezuse tot timpul că pastorul fusese trimis de Norby să-i îndruga vorbe frumoase, își pierdu răbdarea și voi să pună capăt convorbirii. Se ridică brusc și făcu cîtiva pași prin odaie :

— Singurul lucru de care mi-e frică, spuse el apăsînd pe cuvinte — căci presupunea că-i vor fi raportate lui Norby — este ca nu cumva el să scape prea ușor. Cînd stau să mă gîndesc la toate astea, cred că ar merita să plătească cu capul.

Pastorul, pe care aceste cuvinte îl atinseră ca o lovitură în plin obraz, se ridică brusc. „Dacă omul ăsta are dreptate, își spuse el, atunci să ne ferească Dumnezeu de dreptatea încăpută pe asemenea mîini. Dar e oare cu putință ca un om care are dreptatea de partea lui să fie o creatură brutală și stricată ? Nu. Omul ăsta e vinovat.“

Oftă și-și luă rămas bun, mîhnit. Wangen îl conduse și-i spuse de pe scară :

— E aici cu totul altceva decît o chestiune între Norby și mine. Mai înainte de orice, e vorba de muncitorii care au rămas fără pîine. E o chestiune socială.

— Da, da, se poate ! spuse pastorul, așezându-se în sanie și luînd hățurile în mînă. Și gîndi : „Natural. E destul acum să-i întrec vreunui o așchie în deget că îndată devine o chestiune socială. Oamenii sînt încă prea lași ca să-și poarte singuri poverile.“

— Da, urmă Wangen, slavă Domnului, nu sînt atît de singur pe cît își închipuie Norby.

„Atunci nici nu-i chiar atît de plîns“, își spuse pastorul. Dar cu voce tare zise :

— Da, am auzit că ai înjghebat o nouă asociație muncitorească și că o să le ții conferințe ca mai dăunăzi.

— Da, spuse Wangen. Ar trebui să fii orb ca să nu înțelegi că Norby are în spatele lui pe toți bogătanii și că afacerea asta a fost pornită, în primul rînd, pentru ca să sfîrșească o dată pentru totdeauna în comună cu ziua de muncă de opt ore.

Pastorul salută din cap, spuse „la revedere“ și plesni din bici.

„A fost, într-adevăr, o vizită nereușită, își spuse el oftînd. Hotărît, numai în ceasul morții se mai înduplecă oamenii. Și chiar atunci numai din interes.“

Înăuntru, Wangen rămăsese în picioare în fața ferestrei, uitîndu-se după sanie. Nu izbutea să se liniștească, fiindcă bătrînul îi lăsase totuși o impresie bună. Și cu toate acestea, era ceva aici cu care nu vroia să se împace. Căci îi strica socoteala răutăților omenești cărora în fiecare zi le adăuga cîte o nouă constatare ca să-și întrețină și să-și îndreptățească ura.

„Nu-i ciudat, totuși, își spuse el nițel pornit, că preoții fac întotdeauna comisioanele bogaților ?“ Era un gînd de care simțea nevoia să se agățe ca să scape de bună impresie pe care i-o lăsase. „Cuvintele Domnului și alte sfinte mijloace sînt bune numai să înduplece săracii să renunțe la drepturile lor. Asta-i tot.“

Și cu cât chibzuia mai mult în prîvința asta, cu atît mai tare simțea crescînd în el mînia -de care avea nevoie ca să creadă ceea ce gîndea. Sta locului și privea pe urmele saniei. Și încetul cu încetul, bătrînul ce se îndepărta devenea slujitorul teologic al capitalului - ca atîți alți slujitori ai Domnului.

„A existat oare vreodată o cauză, oricît de micuță, care să nu găsească un preot oarecare gata să înhame întru apărarea ei propria sa persoană, pe Dumnezeu și biserica lui? Și așa s-a întîmplat întotdeauna, fie că a fost vorba de război, fie că a fost vorba de dogma pedepselor eterne.“

Henrik Wangen nu avea nimic cu ce să-și umple golul zilelor. De aceea nu se mai ocupa decît de afaceri, ceea ce asta cu Norby care lua în închipuirea lui porții tot mai mari.

În același timp însă îi era dat să vadă într-una tristețile urmări ale falimentului său. Îi era destul să vadă de departe pe bătrînul croitor care îi încredințase economiile sale mărunte și fără să vrea o lua pe o latură, căci i se părea că croitorul îl privește holbat, ca un nebun.

În tinerețe, Henrik Wangen se interesase îndea aproape de toate marile probleme, de toate ideile noi ale timpului. Dar dintre toate, îl atrăseseră mai ales ideile care te obligau să ai față de alții aceleași îndatoriri ca față de tine, sau ideile care nu-ți cereau decît să ajuți pe alții. În ziua cînd o răspundere atît de mare îi puse cu tot dinadinsul cuțitul în beregată, desperat de a se găsi singur, i se păru că greutatea greșelii sale și datoria de a ispăși, erau o povară supraomenească și fără să vrea încerca și el acum să transforme o afacere personală într-o chestiune socială.

Încă de la început dorise și sperase, aproape fără să-și dea seama, ca această învinuire de fals să fie semnul unui complot împotriva fabricii sale. Acum era

sigur și, de fiecare dată cînd putea să bănuie pe cineva că e înțeles cu marii proprietari, binefăcătoarea sa siguranță devenea și mai mare.

Dacă sta să chibzuiască bine, încă de demult se arătaseră unele semne după care se putea ghici că se urzește ceva în juru-i. Marii proprietari, fie dînșii moșieri, negustori sau industriași, sînt toți o mînă. Tuturora le era frică de el pentru că apăra cauza zilei de opt ore. Nu urmăreau numai să-l împingă la faliment pentru a putea spune : „Iată rezultatele scurtării zilei de muncă !” Nu, ei vroiau să se mai și răzbune, să-l trimită la închisoare, să-l dezonoreze în așa chip ca de acum înainte să nu se mai teamă de el. Acum îi era limpede. Ca atîți alții, devenise victima crudei lăcomii pe care o zămislește capitalul în sufletul bogaților.

Dar tocmai de aceea prinsese atîta dragoste pentru muncitori. Nu se temea de a-i fi înșelat. Îi deveniseră frați și tovarăși întru suferință. La urma urmei, doar din cauza lor era urmărit el acum.

Astfel el ajunsese să-și amintească din ce în ce mai rar de remușcările și de hotărîrile luate odată, în compartimentul întunecat al trenului. Acum blestema puterile sociale, singurele cu adevărat vinovate. Simțămîntul apăsător că trebuie să ispășească și să devină mai bun se risipea. Datoria asta nu-l mai privea, putea s-o arunce de asemenea în spinarea societății.

Părăsi fereastra și făcu cîțiva pași prin odaie : „Va să zică așa, își spuse el, și pastorul este dispus să le slujească !”

Cu cît se gîndea mai mult la această intervenție cu atît se simțea mai revoltat. „Cînd te gîndești că omul ăsta, al lui Dumnezeu, trîndăvește poate în fiecare zi în pat pînă la zece dimineața și că asemeni atîtor altora nu dorește muncitorului nici cea mai mică ușurare.”

Își mușcă buzele. Asta trebuia neapărat s-o afle muncitorii. Ba ar trebui s-o știe toată țara. Pastori erau doar aceiași peste tot. Într-un fel sau altul trebuiau să afle și ziarele.

Și Norby ? N-avea decît să trimeată oricîți pastori poftea. La închisoare, tot avea să ajungă. O să vadă el poimîine !

III

În ultima vreme Ingeborg Norby mergea în fiecare seară în căsuța argașilor ieșiți din slujbă, să le citească *Biblia*.

Erau patru : văcărița și doi argași — care toți aveau între șaptezeci și optzeci de ani și slujiseră la fermă peste cincizeci de ani — și mai era și un zilier, orbul pe care îl ținea Norby pentru ca să nu cadă în spălărea comunei.

În cămăruța asta, văcărița ședea mereu în pat, iar în odaia vecină stăteau cei doi argași cu părul alb, care puneau țara la cale. Fumau, mutîndu-se de pe un scaun pe altul, vorbindu-și, mai ales despre bolile lor. De obicei, orbul sta în pat.

Patru oameni mai mult sau mai puțin în gospodărie nimeni nu băga în seamă. Norby însuși nu prea da pe aici, dar avea grijă ca ei să capete haine și tutun, ca toate că toți aveau ceva bani la bancă.

În seara aceea, uscăturile de mestecăn trosneau în sobă în timp ce lampa lumina deasupra mesei lungi și Ingeborg citea, lîngă ușa comună, ca să poată fi auzită din ambele odăi.

Cînd sfîrși de citit, spuse rugăciunea și cîntă un psalm pe care cei doi bătrîni, așezați pe bancă, încercară să-l cînte cu ea. Apoi, cînd să plece, unul dintre ei zise :

— Ei, ce se mai aude cu afacerea aia ?

— Poimîine avem interogatoriul.

— He, he ! spuse orbul de pe pat, scărpinîndu-se pe sub cămașă.

— Dar Wangen ăla nu s-a hotărît încă să recunoască ? murmură unul dintre argați, clătînînd din cap a compătimire.

— Nu, suspină Ingeborg. Dumnezeu să-l înduplece.

— De-ar fi avut barem minte să recunoască de îndată, pedeapsa i-ar fi fost mai mică, spuse orbul, continuînd să se scarpine.

— Poate că a recunoscut-o în fața Domnului, spuse Ingeborg. Doar stă scris : „Cine vrea să facă voia Domnului, să meargă să se împace cu fratele său“. Și într-adevăr, dacă Wangen ar fi venit să ceară iertare tatii sînt sigură că l-ar fi iertat.

— Da, să-l ajute Dumnezeu pe Norby ! spuse din cămăruță văcărița.

Ingeborg le ură noapte bună și plecă.

Deșelați și reumatici, cei doi bătrîni de pe bancă începură să se dezbrace cu belșug de ofuri. Unul dintre ei se așează, în izmene, pe marginea patului și-și aprinse pipa înainte de a-și scoate ciorapii. Celălalt, dezbrăcat și el, se strecură binișor în cămăruța văcăriței, clămpănind din papuci, și se așează pe marginea patului ei.

— Ești destul de bine acoperită pentru noapte ? întrebă el frecîndu-și un chibrit de izmene și aprinzîndu-și în sfîrșit pipa scurtă.

— Da, da, spuse văcărița cu voce obosită.

Aceștia doi fuseseră logodiți, rupseseră și se logodiseră iar ; și așa o ținuseră într-una, o viață de om. Cîțiva ani erau dușmani, fiecare se logodea, el cu alta, ea cu altul, dar apoi se împăcau și se logodeau din nou pînă la cearta următoare. Dar de cînd fuseseră :

scuțiți de muncă, făcuseră pace și deveniseră buni prieteni.

— Te întrebam pentru că ți-aș putea foarte bine împrumuta una din păturile mele ! spuse el tot privindu-și pipa și muncindu-se s-o facă să tragă.

— Ei asta-i, și tu să stai și să îngheți ! răspunse ea. Nu, dacă o fi să fie frig oi vorbi cu domnișoara.

— Da, da, spuse bătrînul, ridicîndu-se să-i potrivească pătura mai bine. În fiecare seară, înainte de-a se culca, venea s-o întrebe dacă n-avea nevoie de ceva. Era ca un fel de bună seara. În ultima vreme o mormise să fumeze pentru ca să-i poată face oarecari servicii, să-i curețe pipa și să-i toace tutunul. Dar acum, fără să spună noapte bună, se îndepărtă cu pași mărunți și se vîrî în pat.

— Ai uitat să stingi lampa ! spuse orbul. Nu putea să vadă, dar lumina o simțea.

Orbul mesteca tutun și cum nu putea vedea scuiptoarea, podeaua dimprejurul patului era toată numai stele.

Odată lampa stinsă, cei trei bătrîni căscară un timp, zgomotos. Apoi, din cămăruță, răsună un căscat atît de tare că-l putură auzi și cei trei de dincoace. Era felul lor de-ași spune noapte bună.

— La noapte o să fie viscol, spuse orbul, trăgîndu-și pătura peste cap.

— Și mîine or să trebuiască să scoată plugul de zăpadă, spuse după un timp un altul.

Mai căscară nițel, apoi în căsuță se făcu liniște.

IV

În preziua interogatoriului, Norby stase la birou toată dimineata, orînduindu-și hîrțile, făcîndu-și însemnări și pregătindu-se să răspundă întrebărilor ce

aveau probabil să-i fie puse. Nu mai avea simțămîntul că e acuzatorul lui Wangen, ci că e cel atacat și că trebuie să se apere.

Lumina mohorîță a unei zile de ninsoare cădea peste birou, peste hîrtii și peste bătrînul acela care ședea acolo, cu ochelarii pe nas, să-și revizuiască armele. Tot umblînd de colo-colo să adune martori și să obțină declarații, obosise. Dar acum avea tot ce-i trebuie și era nerăbdător să arate ce poate.

Deodată, bătrînului îi miji un surîs în colțul gurii și rămase nemișcat, ținînd cu băgare de seamă o hîrtie de parcă ar fi fost cine știe ce lucru mare. Și chiar așa și era : o declarație a văduvei lui J rgen Horstad, ținuită la pat, care avea să răstoarne complet mărturia lui S ren Kvikne. Ce bobîrnac pentru Mads Herlufsen !

Bătrînul se bucura dinainte de clipa aceea când avea să citească declarația în fața tribunalului, și Herlufsen avea să audă și el. Nu încăpea îndoială că bietul zilier fusese pur și simplu cumpărat să mărturisească ceea ce pretindea a fi auzit din gura lui J rgen Horstad. Că  șa ceva putea să se  nt mple, nici nu era de mirare, astea erau lucruri obișnuite.

Bătrînul începu să umble în sus și în jos prin odaie. Din c nd în c nd ofta. Era palid și în ultima vreme nu se mai g ndea dec t cum să-și răpună mai bine dușmanii. Miezul afacerii ăsteia era ceva pe lângă care parcă ar fi trecut călătorind cu trenul și care rămăsesese departe, în urmă, în  șa chip învăluit în cea , că avea acum cu totul alte lucruri mai importante la care să se g ndeasc .

Era, de asemenea, vădit că dușmanii săi nu se sinchiseau de dreptate, că nu aveau altă grijă dec t să-l lege de m ini și de picioare ca să-l pună la p m nt.

Odată, scena aceea de la hotel  i re nviase în amintire cu o putere deosebită, dar Wangen, susțin nd că

ea avusese loc la Grand Hotel, asta tocișe ghimpel acestei amintiri. „Bine ! gîndi Norby, vă să zică am fost la Grand, fie și așa ! Poate că are dreptate. Dar atunci este și mai sigur că tot ce spune e o minciună. Niciodată în viața mea n-am semnat vreo hîrtie la Grand ! Dacă un act făcut acolo poartă semnătura mea, atunci e fals.“

Asemenea, socoteli nu-i păreau întotdeauna atît de convingătoare, se simțea totuși ușurat să și le facă. Și apoi mai erau încă atîtea alte semne că Wanger nu e un înger ! Erau încă mii de lucruri care puteau să te pună pe gînduri și să te înfurie și bătrînul vorbea atîta despre afacerea asta, încît a-și reaminti afirmațiile sale era aproape tot una cu a-și aminti adevărul.

Se apucase iar să-și răsfoiască hîrțile, cînd ușa se deschise și Marit intră în odaie.

— Mi se părea c-ai vorbit la telefon, spuse bătrînul privind-o pe deasupra ochelarilor.

— Einar se întoarce azi acasă, răspunse ea. A cerut să-i trimitem calul la gară.

Bătrînul își adună, fără să vrea, mîinile la spate, se înțepeni pe picioarele crăcănate și o privi peste ochelari.

— Einar ? Ce tot vorbești ! Se întoarce, acasă, acum ? Are timp de pierdut, caraghiosul ăsta. S-ar zice că și-a pus în cap să rămînă veșnic student.

— Ce te înfierbînti așa, spuse Marit. De obicei te bucuri cînd băiatul vine acasă !

El nu răspunse și începu să-și răsfoiască hîrțile. Avea cu adevărat de gînd să se amestece în treaba asta ? I se părea că un dușman îl înjunghie pe la spate. Einar ! N-avea decît să încerce !

„Numai de n-ar apuca mai întîi să vorbească cu maică-sa“, își spuse bătrînul. Dar asta nu obișnuia el.

Și totuși avu grijă să fie primul care să-l primească la fermă.

Cînd Einar coborî în gară, Ingeborg se afla acolo cu cal și sanie.

Vocea batjocoritoare îi stîrnise în cele din urmă curajul și hotărînd să se întoarcă acasă, i se păru că înapoia lui își arsesese toate punțile. Acum vroia să pună la punct afacerea asta și, mai întîi de toate, să încerce a se lămuri cu taică-su. Dar tot timpul avea sentimentul că tăria caracterului său avea să fie pusă la grea încercare.

Cînd văzu roibul bătrîn și sania bine cunoscută, cu păturile ei, îl învălui simțămîntul cald al căminului. În timp ce, alături de sora sa, se îndrepta spre casă în clinchet de clopoței, simțea pătrunzîndu-l pe nesimțite un simțămînt de copil, voios că se întoarce prin vechile lui locuri de baștină. Dar tocmai asemenea simțăminte fusese Einar obligat să-și învingă ca să poată lua o hotărîre definitivă ; și acum tot de ele trebuia să se păzească.

De Crăciun, Ingeborg venise să-l ia cu același cal și această împrejurare trezi în el sumedenie de amintiri calde și luminoase. Revedea balul cel mare de la ei de acasă, își amintea de fiica doctorului, atît de frumoasă în seara aceea... și de ei doi dansînd. Tatăl și mama sa făcuseră atunci tot ce le stătuse în putință pentru ca tineretul să se distreze. Și acum ? Avea impresia că vine acasă ca un trădător ascuns sub mască.

— Cum de-ai venit așa, deodată ? întrebă Ingeborg.

— Ca să fiu de față la interogatoriu, spuse el. Doream foarte mult să văd cum vor decurge lucrurile.

— Dacă-i vorba de asta, poți să fii sigur că vor merge bine pentru tata, răspunse ea cu o voce însufletită de certitudine.

Și Einar se surprinse avînd aceeași dorință. Aproape că trebui să se grăbească a-și spune : „Ia seama !

Vezi, nu cumva simțămintele să te facă să renunți la hotărârile tale.“

— Bietul tata ! spuse Ingeborg. Dacă ai ști câte minciuni spun oamenii acum pe socoteala lui ! Acest Wangen trebuie să fie un individ îngrozitor !

Ochii îi străluceau de încredere în tatăl ei și Einar se simțea molipsindu-se și el.

— Ce se mai aude pe acasă ? întrebă el, ca să schimbe discuția.

— Lui Knut cel mic i-a fost nițel rău, răspunse Ingeborg, dar acum îi este mai bine.

Și la aceste cuvinte, Einar își văzu parcă nepoțelul orfan, și copilul îl privea și-l întreba : „Vrei tu cu adevărat să-l necăjești pe bunicu ?“

Ceva mai târziu, Ingeborg povesti că în zori fusese găsit în boxă un mînz mort. Einar revăzu grajdul, plin de tropăitul cailor, înțelese pierderea suferită de tatăl lui și se simți alături de el. Și iată că acum, în boxa lor, animalele astea minunate își întorceau capul după el și nechezau încetisor, ca și cum și ele ar fi vrut să-l întrebe : „Vrei tu cu adevărat ?“

Căci nici o clipă nu înceta să-și spună că trebuie să meargă pînă la capăt.

Cînd o luară pe alee și se apropiară de casă, își puse din nou întrebarea : „Vrei tu cu adevărat ?“ Începea să-și dea seama că ceea ce avea de gînd să facă e un lucru îngrozitor.

Cînd intrară în curte, tata și mama erau pe scări așa cum obișnuiau cînd venea acasă.

— Bună ziua, tată ! Bună ziua, mamă !

Astăzi, cuvintele astea i se păreau ca niște sărutări ale lui Iuda.

— Intră, am ceva să-ți vorbesc, îi spuse tatăl, după ce Einar se dezbracă în anticameră.

— Dar nu zăbovi și vino repede de mîncîncă, spuse mama. Mîncarea stă și te așteaptă.

În birou, tatăl se răsuci în mijlocul camerei, cu mâinile la spate și cu picioarele rășchirate.

— Vroiam să-ți spun numai că mamă-ta nu știe nimic despre scrisoarea ta.

Einar plecă capul. Bătrînul continuă :

— Și dacă pentru asta ai venit, atunci e mai bine să vorbești cu mine.

— Da, tată.

— Va să zică de aceea ai venit ?

— Da, tată ! spuse Einar cu voce scăzută.

Bătrînul strînse buzele.

— Atunci să mergem mai întîi să mîncăm, spuse el îndreptîndu-se către ușă. Einar îl urmă nițel rușinat, ca un băiețel care n-a fost cuminte. Era destul de mare pentru a vedea defectele tatălui său, dar avea pentru el un respect nemăsurat.

„Va să zică mama nu știe nimic, își spuse el cînd se așezară la masă. Și dacă tatei îi este frică ca nu cumva eu să-i spun ceva...” Nu îndrăzni să-și urmărească gîndul pînă la capăt.

La masă, tatăl fu liniștit, aproape vesel, dar lui Einar nu-i scăpă cît era de palid. Mama încărunțise și mai tare în ultima vreme și numaidecît simți imboldul de-a o cruța pe ea, care era cu totul de bună credință.

Atmosfera căminului îl atrăgea din ce în ce mai mult. Întrebă de noutățile de prin comună și el însuși trebui să le spună noutățile de la oraș. Sta la masă, pe vechiul lui loc, era fiul întors acasă, față de care toți voiau să fie drăguți. Knut — cel micuț — se furișă de mai multe ori pe sub masă ca să i se cuibărească între genunchi. Toate acestea laolaltă îl învăluiră într-o atmosferă plăcută și dulce căreia dorea să i se abandoneze. Dar tot timpul îl zgîlțîia parcă un duh ca să-i atragă atenția : „Ia seama, ia seama, nu te încrede în frumoasele tale simțăminte !“

— Nu, Knut, spuse mama băiețelului. Nu, micuțul mamei, e destul, acu lasă-l pe unchiu în pace.

Se întâmplă uneori ca felul nostru de a privi un om să se schimbe deodată ca și cum omul ăsta ar deveni altcineva. Pînă atunci Einar văzuse în tatăl său pe acela care arunca o acuzație nedreaptă asupra lui Wangen și împotriva căruia era gata să se ridice. Dar pînă a-și da seama de ceea ce se petrece în el, același tată devenise cel care anul trecut, în iarnă, zăcuse bolnav de o febră tifoidă de pe urma căreia nici nu-și revenise poate complet.

În drum spre casă, Ingeborg îi povestise despre toate zvonurile mincinoase pe care Wangen le pusese pe seama tatei. Și iată că Einar simțea acum crescînd în el mînia și în același timp imboldul de a fi de partea tatălui său. Și cu cît sporea mai mult, în atmosfera asta de familie, simțămîntul că e un fiu al tatălui său, un copil al casei, cu atît se simțea mai rușinat că voia să-și trădeze tatăl și familia.

Iată-i aici, adunați în jurul lui și nimeni nu bănuia pentru ce venise. Se simțea ca un tiran pregătit să-și folosească puterea pentru a dezlănțui, numai cu un singur cuvînt, nenorociri asupra lor, a tuturor.

După masă i-ar fi fost mai plăcut să stea și să pălăvrăgească cu mama sa și cu micul Knut. Dar tata se ridică, se îndreptă spre ușă și spuse :

— Hai, Einar, vino !

„Doamne ajută ! își spuse Einar. Acu-i acu !“. Dar hotărîrea îi slăbise atît de mult că ar fi dorit de acum să se vadă înapoi în oraș. Micul Knut voia să vină și el cu ei, dar Einar își eliberă genunchii din mînuțele lui și-i spuse :

— Mă întorc îndată, picuile.

În birou, tata se așeză la locul lui obișnuit, în fața mesei de scris și Einar admiră calmul cu care bătrînul își aprindea pipa ca să cîștige timp.

— Nu te așezi ? întrebă bătrînul aprinzîndu-și cu grijă pipa lungă, flexibilă. Apoi se duse liniștit să se întindă pe canapeaua de piele. Einar se așeză ceva mai departe.

— Bani mai ai ? întrebă bătrînul, ridicîndu-și pleoapele numai cît să-l privească.

Einar se simți nițel iritat de a-l vedea punîndu-i întrebarea asta tocmai acum și răspunse repede :

— Da, mulțumesc !

Totuși tatăl era și el puțin încurcat. În adîncul lui își respecta fiul așa atît de învățat, făcut, într-un fel, dintr-un metal mai fin decît el. Ar fi vrut, pe cît cu putință, să-l cruțe.

— Ce-s cu năzbîtiile alea din ultima ta scrisoare ? întrebă el în sfîrșit, ridicîndu-și din nou pleoapele.

Einar se ridică fără să vrea. „Fii curajos“, își auzi el vocea. Și căutîndu-și puțin cuvintele, începu :

— Am fost bine intenționat, tată. Îmi amintesc foarte bine ziua cînd ai intrat în odaia mea și mi-ai povestit istoria acestei garanții date lui Wangen.

Bătrînul rîse ușurel îndesîndu-și pipa cu arătătorul.

— Ascultă, drăguțule, spuse el în sfîrșit, cu ochi veseli, nu cumva ai visat toată povestea asta ?

— Nu, tată, nu mai sînt un copil, știu ce spun — se simțea în glasul lui oarecare mîhnire — și convingerea mea fermă e că în afacerea asta greșești. Poate să fi uitat. Și eu vreau acum să te rog să-ți retragi plîngerea. Mai e încă timp — nu-i așa ? — și știu că nu vrei să faci nimănui vreo nedreptate.

— Dar tu ai înnebunit de tot, măi băiete ! Bătrînul rîse din nou, tuși, își scoase pipa din gură și-și privi fiul, mirat.

Einar făcu o mică plecăciune :

— Nu, sînt numai bine intenționat.

— Da, bine intenționat ! spuse bătrînul încercînd să rîdă. Dar îți dai seama de ce mă acuzi ? Și de data asta privirea îi era mai serioasă.

Einar, cu mîinile la spate, se sprijini de perete. Se simțea din ce în ce mai curajos. Tot timpul auzea vocea aceea care îi spunea : „Atenție !“

— Îți este chiar atît de imposibil, tată, să-ți amîn-tești de ziua aceea cînd ai intrat în camera mea și...

Tatăl îl întrerupse cu un rîs răutăcios.

— Nu, Einar, nu poți să-mi ceri să-mi amintesc visele tale.

O clipă, Einar se zăpăci. Se așteptase să fie repezit, dar amabilitatea asta și siguranța asta de sine, atît de firească, începuse să-l dezarmeze. Își trecu mîna peste frunte, șovăi nițel dezorientat. Visase ? Spunea prostii ?

Pe de altă parte, bătrînul, cu toate că rîdea întins pe canapea, în adîncul lui gîndea : „Nu cumva l-o fi ațîțat careva împotriva mea ? Că de așa ceva sînt ei în stare.“

Dar Einar înălță capul.

— Nu, tată, nu mă înșel. Doar n-ai mai semnat nici o altă hîrtie pentru Wangen, nu-i așa ?

— Hi, hi, hi ! Nu, nu, slavă Domnului !

— Ei, bine, în cazul ăsta, tată, ai să-ți retragi plîngerea, căci Wangen este nevinovat.

Urmă o pauză.

— Să retrag plîngerea ! Bătrînul se ridică în capul oaselor, și-și trecu mîna peste cap. Rămase așezat privind înainte-i, morfolind în gură fire de barbă. Și, în sfîrșit, veni răspunsul plin de vioiciune, însă dur ca piatra :

— A, nu, nu, Einar, băiatule ! Ai trăncănit destule prostii. De aceea îți propun să te întorci la Kristiania și să te pui pe carte. Că astea sînt treburi la care te pricepi mai bine decît la afaceri.

Se ridică și făcu un pas spre masă. Einar băgase de seamă schimbarea din vocea tatălui său și simțea furtuna în aer.

— Ei ? spuse bătrînul, întorcîndu-se spre el. Ce stai acolo ca un popă în amvon ?

— Încă o dată, tată, retrage plîngerea. Te rog !

— Ești așa de sigur că tatăl tău e un pungaș ?

— Nu, numai că nu-ți aduci aminte, tată !

— Să vorbim serios, Einar, la urma urmei de ce-ai venit ? Tatăl părea cu adevărat curios. Și Einar se necăji că nu era luat în serios. De aceea spuse cu toată energia de care era în stare :

— Am venit acasă, tată, pentru ca să te împiedic să faci ceva de care te-ai putea căi !

— Einar — și era în glasul lui o durere — nu ți se pare că mi-e destul că am pe cap jumătate din comună ? Mulți nu se mai gîndesc decît cum să mă bage în pușcărie. Și iată că acu vii și tu. Nu ți-e rușine ?

Einar plecă încet capul.

— Dar... tată... I se muiau genunchii. Dar tocmai atunci tatăl îi veni într-ajutor fără să vrea.

— Cine te-a împins la asta, băiete ?

— Cine ! ? Einar ridică ochii, își mușcă deodată buza și făcu un pas înainte. Vocea îi tremura de mînie. Ce vrei să spui cu asta, tată ?

Dar bătrînul se porni să rîdă de violența asta a băiatului.

— Ai să vezi că o să sfîrșești ducîndu-te la audiere ca să depui mărturie împotriva tatălui tău ! Și iarăși izbucni în rîs.

— Dacă ai retrage plîngerea, m-ai scuti de asta.

Acum avea oare taică-său să-l ia în serios ?

Bătrînul se făcu vînăt. Dădu să rîdă, să-și morfolescă barba, să-și treacă mîna peste chelie, să se așeze. Dar nu făcu nimic. În sfîrșit, se repezi la Einar și-l apucă de guler.

— Ieși ! Încă rîdea și în același timp scrișnea din dinți. Ieși ! Chiar azi să pleci înapoi, de nu, să te ferească Dumnezeu !

Făcu cîțiva pași înapoi, ca și cum s-ar fi temut să nu-l lovească.

— A, va să zică așa ! Și deodată începu să-l măsoare din cap pînă-n picioare. Abia acum își dădu lămurit seama că tînărul pe care îl avea în față nu mai era băiețelul de care putea să-și rîdă sau căruia îi putea da o bătaie cu biciul. Era propriul lui fiu, un bărbat și el se ridica împotriva-i.

— Nu vrei să pleci ?

— Retrage-ți plîngerea, tată !

Hotărît, asta era prea mult. Bătrînul luă un scaun, îl ridică în tavan și urlă :

— Șterge-o ! Pleacă odată ! M-auzi, cară-te ! Pleacă, Einar !

— Da, am să plec ! spuse Einar ridicînd capul. Era atît de furios că avea poftă să-i ia tatălui său scaunul și să-i arate că era destul de mare acum ca să se mai lase bătut. Dar atîta îi spun : încetează de a mă mai trata în felul ăsta. Bună ziua ! Și ieși încet.

Pe înserate tatăl o porni la drum. După masa de seară, Einar simți nevoia să-i destăinuie mamei totul, dar nu îndrăzni. Ce avea să facă mîine ? Să lase totul baltă și să fugă ? Lucrul i se părea de două ori mai greu, acum că intrase în joc. Se duse să se culce devreme, ca să scape de îndemnurile ce pluteau prin odaile de jos și în jurul oamenilor de acolo, căci toate îl ispiteau să se dea bătut.

În odaia lui, lemnele de mesteacăn trosneau în sobă răspîndind în aer aroma plăcută de care își amintea atît de bine și care îi făcea atîta plăcere. Lumina flăcărilor făcea să strălucească pe masa sa un sfeșnic bine lustruit, cu una din acele lumînări înalte, turnate în casă de către maică-sa. După ce fugise de îm-

bierile odăilor de jos, iată că dădea aici peste altele gata să-l îmbrățișeze. Cearșafurile de pe pat, perdelele albe din ferestre, amintirile tuturor nopților de vacanță, petrecute aici, întins în pat, toate îl întrebau : „Vrei într-adevăr să faci asta ?“.

„Niciodată n-ai să fii în stare“, își spuse el întinzându-se în pat, înfășurat în cearșafurile și în păturile călduroase ale mamei. Aici era cu totul altfel decât în pensiunea de la oraș. „Dar să presupunem că Wangen este condamnat și că tu l-ai fi putut salva ! Dumnezeu să mă ierte... Dar zi bună n-aș mai avea !“.

Peste noapte, Ingeborg fu trezită de Einar care intra în odaia ei cu o lumânare în mână.

— Ce s-a întâmplat ? întrebă ea frecându-și ochii.

— Sttt, spuse el, căci între odaia ei și aceea a părinților nu era decât un perete subțire. Vreau să-ți des-tăinuiesc ceva, Ingeborg.

Și se așeză pe marginea patului ei, cu lumânarea în mână.

La început lumina o stânjeni nițel, dar pe urmă se obișnuie. Ei nu avuseseră niciodată un secret unul față de altul, căci erau de o vîrstă apropiată.

El îi șoptea, și ea asculta cu ochii mari, speriați, cu sufletul la gură. Făcea obiecții, îl strîngea de mînă cu un gest convulsiv spunîndu-i : „Taci, Einar, taci. Ești nebun !“. Dar în același timp îl reținea. Vroia să audă toate argumentele lui. Și el i le oferi, pentru că trebuia să aibă pe cineva de partea lui. În cele din urmă ea închise ochii, ca și cum n-ar mai fi îndrăznit să privească, gîfîind ca și cum s-ar fi rupt ceva în ea.

Cînd, în sfîrșit, el plecă, rămase întinsă, nemișcată, cu ochii închiși. Începea să-i fie frică, era atît de neliniștitor de întuneric în odaie, și mai era încă atîta de mult pînă la ziuă !

Se sucea și se răsucea în pat și temeri nelămurite n-o lăsau să doarmă. Intrase un ucigaș în casă, dormea sub același acoperiș cu el, și ucigașul ăsta era... era propriul ei... Nu, asta era o minciună, asta nu putea să fie adevărat !

„Ajută-mă, Doamne ! Ajută-mă !” Și hohotea ne-bunește. „Ajută-mă, arată-mi un semn că nu-i adevărat !” Dar deodată băgă de seamă că Dumnezeu era absent. I se întâmpla pentru prima oară de la confirmarea ei. Ce era asta ? De ce nu se ruga mai departe, de ce își desfăcea acum mâinile și rămânea întinsă, îngrozită, cu ochii fixați în întuneric ! Nu mai exista Dumnezeu ? Nu fusese totul decît minciună și înșelătorie ? Și ea care se rugase pentru izbînda tatălui său în afacerea asta ! Și-i mulțumise lui Dumnezeu că tatăl ei era nevinovat și se simțise consolată. Se rugase și pentru Wangen, într-atît izbutise să se înalțe că pînă și rugăciunea asta îi făcuse o bucurie. Și asta oare fusese înșelătorie... Oare Dumnezeu își bătuse joc de ea ? Chiar nu exista ? Înșelătorie. Era cu puțință ? Siguranța asta minunată de-a fi în tovărășia lui, bucuria de-a face binele, toate erau doar înșelătorie, și numai înșelătorie, și iarăși înșelătorie ?

Se tăvălea în pat, plîngînd. Dacă tatăl ei era vinovat, atunci era ca și cum Dumnezeu n-ar mai fi existat. În cazul ăsta totul era minciună și înșelătorie !

— Doamne, Dumnezeule, dă-mi un semn că existi. Dăruiește-mi pacea. Oare este tatăl meu un criminal, un criminal care mîine arc să jure fals?... Tatăl meu ? Doamne, Dumnezeule, dă-mi un semn ! Dacă existi, ajută-mă ! Pentru numele lui Cristos, un semn !

În cele din urmă, îngenuncheată în pat, își înalță mîinile împreunate... Nu mică fu mirarea lui Einar cînd o văzu către ziuă pe Ingeborg intrînd încetîșor în cameră, venind la el și luîndu-i obrazul între mîini :

— Trebuie să ți-o spun numaidecât ! șopti ea cu o voce tremurătoare de bucurie. Slavă Domnului, te-ai înșelat. Din fericire, te-ai înșelat ! Fără să vrea duse o mână la piept. El aprinse lumînarea și o privi întrebător. Ochii ei străluceau de încântare.

— Da, Einar, Dumnezeu mi-a dat un semn. Greșești, acum știu. Acum du-te și cere-i iertare tatii.

Și ea îl mîngîie pe frunte și dispăru tot atît de tăcută precum venise.

„Biata Ingeborg“, gîndi Einar. Fata asta tînără pe care grijile o încărunțiseră, călugărița asta ale cărei gînduri își aveau sălașul dincolo de mormînt — oare n-avea s-o zdrobească și pe ea dacă mîine... ?

„Ia seama, Einar — nici o considerație față de familie !...“.

V

Cînd a doua zi Norby plecă de acasă, nevasta sta în sanie alături de el. Întotdeauna, în împrejurări importante, el ținea s-o aibe alături.

Era o zi de iarnă cenușie și furtunoasă. Cînd ieșiră din curte, bătrînul își spuse : „Tare aș vrea să mă văd de acum întors acasă, să știu pe ce lume sînt !“

Iată că venise și ziua aceea de care odată se temuse atîta, dar care, oră cu oră, se apropiase neînduplecată. Acum nu-i mai era frică. Era nerăbdător să-și dea drumul, ca jucătorul ațîtat care nu se gîndește decît să cîștige. Bănuiala nedeslușită că purtarea de deunăzi a lui Einar se datora tot vreunuia din dușmanii săi, îl înfuria la culme. Oamenii ăștia nu aveau nici un pic de rușine ! Cumpărau martori de felul lui Sören Kvikne ; încercau să ridice fiul împotriva tatălui. Dar cine rîde la urmă, rîde mai bine !

Tribunalul se afla pe lângă *sund*¹, în centrul comunei, iar magistrații locuiau prin apropiere, la fermele lor. De-a lungul dungilor subțiri ale drumurilor care tăiau câmpiile înzăpezite, se puteau zări punctișoare negre îndreptându-se spre localul tribunalului. Astăzi avea să fie înghesuială în sală.

Primul pe care Norby îl zări fu Mads Herlufsen, în blana lui mare de lup, și cel dintâi lucru pe care îl făcu când coborî din sanie fu să se ducă să-l salute.

Herlufsen îi veni și el în întâmpinare. Ai fi zis că-i atrage un magnet. Strîngerile lor de mînă fură calde, iar cele două fețe zîmbitoare străluceau de bucuria revederii. Amîndoi își spuneau : „N-aș vrea să fiu azi în pielea ta !“ Herlufsen îl invită la o cafea, la hotelul unde trăgeau de obicei, dar Norby susținu că de data asta era rîndul său să-l cinstească.

Ușile erau cam strîmte pentru cei doi bătrîni încotoșmănați în blănurile lor grele. Înăuntru, așezați alături, cu cafelele fumegînde în față, căzură foarte curînd la învoială cînd fu vorba să-i vorbească de rău pe toți aceia pe care nu-i puteau suferi. De chestia cea mai importantă nu se încumetaseră să pomenească, fiecare din ei temîndu-se nu cumva să-i fie ghicite planurile.

Afară bătea, dinspre răsărit, un vînt necruțător care învîrteja laolaltă zăpada și fumul fabricilor din vecinătate. Oamenii umblau bătînd din palme să se dezmoștească. Cîțiva însă umpluseră brutăriile și cum-părau pîine numai ca să-și îngăduie prilejul de-a se încălzi. În sfîrșit, sosiră notabilitățile, ușile tribunalului se deschiseră și oamenii năvăliră înăuntru scuturîndu-se de zăpadă pe scări.

¹ Canal făurit de mare.

Cînd Marit Norby intră, ea zări printre spectatori pe nevasta preotului și pe Thora de Lidarende. Amîndouă o salutară prietenește și-i făcură loc între ele.

Wangen se afla tocmai în fața barei, susținîndu-și nevinovăția, și soția preotului se întoarse către Marit Norby cu un suspin și o privire ce spuneau : „Bietul om, cît de prost trebuie să fie !“.

Dar Thora de Lidarende simțea că e gata să izbucnească în plîns. Cît de mult pălise și slăbise Wangen ! Gîtul îi era subțire în gulerul prea larg, din spate capul părea mai mare, spinarea se încovoiasă. Bietul om ! Barem de-ar fi în stare să recunoască !

Stînd aici și plîngîndu-l pe Wangen, niciodată nu i-ar fi putut trece prin minte doamnei Thora că greșete socotindu-l vinovat. Cum această convingere dăduse naștere din capul locului unui șir de gînduri frumoase și de idei umanitariste, niciodată nu-și punea întrebarea cum de ajunsese la ele. Era o convingere care o îndemnase la unele sacrificii, de pildă la hotărîrea de a lua pe unul dintre copiii lui Wangen — și o convingere pe temeiul căreia vrei să faci o jertfă nu devine numai o certitudine ci, lucru și mai prețios, devine un fel de valoare morală.

„Bietul Wangen ! gîndi ea. Dumnezeu știe dacă, la urma urmei, toate astea nu sînt urmarea unei influențe paterne, a unei eredități încărcate. Tribunalele oamenilor însă nu țin seamă de asemenea împrejurări. Ele sînt necruțătoare.“ Și imediat își închipui o societate cu altfel de tribunale.

Primul martor fu Knut Norby.

Sosise clipa de care se temuse atîta. Acum avea să fie somat să spună că n-a semnat nici o garanție pentru Wangen.

Dar cînd intră în coridor era foarte neliniștit, ai-doma jucătorului cu cărți bune la mîină, nerăbdător să le joace. Era preocupat de gîndul că nu trebuie,

Pentru nimic în lume, să uite ceva din ceea ce are de spus. Când puse mîna pe clanța ușii, din adîncul lui auzi o voce îndepărtată : „Întoarce-te ! Mai este încă timp“. Dar vocea era mult prea îndepărtată. „Tu ești acel care ai înșelat văduva ?“ întrebă o altă voce. Și asta îi stîrni dorința de a-l izbi pe Wangen drept în față. Când intră în sală, ridică nițel din umeri, cum făcea întotdeauna cînd se simțea privit de mulți oameni. Primul pe care îl zări pe banca acuzaților fu Wangen și cum privirile li se încrucișară o clipă, bătrînul își reaminti toate zvonurile urite pe care omul ăsta le scornise pe seama lui și simți o furie înăbușită crescînd în el. „Ei, lasă, c-ai să-l vezi tu acuș pe dracu !“.

Înaintînd spre bară o văzu pe nevasta pastorului și pe Thora de Lidarende făcîndu-i semn cu capul și se simți îmbărbătat. Băgă de seamă că nu judecătorul însuși, ci supleantul lui prezida audierea și se simți nițel jignit. Nici vorbă, supleantul îl înlocuia pe judecător în pricinile neînsemnate ; dar cînd era vorba de Knut Norby !...

Cînd tînărul cu lornion și cu barba abia mijită îl îndemnă să spună tot adevărul, și numai adevărul, bătrînului îi veni să rîdă. Nu prea semăna dumnealui a judecător. Oare nu i se povestise că sîmbăta trecută, domnul ăsta se îmbătase criță la avocatul Basting ?

Și iată-l și pe bietul Basting în persoană, cu aerul lui de om important ! Cu toate că nu era vorba decît de o audiere, era aici ca să-l asiste pe Wangen. Nătărău mare și ăsta ! Cum să respecti un asemenea tribunal ? !

Începu audierea. Lui Norby îi veni ușor să răspundă, tocmai fiindcă îl știa pe Basting la pîndă. La pîndă stătuse și atunci cînd încercase să-l scoată pe Norby din consiliul de administrație al băncii, pentru ca să-i ia locul. Nenorocitului i se pusese sechestrul

pentru că nu-și achitase impozitul, crăpa de foame și era fericit când i se oferea să urmărească încasarea unei chitanțe de două coroane. Și asta era omul care sta să-l pîndească pe Knut Norby ! N-o fi fost chiar el acela care îl împinsese pe Einar să... ?

— Wangen susține că-și reamintește precis locul unde a fost dată semnătura, spuse supleantul.

— Așa ! Aș fi foarte mulțumit dacă aș putea afla și cu unde s-a întîmplat asta, spuse Norby cu un aer de naivitate.

Supleantul se întoarse către Wangen.

— Nu era cumva la Grand Café ?

Wangen se ridică. El spuse, cu aceeași fierbinte convingere în ochi cu care se ridicase să-și apere nevinovăția, că semnătura îi fusese dată la Grand Café.

Lui Norby, chestia asta, nu lipsită de un strop de haz, îi era foarte binevenită și răspunse, de data asta, cu deplină bună credință :

— N-am semnat nici o hîrtie acolo.

La aceste cuvinte auzi rîsul ironic al lui Wangen și asta îl făcu să fiarbă : „Așteaptă numai nițel și ai să vezi tu ce o să mai rîzi acuși !“.

Dar se întîmplă ceva cu totul neașteptat pentru Norby. Supleantul scoase la iveală o hîrtie și i-o întinse.

— Iată documentul, spuse el. Și aici e numele dumneavoastră. Vreți să fiți bun și să vedeți dacă seamănă cu iscălitura dumneavoastră ? Se prea poate s-o fi uitat.

Și o clipă Norby își zări numele așa cum îl așternuse el însuși. Parcă ar fi fost un strigoi. Nu vroia să-l vadă. Aruncă o privire spre avocatul Basting care sta acolo. Privindu-l pe furis și furios de-a binelea aruncă hîrtia pe masă și spuse :

— N-am ce să văd pe hîrtia asta ! Știu foarte bine ce fac !

7

Dar iată că Basting ceru învoirea să-î pună o întrebare, se ridică și se apropie de bară:

— Nu cumva Wangen nici nu v-a rugat vreodată să-i dați un gir ? întrebă el.

Norby începu prin a-l măsura din ochi pe individul ăsta chel și murdar. Era cât pe ce să rîdă, să-l ia peste picior. Dar o voce îi șopti : „Ia seama, nu te lăsa îmbrobodit și nu vorbi vrute și nevrute“. Și răspușe surîzînd :

— Mulți mi-or fi cerut cîte un gir, dar nu-mi pot aminti de toți. Și cum iară auzea rîsul plin de înțelesuri al lui Wangen, asta îl ațîță de-a binelea și adăugă : E foarte cu puțință să mi-l fi cerut, căci în ultima vreme se zvîrcolea ca dracul în aghiazmatar, ispitind pe fitecine, ba și pe Dumnezeu în persoană.

De data asta — era sigur — cea care rîdea era Marit. O clipă mai târziu, terminîndu-și depoziția, își reaminti de declarația văduvei lui Horstad și ceru să fie ascultată după Sören Kvikne.

Cînd ieși, rămase o clipă pe scări să ia aer, înainte de a-și pune căciula în cap. De undeva, de departe, o voce striga în el : „Ai mințit !“ Dar vocea era atît de îndepărtată și atîtea altele, mai puternice, se ridicau împotriva-i. Oare el fusese acela care-o înșelase pe văduvă ?

Îi stăruia încă în auz rîsul lui Wangen și gîndi din nou : „Așteaptă numai nițel și ai să vezi tu ce-o să mai rîzi acuși“. Cărțile cele mai bune încă nu le jucase.

„Prea e de tot, își spunea el, plimbîndu-se agale prin curte, să ajungi să fii atacat de asemenea ticăloși. Trebuie să te aperi cu ghearele și cu dinții ca să te descotorosești de ei. Dar al dracului să fii dacă omul ăsta n-o să fie gonit din comună !“

Deodată bătrînul se opri locului. Un tînăr, în palton și cu căciulă de blană, venea spre el. Se înșela dînsul oare ? Nu. Era într-adevăr Einar.

Fusese Norby și pînă acum iritat, dar cînd îl văzu și pe Einar, venit — cine știe ! — ca să se amestece poate în dezbatere, îl apucă o poftă nebună să se repeadă asupra băiatului și să-i tragă o bătaie.

Amîndoi rămaseră locului, la cîțiva pași unul de celălalt. Einar era grozav de palid.

— Ia-n te uită, ai ieșit la plimbare ? întrebă bătrînul încercînd să rîdă.

Știa că lumea îi putea vedea de la ferestre.

— Tată ! spuse Einar lovind cu bastonul o lopată pentru zăpadă, uitată pe-acolo. Pune-te și tu în locul meu !

Bătrînul rînji și înălță din umeri.

— De ce ? O sută cincizeci de coroane pe lună nu-ți mai sînt de ajuns ? Îi fi avînd poate și vreo familie la oraș ?

Einar își strînse buzele. Vocea-i tremura :

— Vreau să ascult de conștiința mea și să fac ceea ce este drept să fac, șpuse el privindu-l liniștit.

— Nici vorbă !

Bătrînul făcu un pas să se apropie și rîse iară.

— Te oprește careva ?

— Voi fi nevoit să intru și să salvez un nevinovat ! spuse Einar. Indiferent ce se va întîmpla. Dar fără să vrea, făcu un pas îndărăt privindu-și îngrozit tatăl.

Bătrînul încerca încă să surîdă, fiindcă lumea îi putea vedea de la ferestre. Dar pălise tot.

— Tocmai ce gîndeam și eu ! spuse el răsufliînd greu. Dar cine a putut să-ți sucească oare capul în halul ăsta ?

Einar deveni roșu și făcu un pas spre el.

— Să-mi spui, tată, acum, numaidecît, ce vrei să înțelegi prin asta ?

Dar bătrînul nu răbdă tonul ăsta poruncitor și începu să-și vînture brațele și să urle de-a binelea.

— Atunci n-ai decît, du-te dracului și depune mărturie ! Și nu mai sta aici să-l tot chinui pe tătîne-tu. Hai, du-te ! Du-te o dată !

Trase aer în piept ca și cum și-ar fi pierdut răsuflarea, își scutură brațele, dar nu mai găsi nimic de adăugat. Se întoarse pe călcîie și plecă cu pași mari. Cu gîndul dus, Einar o porni spre tribunal. Dar atunci se auzi strigat :

— Einar !

— Da, tată ! Se întoarse. Tatăl se oprise locului și privea după el, apoi deodată făcu un gest cu mîna.

— Nimic ! spuse el. Și plecă mai departe.

Învinsese mîndria.

Einar rămase o clipă locului, pe scara tribunalului. Nu mai avea de făcut decît doar cîțiva pași pentru a intra în sală. „În fond, purtarea tatei e cea mai bună dovadă că Wagner este nevinovat, gîndi el. Dar sînt eu oare în stare să-mi fac datoria ? Curajos sînt, sau laș ? Nu-i vorba decît doar să spun adevărul și să salvez un nevinovat. E un lucru atît de greu ? Este poate singura dată în viața mea cînd mi se cere o acțiune curajoasă ! Haide, fii bărbat !“

Și merse mai departe, cu pașii înceți, pînă ce ajunsese în coridor și bătu la ușă.

VI

Părăsindu-l pe Einar, Norby nu mai știa încotro merge. Întîlni cîțiva cunoscuți pe care trebui să-i oprească, să le dea mîna și să le vorbească cu toate

că mai degrabă avea poftă să se arunce la pământ și să urle.

— Anul ăsta nu ducem lipsă de zăpadă ! spuse el, cu un rîs ca o strîmbătură către cei cîțiva inși adunați în jurul lui, și în același timp gîndea : „În clipa asta e înăuntru și depune mărturie“.

Dar toți cei de față îi vorbeau cu respectul de totdeauna, și-l priveau cu simpatie. Și asta îl îmbărbătă. „Ce-ar putea el mărturisi ! își spuse dînsul. Om mai vedea noi !“

În sfîrșit, rămase singur. Se afla în fața unei prăvălioare, în dreptul unei uși cu geamuri. Colo, nu prea departe, se afla tribunalul. Putea distinge în ferestra un cap sprijinit de o mîină. „Abia așteaptă, își spuse el, să izbucnească scandalul, să aibă de ce rîde. Ei cred că mă au la mîină pentru că au pus mîina pe băiat... Dar, răbdare !“

Simțea ceva înghețînd în el, în adîncul ființei lui. Acest fiu, ce-l costase atîtea mii de coroane și care se năpustise astfel asupra tatălui său, ăsta nu mai era fiul lui Norby. Nu mai simțea decît durerea de după o amputație, dar atît de vie că trebui să-și încleșteze fălcile.

„Ce se mai înșeală ei ! Ar însemna să mă cunosc destul de rău dacă n-aș fi în stare să-i dau peste cap afirmațiile. Căci acum, lupta e pe viață și pe moarte!“ Îi venea să rîdă — și rîse cu un rîs rece și dogit. Gîndul că avea să fie confruntat cu fiul lui și să se dez-onoreze amîndoi îl înnebunea. „Pe viața și pe zilele mele, de nu i-oi face eu să se căiască pentru că mi-au luat fiul !“

Cînd Einar păși în sala tribunalului, văzu numai-decît că bara era liberă. Supleantul dicta ceva grefierului. Locul rezervat martorilor aștepta parcă pe acela care avea să spună adevărul. Ai fi spus că-i face semn : „Vino Einar !“

Cînd închise ușa în urma lui pocnitura îl făcu să tresară. De acum înainte ușa asta avea să-l despartă pentru totdeauna de tatăl său. „Niciodată n-ai să te mai poți întoarce acasă“, își spuse el.

Și în aceeași clipă o zări în public pe mama lui. Îi surîdea. Era roșie și nădușită de căldură, și făcea loc alături de ea. „De-ai ști tu că n-o să mă mai pot întoarce acasă!“ gîndi Einar. Și faptul c-o vedea aici făcîndu-i loc, fără să bănuiască motivul venirii lui, îl tulbură nespus. „Cînd o să-mi audă mărțuria o să leșine.“

Dar era timpul să treacă la fapte, acum imediat sau niciodată. Simțea că de nu trece direct la fapte o să-l lase curajul și o să se prăbușească. Atît de mult îl costase ca să se hotărască, încît a da înapoi acum ar fi însemnat să se scuie singur în obraz. Își mai privi o dată mama ca și cum ar fi voit să-i spună: „Nici tu nu poți să vrei altceva decît să spun adevărul. Am încercat tot timpul să-l salvez pe tata. Dar a fost cu neputință!“

Era gata să se adreseze președintelui, dar Thor de Lidarende și soția pastorului îl salutară, din capătît de amical, încît trebui să le răspundă. Apoi mama îi făcu semn să se apropie și cele două femei se grăbiră să-i facă loc. Se putea oare să nu primească?...

Totodată Einar simți nevoia stăruitoare de-a se așeza. Umblase ceasuri întregi în frig și aici era atît de cald, că abia puteai respira. Einar se simți amețind și sîngele îi năvăli la cap. Și iară îi făcu semn mamei surîzătoare. Și înainte să-și dea seama ce se întîmplă se și afla așezat alături de ea. Cele două femei îi strînsă mîna cu căldură.

În clipa următoare mama fu chemată să depună mărturie și ea. Supleantul o privi:

— Parcă v-am văzut aici în sală, nu?

— Da, spuse mama.

— Dar nu-i îngăduit cînd sînteți martoră. Trebuia să stați afară.

Văzînd-o pe maică-sa la bară, Einar avu un sentiment ciudat. I se părea că, acolo, în fața tribunalului, o pîdea parcă o primejdie. Cînd supleantul o dojeni, se simți tulburat. În el se trezi, fără-să vrea, dragostea lui de fiu și ea se adună ocrotitoare în jurul mamei sale. Nu mai gîndea, trăia cu inima. Îi fusese nespus de greu să gîndească limpede și să găsească drumul adevărului, și iată că acum își pierdea echilibrul și recădea în lumea tulbure a simțămintelor neclare, dar pline de căldură.

Ai fi zis că undeva, de departe, de foarte departe, o stea îi făcea semn să se ridice și să depună mărturie. Dar ea se îndepărta din ce în ce mai mult. Iar acolo, înaintea lui, maică-sa atît de împuținată și de neajutorată ! Supleantul o jignise. Mai trebuia pe deasupra să vină și el, Einar, să-i impună o dezmințire în văzul și știința întregii lumi ? Ar fi putut tot așa de bine s-o lovească și s-o doboare. Începu să se teamă nu cumva lucrurile să se întoarcă împotriva ei. Așa ceva nu trebuia să se întîmple.

După ce-și făcu depozitia, mama ieși. Se repezi după ea, să vadă dacă se simte bine. Și-și uită paltonul pe care și-l scosese și și-l pusese alături de el, pe bancă.

• Dar după ce o ajunse pe maică-sa aproape de brutărie, îl fulgeră gîndul de a pleca ; îi era cu neputință să mai rabde hărțuielile astea. Nu-ncercă nici măcar să-și motiveze fuga. Îi spuse adio și o luă la goană.

Fulguiala se transformase într-o grindină violentă care îl copleșea cu săltărețele sale perle de gheață. Drumul spre gară șerpuia de-a lungul fiordului pînă departe. Trenul pleca abia peste un ceas, avea timp de ajuns. Și cu toate astea fugea de parcă ar fi vrut să-și mîntuie viața.

În sfîrșit, începu să meargă mai încet. O voce îi șoptea : „Dar audierea de azi nu este decît o cercetare preliminară a cauzei. Ai încă destul timp ca să depui mărturie în fața curții cu jurați“. Se opri însă locului ca și cum gîndul ăsta ar fi fost o ființă apărută în drumul lui, gata să-l palmuiască. „Cît de laș pot să fiu ! Cum de-ți mai poți închipui, nenorocitul, c-o să fii în stare să te prezinți în fața juriului !“ Așa se bălăbănise toată ziua, cînd hotărît să plece cît mai iute la Kristiania, cînd să se prezinte numaidecît la tribunal, să depună mărturie. Cînd, în sfîrșit, se apropiase cu pași hotărîți de tribunal, ce bucurie și ce mîndrie pe el să descopere în ființa lui biruința a tot ce era mai sincer și mai curajos !

Și acum ? Acasă nu se mai putea întoarce. Chiar dacă tatăl său l-ar ierta, întotdeauna ar disprețui un erou atît de jalnic : un fiu al casei, ce-și trădase și casa și pe toți ai săi ; puțin interesa că fusese atît de laș încît n-ajunsesese nici măcar să trădeze !

Se opri și privi în urmă. Colo jos, lîngă țărm, pe suprafața netedă a zăpezii, se ridica tribunalul, peste acoperișul căruia goneau nori grei aducători de furtună. În ochii lui Einar, clădirea devenise doar refugiul nedreptății, al falselor acuzații, al mărturiilor mincinoase, locul unde era pe cale de a fi condamnat și distrus un nevinovat. Dar el care l-ar fi putut salva, el ce făcea ? Fugea. El, cel mai nedeșn dintre toți, fugea.

Și deodată i se păru cu neputință să se mai întoarcă la Kristiania și să fie același Einar Norby de odinioară. Prietenii nu-i va mai putea privi în față. Va trebui să trăiască cu rușinea în suflet, întotdeauna cu fruntea plecată și să tacă ori de cîte ori va fi vorba de cinste și de adevăr în lume.

Dacă Wangen avea să fie condamnat, putea el să mai aibă măcar o singură zi fericită ?

Nu, nu mai putea ajunge la gară. Picioarele refuzau să-l mai poarte. Pînă la urmă se așeză pe un bolovan, la marginea drumului. Încă nu băgase de seamă că-și uitase paltonul.

Un ceas mai tîrziu sta tot acolo cu capul în mîini. Îl trezi un clinchet de clopoței. Doi oameni, într-o sanie mare, treceau pe dinaintea-i rîzînd și vorbind despre audiere. Trebuie că se întîmplase ceva. Dar Einar rămase locului.

„Oare vrei să te întorci? O mai fi încă timp?” Dar izbucni în rîs. Cum adică, nevoia asta de a face pe grozavul îndrăznea încă să ridice capul? Rîdea cu dispreț, cu amărăciune, tușea și rîdea.

Cînd Sören Kvikne se înfățișă, în sfîrșit, la bară, se îndreptă din șale cu un aer important, vîrîndu-și adînc mîinile în buzunar. Căci știa acum că afacerea depinde negreșit de el.

Dînsul mărturisi că pe timpul cînd slujise la Horstad, acesta îi povestise odată că-l văzuse pe Morby semnînd o hîrtie pentru Wangen și că el însuși o contra-semnase ca martor.

În tribunal se iscă mare agitație. Asta însemna recunoașterea nevinovăției lui Wangen.

— Sînteți sigur de acest lucru? întrebă supleantul privindu-l pe argat.

— Îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri, spuse Sören. Tocmai ne îndeletniceam cu vopsitul șaretei cînd mi-a povestit asta.

Dar în clipa aceea supleantul își aminti că Norby ceruse să fie ascultat după omul ăsta și bănuind că e ceva la mijloc, hotărî să confrunte pe cei doi martori.

De cînd Marit îi pomenise lui Norby de plecarea lui Einar, acesta devenise parcă un alt om. În sfîrșit, venise și ceasul lui.

Cînd fu la bară, alături de Sören Kvikne, privi mai întîi în juru-i. Aşa cum bănuia, Herlufsen era aici, în asistenţă. Scoase atunci la iveală o hîrtie şi ceru judecătorului supleant îngăduinţa de a citi.

— Vă rog ! spuse magistratul cu o uşoară ezitare, întinzînd mîna, fără să vrea, după hîrtie.

Norby citi : „*Subsemnata, văduva lui Jörger Horstad, declar prin prezenta, pe cîntea şi pe conştiinţa mea, că Sören Kvikne a plecat de la noi din serviciu cam cu şase luni înainte de ziua cînd se presupune a fi fost semnată hîrtia lui Wangen. Şi cum el a lucrat un timp destul de îndelungat într-o altă comună, este cu neputinţă ca soţul meu să fi putut vorbi cu el despre afacerea asta înainte de moartea lui.*”

Judecătorul supleant luă hîrtia şi-o parcurse repede. Întreaga asistenţă se ridicase încordată. Acuzatul se ridicase de asemenea şi simţi nevoia să se sprijine de perete.

— Ce aveţi de spus de asta ? întrebă supleantul, cu ochii pe Sören Kvikne.

Norby însă se întorsese să-l privească pe Mads Herlufsen : „Ai încasat-o, ai ?” gîndi el. Herlufsen arăta de parcă l-ar fi apucat deodată o durere de măsele.

— Ce aveţi de răspuns ? repetă magistratul, căci Sören Kvikne stătea şi-şi privea fix cizmele. Spuneţi că vopseaţi o şaretă atunci cînd Horstad v-a povestit despre garanţie ! Dar se pare că vă înşelaţi. Cum se împacă una cu alta ?

Cum însă Sören pur şi simplu nu găsea nici o explicaţie, i se îngădui să plece.

Pe înserat, cînd Norby şi Marit se urcară în sanie să se întoarcă acasă, în jurul lor se adunară o mulţime de oameni. O manifestaţie de simpatie ! Martorii lui Wangen nu stîrniseră decît rîsul, atît de bine rînduise Norby treburile.

Bătrînul apucase de acum hăturile s-o pornească cînd din întîmplare trecu Wangen. Arăta deznădăjduit. Zărindu-și însă adversarul, se apropie deodată și-i arătă pumnul :

— Las' că-ți arăt eu ! strigă el cu fața răvășită. Escrocule ! Îți închipui că ai cîștigat ? Așteaptă tu numai ! La închisoare ai să ajungi și tu și aia de lîngă tine ! Se și repezea asupra lor, dar cîțiva flăcăi îl înșfăcă de guler, pe la spate, și-l tîrîră de acolo, cu toată împotrivirea lui încăpățînată.

— Asta-i rachiul ! spuse un om mai în vîrstă, clătinînd din cap în urma lui. L-am văzut eu pe consul ducîndu-l la hotel și dîndu-i de băut !

— Cel mai bine ar fi dacă primarul l-ar aresta ! spuse un altul c-o privire de simpatie pentru Norby.

Norby surîse, pocni din bici și o porni la drum în timp ce toți își scoteau căciulile.

Era obosit. Atîtea emoții pe ziua de azi ! Dar în minte revedea mereu momentul cînd citise declarația în fața tribunalului și apoi... mutra lui Herlufsen. Avea de ce să rîdă acum toată viața !

Cînd intrară în curtea fermei, Ingeborg le ieși înainte, înnebunită, pe scară :

— Einar !

— Einar ! A plecat doar îndărăt la Kristiania, spuse Marit coborînd prima din sanie.

— L-au adus adineaori ! răspunse Ingeborg. Am telefonat după doctor.

VII

Stăruind strălucitoare printre norii trecători de argint, luna își arunca lumina, prin noaptea adîncă, peste cîmpiile și pădurile albite de zăpadă. Clădirile

fermei și catargul cu steag aruncau umbre peste zăpada sclipitoare. În curte, săniile sînt răsturnate pe o coastă, pentru ca gerul să nu le prindă tălpile. Un ciine singuratic rătăcește împrejurul casei, lătrînd din cînd în cînd, căci nimeni nu-i deschide ușa, deși sus, la etaj, o fereastră mai e luminată.

Pe la miezul nopții, unul dintre bătrînii din căsuța pensionarilor se trezi să-și facă nevoile și cu băgare de seamă se duse, în papuci, pînă la fereastră. Rămase locului, sub lumina lunii, privind spre clădirea principală.

Celălalt bătrîn se trezi și el. Mai întîi căscă, apoi îl întrebă :

— Mai arde lumina colo sus, la Einar ?

— Da ! Bătrînul de la fereastră se scutură înfrigurat căci cam înghețase și adăugă : S-o mai fi întîmplat ceva ?

O auziră acum și pe bătrîna văcăriță răsucindu-se în pat și mormăind din odăița ei :

— Toată noaptea a lătrat cîinele. Asta nu-i a bine.

Tăcere. Bătrînul a rămas la fereastră privind prin noaptea albită de lună, fereastra luminată a clădirii înalte.

— Noaptea trecută am auzit cucuvaia, spuse deodată orbul, oftînd din patul lui. Asta nu s-a mai întîmplat de la moartea lui Norby cel bătrîn.

— Dar Einar a fost întotdeauna un băiat bun ! spuse văcărița. Dumnezeu să se îndure de sufletele lui.

Și iar se făcu tăcere.

— Mi se pare că se învîrte careva prin odaia cea mare, spuse bătrînul de la fereastră. Și îndată se grăbi să se bage în pat ca și cum i-ar fi fost frică.

Puțin după aceea orbul spuse :

— Oare nu în odaia cea mare obișnuia să revină bătrînul Norby ?

Și o clipă mai tîrziu se auzi din odăiță glasul bătrînei văcărițe :

— Dacă-i cineva pe acolo în noaptea asta, apoi știm noi ce-o să se întîmple.

Luna desena pe podea conturul celor două ferestre. Ornicul cel mare din perete băt看 ora două. Bătrînii se întoarseră pe partea cealaltă și-și traseră păturile peste cap.

Odaia cea mare de la primul etaj se afla între camera lui Einar și dormitorul stăpînilor. Și acolo se plimba într-adevăr o arătare în papuci de pîslă. Pe dușumea, luna rostogolea un fluviu de lumină, florile de gheață de pe geamuri luceau ca niște flăcări de argint. Numai omul rămînea în umbră. Se opri, în sfîrșit, în fața unei ferestre și privi afară.

Cît de tăcută era noaptea ! Stelele scînteiau printre norii albi și lucii, iar jos, la nord, deasupra colinelor, nori cu spinări roșii și negre, închipuiau un peisaj ciudat. Bătrînul era cu paltonul pe el și cu mîinile înfundate în buzunare.

Ușa se deschise și Ingeborg intră cu o lumînare în mînă.

— Cum îi merge ? întrebă bătrînul încet.

— Vino, tată !

— Mă cheamă Einar ?

— Nu, mama... ! El mai scui pă sînge.

Dar bătrînul ridică din umeri și răspunse :

— Așa se întîmplă întotdeauna în aprinderile de plămîni. Du-te și stai liniștită. E tînăr și voinic, o să scape.

Ingeborg ieși tăcută. Bătrînul porni iar să umble. N-avea nici un rost să cheme iarăși doctorul, boala trebuia să-și urmeze cursul. Dar el nu putea sta lo-

cului, căci nu putea dormi și femeile voiau să-l aibe tot timpul în apropiere.

„Doamne, Dumnezeu! gîndi el, dă, Doamne, să se termine totul cu bine!”

Dar ceea ce era mai urît și mai înfricoșător era că nu întotdeauna dorea ca totul să se termine cu bine. Asemenea gînduri i se învălmășeau prin minte ca un stol de viespi. Îi făceau frică. Îi venea să se ia singur la bătaie. Ar fi vrut să le alunge, dar viespele reve-neau mereu. Atît de adînc îl lovise afacerea asta blestemată.

Nici vorbă, o să-i ierte băiatului totul. Dacă băiatul avea să se însănătoșească, niciodată n-avea să mai fie vorba între ei de așa ceva. Dar... dar — boala asta venise atît de pe neașteptate și mînia lui era încă atît de proaspătă! Mai trebuia încă timp, mult timp pentru ca să-i iasă toți ghimpii din inimă.

Se opri din nou la fereastră privind în noaptea luminoasă. Acum, către dimineață, vîntul începuse să bată dinspre răsărit și să ridice nori de zăpadă deasupra dealurilor.

O, ce bine va fi cînd se va sfîrși cu afacerea asta blestemată, cînd va putea redeveni Norby cel de odinioară. Să stea aici, la ferma lui și nu-și va mai dori nimic altceva decît să fie lăsat în pace. Dar e chip oare să scapi? Te bagă în tot felul de istorii, laolaltă cu oameni ca Wangen, ți se cere să sprijini cu banii tăi întreprinderi dinainte condamnate, de felul cărămidă-rici aleia și cînd vrei s-o rupi cu ei, uite că te amenință cu închisoarea. Își cumpără martori. Și ridică fiul împotriva tatălui.

Nu mai departe, Einar: de ce era bolnav? De nu l-ar fi înnebunit de cap cu audierea asta s-ar fi aflat acum la oraș, văzîndu-și de cărțile lui, în loc să zacă colo, c-o aprindere de plămîni agonisită de atîta umblet fără palton, pe o zi de iarnă ca asta. Și dacă o să

moară ? Avea să fie vina ăloră care îl înşelaseră... Şi ei aveau să se bucure văzându-l pe Norby pierzându-şi şi fiul ăsta, după ce izbutiseră să i-l răpească pe cel mai mare.

Şi aşa cum sta el acolo, în bătaia lunii, buzele începură să-i tremure. „Or ajunge ei să i-l omoare ? Or să aibe ei parte de bucuria asta ?“

Şi deodată se întoarse şi se îndreptă spre uşă : „Mă duc totuşi s-aduc doctorul“.

Dar îşi aminti că doctorul făgăduise să vie a doua zi de dimineaţă şi se întoarse la fereastră, cu privirile aţintite pe spinările roşii şi negre ale norilor dinspre miază-noapte.

Şi dacă cumva Einar o să moară şi o să stea acolo, în cer ? De acolo, din lăcaşul de veci, l-ar privi într-una, cum îl privise în curtea tribunalului atunci când lovise cu bastonul în lopata pentru zăpadă şi-i spusese : „Vreau să ascult de conştiinţa mea...“ Oare nu avea el să audă aceste cuvinte şi n-avea oare să i se năzară chipul acela, zi şi noapte, neîncetat, cât va trăi ? Întotdeauna o să-l învinuiască mortul ăsta. Putea să ocolească lumea, să adune martori, declaraţii şi contradovezi, nimic nu-i va fi de folos împotriva acestui mort.

Din nou începură să tremure buzele bătrînului. „Nu, Norby, băiatul trebuie să trăiască. Mai bine să se ducă în faţa juriului şi să depună mărturie împotriva ta, decît să urce în ceruri şi să stea acolo ca o veşnică mărturie.“

Afară vîntăraia sporise. Urla pe la colţurile casei, pe acoperiş şi pe sub streşinile de care spînzurau turturi de gheaţă ca nişte bărbi. Către răsărit, peste dealuri, începuse să se ivească dunga cenuşie a zilei, dar luna îşi aşternea încă pînza ei de argint deasupra lacului şi pămîntului.

Și iată că s-aude sunet de clopoței în aleca de la Norby. E bătrînul care, înveșmîntat în blană și cu gulerul ridicat pînă peste urechi, aleargă să-l aducă pe doctor. Trebuie ca Einar să trăiască. Bietul cîine, căruia nimeni nu-i deschisese ușa, latră voios și, ca să ajungă sania, se repede sărind prin zăpadă.

Dar mai e încă mult pînă o să se trezească ferma. Doar pensionarii din căsuța cea veche încep să caște, căci dintr-o veche obișnuință ei se trezesc întotdeauna cu noaptea în cap. Văcărița nu poate să uite că trebuie să se scoale să meargă la grajd, așa cum făcea acu cincisprezece ani, iar bătrînii argați visează că se scoală să plece la pădure ca de atîtea ori odinioară, în diminețile de iarnă. Vechea obișnuință devenise acum un vis de fiecă noapte. Cînd într-o bună zi bătrînii ăștia obosiți se vor culca de veci în cîmîtur, poate că și atunci, în zori de zi, vor visa mereu aceleași vise.

Partea a treia

I

În dimineața care urmă audierii, doamna Wangen se sculă pe la șase, căci acum nu avea nici un ajutor și azi avea de spălat. Dar odată îmbrăcată, fu nevoită să se așeze iar. Se simțea obosită și sleită de puteri căci nu numai copiii, dar și Wangen o treziseră de câteva ori în timpul nopții. Și când, în cele din urmă, el adormise, continuase s-o tulbure țipând prin somn.

În sfârșit se ridică să coboare din pat, dar rămase o clipă să-l privească, cu lampa în mână. Zăcea încolăcit, cu obrazul înfundat în pernă. Poate că visa și acum un vis urât.

Coborî încetișor treptele ca să nu trezească pe careva. În odăile de jos ferestrele erau poleite cu gheață și în timp ce sta în genunchi și aprindea focul în sobă, trebui să-și sufle de câteva ori în mâini, să-și dezmorească degetele.

Puțin după ora opt, ea urcă vrînd să-i facă o surpriză, cu o ceașcă de cafea la pat ; dar încă de pe scară îl auzi strigînd-o, cu toate că ar fi trebuit să priceapă că trezește copiii.

— Ești nebun, spuse ea intrînd, vrei să-i trezești cu tot dinadinsul ?

— Știi ce, Karen, spuse el ridicîndu-se în pernă, nu mai încape nici o îndoială că acel Sören Kvikne, care

a venit aici și s-a oferit să dea mărturie în favoarea mea — a fost trimis anume !

— Ce vrei să spui ? Întrebă ea, încremenită, cu tava în mână.

— Ai putea tu să-mi explici ce interese avea un argat ca să se prezinte și să depună o mărturie mincinoasă care era atât de ușor de spulberat ?

— Nu, într-adevăr ! Stătea încremenită și aproape că nu îndrăznește să-i ofere cafeaua.

— Și totuși, e foarte simplu, Karen, l-a cumpărat Norby. Herlufsen din Rud, care la un moment dat părea să fi trecut de partea mea, e mână în mână cu ei. Era și de prevăzut. Și-a împrumutat sluga, ca să mi se întindă o cursă. De altfel bine socotit. M-au făcut de rîs, au sporit bănuielile împotriva mea. Mai bine nici că se putea !

— Dar Henrik... ești sigur ?

— Dacă sînt sigur ? Se înfurie de-a binelea. Ei, poftim, ea mai stă să mă întrebe dacă sînt sigur !

— Da, fiindcă nu pot să cred că e cu puțină atîta răutate.

— Nu poți să crezi ! Și cu toate acestea nu e zi lăsată de la Dumnezeu să nu vezi de-alde astea. Încep să mă întreb de nu cumva preferi și tu să crezi că eu sînt ticălosul, sau ca să vorbim pe șleau, vinovatul.

— Vrei cafeaua ? întrebă ea întinzîndu-i tava.

În timp ce el sta cu tava în față, pe plapumă, doamna Wangen ridică perdelele și lumina albă a limpedei dimineți de iarnă cotropi toată camera. O clipă mai tîrziu, se întoarse către el :

— Azi dimineață m-am speriat.

— Te-ai speriat ? întrebă el sorbind din cafea.

— Da... Cînd am deschis ușa, pe scară ședea un om. Era croitorul. Îți închipui ce spaimă am tras.

— Va să zică nu se mai termină cu asta ! spuse el lăsînd jos ceașca.

— Trebuie să fie nebun. Și acum șade acolo. Și a spus c-o să aștepte pînă ce ai să cobori !

— Nu-l poți face să plece ? replică el cu violență.

— Nu, Henrik. Spune că o să stea acolo pînă ai să vii tu. Habar n-am ce să fac.

Era bătrînul croitor care, odată cu falimentul, își pierduse toate măruntele lui economii în schimbul căroră Wangen îi făgăduise cîștiguri foarte mari. Veneră aproape în fiecare zi să-i vorbească ; însă lui Wangen îi era frică de omul ăsta ai cărui ochi căpătaseră în ultima vreme o lucire de nebunie.

Și nu era numai croitorul care îi reamintea neîncetat de tristele urmări ale falimentului. Primea scrisori dez-nădăjduite, în care era rugat să înapoieze măcar o treime din banii ce-i fuseseră încredințați ; alte scrisori erau pline de amenințări și de blesteme. Neîncetat era asaltat de oameni care plîngeau sau făceau scandal încît îți venea să înnebunești.

Toți acești bieți oameni încă mai credeau că el, și numai el, era vinovat de nenorocire. Și nu ăsta era încă lucrul cel mai groaznic. Dar pînă și în sufletul lui Wangen se ridicau cîteodată brațe întunecate, de care nu era chip să scape decît încercînd să se gîndească la altceva.

— Poftim ! spuse întinzînd tava.

— Dar încă nu ți-ai băut cafeaua, spuse ea mirată.

El se lungi în pat din nou, cu palmele după ceafă :

— Nu, Karen, tu îmi tai pofta de mîncare.

— Eu !

— Chiar tu. Nu înțeleg ce plăcere găsești să-mi pomenesci de croitor ! Eu cred că mai degrabă ar trebui să-l trimiți la Norby. Rămase întins, răsuflînd greu ca și cum l-ar fi muncit cine știe ce rău grozav de dureros.

— Da, iartă-mă ! spuse ea suspinînd. Apoi luă tava și ieși.

De cînd avusese loc audierea, Wangen trăia ca într-un vis febril. Tactica folosită pentru a-și dovedi nevinovăția, încercarea de a dovedi că acuzația de fals nu era decît o verigă într-un lanț de comploturi îndreptate împotriva fabricii lui, dăduse cu totul greș. Nu izbutise decît să sporească bănuielile ce apăsau asupra-i, cu toate astea nici măcar nu-i trecea prin minte că poate își alesese o cale greșită; dimpotrivă, el nu vedea aici decît o nouă îndreptățire a bănuielilor lui. Căci tocmai credința în existența acestor machia-verlîcuri fusese aceea care, în mijlocul tuturor nenorocirilor ce-au urmat falimentului, îi îngăduise să-și păstreze liniștea unei conștiințe împăcate.

Cea de a doua înfățișare, în care avea să fie condamnat sau achitat, se apropia neînduplecat. Și dacă Wangen era bolnav de nerăbdare în așteptarea verdictului, asta se întîmpla nu numai fiindcă se temea să nu fie condamnat pentru fals: în privința asta se putea achita el însuși. Nu, ceea ce îl neliniștea era posibilitatea de a vedea risipindu-se iluzia acestui complot împotriva lui, temerea de a nu fi nevoit să se condamne el singur.

Și cum credința asta în răutatea dușmanilor săi îi dădea siguranța că e un om fără cusur, faptul că soția lui încerca cîteodată să ia apărarea acestor oameni i se părea o adevărată trădare. Cînd o vedea că vrea să-i ia scîndura asta salvatoare ce-l ținea la suprafață, devenea furios, îi venea să se repeadă la ea și s-o ia la bătaie.

Mai avea și simțămîntul că numai un asemenea complot îi da dreptul de a se socoti frate întru suferință cu muncitorii săi. De aceea, cea mai neînsemnată scuză pe care soția sa o risca în favoarea lui Norby, i se părea o încercare de a-l lipsi de virtutea și de puterea pe care i-o dăduse încrederea muncitorilor.

Cînd, în sfîrșit, coborî în dimineața aceea din camera sa, în casă era cald și bine. Întrebă aproape cu teamă :

— A plecat croitorul ?

— Da, răspunse ea. Se afla în bucătărie și clătea rufăria copiilor. Am reușit, în cele din urmă, să-l fac să plece.

După ce mîncă, se apucă de singura treabă pe care o făcea deocamdată : să scrie niște articole pentru un ziar muncitoresc. Titlul articolului de azi era : *Ziua de opt ore : din experiențele și rezultatele unui proprietar de fabrică.*

Amintirea acestor lucruri căpătau o aureolă aurie tocmai pentru că el se agăța de credința că nici dînsul personal și nici cine știe ce reformă ușuratică nu fuseseră cauza ruinei. Era aici un ideal care îi era din ce în ce mai drag și se mîngîia proslăvindu-l căci acest ideal îi punea în lumină nevinovăția, aruncînd în același timp o umbră asupra dușmanilor lui.

Dar cum sta el așa, cu pipa în gură, scriind și înfierbîntîndu-se din ce în ce mai tare, iată că ușa bucătăriei se deschise și doamna Wangen intră cu mînele suflecate.

— Dragă Henrik, spuse ea, n-ai vrea să ieși azi să cauți vreo casă ?

Întreruperea îl irită :

— Ți-am spus că nu folosește la nimic să caut ceva, atîta vreme cît există acuzația asta împotriva mea.

Și se apucă să scrie iar. Dar ea continuă :

— Atunci vrei să ne azvîrle în stradă ? Ai uitat că licitația are loc săptămîna viitoare ?

El aruncă tocul pe masă. I se părea în ultimul timp că de aceea simțea ea nevoia să se afle în treabă, pentru că în fiecare clipă îl credea în stare să facă vreo prostie.

— Dar decît să vii să mă deranjezi în fiecare clipă, n-ai putea și tu să te duci să cauți casă ?

— Nu știam, Henrik, că ești ocupat cu ceva atît de important. Dar dacă e iarăși vorba de vreun articol anonim împotriva lui Norby sau a altora pe care îi bănuiești, te-aș sfătui să te lași păgubaș. Sînt sigură că n-ai avea decît de pierdut !

— De cîte ori mă vezi scriind, nu-ți poți închipui decît că sînt pe cale să făptuiesc cine știe ce josnicii. Drăguț din partea ta, Karen !

Îl privi o clipă țintuită locului. Apoi, tăcută, se întoarse la bucatărie, ca să continue să clătească lucrurile soarelui.

Îi era silă acum să mai locuiască în casa asta frumoasă care nu le mai aparținea și în care nu mai știai niciodată, la prînz, dacă o să ai unde pune capul seara.

Dar ca ea să umble prin comună să caute un loc undeva — asta era ultima umilire pe care ar accepta-o. Tocmai pentru că atunci cînd se măritase, mulți îi prorociseră că aici avea să ajungă.

Dar de ce n-o făcea el, care avea acum atît timp la dispoziție ? De ce n-o cruța puțin și pe ea ? Astea erau gîndurile care în ultima vreme o amărau atîta pe doamna Wangen.

Wangen reușise să-și recapete buna dispoziție și articolul era de acum destul de avansat, cînd soția lui intră să-l tulbure din nou. De data asta avea cu ea fetița cea mică, în vîrstă de doi ani.

— Iartă-mă, Henrik ! spuse ea, dar n-ai spart lemnele cum te-am rugat, și acum trebuie să vezi de fetiță, ca să mă pot duce eu.

El ridică încet capul și privi o clipă înainte. Apoi oftă din greu. Înțelese că dînsul avea ceva de spus și rămase locului, cu ochi neliniștiți, în așteptare.

— Ah, Doamne ! oftă el.

— Te chinui chiar așa de rău, Henrik ?

— Credeam, Karen, că în perioada asta de încercări ai să mă ajuți cât de cât. Dar acum cred că de-ar intra peste mine vreun ucigaș să mă omoare, tu n-ai înceta să intri și să ieși la fel de liniștită, gătind și spălînd, gîndindu-te la treburile casei și neuitînd, firește, să spargi lemne !

— Toate astea, Henrik, trebuiesc făcute. Nu-i vina mea dacă acum trebuie să mă ocup eu însămi de toate.

De data asta se ridică mînios de-a binelea.

— Iar începi ! Ei bine, îți jur că n-am să mă las pînă ce nu-ți voi da banii îndărăt.

Ea se dădu înapoi ca și cum ar fi pălmuit-o : o cotropea mînia și pe ea.

— Asta e prea mult ! Asta n-o mai rabd ! Cîrînd o să încep, Henrik, să-mi doresc să fii vinovat ! Căci, ca să vorbim pe față, nevinovăția asta te face din ce în ce mai nesuferit.

— Karen ! Ce spui ? Pălise și-și mușca buza.

— Ai auzit foarte bine ! răspunse ea. Își luă copilul în brațe și ieși.

Puțin după aceea o auzi spărgînd lemne în magazie. „Și, la urma urmei, de ce n-ar sparge și ea cîtiva butuci ?” își spuse el. Pe toate celelalte cum le face ? Mă întreb dacă într-o bună zi n-or să ajungă s-o îndepărteze de mine și pe ea !

În magazie, în timp ce spărgea lemnele, doamna Wangen trebuia în același timp să fie cu ochii pe copil, căruia îi dăduse niște surcele să se joace.

I se părea revoltător să-și vadă soțul, numai și numai din cauza acestei nenorocite de nevinovății, nemai-acordînd nici o atenție nici ei, nici copiilor. Ei însăși nu-i mai era îngăduit să se gîndească la altceva decît la martiriul lui, nici să facă altceva decît să-l compătimească. Nu trecuseră totuși nici cinci săptămîni de la înmormîntarea ultimului lor născut ; nici nu-i mai

vorbea de el și nici ei aproape că nu-i mai îngăduia să vorbească.

Dar ceea ce începuse s-o obosească cel mai mult erau veșnicile lui bănuieli ce făceau din întreaga lume ceva nesfârșit de apăsător și de urât. Și ceea ce era și mai rău, era că începuse să se molipsească și ea de boala asta care îi făcea scîrbă și de care bucuros ar fi voit să scape.

Și pe măsură ce el recurgea la mijloace din ce în ce mai supărătoare ca să-și arate nevinovăția, i se părea că devine din ce în ce mai puțin demn de stimă. Venea acasă beat, mai des ca niciodată. Era brutal și nu răbdla pe nimeni să-l contrazică. Ca și cum nevinovăția l-ar fi absolvit de tot răul făcut vreodată, ba îi mai dădea și dreptul să facă ce pofteste, și acum și pe viitor.

Cînd în sfîrșit ea reîntră în casă, el se plimba prin odaie.

— Karen, spuse el, oare poți să fii supărată pe mine numai pentru că am nădăjduit că, cel puțin la tine, voi afla nițică înțelegere ?

— Dar, Henrik, ce-ai vrea tu să mai fac ? Trudesc de dimineață pînă seara.

— Da, muncești mult. Dar ai putea munci ceva mai puțin. De ce n-am trimite copiii, pentru cîtva timp, la mătușa mea ? Știi cît de bucurasă ar fi să-i ia și tu ai putea sta liniștită...

— Crezi, într-adevăr, Henrik, că ar trebui să trimitem copiii de lingă noi ?

El se opri :

— Ar fi chiar atît de îngrozitor ?

— Pentru tine poate că nu, spuse ea și reîntră în bucătărie.

Era pe la mijlocul lui aprilie și începuse să se împri-măvăreze. Într-o zi, cînd soarele își răspîndea căldura peste pămînturile abia dezgolate, doamna Wangen se

afla pe verandă privind afară. Rîul curgea nămolos și spumegînd, ascuns adesea de aninișurile care începuseră să înmugurească. Pe dreapta se zărea fiordul luciu în care se oglindeau nori firavi și albi.

— Să văd și eu, mamă ! Două fete, agățate de poalele ei, cereau să fie ridicate să privească și ele.

Și iată că de jos, de lîngă gardul grădinii, se auzi o tuse binecunoscută. Era tatăl ei.

De cîtva timp, vizitele bătrînului îi deveniseră din ce în ce mai penibile ; întră repede în casă și era chiar pe cale să coase ceva, cînd tatăl ei pătrunse, gemînd, în verandă.

Se făcu a nu băga de seamă că ea se ridicase și că-i întindea mîna. Cele două fete, care fugiseră în întîmpinarea bunicului, rămaseră și ele cu totul descumpănite cînd îl văzură dîndu-le de o parte și tîrîndu-se către fotoliul comod, în care se lăsă să cadă. Gîfîia, își puse bastonul între genunchi și mîinile tremurînde pe capul bastonului.

— Nici azi nu-i acasă, nu-i așa ? spuse el în sfîrșit.

— Nu, tată.

— Mai înainte era întotdeauna de găsit !... He ! He !...

Bătrînul avea peste șaptezeci de ani și era ca un uriaș. Părul lung, alb, barba deasă și nițel gălbuie, rotunjită pe bărbie, ochii înroșiți și totdeauna umezi, îi dădeau înfățișarea unui patriarh. Era îmbrăcat în haine negre, de dimie, și cu vestă cu nasturi de argint, descheiată la ultimii trei de jos, așa că pîntecul rotunjea cămașa întinsă.

— Cum îți mai merge, tată ?

— Mie ? Minunat ! Ferma o să fie vîndută la licitație pînă la ultimul ac. Apoi frate-tu o să plece în America. Și eu ? Fără casă și masă trebuie să aleg : sau plec cu el, sau mă înscriu la ajutorul pentru săraci.

— Tată, șopti ea privindu-l țință.

Bătrînul rîse cu gura închisă, și mîinile lui albăstrite tremurară încă și mai tare pe mînerul bastonului. Capul de asemenea îi tremura pe gîtul slăbit.

— Ține și azi vreo predică muncitorilor ? întrebă bătrînul rînjind.

— Nu, spuse ea încet.

— Nimic mai ciudat, pentru noi ăștia, bătrîni, trecuți prin ciur și prin sită, care știm cum merg lucrurile, decît să vezi că cu cît e omul mai decăzut cu atît se simte mai chemat să îndrepte pe alții. Poți tu să-mi spui ce tot are el de spus acestor vagabonzi cărora le-a luat atîția bani ?

Ea nu răspunse ; oftă.

— Și unii muncitori ! Ce oameni ciudați ! Îi poți duce de nas fără pic de rușine, numai să le ții un discurs, să le faci rost de un articol de ziar. Nici tu mîncare, nici tu haine, numai să le spui la povești, numai să le dai un capăt de hîrtie să aibă ce vîntura și cu ce-și trece vremea. Da, ciudate timpuri.

— Chiar te gîndești, tată, serios să pleci în America ?

— Bineînțeles că nu, dacă el îmi înapoiază cele zece mii de coroane pe care i le-am dat. De cincisprezece zile trebuia să mi le înapoieze. Și surîse iar.

— Poți să fii sigur, tată, că era de bună credință.

— De bună credință ? Nici vorbă ! Dar cu buna asta credință ne pierdem ferma și pămîntul. Încolo e de bună credință !

Din nou doamna Wangen strînse buzele și tăcu.

Bătrînul își trecu mîna peste gură :

— Dar acum vreau și eu ceva în schimb. Să-l lăsați și tu și copiii. De plec în America, crăp în mijlocul oceanului. Acum s-ar putea să capăt o mică locuință la fermă. Altminteri crezi tu că aș putea eu să stau singur-singurel, fără nici unul dintre ai mei pe lîngă

mine și să văd străinii stăpînindu-mi ferma ? Trebuie să fii lîngă mine, Karen, m-auzi ?

Și-și aținti ochii înroșiți asupra ei.

Doamna Wangen îl privi descumpănită. Apoi scutură din cap.

Și atunci se întîmplă ceea ce se întîmpla mai totdeauna : bătrînul plecă mînios, amenințînd să nu mai calce niciodată pragul fiicei sale.

Dar puțin după aceea îi auzi vocea în grădină și cînd ieși pe verandă, el se afla în poarta grădinii, cu capul întors spre ea, cu mîinile tremurînd pe baston.

— Ți-ai cîntărit bine răspunsul, Karen ? îi strigă el. E ultima oară, crede-mă, că-ți mai cer ceva !

Nu reuși să-i răspundă nimic. Făcu cu mîna o mișcare de neputință și fugi în casă. Se prăbuși pe o canapea și izbucni în hohote de plîns.

„Să-l părăsească pe Wangen ? Nu. Să dea dreptate aceluia ce-i prevestiseră...”

Cînd Wangen se întoarse acasă, el îi spuse că muncitorii hotărîseră o manifestație de întîi mai și că vor, se pare, să se ducă la Norby.

Ea avu impresia că lucrul acesta îl bucura și se ridică brusc :

— Dar nu cumva, Henrik, ăla care a pus la cale treaba asta ești tu ?

— Eu ? Bineînțeles că eu ! Și surîse nițel batjocoritor...

— Și n-ai să faci nimic să împiedici asta ?

— Ei, Doamne, cîtă vorbă pentru un fleac ! Sincer vorbind, n-am de gînd să împiedic nimic. Singura armă pe care o au bieții muncitori este să se adune și să-și spună părerea. Și eu nu-i pot ține de rău fiindcă vor să-i arate lui Norby și celorlalți burtăverde ceea ce gîndesc despre ei.

— Îmi închipuiam eu ! spuse ea suspinând și ieși.

Îi era de două ori mai dureros faptul că-l disprețuia, acum cînd trebuia să țină cu el împotriva întregii lumi. Mai ales acum ar fi dorit să-l poată stima. Mai rău era că în timp ce alții se străduiau să-l distrugă, el le făcea serviciul de-a se distruge singur.

Apoi, într-o bună zi, fură înștiințați de portărel că fabrica și vila fuseseră vîndute prin bună înțelegere și că trebuiau să se mute ncîntîrziat.

Și astfel sosi și ziua cînd doamna Wangen fu nevoită să înceapă a căuta casă prin comună.

Se afla în apropierea unei ferme vecine o căsuță ce rămăsese liberă prin plecarea unui învățător. Dar proprietarul ei, Lars Kringen, o ceruse odinioară în căsătorie și ea îl respinsese. Și acum să se ducă la el !...

Dar după ce umblă peste tot, pe la toate fermele din împrejurimi, se întoarse în cele din urmă acasă descurajată și se așeză fără măcar să-și scoată pălăria și haina. Pretutindenii se închisese ușa în nas.

Cu toate astea, o locuință oarecare trebuia să existe undeva și pentru ei. Dar îi era silă să-l roage pe Wangen să mai încerce și el. „Bine, își spuse ea ridicîndu-se să iasă iar, să aruncăm peste bord și mîndria !“ Și se duse la Lars Kringen...

Cîteva zile după aceea o șaretă părăsea vila cea elegantă. Doi dintre copii erau în șaretă, pe al treilea îl purta în brațe doamna Wangen. Ceva mai în urmă, venea Wangen cu capul plecat și cu mîinile înfundate în buzunare.

Căsuța, aflată pe o ridicătură și înconjurată de pini, nu avea decît două camere și o bucătărie. Pășind înăuntru, diferența dintre vechiul lor cămin și cocioaba asta îi izbi într-atît încît încremeniră amîndoi în mijlocul primei odăi.

Era o casă întunecată, vopseaua de la ferestre și de la uși se cojea, podeaua se desfăcea, pereții subțiri erau crăpați.

Pentru doamna Wangen asta însemna curățenie generală și muncă din greu.

Dar ce era mai rău, abia trebuia să vină ! Fură obligați să-l roage pe Lars Kringen să le dea lapte și de-ale mîncării pe credit.

Fu nevoită să se ducă ea însăși să stăruie ; și la dus ca și la întors, de rușine îi venea să între în pămînt.

Și toate astea, la urma urmei, din vina lui Wangen. Degeaba se împotrivea sieși, se simțea din ce în ce mai pornită împotriva lui. În sărăcia și în posomorea asta, ajunseră curînd să nu-și mai vorbească decît pentru a se certa. Și din ce în ce mai des, el se întorcea acasă beat.

II

Einar Norby era încă la pat. Către mijlocul zilei se ridica în perne și de fiecare dată stătea un pic mai mult. Și pe măsură ce zilele treceau, ultimul petec de zăpadă se topi și dispăru din grădină, în locul zurgălăilor se auziră roțile trăsुरii, graurii începură să lărmuiască pe streășină, drept deasupra lui. Într-o zi auzi și oile ieșind din staule și printre behăiturile cînd groase, cînd subțiri, se amesteca vocea micului Knut care, afară, pe trepte, scotea strigăte de bucurie la vederea atîtor animale.

Pentru Einar, boala era ca o noapte adîncă ce-l despărțea de întîmplări trecute, de mult trecute, și asupra cărora nu mai reușea să se gîndească. Și cu cît se îndepărta mai mult de hotarul întunericii acestuia, cu atît înțelegea mai adînc cît de bine îi era aici, în

patul lui de convalescent. Era iarăși copil, învelit de maică-sa în cearșafuri și pături. Mînca din mîna ei, avea toane, făcea mofturi și ea îl dojenea ; tot ea îl spăla pe obraz și-l ștergea, îi încălzea rufăria la sobă, ca odinioară, demult, cînd era copil.

Se simțea ca un nou-născut și așa de sleit de puteri, că la cea mai neînsemnată contrazicere, așa cum pruncul țipă, pe el îl podideau lacrămile. Și cînd mama lipsea prea mult de lîngă dînsul așteptarea era un chin.

După ce-i mai reveniră puterile, băgă de seamă curînd că tata nu vrea să-l vadă și înțelese în același timp că era ceva aici de care nu trebuia să vorbească și la care nu trebuie să se gîndească. Căci după aceste ceva, venea altceva și mereu altceva și în momentul ăsta nu voia să se gîndească la nimic.

Într-o zi, Ingeborg veni în camera lui cu un ciubăr cu apă caldă și-i spuse :

— Cred că-i timpul să te speli pe picioare, dragul meu !

Dar după ce își scoase, din așternut, picioarele cam jilave de sudoare, îi făcu plăcere să simtă mîngîierea umedă a buretelui și mîinile grijulii ale surorii sale și ochii i se umeziră din nou. „Doamne ! își spuse el. Ce bine e să fii acasă !“

Își reamintea că în primele nopți de febră, se simțise înspăimîntat la gîndul de a fi îngrijit de aceiași oameni pe care îi trădase. Dar asta se datora pesemne bolii. În timpul acceselor de febră, i se întîmplase să-l vadă pe Wangen în mijlocul odăii și să-l audă spunîndu-i : „Mă duc la închisoare și e din vina ta“. Și de spaimă, Einar țipase. Dar și asta se datorase bolii de care acum se vindeca. Ce lucru ciudat să fii bolnav !

Și în timp ce sora sa îi ștergea picioarele cu un șervet cald, el își spunea, cu ochii în tavan : „Slavă

Domnului că am fost împiedicat să fac rău acestor oameni“.

Zilele treceau. Pe măsură ce Einar ajungea să stăruie asupra unor gânduri mai supărătoare, i se întâmpla să privească cu oarecare neliniște clipa când avea să coboare în odăile de jos, să-l revadă pe tatăl său. Neîn-doios, va fi nevoit să-și ceară frumușel iertare. Dar și asta îi trezea o anume suferință. Adesea auzea în el însuși voci ce-i spuneau : „N-ai fost în stare, Einar, să-ți ții angajamentul mare și sfânt. Și tocmai pentru că zaci aici, înconjurat de atîta dragoste, ești din ce în ce mai neputincios s-o scoți la capăt. Aveai de salvat un nevinovat, tăria ta era pusă la încercare. Te-ai prăbușit. Ai luat-o la fugă ! Și acum mulțumești Domnului pentru înfrîngerea ta.“

— Mamă ! striga el atunci fără să vrea. Și dacă ea nu era acolo, lîngă el, îl cuprindea o frică îngrozitoare pînă în clipa când o simțea iarăși prin apropiere.

— O, mamă, cît ești de palidă și de slabă ! Doamne, cîte nopți m-ai vegheat tu !

— Lasă, dragul meu, nu-ți bate capul cu asta ! Cum te mai simți ? Ți-i poftă de ceva ?

Și aceste cîteva cuvinte pline de grijă erau destul să-i copleșească inima, căci ele îi linișteau toate spaimele și-i îngăduiau, o bună bucată de vreme, să se simtă pe deplin liniștit și cu totul împăcat.

Într-o dimineață Ingeborg veni la el cu ramuri de mesteacăn abia înverzite, pe care i le aruncă pe pat.

— Iată o solie a primăverii ! spuse ea. Acum trebuie să te grăbești să te dai jos din pat și să ieși afară, să vezi cum am făcut grădina.

Cînd, în sfîrșit, îi fu îngăduit să se dea jos din pat, se așeză lîngă fereastră. Prin curte alergau fetișcane în capul gol ; rîdeau, spunîndu-și pesemne vreun lucru de haz, ceea ce îl făcu și pe el să surîdă, privindu-le. În curtea asta, printre clădiri, se jucase adesea și fie-

care colț ascundea o amintire care acum se trezea. Din ce în ce mai mult se simțea legat de aceste locuri și de oamenii care locuiau aici.

Într-o zi, Ingeborg veni să-l caute și-i ceru, puțin temătoare, îngăduința să-i citească dintr-o carte de rugăciuni ; și el, ca să-i facă plăcere, încuviință. Ba încetul cu încetul se simți chiar încântat s-o asculte. Se înșela însă și în privința asta.

Într-o seară, după citirea rugăciunii, ea îi spuse :

— Acum Mjösa s-a dezghețat complet. De azi, vaporul a început să circule.

Și Einar văzu întinzându-se înaintea lui lacul cel mare : după topirea zăpezilor, apele îi sînt verzi ; ici-colo, duși de curent, plutesc trunchiuri de arbore și bucăți de lemn ; cîte o pasăre, pe un sloi de gheață, se lasă purtată în voia apei și bate din cînd în cînd din aripi... Și-și închipuia, de asemenea, vaporul, puntea acoperită, călătorii, doamnele ce se încălzesc la soare, îmbrăcate în culori deschise... Hotărît, venea vara !

— Știi tu ce face tata ? întrebă Ingeborg surîzînd.

— Tata ? murmură Einar, întorcîndu-și capul spre perete.

— Da. A pus să se clădească în mijlocul pășunilor o căsuță pentru tine. Doctorul vrea ca la vară să stai la munte.

Einar întoarse fața către ea și surîse deodată ca un copil care n-a fost cuminte.

Va să zică tatăl său se gîndea la el ca toți ceilalți și-și dădea osteneala pentru el ?

— Tata n-a venit încă să mă vadă, spuse el puțin după aceea, cu voce înăbușită.

Ingeborg suspină și se întoarse să privească pe fe-reastră.

— Întreabă de tine de o sută de ori pe zi, spuse ea, și cînd îți era mai rău, nici de dormit nu mai dormea, nici de mîncat nu mai mîncă.

Privi apoi fața palidă dintre perne. Cu toate că închisese ochii, lacrămile își croiseră drum pe la colțul pleoapelor și el își strîngea buzele.

Ea se ridică, îi șterse fața cu batista și-i spuse :

— Dacă tata încă n-a venit să te vadă, cred că a făcut-o pentru ca să-ți cruce o oboseală, o emoție. Și apoi, cum ar putea să urce, atîta vreme cît nu știe ce părere ai despre el.

Einar strînse și mai tare buzele ca și cum l-ar fi durut ceva.

— Einar, să-l rog eu pe tata să vină ?

— Da, murmură el.

Norby îi spusese nevesti-si că fuseseră unele neînțelegeri între el și Einar și că n-avea să între în camera lui înainte ca băiatul să se fi înzdrăvenit destul pentru a putea discuta cu el.

Încetul cu încetul se întărise în el convingerea că numai dușmanii îl putuseră ridica pe băiat împotriva lui. Dar cum să știi care dintre ei fusese atît de îndemînat s-o facă ?... Să înșeli un băiat ca Einar ! Frumoasă lovitură !

Dar cu cîtă neliniște și nerăbdare nu așteptase el în ultimul timp să-l cheme băiatul ! Căci, după cum se despărțiseră, i-ar fi fost cu neputință să-l revadă înainte ca băiatul să i se supună.

Dar avea oare să i se supună ? Avea el oare să-și recapete fiul ?

Și ce gînduri va fi avînd el, acum, cînd, în sfîrșit, sosise clipa atît de mult dorită ? Norby urcă scara cu băgare de seamă, ținîndu-se de parmaclîc. Intrînd în odaie, îl văzu numaidecît cît de tare slăbise ; barba rară pe care o lăsase să crească în timpul bolii, îl făcea

de nerecunoscut. Când întinse mîna, Einar avea ochii umezi și surîse temător.

Ingeborg, care urcase cu tatăl său, dispăru tăcută cînd îl văzu cît era de mișcat. Cei doi rămaseră singuri. Bătrînul se așeză strîngînd buzele atunci cînd îi luă mîna lui Einar, această biată mînă nădușită, atît de fără vlagă și atît de slabă că-i era aproape frică s-o ia. Einar băgă de seamă tulburarea tatălui său și sleit și nervos cum era izbucni în plîns.

— Iartă-mă, tată !

Bătrînul se ridică și așeză mai bine plapuma care alunecase.

— Lasă, nu mai vorbi de asta ! izbuti el să spună. Nu vreau să te frămînți cu povestea asta, că nu-ți face bine.

Cînd, ceva mai tîrziu, bătrînul se regăsi în biroul lui, se smiorcăi de parcă ar fi avut guturai :

— Mulțumescu-ți Tie, Doamne, și binecuvîntat fii Tu ! spuse el cu privirea ridicată în tavan. Îți mulțumesc că mi-am recăpătat băiatul !

Se lăsă să cadă pe canapeaua de piele și rămase așa, așezat, cu privirile pierdute. Îi tremurau buzele. Niciodată nu se întîmplase la Norby ceva atît de important. Niciodată. Se vede că boala asta avea un înțeles mai adînc. Acum îi era limpede.

— Mulțumesc ! mai spuse el o dată, cu privirile în tavan.

Trebuie să-ți închipui o femeie recăpătîndu-și copilul răpit de tîlhari, pentru ca să poți înțelege bucuria ei nemaipomenită și, în același timp, la fel de mare ca și fericirea ei, ura față de răpitori, teama de a nu-i vedea revenind, dorința de-ai face nevătămători. Cam asta se petrecea și cu Norby. În mijlocul bucuriei sale se gîndea la Wangen. „Nu le-a mers“, își spuse el. Cu toate șiretlicurile lor, el, unul, este și rămîne cel mai tare.

Și în timp ce-i mulțumea lui Dumnezeu cu un simțămînt de nesfîrșită voioșie, în același moment Wangen și ceilalți dușmani îi apărură ca niște puteri ale răului, în stare să reînceapă întunecatele lor uneltiri. Nu ! Acum trebuie să-i facă nevătămători, o dată pentru totdeauna.

„Să plece din comună ! Își spuse el cu un amestec de furie și de bucurie. De-acum, gata, a adus destule nenorociri ! Nu, nu-i destul să fie închis. Să mă bată Dumnezeu : ar trebui deportat !“

Iar dacă în clipa asta cel mai bun prieten al lui Norby i-ar fi spus : „Bine, bine, dar pentru acest Wangen ai girat“ — atunci Norby l-ar fi doborât la pămînt. Martor e Dumnezeu, că asta ar fi fost o minciună nerușinată. Putea oare să fie cinstit cineva care umblă cu asemenea viclenii ? Nu, niciodată ! Și dacă uneori i se înfățișa bătrînului gîndul că Wangen e nevinovat, atunci îl cuprindea un asemenea dezgust, că-i venea să-și smulgă gîndul din creier și să-l arunce cît mai departe. Nu, dreptatea era de partea lui ! Și nu de partea acestui diavol care trîncănea că el, Norby, girase pentru dînsul la Grand ! Asta era prea mult.

„Mulțumescu-ți Ție, Doamne, îți mulțumesc... Dar asta încă nu-i destul ; trebuie să plece din comună !“

III

Sosi, în sfîrșit, și ziua cînd tatăl și fratele doamnei Wangen trebuiră să-și părăsească ferma. Ea își pusese în gînd să se scoale mai de dimineată și să se ducă acolo, să mai dea o mîină de ajutor. Dar pe la patru dimineăța o treziră niște bătăi în ușă. Mirată, se sculă

își puse pe ea un șal ce-l avea la îndemână și se duse să deschidă.

— Cine-i ?

Era frate-su.

Cînd îi deschise, băgă de seamă în lumina cenușie a zorilor că era foarte tulburat.

— S-a întîmplat ceva ?

— Tata !... șopti el gîtit. Înțepenise parcă locului.

— Dar intră ! Ce i s-a întîmplat tatei ?

Fratele nu răspunse de îndată, intră, trecu pe lîngă ea, și se așază greoi. Acum însă o cuprinsese o asemenea frică că nu mai îndrăzni să-l întrebe nimic. Rămase în așteptare, țeapănă și mută.

Și în timp ce ea sta acolo, în semi-obscuritate, cu șalul pe umeri, fratele îi povesti, cu băgare de seamă, ca s-o cruțe, că tatăl lor dispăruse încă de cu seară. Îl căutasera prin vecini, întrebaseră de el peste tot. Îl găsisera, în cele din urmă, spînzurat acasă, în hambar...

Dimineața, cînd Wangen, în sfîrșit, coborî, își află nevasta într-un scaun, în același veșmînt ușor, privind țintă înainte. Nici cafeaua n-o pregătise, nimic nu era făcut. Ședea numai și privea.

— Dragă Karen, ce s-a întîmplat ?

— Nimic ! spuse ea, cu voce albă, fără să se întoarcă.

Dar și în această zi, ca în toate celelalte, nimic n-o putea scuti de acel du-te-vino obișnuit, de treburile ei zilnice. Fata cea mai mare trebuia să plece la școală, cele două mai mici trebuiau spălate și îmbrăcate și mi trebuia, ca de obicei, să se ducă la fermă și să aducă lapte și de-ale mîncării.

Dar chipul bătrînului său tată o urmărea peste tot. Decît să se despartă săracit de pămîntul strămoșilor săi, mai degrabă se despărțise de viață. Și-l vedea spînzurat, cu gîtul lui subțire, în același hambar unde de

atîtea ori ea se jucase de-a baba oarba. Și-l auzea mereu : „A ta e vina ! De ce l-ai luat ? Acu vezi ?“

Picioarele abia o duceau.

Cînd Wangen află noutatea, rămase nemișcat, acoperindu-și fața cu mîinile. Înfățișîndu-și chipul acestui bătrîn pe care cu nesocotința sa îl împinsese la moarte, se simți ca în ziua aceea cînd, în întunecatul compartiment din trenul ce-l aducea din Kristiania, îl copleșise conștiința vinei sale și simțămîntul grozav al răspunderii.

— Karen ! spuse el ridicîndu-se deodată. N-o să mai fie chip de trăit ! Nu mai rezist. Trebuie să mă ajuți !

— Mai curînd ar trebui să mă ajuți tu pe mine ! îi răspunse ea, cu o voce albă, fără să-l privească.

Mai tîrziu, în timpul zilei, el o găsi tot acolo, neliștită, privind înaintea ei, cu gîndurile aiurea, cu toate că fetița cea mai mică stătea lîngă ea, trăgînd-o de fustă și țipînd.

Iar cînd își mută privirile asupra lui, el tresări fără să vrea, neștiind dacă era o privire de milă, de groază sau de ură.

„Iat-o crezîndu-mă vinovat de sinuciderea asta. Cu-rînd o va și spune !“ Și cu toate că el însuși își dădea seama că chiar așa și era, simțea totuși nevoia să se apere. „N-am eu și așa destule necazuri ! gîndi el. Acu vrea să-mi arunce în spinare și nenorocirea asta.“ Și tot presupunînd ba una, ba alta, se întărita împotriva ei din ce în ce mai tare, ca și cum în această nouă nenorocire o parte din răspundere îi putea reveni ei.

Fără să-și spună nimic începură să se teamă unul de altul, fiecare închipuindu-și că celălalt e gata să sară asupra-i. Smulși din casa în care-și trăiseră anii de fericire, această biată locuință, nepotrivită și mizerabilă, nu le amintea acum decît de nenorocirea lor, înstrăinîndu-i unul de celălalt.

Aflîndu-se la bucătărie să pregătească o supă pentru copii, doamna Wangen se prăbuși deodată pe un scaun, privind în foc cu ochi sporiți de groază.

Căci tatăl său — spînzurat colo, înaintea ei — îi spunea că nu Wangen, ci ea era adevărata vinovată, căci ea li-l băgase în familie.

Ea, ea era aceea, ea !

Supa dădu în foc și doamna Wangen nici nu băgă de seamă. I se părea că podeaua îi fuge de sub picioare, că o stafie neagră întinde mîinile spre ea și spaima o îngheță. Începu, cu tot dinadinsul, să caute un mijloc de salvare.

Falimentul îi ruinase pe ei toți. Dar dacă Wangen era într-adevăr nevinovat ? Atunci învinuirile tatălui său cădeau asupra celor vinovați de nenorocirea lor, asupra acelor ce unelteau împotriva soțului ei și puse-seră la cale acuzația de fals și toate celelalte. În felul ăsta nevinovăția lui Wangen devenea pentru ea o scîndură de salvare. El era, și trebuia să fie, nevinovat.

După amiază, Wangen ieși să se ducă la ferma so-crului său, căci ea însăși nu se putuse hotărî să se ducă. Dar cînd zări ferma, se întoarse și el. Nu îndrăznea să dea ochi cu mortul.

Cînd se întoarse acasă, soția sa sta singură la masă cu coatele pe fața de masă și cu bărbia în palmă.

— Unde sînt copiii ? întrebă el, aruncîndu-și fără să vrea privirile în jur.

— I-am trimis, spuse ea cu aceeași voce albă, ridi-cînd ochii.

Îl cotropi o bănuială nebună. -

— Dar spune-mi cel puțin unde sînt ? spuse el, deschizînd ușa celeilalte odăi.

Dar nici aici nu se aflau.

— Am telefonat mătușii tale, vorbi ea pe același ton. A venit de îndată și a plecat acu cîteva clipe.

Și cum el sta locului s-o privească, nițel surprins și nehotărît, ea adăugă :

— M-am gîndit că e mai bine pentru tine, Henrik. Dacă mai pot să te ajut în vreun fel, spune-mi. Erau cuvinte atît de enigmatice, că nu știa cum să le înțeleagă. Era atît de ciudată, că s-ar fi zis că nu lui îi vorbește, ci sieși.

Seara, cînd se pregătiră de culcare, odaia li se păru îngrozitor de goală. Pe locurile copiilor, se căseau parcă gropi.

Cu toate că acum spaima o împingea către el, cu toate că se agăța de nevinovăția lui și simțea nevoia să-l îmbărbăteze arătîndu-i toată încrederea, totuși încă nu putea să-i vorbească. Căci nu voia să-i spună nimic neplăcut, iar altceva nu reușea să-i spună.

Tăcerea devenise cu atît mai mare cu cît nu se mai auzeau, ca odinioară, scîncetele copiilor adormiți, nici respirația lor ușoară, nici foșnetul acelor trupușoare care se răsuceau în paturile lor și pe care trebuia să te duci să le învelești. Nu mai era nimic între ei. Și tăcerea, prăpastia asta dintre dînșii, îi silea să privească în ei înșiși, să privească aceeași imagine: aceea a bătrînului, spînzurat în hambar.

Wangen se băgă în pat înaintea ei și, sprijinit în pernă, îi pîndea mișcările. Ea zăbovea gătindu-se de noapte, ca și cum s-ar fi temut să vină să se culce. Din cînd în cînd întorcea capul neliniștită, ca și cum s-ar fi așteptat să-și vadă totuși micuții.

„De data asta, cel puțin, nu este vina mea, își spuse el. Cu toate astea, ai să vezi că tot pe tine o să dea vina !“

Și cînd, în sfîrșit, fu în pat, întinsă pe spate, privind tăcută în tavan, cu mîinile adunate la ceafă, el avu simțămîntul îngrozitor că ea ar fi în stare de orice, poate chiar în noaptea asta, cînd el avea să doarmă.

Lîngă patul lui, pe un scăunel, ardea o lîmînare de seu, dar fără să ştie de ce, nu îndrăznea s-o stingă.

— Nu stingi lumina ? întrebă ea cu aceeaşi voce moartă, privind în tavan.

Şi el sfîrşi prin a o stinge. Noaptea cenuşie de primăvară intra pe fereastră de parcă nici n-ar fi fost perdele. Amîndoi stăteau întinşi, cu ochii larg deschişi, către lucirea asta nesigură, ca şi cum s-ar fi temut să închidă ochii sau să privească în întuneric. Şi cum nici unul, nici altul, nu mai aveau copii, ca să se scoale şi să umble în jurul lor, erau siliţi să rămînă la locul lor, liniştiţi, şi să-şi lase gîndurile să rătăcească întocmai ca nişte stafii prin noaptea ce-i învăluia.

Ea îşi revedea tatăl, aşa cum îl văzuse ultima oară, colo jos, în grădină, mai auzea încă ceea ce îi spusese despre bărbatul ei. „De ce n-am fost atunci mai înţelegătoare ? se întreba ea. Acum e prea tîrziu ! Mult prea tîrziu ! Ce-am făcut ?“

Wangen sta întins şi retrăia scena ultimului împrumut de zece mii de coroane : minţise, exagerase, făgăduise marea cu sarea, ajunsese el însuşi să creadă tot ce spunea. Acum i se părea că aşa se întîmplase întotdeauna cu toate planurile şi visurile lui. Ce de năluciri şi, la urmă, ce trezire !

Începu să tremure, se simţea de parcă ar fi fost condamnat să poarte pe veci, în spinare, cadavrul acestui moşneag.

Doamna Wangen băgă de seamă spaima soţului ei şi spaima ei deveni şi mai mare. „Va să zică e vina lui !“ Şi simţea cotropind-o mînia. Dar atunci era şi vina ei. Nu, el era nevinovat, şi aşa trebuia să fie.

Nevoia de a-l susţine o birui cu atîta putere că fără să vrea se apropie de el.

— Ține-mă de mîină, Henrik !

Mîinile lor încheștate, singurătatea neobișnuită, le amintiră primele luni de căsătorie cînd adormeau așa, cu degetele împletite.

„Era oare să nu-l iau, cînd eram atît de îndrăgostită?” își spuse ea, ca și cum taică-su i-ar fi putut citi gîndurile. Și fără să vrea, începu a-și aminti frumoasele începuturi ale iubirii lor, de parcă ar fi ținut să se convingă că e cît se poate de cinstită și mai de bună credință.

Dar spînzuratul — pe care îl avea mereu în fața ochilor — nu voia să se înduplece și fără să vrea strînse și mai tare mîna soțului ei. Și împletirea acestor mîini, semnul devotamentului lor, lucra întru prefacerea su-fletului lor. Puteau, în sfîrșit, să se gîndească la altceva decît la ei înșiși : le fură milă unul de altul, pentru că în felul ăsta scăpau de grija propriei lor mizerii.

— Biata de tine, draga mea, spuse Wangen. Tot tu ești mai lovită.

Ea își trase mîna să-l mîngîie și răspunse cu voce scăzută :

— O, nu, Henrik, numai Dumnezeu știe cît de greu trebuie să-ți fie !

— Nu, Karen, eu sînt bărbat. Dar tu... e tatăl tău.

Ultimele cuvinte o izbiră și din nou i se înfățișă spînzuratul înaintea ochilor. Nu, nu putea să mai rabde... Wangen nu era răspunzător de moartea lui... Și ea se cuibări lîngă el, agățîndu-se de nevinovăția lui ca de singurul mijloc de salvare pe care-l avea la îndemînă.

— Henrik, pot veni lîngă tine ?

— Da, draga mea !

Și el, fericit să nu se mai simtă singur, ridică cu-vertura și ea se strecură alături, ca odinioară, se ghemui lîngă el, se lipi de dînsul ca să se liniștească și să se simtă ocrotită.

El îi potrivea, grijuliu, plapoma la spate și o cuprinse în brațe. Se adăposteau unul lângă altul în nădejdea de-a găsi laolaltă liniștea sufletească de care aveau atât de mare nevoie.

Și când căldura învălui trupurile lor înlănțuite, ajunseră foarte firesc să-și vorbească de nevinovăția lor, ca și cum ar fi vrut să se convingă unul pe altul.

După un timp, ea oftă și șopti lângă obrazul lui :

— Doamne, și când te gîndești că nimic din toate astea nu s-ar fi întîmplat dacă oamenii ăștia care vor să te doboare, n-ar fi...

El înțelesese ce vroia ea să spună și-și trecu mîna liberă peste frunte :

— Nu, spuse el, nimic din toate astea nu s-ar fi întîmplat.

— Dar dacă cumva văduva lui Horstad o fi fost cîndu-se înaintea lor forțele întunecate împotriva cărora își puteau îndrepta ura și furia, pe Norby și pe toți ceilalți. Departe de a se simți vinovați, se simțeau oarecum apărători ai dreptății și adevărului.

Pentru el, mai ales, cuvintele soției sale fură o adevărată îmbărbătare. Așadar nici ea nu se mai îndoia acum.

Afară, noaptea de primăvară pălea încet. Ploaia bătea treptele de piatră de dinaintea ușii și s-auzea pîrîul curgînd în vîlceaua de lângă casă.

După ce privi cîtva timp spre fereastră, ea spuse :

— Dar dacă cumva văduva lui Horstad o fi fost silită să dea declarația aia ?

— Se poate ! spuse el, întinzîndu-se mai bine în pat.

Ea simți acum nevoia teribilă de a se agăța de aceleași bănuieli care îi displăcuseră la el : ca și cum s-ar fi ușurat și s-ar fi dezvinovățit.

Încercară să închidă ochii și să tacă, dar nici unul nici altul nu puteau adormi și amîndoi simțeau nevoia să se asculte vorbind de propria lor apărare.

— Cei mai mulți dintre muncitori pleacă în America, spuse el, lăsînd fraza neterminată ca s-o sfîrșească ea.

Și într-adevăr, puțin după aceea, ea spuse :

— Așa cum stau lucrurile la noi în țară, toți cei care pot să lucreze or să facă la fel !

De fiecare dată cînd ea relua astfel o părere pe care el o susținuse mai înainte, simțeau o adevărată bucurie și mîngîiere. În sfîrșit, era cu totul de partea lui. În sfîrșit, era tot atît de convinsă ca și el însuși.

— Și tu care te gîndeai, spuse ea, să întemeiezi pentru ei o casă de pensii.

— Ah, de-aș fi avut răgazul să pot continua...

— Și cît de bine trăiau muncitorii noștri, Henrik ! Îmi amintesc cît de veseli și de fericiți erau cînd veneau soțiile cu mîncare.

— Da, toate s-au schimbat acum...

Noaptea părea nesfîrșit de lungă. Dar ei se țineau îmbrățișați și, după mici tăceri, continuau să vorbească, despre unul și același lucru de parcă ar fi avut de întreținut un foc care nu trebuia să se stingă.

Ea îndrăzni chiar să spună :

— Nu crezi că oamenii s-ar fi ales cu un câștig bun de pe urma banilor, de-ai fi fost lăsat să continui, în pace ?

— Bineînțeles ! Întreprinderea mergea din ce în ce mai bine. Pînă în ziua cînd a intrat frica în bogătași.

— Da, abia acum înțeleg cît de adîncă trebuie să fi fost dezamăgirea ta, spuse ea cu căldură. Și sprijinindu-și capul de umărul lui, murmură :

— Ai să mă poți ierta, Henrik ? Nu, nu m-am purtat cum trebuie.

Fu mișcat la rîndu-i :

— Să iert ! N-am ce-ți ierta. Ai dovedit atîta tărie, Karen, și ai răbdat cu atît curaj ! Dar de acum înainte am să te ajut și eu.

— Nu vorbi așa, Henrik. Abia acum înțeleg cât ai fost de lovit !

Și așa trecu noaptea. Cu puterea cuvintelor schimbate își făureau un suflet comun. Fiecare găsea în celălalt îndreptățirea de a crede în el însuși. Și simțindu-se urmăriți de aceeași grozavă și neînduplecată responsabilitate, goneau amîndoi, mîna în mîna, spre țara nevinovăției.

IV

Anul acesta, primăvara venise de timpuriu și cînd preotul Barring, într-una din primele zile de mai, urcă alea spre Norby, pomii înverziseră și în aer plutea o mireasmă puternică de iarbă și de frunziș. Pastorul purta în mîna o tașcă. Mergea să ducă mîngîierile religiei bătrînului Lars Kleiven care locuia nu departe de fermă, pe culmea dealului.

În alec, mulți copăcei tineri erau smulși sau frînți ca după un uragan : urmele demonstrației.

Cînd preotul ajunse la înălțimea grădinii, îl zări de după gard pe Norby însuși, în haină de lucru, albă, îndeletnicindu-se pe lîngă cîtiva pomișori.

Pastorul se opri și intră în vorbă.

— Urîță privești de pe urma demonstrațiilor ăstora ! spuse el clătînînd din cap. Dumnezeu știe că numai rachiul consulului nu era destul ca să îmbete oamenii. Trebuie că s-a găsit careva care să-i îmbete și într-altfel, cu cine știe ce otravă morală încă și mai primejdioasă.

Norby făcu pe miratul și se puse pe rîs sprijinit în coada sapei.

— Muncitorii ? spuse el. N-au nimic de-a face cu pustiirea aleii. Asta a făcut-o furtuna de astă noapte.

Pastorul se îndepărtă cam plouat... Ciudată și mîndria asta a lui Norby ! Nici vorbă, era frica aceea bolnăvicioasă de-a nu stîrni cumva mila cuiva.

Cărarea care urca dealul era lunecoasă după ploaia de astă noapte ; dar soarele făcea să strălucească frunzișul copacilor și dealurile înverzite din jur. Pîraiele curgeau susurînd spre fiord, și pe ogoare, departe, de jur împrejurul comunei, se puteau zări bărbați și femei care lucrau, cai care trăgeau grape.

În sfîrșit, pastorul ajunse pe culme : și iată și căsuța bătrînului zilier. Dar n-ai fi putut-o deosebi de grajd de n-ar fi fost acolo, la colțul casei, între două ferestruici mici, un stup. Scara e spălată, pietrele sînt presărate cu ace de brad : pastorul e așteptat.

Ca să poată intra, trebuie să se plece. Cum odaia e joasă, e obligat să rămînă aplecat. Pe sobă fumegă o oală cu apă ; podeaua e albă, semănată de asemenea cu ace de brad ; femeia șade, cuviincios îmbrăcată, cu o carte de psalmi în mînă, și în fund, în pat, acoperit cu o blană veche, stă întins Lars Kleiven. Cămașa de pe el e atît de albă că trebuie s-o fi îmbrăcat în clipa cînd îl zăriseră pe pastor la poalele dealului. Preotul strînge mai întîi mîna femeii, apoi se îndreaptă spre pat.

— Cum îți mai este, dragul meu Lars ?

Bătrînul tace, strîngînd buzele și-l privește. Cea care răspunde e femeia :

— Oh, Doamne, mi-era că pînă veniți se duce !

Pastorul luă mîna bătrînului. Era tare ca o copită și rece de-a binelea. În fața brăzdată, tăbăcită, încremenită, ochii slăbiți priveau în tavan. Din cînd în cînd, o mișcare a gurii : mesteca tutun. Pastorul se așeză.

— Ți-e teamă că mori, dragul meu Lars ?

Tot femeia fu aceea care răspunse :

— O fi avînd, cu siguranță, ceva de spus.

— Așa ! Pastorul privi către bătrîn cu bunăvoință.

Deodată muribundul îl surprinse cu o țîșnitură de scuipat brun pe podea.

— E vorba de povestea aia cu audierea, spuse el în sfîrșit, cătînd neliniștit către pastor.

— A, povestea aia dintre Wangen și Norby ?

— Ar fi vrut să se ducă să dea mărturie, spuse femeia suflîndu-și nasul cu degetele. Dar pe urmă n-a mai avut curaj să dea mărturie împotriva lui Norby.

Pastorul îl privi întrebător pe Lars ; bătrînul, tot molfăindu-și tutunul, se uita la pastor neliniștit. În sfîrșit, se hotărî să spună ceva, dar pentru asta trebuia mai întîi să scuipe și de astă dată își murdări cămașa cea albă.

— Crezi, părinte, că va să fie îndurare pentru mine ?

— De ce nu ? Pastorul surîdea.

— Chiar dacă nu m-am dus să mărturisesc adevărul atunci cînd Dumnezeu m-a îndemnat s-o fac ?

— Dar ești sigur, Lars, că cunoșteai adevărul ?

— Apoi doară el a fost cu Norby la oraș în ziua aceea cînd a semnat, spuse femeia, care, în picioare, dinaintea mesei, cu cartea de psalmi în mînă, pîndea temătoare fața pastorului.

Pastorul Barrington rămase așezat, cu privirile în podea.

— Și acum crede că nu mai există mîntuire pentru el, reluă femeia ștergîndu-și ochii. Dar eu i-am spus că Cristos a murit doar și pentru păcatul ăsta !

Pastorul continuă să privească în podea. Dar simțea ochii muribundului fixați mereu asupra-i și știa că atunci cînd le va întîlni privirea, va trebui neapărat să răspundă.

De-ar fi fost singur și ar fi putut să scape de sub puterea clipei, atunci, în ciuda inimii sale plină de milă, pastorul Barrington ar fi răspuns : „Chiar dacă Cristos a murit pentru păcatul tău și chiar dacă vei

ajunge în împărăția cerurilor, Wangen va suferi oare mai puțin ca de pe urma păcatului tău ?” Astea erau gândurile ce-i treceau acum prin minte. Dar să ridici capul, să întâlnești ochii accia, să arunci în deznădejde, cu câteva cuvinte, un biet suflet neliniștit, asta era cu totul altceva.

În sfârșit, din nou se auzi glasul ridicându-se din pat :

— Crezi, părinte, că-mi va fi iertat păcatul ?

Și acum pastorul trebuia să răspundă.

— Da, spuse el ridicând privirea.

— Vrei, părinte, să te rogi cu mine ? întrebă Lars, tot mutându-și prin gură cocoloșul de tutun.

Pastorul se ridică și-și împreună mâinile. Dar ce să spună în rugăciunea lui ? Se gândi la Wangen.

Soarele își revărsa blînda lui lumină pe podeaua presărată cu ace de brad, aruncînd cîteva raze pe învelitoarea cea veche de blană și pe cămașa bolnavului. I se păru pastorului un semn trimis de Acela care strălucește deasupra tuturor, deopotrivă pentru buni și răi. Și era în odăița asta atîta sărăcie, atîta neajutorare, și privind pe acești doi bieți bătrîni își simțea sufletul atît de îndurerat, că ceru pentru Lars mila și îndurarea Domnului.

Cînd sfîrși, femeia plîngea și-și suflă din nou nasul cu degetele. Muribundul, cu mâinile împreunate peste învelitoarea de blană, avea lacrimi în ochi și uitase să-și mestece tutunul.

După ce preotul se așeză iar, bătrînul scuipă și-spuse :

— Vrei, părinte, să-mi dai sfînta împărtășanie ?

Pastorul se ridică din obișnuință și desfăcu tașca. De afară se auziră rîndunelele zburînd pe sub ferastră, în lumina limpede a zilei, și strigătul graurului în cuibul lui de sub acoperiș. Se simțea iară că viața e

mai cuprinzătoare decît toate gîndurile oamenilor despre dreptate și nedreptate.

Îmbrăcat în odăjdii, după ce turnă vinul în potir, spuse cu capul plecat :

— Ascultă, Lars, săptămîna viitoare are loc procesul în fața curții cu jurați. N-ai vrea s-o rogi pe soția ta să se ducă să depună mărturie în locul tău ? Eu îi pot întări spusele cu spovedania ta. Vrei ?

— Da, spuse bătrînul și privi rugător potirul.

Femeia suspină, apoi, ridicîndu-se de pe bancă, se apropie și luă ghemotocul de tutun din gura omului ei și-l puse pe prichiciul ferestrei.

După ce sfîrși cu sfînta grijanie și-și împachetă odăjdiile pastorul rămase cîteva clipe la căpătîiul muribundului. S-ar fi zis că Lars stăruise să mai trăiască doar cît să primească împărtășania și iertarea păcatelor ; acum, deodată, flacăra șovăi și începu să se stingă.

În sfîrșit, deschise ochii și-și întoarse privirile spre nevastă. Întelegînd ce voia, ea se duse de luă de pe fereastră ghemotocul de tutun pe jumătate mestecat și i-l vîrî în gură. Lars o privi ca și cum ar fi vrut să spună : „Da, asta era !“

Barring se ridică și-și luă rămas bun. Atunci muribundul îl privi iară, apoi, mișcat, își îndreptă privirile către nevastă-sa și șopti :

— Nu, să nu se ducă să dea mărturie. Că altfel o dă afară din casă.

— Bine, fie, spuse preotul cu oarecare nesiguranță în glas. Și rămase locului.

Bătrînul Lars surîse căci în ochii săi se lumina minunat totul, și cele trecătoare și cele veșnice. Și s-afundă mai adînc în pernă. Voi apoi să ridice capul ca să scuipe, dar nu putu ; tutunul îi lunecă pe gît și avu un acces de tuse. Începu să horcăie. Într-o clipă încetă și horcăitul.

După ce stătu o clipă să-l privească, femeia se îndreptă hotărâtă spre pat și-i închise ochii. Apoi se întoarse spre pastor :

— Domnul fie lăudat ! spuse ea tulburată. Acum știu și eu că Lars s-a săvârșit întru Domnul.

În drum spre casă, cu tașca în mână, pastorul se opri pe deal, se așează pe un bolovan, și acolo, cu capul în mâini, cuprinse din ochi comuna ce se întindea la picioarele lui.

Era întotdeauna nefericit după ce da dezlegarea păcatelor. În primul rînd fiindcă nu avea de loc simțămîntul de a fi primit de la Dumnezeu puterea de a ierta păcatele și în al doilea pentru că pur și simplu nu credea în iertare. Și totuși, în atîția ani petrecuți în slujba sa, pe cîte mii de frunți nu-și pusese mîna, pe cîte suflete nu picurase el primejdioasa mîngîiere a acestei mincinoase iertări !

Și acum ? Se simțea nefericit o dată mai mult. Nici odată nu înțelesese mai bine cît de lipsit de sens era să dezlegi de păcate, să ierți. Dacă Lars era izbăvit, putea Dumnezeu să ierte și în numele lui Wangen ? Wangen, nevinovat, avea poate să fie condamnat în ciuda oricărei iertări. Și apoi ce să facă familia lui, care ar avea de suferit de pe urma condamnării, cu iertarea asta ?

Nu, o faptă rea odată pornită, nu mai poate fi oprită nicicînd. Urmările ei nasc urmări, și acestea puiesc altele, răspîndindu-se ca o boală molipsitoare și nimeni nu știe cînd și unde încetează. Noi n-o putem totdeauna urmări din ochi și între timp ea își vede de drum. Cine ar putea ierta așa ceva ? Dumnezeu ? Dar are Dumnezeu dreptul să ierte în numele celor nevinovați pe care această faptă rea îi lovește și-i ucide ?

Astfel gîndea pastorul stînd aici, pe piatră. Și porni spre casă, rușinat cum i se întîmpla atît de adesea să

fie în această slujbă de care ar fi vrut să se lepede și nu găsea destulă putere s-o facă.

Dar acum ce-i rămînea de făcut ? Ce putea să facă ? Spovedania unui muribund este sfîntă.

V

Plănuita manifestație muncitorească fusese așteptată de doamna Wangen cu nerăbdare. Asemenea mijloace care, folosite de soțul ei, i se păruseră demne de dispreț, simțea acum nevoia să le folosească ea însăși, ca un om disperat care încearcă să se agățe de tot ce apucă.

Dar din ziua aceea cînd demonstranții, îmbătați într-ascuns de consul, stîrniseră întreaga comună împotriva-le, atît Wangen cît și soția lui înțelesesă că acești aliați mai mult le dăunau. Nu era nimeni, într-adevăr, să nu știe că manifestația fusese pusă la cale de Wangen : acum i se întorcea spatele în timp ce Norby începu să se bucure chiar de simpatia celor mai înverșunați dușmani ai lui.

Cu cît se apropia judecata curții de jurați, cu atît sporea teama lui Wangen de a nu rămîne singur. Avea neapărat nevoie de martori și acum nu se mai putea bizui pe nimeni care să depună pentru el : știa bine, era disprețuit de toată lumea.

Cu toate acestea, noaptea, în pat, cînd întorcea lucrurile pe o parte și pe alta ca să se convingă de nevinovăția lui, revedea din ce în ce mai viu scena de la Grand Café din seara semnării documentului. Mai întîi nu era chiar așa de sigur că hîrtia fusese semnată aici. Dar după ce o spuse o dată, începu să i se pară mai probabil și cu cît o repeta, cu atît mai sigur era că aici se petrecuse și nicăieri altundeva. Își reamintea acum

chiar și de colțul sălii în care șezuseră. Erau acolo Norby, Horstad și el, și-și luau cafeaua de după masă. Dar nu mai fusese oare și un al patrulea, careva care să fi văzut totul ?

Și-și închipuia această scenă din ce în ce mai exact, ca și cum ar fi fost în ea cine știe ce tainică putere în stare să se descătușeze deodată și să-l salveze. Se vedea șezînd acolo, simțea încă gustul cafelei tari. Revedea oamenii de pe la mesele vecine în timp ce Norby semna. Fumul țigărilor plutea în șerpuiți albastre, chelnerii alergau de colo-colo cu șervetul pe braț, numărînd banii, destupînd sticlele. S-auzeau clinchete de pahare, rîsete, zvon de discuții de la un capăt la altul al cafenelei. Și acolo, într-un colț, își depuneau semnătura tustrei. Dar oare nu mai fusese și un al patrulea ?

Și tocmai pentru că dorea atît de fierbinte, începuse să bănuiască și prezența unui al patrulea. Dar poate că-l cumpăraseră și pe el, ca și pe ceilalți ! Gîndul îl mînie. Asta trebuia neapărat lămurit.

Și continua să revadă mîinile care semnau și oamenii din jur care priveau semnînd. Pînă și în somn revedea scena. O revedea chiar și atunci cînd își aținea privirile asupra cuiva cu care vorbea. Era o scenă a cărei realitate trebuia dovedită, o vedea cu atît mai înfrigorat cu cît se simțea mai neajutorat. În sfîrșit, i se năzări că cel de al patrulea ins fusese acolo cu adevărat. Nu fusese la început decît o umbră pe un perete, aproape nimic. Apoi, iată umbra asta căpătînd ochi pentru a-l vedea pe Norby semnînd. Și iat-o căpătînd voce ca să spună : „Da, am fost martor. Dar acum nu vreau să fiu amestecat în afacerea asta !“ „A, va să zică așa ! Ba trebuie să te amesteci, domnule ! Trebuieai să dai totul pe față, chiar de-ai fi fost plătit din gros să n-o faci !...“ Și cu cît se apropia mai mult procesul, cu atît devenea Wangen mai turbat să demaște acest martor care se încăpățîna să rămînă necunoscut.

Într-o zi, întâlni pe croitorul cu ochi de nebun și nu putu dormi toată noaptea. Mai vie și mai adevărată ca niciodată i se păru și silueta necunoscutului. Nu voia să i se dezvăluie, cerca să se fofileze. Dar trebuia neapărat să iasă la iveală. Neapărat ! Și cu toate că de fiecare dată îi venea lui Wangen să-și dea cu pumnii în cap și să spună : „Ești nebun !“ nu se putea împiedica să dorească, să spere, să se agațe de posibilitatea asta neașteptată ce-l putea salva în ultima clipă.

Într-o bună zi, povesti totul soției sale : ea îl ascultă foarte curioasă și-l încurajă din toate puterile să continue cercetările. Cum ea îi cerea amănunte, el căută să-și îndreptățească convingerea ajungând să spună că, întrucît trecuseră atîția ani de atunci, nu-și mai putea aduce aminte cine putea să fi fost cel de al patrulea. Aflară totuși oarecare mîngîiere vorbind împreună despre acest martor pe care nu-l puteau numi.

Dar iată că într-o seară, cum stăteau ei și vorbeau despre asta, Wangen, după ce-și scormonise un timp memoria, sări în sus :

— Ei, de data asta am pus mîna pe el !

— Henrik ! Scoase un mic țipăt și se ridică și ea.

— Era Rasmus Brodersen.

— Oh, Domnul fie binecuvîntat ! spuse ea gemînd, atît de tulburată că trebui să-și apese pieptul cu mîinile.

Din păcate, Rasmus Brodersen era în America. Însă Wangen avea impresia că într-una din scrisorile lui vorbea parcă și de treaba asta.

Scoase la iveală pachetele cu scrisori și începu să le citească, de la un cap la altul, pe toate cîte le primise de-a lungul anilor de la vechiul lui coleg de școală. Dar în seara aceea nu găsi nimic. Se putea foarte bine în-țîmpla să se și fi rătăcit.

Pe doamna Wangen aceste ceasuri de încordare și de emoție o îmbolnăveau de-a binelea. De-ar fi fost

după ea, ar fi stat treji toată noaptea ; el fu de părere însă să mai lase și pe a doua zi cercetarea scrisorilor. Dar a doua zi, așezându-se în fața a noi pachete de scrisori, el își spuse : „Dacă nici azi nu găsesc nimic, o să-și piardă mințile“.

Către ora mesei, ea intră în odaia de culcare și-l întrebă pentru a douăzecea oară :

— Ei ?

— Trebuie să mai fie vreun pachet pe undeva, spuse el, scărpinându-se în cap. Și începu să cotrobăiască prin sertare să le caute.

„Ultimul pachet. În ăla trebuie să fie“, își spuse ea. Și se hotărî să-l lase pînă ce el însuși avea să vie și să-i spună ce a găsit.

Atunci, în așteptarea salvării își recîștigă deodată mîndria și liniștea. Se duse la ferimă să-și facă treburile, dreaptă și cu pași măsurați, cu capul gol în soare, cu părul blond ridicat în chip de coroană pe capul ei tînăr și frumos. În sfîrșit, aveau să închidă gura dușmanilor !

Fu prima zi cînd nu se mai gîndi la copii ca să se întrebe : „Ce o mai fi făcînd micuța Bias ?“ În ce privește sinuciderea tatălui ei, era desigur o mare nenorocire și o mare durere pentru ea ; dar nu se mai simțea vinovată.

La ora mesei, se duse să asculte la ușa camerei. Auzi foșnet de hîrtie, dar nu îndrăzni să-l deranjeze și să-l anunțe că masa e gata, cu toate că pe ziua de azi căpătase o bucată de carne bună, care avea să-i placă.

În sfîrșit, veni și el, pe deplin liniștit și încîntat. Nu găsisese încă scrisoarea, dar era sigur că înainte de a se însera avea s-o aibă.

Făgăduiala asta hotărîită o făcu nebună de bucurie. Noptile nedormite și emoțiile de tot felul o scosesea din minți și în timpul mesei fu veselă aproape ca un copil. Nu, sigur că nu, nu trebuia să-i spună nimic,

pentru că diseară o să iasă la iveală totul. Și țină să ciocnească paharele deși n-aveau de băut decît apă. Își muie degetul în paharul lui pentru a schimba, spunea ea, apa în vin ; și în timp ce rîdea de isprava ei, i se umplură ochii de lacrimi.

Tot restul după amiezii stătu ca pe ghimpi. Dar el o rugase să-l lase liniștit. Și nu voia să-l tulbure.

În sfîrșit, ușa se deschise și el intră surîzînd.

— Uite, Karen, e aici !

Și ca deunăzi, ea sări în sus scoțînd un țipăt :

— Henrik !

Apoi se repezi la el, îi smulse hîrtia din mînă și în-
cepu s-o parcurgă. Da, desigur, asta era. Fusese scrisă
cu cîtiva ani în urmă, pomenea despre o masă bună și,
ceva mai jos... Da, da, sta scris acolo ! Clar și lămurit !

Se agăță de gîtul lui, îi luă capul în mîini să-l privească mai bine, și-i spuse printre suspine :

— De ce nu mă săruți ! De ce nu sari pînă în tavan ! O, cred c-am să leșin !

Trebui să-i înapoieze hîrtia, s-o mai citească o dată. Dar... O trecu deodată un fior de gheață. Scrierea asta... semăna atît de ciudat cu aceea a lui Wangen !

Neliniștită, își ridică ochii spre el. Dar nu îndrăzni să-i spună nimic.

— Cînd o să depun asta în fața tribunalului, spuse el vesel, apoi cred că n-o să mai fie nevoie de nimic altceva.

— Dar bineînțeles, Henrik, bineînțeles ! Arăta încă foarte încîntată, dar trebui să se așeze.

„Doamne, ce-a făcut ? își spuse ea, cu privirile pierdute. Doamne, ajută-ne !“

I se părea că totul se prăbușea în ea. Înțelegea pe deplin toată vinovăția lui. Nu, era cu neputință ! Cu neputință să fie așa !

Ea se putea înșela, nu ? Nu mai voi să revadă scrisoarea, i-o înapoie surîzînd și-i spuse s-o pună bine.

În sinea ei se gîndea că poate avea să-i folosească la ceva, să-l ajute cumva, cît de puțin : căci trebuia să fie achitat, trebuia.

Seara, la culcare, îi spuse :

— Tu nu mai scrii la ziare, Henrik ? Cred totuși că ar fi bine să se știe cum s-au purtat față de noi pastorul și Thora.

— Da, răspunse el. Mai ales ar fi bine ca juriul să afle cam ce s-a întîmplat, încă înainte de a intra în deliberare.

Și încercară să adoarmă ținîndu-se de mînă.

VI

Un om coboară la vale de pe înălțimile împădurite și se oprește dinaintea cabanei lui Norby. Einar, în fața ușii, pregătește clei să repare o mătură.

Străinul, întins în iarbă, și sprijinit de sacul lui de vînzător ambulant, povestește că la apus de Storforna a întîlnit o ursoaică cu doi ursuleți. Printre alte noutăți din comună pomeni de faptul că Wangen trebuia azi să se înfățișeze la curtea cu jurați.

— Aha, spuse Einar. Și-și văzu mai departe de cleiul lui.

Cum omul venea dinspre apus ca să ajungă în altă comună, Einar îl trecu cu barca peste lac. Află de asemenea că fata doctorului, o fată de vreo douăzeci de ani, se instalase la munte, în vila de la Buvik și în el se treziră amintirile luminoase ale balului de Crăciun.

De o lună trăia aici într-o liniște minunată, împreună doar cu bătrîna văcăriță, cu ciinele și cu turma. Trebuia să bea lapte, să se plimbe, să-și păzească picioarele de umezeală, să doarmă și să mănînce bine.

Și în timp ce zilele se scurgeau, el umbla în haine groase de dimie și în saboți, ca un țăran. Era minunat.

Dar iată că nu mai avea pace. De cînd auzise de curtea cu jurați, parcă ar fi primit în inimă o lovitură de cuțit. Vechea rană se redeschidea ; simțea apropiindu-se, gata să-l copleșească, disperarea de odinioară și nu voia să se lase, se ridica instinctiv să i se împotrivească și s-o biruie. Oare nu-l costase destule suferințe povestea asta ?

Seara, neputînd să doarmă, cercă să-și amintească cît de bun fusese întotdeauna cu el tatăl lui. Și ca și cum asta n-ar fi fost de ajuns, își îndreptă gîndurile spre tînăra fată care pentru moment locuia și ea într-o cabană la munte. Cît de frumoasă fusese în seara aceea de Crăciun cînd dansaseră împreună. Trecerea lor atrăsese privirile și stîrnise murmure. Cum se face oare că de atunci se gîndise atît de puțin la ea ?

„Ce tînăr bătrînicos ești, Einar ! Își spuse el. Trăiești adîncit în cărți și împătimit de idei. Și între timp, anii cei mai frumoși trec, fără ca să-ți trăiești tinerețea. Și cu toate astea, slavă Domnului, mai există soare pe lume.“

Cu asemenea gînduri, șederea tinerei fete aici, la munte, i se păru încă și mai minunată și cînd, în sfîrșit, adormi, o mai ținea în brațe dansînd ca la balul de Crăciun.

A doua zi, se duse să facă o plimbare pe platoul vecin care domina lacul și se opri pe locul cel mai înalt să privească cabana de la Buvik ridicată în mijlocul zăpezilor, dincolo de apă, cam la o jumătate milă depărtare. „Poate că Wangen este de acum în închisoare !“ îi străfulgeră prin minte. Dar continuă să privească, cu un interes sporit, cabana de la Buvik care deodată, căpătă cu totul altă importanță decît mai înainte. Dintr-un hogaec ieșea fum. Poate că în clipa asta fata își făcea de mîncare.

Pe măsură ce zilele treceau, mintea îi zăbovea din ce în ce mai mult în jurul fetei și numai în felul ăsta ajungea să alunge gândurile supărătoare și dureroase ce-l chinuiau. Nu mai era singur. Erau acum doi — el și ea — singuri pe munte. Doi ochi dragi și apropiați îl priveau mereu. Erau aproape unul de altul pentru că amîndoi erau departe de comună. Ar fi putut s-o viziteze, dar prefera s-o întâlnească din întâmplare, poate jos, pe lac.

Adesea sta și pescuia de-a lungul țărmului, de cealaltă parte a lacului. Dar n-o vedea niciodată. Și cînd trăgea la rame, în drum spre casă, rîdea descoperindu-se atît de dezamăgit și de tulburat.

Trebuia neîncetat să se gîndească la ea pentru a se simți cu adevărat liniștit. Și întreg muntele începea să ia în ochii săi o înfățișare sărbătorească. Într-o seară coborî pe o insulă din mijlocul lacului și aprinse un foc mare. Dar nu se arătă totuși nici o barcă. Numai țărmurile tăcute îi priviră focul.

Nu mai umbla în saboți ; avea întotdeauna pe el o flaneu curată și se îngrijea să aibă mîinile spălate. Nu că ar fi așteptat pe cineva. Dar întotdeauna păstra în el însuși ceva pentru care merita să se gătească.

Într-o zi, poposi în fața cabanei un țărani cu un cal de povară și înainte ca Einar să-l fi putut împiedica să vorbească, îi povesti că Wangen fusese condamnat la un an închisoare. Pedepsa fusese înăsprită pentru că acuzatul înfățișase tribunalului o scrisoare falsă.

Așezat pe pragul ușii, Einar ascultă cu fața în mîini, fără să se clinească.

„Și tu te mai gîndești să-ți continui la toamnă studiile ! Tu, care niciodată n-o să mai îndrăznești să privești oamenii în ochi !“

Era o zi minunată : cerul înalt și limpede se boltea deasupra platourilor brune și a îndepărtatelor creste

albăstriei, zăpezile străluceau ca argintul în soare. Pe sub seară, Einar coborî și împinse barca pe lac.

O clipă, viața toată i se păru o farsă atît de înspăimîntătoare că-i venea să se arunce în apă ca să scape de rușinea de a trăi.

Dar, ca de obicei, evocă iară chipul tinerei fete și, tocmai pentru că se simțea acum atît de înjosit, i se păru că ea se află sus, mai sus ca niciodată și că-i întinde brațele pentru a-l salva. Ah, și cît de bine ar fi fost s-o facă !

Începu a vîsli încet. Către mijlocul lacului, apa limpede oglindea cerul înroșit. Înserarea învăluia țărmurile tăcute într-un vâl ușor. Stîna lui Norby, cu centura ei verde de pășuni, se oglindea în ape și la fiecare lovitură de vîslă, în urma bărcii se lărgeau cîte două cercuri.

Pe măsură ce căsuța ei se apropia, i se părea că e gata să pătrundă într-un ținut binecuvîntat. Scoase vîslele și lăsă barca să plutească în voie. Încetul cu încetul lumea devenea mai mare și mai luminoasă. Înălțimile îl priveau și-i surîdeau. La urma urmei, toți oamenii erau fericiți pe lume și el își da seama de asta pentru prima oară.

„Doamne, își spuse, abia acum încep să înțeleg ce este dragostea.“

VII

Într-o sîmbătă după amiază, Thora de Lidarend cobora spre Sund. Era în toiul cositului și oamenii, pe dealuri, dădeau zor să strîngă fînul să nu-i apuce seara. O mireasmă proaspătă, de iarbă cosită plutea în aer. Mjōsa se întindea netedă, fără o cută, și o bună distanță de la mal, doamna Thora distingeă pietrele de

pe fundul apei. O luă pe alea ce ducea spre școala comunală superioară, cu clădirile ei cenușii, intră în curte și se grăbi să urce scara. Căci avea pe ziua de azi și alte vizite de făcut.

Cu toate că în acest moment directorul școlii era ocupat să predea cîtorva elevi un curs de *landsmål*¹, soția lui se duse totuși să-l cheme cînd auzi că doamna Thora avea să-i spună ceva important. Curînd, tustrei sedeau în salon, în jurul mesei, cu un pahar de porto în fața lor.

Directorul școlii comunale superioare, Heggen, era un om de vreo cincizeci de ani, chel, cu ochelari, cu o măreată barbă brună. Avea fruntea înaltă și frumoasă, și ochi plini de bunătate. Era cunoscut pentru deosebita lui mărinimie și cum nu erau multe lucruri de care să se îndoiască, se entuziasma pentru te miri ce. În ce privește religia, era partizanul zelos al unui creștinism național.

— Da, azi am de făcut o propunere importantă, spuse doamna Thora, sorbind puțin din paharul ei. Amîndoi, directorul și soția lui, o priviră cu atenție.

Ea continuă să surîdă, privind de la unul la altul.

— E în legătură cu ultimele evenimente. Au fost timpuri triste și o rușine pentru comună.

— Da ! Da ! spuse doamna Heggen, clătînd din cap și continuînd să împletească.

— Cu toate astea, noi trei nu prea avem de ce ne plînge. Am cam fost zeflemisită prin ziare pentru lipsa de tact de a fi voit să iau copiii la mine, pentru un timp. Iar dumitale, Heggen, ți s-a dat nițel peste nas fiindcă ți-ai îngăduit să nu iei partea nimănui ! Ajunsă aci, doamna Thora începu să rîdă.

¹ Limba națională formată exclusiv din dialecte norvegiene cu care se urmărea înlocuirea limbii curente, un amestec danezo-norvegian.

— Bietul om ! spuse directorul, trecîndu-și degetele prin barbă.

— Mda, păcat de el, și de altfel nu șintem aci ca să-l judecăm pe Wangen, spuse ea. Dar atîta vreme cît trăim într-o societate organizată, avem dreptul la oarecare ocrotire și nu se poate îngădui o purtare ca aceea a lui Wangen.

Doamna Heggen își clătină capul din nou.

— Bineînțeles ! spuse ea, privindu-și soțul.

— Dar dacă e careva care a suferit mai mult, apoi acela e Norby. Și iată la ce-am venit : să vă propun să-i oferim, într-un fel oarecare, o reparație.

Heggen se ridică, se duse să-și umple pipa și după ce o aprinse cu băgare de seamă, reveni și se așeză. Soarele, pe cale să apună, își trimitea în odaie, prin frunzișul arborilor din grădină, razele lui aurii.

— Și la ce v-ați gîndit dumneavoastră ? întrebă, în sfîrșit, Heggen, încă preocupat să-și aprindă pipa.

Doamna Thora roși puțin. Se așteptase să întîmpine oarecare rezistență, de aceea și venise mai întîi aici. Dar își recăpătă cumpătul și continuă cu curaj.

— Uitați-vă ce fac, de pildă, oamenii politici cînd unul dintre ai lor este expus unor atacuri nedrepte. Îl sărbătoresc oferindu-i un banchet. Și eu cred că cel mai simplu lucru din lume ar fi să organizăm și noi ceva asemănător în cinstea lui Norby.

Heggen și soția schimbară o privire.

— Mda, spuse el, surîzînd nițel stînjenit. Urmă o mică pauză, pe care doamna Thora nu îndrăzni s-o lase să se prelungească.

— La drept vorbind, spuse ea, nu credeți și dumneavoastră că Norby a avut dreptate de partea lui ?

— Desigur, spuse Heggen clătînînd din cap. Dar s-ar fi zis că nu vrea să spună tot ce gîndește.

— Desigur ! vorbi și doamna Heggen. Soțul meu a spus încă din prima zi că Wangen e vinovatul. Și Heg-

gen are un dar remarcabil de a judeca asemenea lucruri.

— Atunci, spuse doamna Thora, pot trage nădejde că vechile neînțelegeri nu vor împiedica ce am plănuit. E timpul să începem a prețui și alți oameni decît pe acei care sînt întotdeauna de aceeași părere cu noi.

— Da, dragă doamnă, spuse Heggen cu căldură, sîntem de aceeași părere cu dumneavoastră. Și la cine v-ați mai gîndit pentru această sărbătorire ?

Doamna Thora își puse frumoasa sa mîină pe masă ca pentru a da cuvintelor și mai multă greutate :

— Va veni oricine va voi : autorități, țărani, oricine, fără nici o deosebire. N-ar fi frumos, măcar o dată, să vezi toată lumea dîndu-și mîina și spunîndu-și : „Iată, unul dintre cei mai buni dintre noi a fost prigonit și murdărit. Dar noi sîntem aici să-l ocrotim și să-i înapoiem cîntea. E timpul să dovedim prin exemple că creștinismul și patriotismul nu sînt vorbe goale și că știm să venim în ajutorul unuia din frații noștri atunci cînd se află în nevoie.“

— Așa de mult și-a pus Norby la inimă povestea asta ? întrebă Heggen compătimitor.

— Habar n-am. E un om prea mîndru ca să se plîngă... Chiar azi am primit o scrisoare de la fratele meu din Bergen, ca să mă întrebe dacă e adevărat că Norby ar fi înșelat o văduvă al cărui episcop era. Iată cum umblă, prin țară, cleветirile și zvonurile ! Să te mai miri atunci cînd vezi cît are de pierdut un om în felul ăsta.

— Asta așa-i, suspină doamna Heggen, ticăloșia are întotdeauna picioare lungi.

— Și cel puțin într-o privință o să fim cu toții de aceeași părere, continuă doamna Thora, că nu există în comună un tată de familie și un stăpîn mai bun ca

Norby. Cine altul se mai poartă cu bătrînii lui servitori și zilieri, așa cum se poartă el ?

Directorul fu de aceeași părere. Și această simpatie, stîrnită de bunăvoința lui Norby pentru oamenii lui, îl mișcă într-atît că-i birui orice șovăială.

— Da, s-ar putea foarte bine să vin și eu, spuse el. Și în același timp, în sinea lui se întreba : „Dar discursul cine o să-l țină ?“

— Atunci e bine, spuse doamna Thora, muindu-și iarăși buzele în pahar. Dar nu scăpați numai cu asta. Trebuie să țineți și discursul. Nimeni n-o poate face ca dumneavoastră.

— Eu ! strigă Heggen, roșind pînă la rădăcina părului. Și căzură la învoială și în privința asta. Iar dacă avea să fie nevoie de cîteva cuvinte și pentru doamna Norby, atunci avea să le spună doamna Thora de Li-darende.

După ce plecă, doamna Thora se simți ușurată și fericită de-a fi izbutit în această primă încercare. Restul avea să meargă mai ușor. Și sprintenă ca o fetișcană, se grăbi la vale de-a lungul aleii, în timp ce ultimele raze de soare, strecurate prin frunziș stăruiau pe fusta ei de culoare deschisă.

Fără măcar să bănuie ceva despre planul doamnei Thora, Knut Norby sta în după-amiaza asta să-și facă socotelile și era foarte ocupat. În sfîrșit, revenise la vechile obiceiuri. Pierduse destul timp cu acest Wangen și cu toate prostiile alea : trebuia să se apuce de lucru și să recîștige timpul pierdut.

În ultima vreme mai încăruntise nițel, era palid și obosit. Era și lesne de înțeles după campania dusă împotriva lui.

Sfîrșindu-și lucrul, ieși afară, pe scară, cu pipa în gură, cînd veni Ingeborg să-i spună, cu lacrimi în ochi, că bătrîna văcăriță murise.

Norby își virî pipa, cu grijă, în buzunarul vestei și o însoți pînă acolo. În odăiță, lîngă pat, stăteau cei doi argați cu privirea pierdută și cu mîinile mari, bătătorite, împreunate și strînse între genunchi. Cel care fusese de atîtea ori logodit cu văcărița, avea lacrimi în ochi.

În picioare, privind la bătrîna slugă moartă, Norby era mai tulburat decît voia să arate și buzele îi tremurau.

În aceeași după amiază, urcă dealul pînă la căsuța în care tînjea singură văduva lui Lars Kleiven.

Cînd pași înăuntru — și el trebui să se plece din cauza tavanului — bătrîna, care sta la roata ei de tors, se ridică foarte speriată. „Uite că vine să-mi ia casa“, își spuse ea.

— Cum îți mai merge ? întrebă Norby, așezîndu-se cu bastonul între genunchi.

— Slavă Domnului, de sănătate nu mă plîng eu, îngăimă ea temătoare, dar mi-i cam frică cînd mă gîndesc că se apropie iarna.

— Uite ce, spuse bătrînul, văcărița s-a dus, odăița rămîne acum goală. Dacă vrei, te poți muta acolo cît îi mai avea de trăit... Cred că azi or să facă curățenie, așa că mîine o să fie gata... Cît privește vaca și găinile tale, ia-le cu tine. S-o găsi loc și pentru ele la Norby.

Bătrîna își împreună mîinile și-l privi un timp înlemnită, pînă ce se boți de tot și izbucni în plîns. Dar Norby plecă îndată. Nu-i plăceau lacrimile.

De altfel nu avea de loc simțămîntul că săvîrșise vreo faptă vrednică de laudă. Făcuse numai exact ceea ce trebuia făcut, asta era totul. E adevărat, bărbatul ei se lăsase momit de Wangen și de banda lui. Dar bietul om zăcea acum în pămînt și povestea aia se terminase.

Sus, pe deal, se așază și privi comuna întinsă în amurg ; colo jos, umbre albastre s-alungeau peste lac. Își puse mâinile pe baston și rămase așa.

Se simțea ca și cum ar fi intrat într-un port după o furtună grea. Fuseseră zile grele și nopți fără somn. Dar nici nu te puteai aștepta să-ți fie întotdeauna numai bine și plăcut. Se încercaseră împotriva lui, în fel și chip, minciuni, calomnii, articole de ziar pline de rea credință, manifestații. Îl tîrîseră și pe Einar. Acu, gata, s-a sfîrșit și s-a sfîrșit de-a binelea. Niciodată băiatul nu avea să-l mai audă pomenind de treaba asta.

Mai era totuși un lucru de care îi venea bătrînului să rîdă. Și asta era gîndul că el însuși fusese cît pe ce să se îndoiască de cinstea lui. Acum surîdea și clătina din cap gînditor. Prea era de rîs ! Își amintea foarte bine cum îi ceruse Wangen garanția, în timpul prînzului ăluia. Dar ca să se fi dus la Grand și să fi semnat, a, nu, asta era nemaipomenit !

Avea dreptate nevasta cînd spunea într-una că prea e el de treabă, mai ales cînd e bine dispus. Se vede că unde îl tot auzise pe Wangen spunînd pretutindeni că el, Norby, îi dăduse gir, ajunsese să-și închipuie că era ceva adevărat în treaba asta. Nu bănuia el pe atunci toată ticăloșia nerușinatului.

În sfîrșit, comuna își regăsea pacea ; și-și relua munca pe făgașul obișnuit. Poate că mai erau cîte unii care să creadă minciunile răspîndite pe seama lui. Puțin îi păsa ! Sta liniștit la ferma lui și-și vedea de treabă !

Păcat numai de nevasta lui Wangen ! Ea era cea mai de plîns. Se spune că după judecată, căzuse la pat...

Cînd Norby se întoarse acasă, doamna Thora de Lidarende îl aștepta în salon. Iar ea putu să-l anunțe că jumătate din comună, în cap cu autoritățile, se înscriseră pentru a-i oferi un banchet.

— Fleacuri ! spuse el rîzînd. La început nu-i venea să creadă de fel. Dar cînd ea întrebă ce zi i-ar conveni, suspină și căzu pe gînduri. Va să zică era serios !

Și după o clipă de tăcere răspunse :

— Mda, bine, bine... dar deocamdată n-aș putea lua parte la nici o festivitate atîta timp cît avem un mort la fermă.

Marit îl privi mirată, dar înțelese de îndată că degeaba s-ar osteni să-l facă să-și schimbe părerea.

Plecînd, Thora de Lidarende era aproape dezamăgită că Norby nu se arătase mai mișcat de această dovadă de simpatie. „Și mîndria, își spuse ea, trebuie să aibă o măsură.“

VIII

Cînd, în sfîrșit, se putu hotărî ziua sărbătoririi, nimeni nu avu pe cap mai multe treburi ca Thora de Lidarende. Ea obținu ca măcar o dată să se renunțe la băuturile tari menite a spori buna dispoziție: n-avea să se servească decît lapte și vinuri din fructe. În schimb, dibăci pe cei mai buni membri ai Asociației tineretului și-i puse să repete *Ervingen*¹ care avea să fie jucată după banchet. În afară de asta ea hotărî ca pereții marelui local comunal unde avea să aibă loc serbarea, să fie împodobiți într-un chip demn de oaspetele său de onoare.

Cînd, în cele din urmă, sosi și ziua cea mare, era ruptă de oboseală. Căci așa cum se întîmplă întotdeauna cînd un singur om ia pe seama lui o treabă și o duce, cu hotărîre, pînă la capăt, toți ceilalți membri ai comitetului se culcaseră pe o ureche și-o lăsaseră cu toate grijile pe cap.

¹ Piesă într-un act de Ivar Osen, foarte populară în Norvegia.

Dar târziu, în timpul zilei, află că doamnă Wangen mai era încă bolnavă la pat. Și doamna Thora fu repede de acord cu sine însăși că n-o să fie în stare să meargă seara la nici-un fel de festivitate dacă n-o să vadă mai întâi ce-i cu biata femeie. Și dacă n-avea să fie altceva de făcut, să-i ofere să vie și să locuiască deocamdată la dînsa — ea și copiii.

Căsuța dintre pini, unde Wangen locuise în ultimul timp, era încuiată și cu obloanele trase. O cuprinse teama și, aproape alergînd, se duse prin vecini, unde dădu de o fată care scotea o găleată de apă din puț.

— Unde e doamna Wangen ?

— Zace aici, la noi, în pod, lămuri fata.

— Pot să mă urc la ea ?

Fata clătină din cap : doamna Wangen nu voia să vorbească nici chiar cu gazda ei. Veniseră s-o vadă și preotul și doctorul, dar ea nu voise să primească nici pe unul, nici pe altul.

— Vrei să te duci acu și să-i spui că doresc s-o văd ? replică doamna Thora.

Fata luă găleata și se îndepărtă. Dar cînd apărură iar pe scări, scutură din cap : doamna Wangen nu voia să primească pe nimeni. Deși se sculase și voia să-și vadă copiii, mai explică fata.

— Dar de ce o să se apuce acum ? întrebă doamna Thora.

— Nimeni nu știe, răspunse fata. Ea nu spune nimic, nimănui.

În drum spre casă, Thora de Lidarendo avea lacrimi în ochi. Serbarea asta în cinstea lui Norby trebuia, desigur, s-o fi rănit pe doamna Wangen. Dar în privința asta nu era nimic de făcut. Vinovăția era vinovăție ; nevinovatul trebuia răsplătit.

Era într-o sîmbătă după-amiază și banchetul trebuia să înceapă pe la orele șapte. Ultimele căruțe în-

cărcate cu fin veniseră de pe câmp, iar dealurile rase căpătaseră acum o culoare verde închis, catifelată, în timp ce ici și colo, peste colinele împădurite, soarele începuse să pună pete aurii.

Spre ora șase, primele trăsură ce se îndreptau spre localul comunal, întâlneau pe lângă fiord o femeie înaltă și palidă care se îndepărta grăbită, cu capul plecat. Era doamna Wangen. Pălăriuța ei de pai, galbenă, părea cocotată prea sus pe părul adunat ca o coroană deasupra frumoasei sale fețe.

Ajunsa pe colina prăvălită spre fiord, nemaivăzând alți călători înaintea ei, se așază pe o movilă de pietre, la marginea drumului, cu coatele pe genunchi și cu bărbia în palme, privind pierdută apele liniștite ale lacului în care se oglindea cerul înroșit.

Avea să-și vadă copiii. Și apoi ? Încotro s-o apuce ? Avea oare să poată face față nevoilor ei și ale copiilor ? Sau... O, nu, nu trebuia să se gândească acum la asta ; nu voia și nu îndrăznea să se gândească.

Își trecu mâna peste frunte și suspină. „Ia seama, își spunea. Dacă tot ce clocotește colo, înlăuntrul tău, îți biruie voința... Ai să înnebunești ! N-o să-ți mai fie îngăduit să-ți vezi nici măcar copiii.“

Primise chiar în ziua aceea o scrisoare de la Wangen. Scria că încearcă să-i merite iertarea. Dar ea nu mai era în stare să i-o dea ; nu mai avea puterea să creadă în nevinovăția lui.

Și măcar de ar fi recunoscut totul de la început, cel puțin față de ea ! Dar acum ?... Tatăl ei avusese dreptate. Tata ! I se păru că torente de întuneric se rostogolesc deodată peste ea.

Se ridică brusc și porni grăbită mai departe. Trebuia să ajungă la copii înainte de-a se întuneca. Nu mai îndrăznea să rămână singură, pe întuneric.

Cînd caleașca de zile mari porni pe alcea de la Norby, cele două fiice erau așezate în fața părinților, iar Einar, pe capră alături de vizitiu.

Einar se întorsese pe neașteptate, căci în seara cînd trecuse apa cu barca ca să se ducă la Buvik, avusese parte de o mare dezamăgire : chiar în aceeași zi fata doctorului se înapoiase în oraș.

Din clipa aceea pentru Einar șederea pe munte se dovedi, de neîndurat. Zadarnic, în timpul plimbărilor pe culmi își arunca privirile spre cabana părăsită : acu, că fata plecase, rușinea de care fugise o întîlnea de astă dată peste tot, și în casă și afară. Dar și nerăbdarea de a-și afla alinarea lîngă tînăra fată era mai mare ca niciodată.

Își împachetase lucrurile și o luase la vale. Trebuia s-o reîntîlnească să afle de-i era sau nu indiferent.

Ajuns acasă, îl cuprinse o liniște minunată. Lîngă oameni cu conștiința atît de împăcată, se simțea bine și el, și nu se putea să nu fie fericit gîndindu-se la mica sărbătoare menită să-i răsplătească părinții pentru îndelungile lor necazuri. Era de altfel și timpul să renunțe la urîtele sale bănuieli.

Și acum, pe capră, lîngă vizitiu, privea trăsurile ce se îndreptau spre localul primăriei, împodobit cu drăpele. Avea oare să vină și ea în seara asta ?

Așa cum ședea acolo, în trăsură, sprijinindu-se puțin de soțul ei, cu o pălărie de paie de culoare deschisă și în rochie de mătase, Marit Norby era frumoasă. Knut însă nu prea era mulțumit. Cu cît se simțea mai sigur că dreptatea fusese de partea lui, cu atît se neliniștea mai puțin de părerile comunei despre el. Asta ar mai fi lipsit să i se ofere un banchet fiindcă le era milă de el ! În cazul ăsta, tare mai avea chef să le spună că se înșelaseră. Slavă Domnului, n-avea nevoie de nimic.

Cu toate acestea, cînd văzu sosind din toate părțile atîtea trăsurî, începu a zîmbi : se gîndea la Mađs Herlufsen. Avea să vie și el oare azi ? Sau avea să stea acasă și să facă pe bosumflatul ? Tare ar mai fi avut pofta să-i vadă mutra !

Intrînd în curtea primăriei, Einar zări plecînd cabrioleta doctorului. Nu era loc în ea decît pentru două persoane : pentru doctor și soția sa. *Ea* nu venise.

După o așteptare încordată de atîtea zile și nopți, dezamăgirea fu așa de mare că o clipă îi pieri orice chef de-a mai intra. Și ceva înlăuntrul lui se trezi ca să-l scuture și să-i strige : „Ce ai de gînd, Einar ?”

Pe trepte, între două drapele, primarul și doamna Thora de Lidarendे își primiră oaspeții în onoarea cărora se da serbarea. Și Einar urcă încet treptele pe urma părinților săi, apoi intră.

Tînăra Laura, pentru prima oară azi în rochie strălucitoare de mătase, roși deodată băgînd de seamă, în vestibul, un tînăr bărbat ce sta și o privea. Era fiul primarului care tocmai terminase studiile la Școala forestieră. „Oare el o să stea lîngă mine la masă ?” se întrebă ea cu o tresărire a inimii.

Singura ființă care locuia aici era moașa comunală. Ea avea două odăi într-una din aripile clădirii. Aici, soția pastorului, în capul unei cete de fete, ostenea din greu să pregătească masa. Era în același timp furioasă și disperată : hotelul căilor ferate, care procura mîncarea, uitase să trimeată, împreună cu friptura, și sosul. Și iată, chiar atunci alergă o fată să-i spună că Norby sosea și că oamenii erau pe cale să se așeze la masă.

— Și cine i-a rugat să se așeze la masă ! strigă ea fierbînd. Ce mai comitet ! Ce organizare ! Încă n-am

pomenit așa ceva ! Și se repezi la telefon și sună furioasă hotelul :

— Allô ! Ce se-aude cu sosul, îl trimiteți odată sau ba ?

IX

Cînd Norby păși în sală, primul lucru pe care îl băgă de seamă fu că Herlufsen nu era acolo. Dar autoritățile erau prezente toate și cînd apăru îl întîmpinară salutîndu-l cu toții.

Era o sală mare, aerisită, iar soarele din spatele înaltelor ferestre ce dădeau spre fiord, așternea pe podea trei late dungi de lumină. Invitații, în haine de sărbătoare, se mișcau de colo-colo, trecînd de la întuneric la lumina aurie a asfințitului. De afară, prin murmurul conversațiilor, se auzeau pocnetul bicelor : mereu soseau și plecau alte trăsur.

Printre fermierii care se ațineau prevăzători pe lîngă pereți, tot trăgînd cu ochiul înspre masa mare, împodobită cu flori, se preumbla de colo-colo marcele proprietar al gaterului mecanic, scoțîndu-și înainte burta pe care se legăna lanțul de aur. Rîdea zgomotos și fața lui roșie lucea. Căci auzind că risca să nu capete în seara asta decît lapte și vin de fructe, înainte de-a pleca de acasă avusese grijă să bea cîteva pîhărele.

— Doamnelor și domnilor ! spuse el făcînd un semn cu mîna, mi se pare că nu sînteți încă atît de bine dispuși pe cît s-ar cuveni la o asemenea sărbătorire !

Judecătorul de district, un om mare și greu, cu părul și barba alte ca argintul, îl luă pe Norby de braț și-i arătă pereții. Erau acoperiți cu drapele și cu ghir-

lande de frunze, iar ici și colo, în lipsa unei panoplii decorative, se puteau vedea vechi obiecte de menaj, lucrate artistic, adunate de pe la fermele din comună : hamuri vopsite și meșterite din piele încrustată, șei, polonicuri, căușe de scos apa din luntre și halbe de bere pîntecoase, pictate cu flori de aur. Doamna Thora de Lidarende profitase de ocazie ca să adune aci primele obiecte ale unui muzeu comunal.

— Priviți, spuse judecătorul surîzînd cu bunăvoință, nu-i așa că-i frumos ? Iată natura norvegiană reprezentată prin acest frunziș, libertatea țării noastre simbolizată prin drapele, și vechea noastră cultură națională înfățișată în toate celelalte obiecte ! O unitate plină de armonie !

— Da, foarte drăguț ! încuviință Norby căscînd puțin.

Deodată, Norby se simți tras de pulpanele hainei. Se întoarse. În fața lui stăteau două vechi cunoștințe, fermieri de prin văile de la miază-noapte, care în timpul judecății fuseseră membri în juriul curții cu jurați. Amîndoi îi surîdeau cam stînjeniți.

— Voi aici ? Veniți de atît de departe ? N-aș fi crezut ! spuse Norby strîngîndu-le labele.

Îi povestiră că, pesemne tot din îndemnul lui Wangen, apăruse un nou articol în ziar care acuza jurații de părtinire. Și atît se mîniaseră citindu-l, că scrișniseră din dinți și se așternuseră la drum să vină la serbare și ei.

Acum erau aici ca să-l conducă pe Norby la masă.

La unul din capetele mesei aceleea lungi se afla un jilt înalt pentru oaspetele de onoare. Soția lui și soția judecătorului erau așezate alături de el, de o parte și de alta. Și cînd privirea, coborînd de-a lungul mesei, trecu peste șirurile de invitați — femei frumoase cu corsaje de mătase strălucitoare, bărbați vrednici, sau notabili cu plastioanele lor mari — bătrînul nu

se putu împiedica să nu întoarcă ușor capul înspre soția lui ca să-i șoptească :

— Toate sînt întocmai ca la nunta noastră de argint !

În timp ce se servea supa, Einar se angajă într-o discuție politică cu un membru al Stortingului¹ care stătea vizavi de el. Mai mulți comeseni se amestecară și ei în discuție și Einar se întărită.

Dar deodată i se năluci că un ascultător nevăzut îl palmuiește și o voce lăuntrică îi strigă : „Așa, Einar, așa, fii judecător aspru, jalnic erou ce ești !“

Și deodată își plecă încet capul și tăcu căci se simțea roșind.

Dar micuța Laura, al cărei cavaler devenise într-adevăr tînărul silvicultor — deși el încă nu remarcase noua ei rochie — găsea totuși că întreaga adunare era ciudat învăluită într-o ceață aurie și avea impresia că ceea ce se sărbătorește aici e căsătoria ei.

— Vreți să mă ajutați după masă să fac ceva ? îi șopti el.

— Ce ? întrebă ea foarte interesată, încercînd să ridice o buclă rebelă de pe frunte.

— Asta nu pot să vă spun. Dar așteptați și-o să vedeți !

Cînd sosi în sfîrșit friptura, directorul școlii comunale superioare se ridică și bătu în paharul lui.

Sosise momentul cel mare pentru doamna Thora : inima îi zvîcnea de bucurie și de mîndrie. Căci de mult timp stăruiau tot felul de neînțelegeri între Norby și directorul Heggen ! Și acum, iată că Heggen se afla aici și avea să țină o cuvîntare în cinstea vechiului său potrivnic. Asta era opera ei. Neînțelegeri fuseseră și între director și bătrînul judecător, și doamna Thora avusese de grijă să-i dea lui Heggen,

¹ Adunarea legislativă a Norvegiei.

drept vecină de masă, pe fiica judecătorului — căci în astă seară toți trebuiau să se regăsească și să învețe să se cunoască și să se înțeleagă.

— E frumos, nu-i așa? șoptea ea vecinilor săi de masă, privindu-l pe vorbitor. Soarele era pe cale să apună, ultimele raze scinteiau în numeroasele pahare înșirate de-a lungul mesei și făceau să strălucească lălelele din inima marilor buchete.

Furculițele înțepeniră, și fețele se întoarseră spre talnicul director al școlii comunale superioare. Vocea lui vibra de emoție și niciodată doamna Thora nu-l auzise vorbind atât de frumos ca acum când o făcea pentru vechiul său inamic.

El spuse că această sărbătoare era pentru comună un eveniment. Cu o mână ridicând paharul, cu cealaltă mângâindu-și barba lungă, privea prin ochelari cu privirile pierdute. O rază de soare îi puneă pe fruntea frumoasă o pată de lumină.

Da, sărbătoarea asta era pentru comună un eveniment, pentru că niciodată nu se văzuseră atâți oameni, din clase și de condiții atât de diferite, reuniți într-o aceeași datorie, împinși de aceeași nevoie de-a face binele. Țara noastră continuă încă și azi să fie sfîșiată de lupte intestinale, să fie dezbinată în partide ca odinioară între baglerieni și hirkerblinjei¹. Dar în astă seară, serbarea asta e ca solia unei primăveri. Aidoma legendarului Olaf Stiklestad, directorul își aruncă privirile asupra întregii țări cu munții ei albaștri și cu fiordurile ei de argint, cu fermele, cu câmpiile și cu miile de inimi ce băteau pretutindeni și întrezărea ziua când toți acești oameni se vor ridica împreună ca și cum clopotele unei duminici ideale ar suna un apel

¹ În secolul al XVI-lea în timpul regelui Håkon, Norvegia era împărțită în două partide adverse, hirkerblinjei și baglerieni. Ibsen s-a inspirat din aceste lupte în *Pretendenții la coroană*.

frăţesc la unire în lupta împotriva forţelor răului, pentru ajutorarea tuturor celor nedreptăţiţi.

— Indiferent de religia noastră, oricare ar fi vederile noastre politice, de azi înainte un lucru trebuie să recunoaştem : şi anume, că tot ce-i uman e deasupra oricăror deosebiri de păreri. Şi dacă se întâmplă, cum s-a întâmplat, ca un om ca Norby să fie persecutat şi terfelit, atunci ne ridicăm cu toţii pentru a forma în jurul lui un cerc frăţesc şi pentru a-i spune : „Iată-ne Knut Norby, iată-ne pe noi, fraţii şi surorile tale, sîntem aici să te spălăm de orice murdărie şi de orice injurie. Iată-ne !“

O răsuflare nu se mai auzea în timpul acestei mişcătoare cuvîntări. Apoi izbucni un hohot de plîns unde va către capătul mesei. Era doamna Heggen care plîngea ca întotdeauna cînd vorbea soţul ei.

Încetul cu încetul privirile începură să se întoarcă de la vorbitor în spre celălalt capăt al mesei : doamna Norby avea ochii plini de lacrimi şi surîdea, Norby, însă, cu ochii plecaţi, îşi clătina capul cu modestie ca şi cum ar fi vrut să zică : „Nu, Heggen, asta e mult prea mult pentru mine !“

Cuvîntarea odată sfîrşită, toţi se ridicară să ciocnească în sănătatea oaspetelui de onoare, şi proprietarul gaterelor urlă :

— Hip, hip ! Trăiască Norby ! Şi nevasta ! Hip, hip ! Şi entuziasmul uriaşului ciştigînd toată adunarea şi antrenînd comeseii, uralele nu mai conteneau.

Ingeborg, mişcată, şedea şi privea cu ochii umeziţi. Ea era numai bucurie. Se gîndea la răbdarea cu care tatăl său îndurase toate atacurile, se gîndea la rugăciunile ei, şi, fără să vrea, ochii i se înălţară în tavan : „Îţi mulţumesc, Doamne, că m-ai ascultat.“ Şi i se părea că zăreşte peste capetele părinţilor ei o ceată de îngeri păzitori.

Maică-sa o privi, amîndouă surîdeau cu lacrimi în ochi. Îşi reaminteau noaptea de după manifestatie cînd nu îndrăzniseră să se culce.

I se părea lui Marit Norby că tot răul, toată amărăciunea, se topeau în lacrimi. Şi simţămîntul ăsta era atît de dulce că-i venea să suridă tot atît cît să plîngă.

Dar fu şi mai rău cînd Thora de Lidarendse se ridică — după ce furculiţele îşi regăsiseră rostul un timp — ca să spună un cuvînt şi pentru ea, pentru Marit. Alături de inima ei, bătea acum inima unei femei şi a unei mame. Se pomeni de lupta sa pentru a-şi susţine soţul în nenorocire, în timp ce avea de veghiat un fiu grav bolnav. Iată o adevărată ispravă, unul din acele acte de eroism feminin atît de rar sărbătorit, atît de adesea săvîrşit în taină, pe tăcute.

Niciodată nu se mai pomenise femeie care să vorbească atît de bine. Sta acolo, atît de plăpîndă, atît de tînără în ciuda celor patruzeci şi cinci de ani ai ei, atît de înflăcărată şi de inimoasă !... Şi aproape te minunai cum de se face că toată această tulburare n-o copleşea şi n-o făcea să izbucnească în plîns. Rămînea acolo, zîmbitoare şi cu ochi umezi, cu adevărat frumoasă în rochia ei simplă, neagră, împodobită doar cu un guleraş de dantelă albă. Şi nu era de mirare că e atît de tulburată : tot timpul se gîndea la propriul ei fiu, micul Gunnar, acum bolnav la pat de tuse măgărească.

Se închină în sănătatea doamnei Norby, în mijlocul uralelor asurzitoare ; şi Marit izbucni în plîns de-a binelea. Căci era foarte adevărat, trecuseră prin momente grele.

Auzind vorbindu-se desupra mama sa şi despre boala lui, Einar se simţi mişcat şi el, şi, cu totul tulburat, se ridică şi se duse să ciocnească paharul cu părinţii lui.

Între timp se întunecase atît de tare încît trebuia să aprindă marea lampă ce atîrna deasupra mesei. Şi

cu toate că nu era de băut decît vin de fructe, buna dispoziție sporise. Sub lămpi, cele mai multe fețe luceau roșii, se vorbea mult și se rîdea încă și mai mult.

Cei doi membri ai juriului, rînduiți la celălalt capăt al mesei, se priveau întrebător.

— Oare așa o fi obiceiul, să așezi oaspetele de onoare în scaun aurit ?

— S-așteptăm nițel, să vedem ! spuse celălalt prevăzător.

— Ia zi, cum îi spuneam noi lui Norby cînd umblam împreună la școala agricolă ?

— Tjukken (Grăsanul) ! spuse celălalt, pîndind momentul să ia un os între degete, să-l roadă mai bine.

Primul începu să rîdă în sine. Îl amuza gîndul că fuseseră odată destul de buni camarazi cu Norby pentru ca să-i fi spus Grăsanul.

Dar iată că se făcu tăcere : Norby bătuse în paharul lui. În picioare, nițel roșu la față, se uită mai întîi la Marit, apoi îmbrățișă din priviri întreaga adunare. În sfîrșit, luă cuvîntul cu o voce cam îngroșată :

— Mai întîi trebuie să vă mulțumesc în numele meu și al soției mele. Apoi v-aș ruga să bem în sănătatea cuiva la care nu se poate să nu mă gîndesc în seara asta. Și acesta este președintele juriului !

Iar după ce fură golite paharele, doamna Thora de Lidarendo strigă înflăcărată :

— Trăiască președintele ! Trăiască membrii juriului !

Urarea își cîștigă aprobarea tuturor ; proprietarul gaterelor spori și el înflăcărarea adunării cu hip, hipurile lui. Unul dintre cei doi membri ai juriului se ridică.

— Vino ! spuse el. Acu-i momentul !

— Stai olecă să vedem ! propuse celălalt.

— Nu ! Trebuie să arătăm tuturoră cît ne pasă nouă de acuzațiile de părtinire ale lui Wangen !

Atunci se ridică și celălalt și cei doi se strecurară spre capul mesei pentru a-l ridica pe Norby pe brațe. Mai întii, bătrînul se împotrivi foarte hotărît. Cînd însă unul din jurați îi spuse : „Hai, vino odată Grăsanule !“ amintirea tineretelor îl cutropi și se dădu bătut rîzînd. Adunarea nu-și mai putea reține bucuria. Cînd după ce-l purtară în jurul mesei, îl readuseră la locul lui, doamna Thora se ridică la rîndu-i și spuse către tînăra soție a unui arendaș :

— Atunci s-o purtăm și pe doamna Norby ! Și o ridicară și pe Marit și o plimbară ca și pe soțul ei, spre deplina mulțumire a tuturor.

În timpul ăsta, buna dispoziție a marelui bogătaș începu să se stingă. Cu cît se încălzeau mai mult cei care mînceau și beau vin din fructe șampanizate, cu atît mai mult scădea în el buna dispoziție. Se aplecă și-i șopti judecătorului :

— Credeți că nici la cafea n-o să căpătăm un păhăruț ?

Judecătorul clătină din cap și nenorocitul oftă adînc, stergîndu-și fruntea.

— Ascultă, spuse Norby soției, nu-i ciudat că Herlufsen n-a venit ?

— Șugubățule ! chicoti Marit și nu se putu împiedica să nu rîdă. Și în sinea lui bătrînul chicoti și el.

Luară cuvîntul noi vorbitori, dar cel mai bine fu un tînăr învățător care vorbi despre patrie. Apoi cîntară, în picioare, imnul național, mulți ținînd isonul pe vocea a doua. În sfîrșit, se ridică și pastorul Barring.

Știa că toată lumea aștepta să-l vadă luînd cuvîntul. Și cu toate că înainte de a se hotărî să vină aci, cîntărise lucrările cu multă băgare de seamă, se simțea totuși ciudat de apăsător. Fără îndoială, cînd aflase

că Wangen plăsmuise o scrisoare ca să înșele justiția, înțelesese bine că prima lui impresie fusese îndreptățită și că spovedania lui Lars Kleiven nu fusese decât ideea fixă a unui muribund. Și cu toate astea nu se putea împiedica să nu se gândească într-una la Wangen ; spre surprinderea tuturor începu să vorbească despre el.

El rugă asistența să acorde și nenorocitului vinovat puțină compătimire și milă. Se spusese aici, chiar în această seară și pe bună dreptate, că trebuie să facem zid în jurul celui nevinovat. Fără îndoială, așa și trebuie să facem ! Dar, în același timp, trebuie — chiar dacă numai în sufletul nostru — să facem zid și în jurul vinovatului. El are mai mult nevoie ca oricare de ajutor și de îmbărbătare. Iar soția lui... Dar aici pastorul nu mai putu să continue și se așează. Multora li se umpluseră ochii de lacrimi.

Și care nu le-a fost din nou mirarea când Norby își ciocăni paharul și se ridică.

— Eu propun, spuse el, să deschidem o listă de subscripție pentru doamna Wangen. Mă înscriu și eu pe cât îmi îngăduie slabele mele puteri. Căci trebuie să ne reamintim că atît ea cît și cei trei copii ai ei sînt săraci lipiți pămîntului !

După ce se așează, se făcu tăcere. Mulți dintre cei de față se priviră de parcă și-ar fi spus : „Iată unul care este și va fi întotdeauna cineva !“

X

După desert, veni cafeaua și curînd conversațiile se purtară sub perdeaua norilor de fum.

— Știți, spuse doamna Thora bătrînului judecător, cavalerul ei, știți cu cine aduce Norby ?

Judecătorul, cu țigara de foi în gură, privi și răspunse :

— Nu, ba da, s-ar putea spune...

— Nu vedeți că seamănă cu Garibaldi ?

— Da, da, într-adevăr, spuse judecătorul.

Și de jur împrejurul întregii mese nu se mai vorbea decît de Norby. Părea un lucru de la sine înțeles. Doi arendași povestiră despre ultima trecere a regelui prin comună, cînd Norby, foarte liniștit, îi strînsese mîna și-i urase bun venit. Einar trebui să povestească doamnei judecător despre bunicul lui, și Ingeborg, la rîndu-i fu întrebata despre mama ei. Judecătorul îl lăudă pe Norby ca pe un excelent jucător de boston ; un administrator judiciar reaminti de afacerea unui partaj de bunuri în care Norby, în calitate de arbitru, se arătase foarte îndemînatîc să împace părțile. Doctorul vorbea ceva despre forma pe care o avea capul bătrînului și în special despre înfățișarea caracteristică a frunții, marca rasei. Era o întrecere în omagii în toate aceste mici trăsături ale lui Norby, dibăcite cu simpatie, pe care fiecare le scociora de pe fundul memoriei sale și le scotea acum la lumină. S-ar fi spus că bătrînul, așa cum sta el acolo, pe locul lui de onoare, se ridica din ce în ce mai sus, purtat de tot ce se spusese, se cîntase, se plînsese și se simțise în astă seară aici ; se ridica, în sfîrșit, un nor aurit de simpatie și de admirație.

Numai Einar, desmeticit și posomorît după cuvîntul pastorului, simțea urcînd în el tot felul de întrebări ca și cum, aruncînd o privire dincolo de fumăria ce învăluia masa, ar fi putut vedea cu totul altceva, adevărul rece și neînduplecat.

S-ar fi zis că cele mai frumoase idealuri și simțăminte omenești își dăduseră aici întîlnire pentru a omagia pe tatăl lui. Nici măcar nu mai îndrăznea să se întrebe

dacă tatăl său, același care ședea acolo, era vinovat sau nu. Dar dacă totuși... Ar însemna oare asta că toate aceste idealuri și toate aceste sfinte simțăminte sînt atît de nestatornice încît să slăvească, deopotrivă, crima și minciuna cea mai grosolană ?... E asta cu puțință ? Nu, nu e cu puțință !

Cum ? Vorbele astea încălzite la flacăra inimii, ochii umezi, vocea tremurătoare, nu sînt destulă cheazășie ? E oare cu puțință ? Nu, nu e cu puțință.

Și dacă se întîmplă totuși uneori ca omul să se înșele, buna lui credință poate să-l scuze ? Nu ! Faptele sînt fapte ! Nimic mai rău ca buna credință care răsplătește pe criminal și aruncă în închisoare pe nevinovat. Ea săvîrșește nelegiuirile cu o conștiință cum nu se poate mai liniștită și toți depun armele în fața ei... Oare așa și stau lucrurile ?

Toate aceste puteri ce se numesc Dumnezeu, patrie, dragoste pentru aproape, creștinism, toate se lasă folosite ca niște haine de împrumut, bune să împodobească crima și să slăvească minciuna ? Nu, nu, era cu nepuțință să fie așa !

Iată și de ce este atîta nedreptate în lume : ochii umezi, vorbele pline de căldură, inimile fierbinți, fac întotdeauna zid de apărare în jurul a tot ce este josnic și rău.

Oare așa și stau lucrurile ?

Și el însuși ?... Nu erau tocmai cele mai frumoase simțăminte filiale ce făcuseră din el un... Nu îndrăznești acum să gîndească cuvîntul pînă la capăt.

Nu, nu era cu puțință !... Și-și dori, fără să vrea, ca paharele să fie pline de o băutură tare, ca să-și afle în ea bucuria, așa cum alții și-o află îmbătîndu-se cu propriile lor cuvinte.

Ridică paharul și încercă să-i surîdă lui Ingeborg¹. Și ea ridicîndu-și paharul pentru a-i răspunde, își spune : „Slavă Domnului că Einar și-a revenit din rătăcirea lui !“

În clipa aceea cineva spuse :

— Ia uitați-vă colo, afară ?

Mulți se ridicară de la masă și se duseră la fereastră.

În fața fiordului negru, care oglindea cerul înstelat, urca în văzduh o rachetă luminoasă, în timp ce alta recădea, ca o ploaie de scînteii multicolore.

Se mai ridică una și în clipa în care se aprinse, tînăra Laura putu fi văzută o clipă cu capul gol și în rochia ei de mătase, alături de tînărul silvicultor.

Se auziră multe exclamații și Ingeborg spuse :

— A, va să zică, de-aia o apucase adineaori pe Laura durerea de cap !

O nouă rachetă risipi, pe neașteptate, întunericul din jurul celor doi tineri, tocmai în clipa în care Laura îl apucase pe tînărul bărbat de braț, ca să-l tragă înapoi de teamă ca nu cumva să-l atingă racheta. Era primul ei gest de gingășie. Și din nou se lăsă întunericul asupra-le în timp ce scînteile de foc continuau să plouă deasupra fiordului liniștit și întunecat în apa căruia se oglindeau înainte de a se stinge.

— Priviți acolo ! se auzea pe la ferestre. Și acolo ! Da frumoase mai sînt ! Și albastre, și roșii !

Și în fiecare clipă cîte un fulger îi dezvăluia pe cei doi tineri care în noaptea liniștită trimiteau parcă în cer solii de foc.

¹ În țările scandinave, e obiceiul, la banchete, ca mesenii să toasteze între ei fără să-și părăsească locul sau să se ridice. Se înalță paharul către persoana cu care se toastează, aflată uneori tocmai la celălalt capăt al mesei, amîndoi bînd în același timp și, înainte de a pune paharul gol pe masă, zăbovind o clipă cu el în mîna și înclinîndu-se ușor. Stăpînul casei e îndatorat astfel să închine cu fiecare din oaspeții săi.

Cînd, în sfîrșit, jocul de artificii luă sfîrșit, se stînsă deodată toate lămpile din sală. Se auziră risete și ici colo proteste indignate ale doamnelor: dar iată că se ridică o cortină și în lumina lămpilor de petrol apărură un peisaj norvegian de munte.

— Dumnezeule milostiv ! își spuse Einar. Iarăși *Ervingenul* ăsta văzut și răsvăzut ? !

Și apoi apărură o fată în costum național și începu să vorbească unui bătrîn. Einar o privi buimăcit : era ea. Fata doctorului. Iată pentru ce nu luase parte la banchet. Repetase, se vede, pînă în ultima clipă.

Era atît de nenorocit, de descurajat și de zdruncinat încît surpriza îl tulbură de-a binelea. Inima îi săltă în piept ; își simțea trupul tot inundat de un singe fierbinte. Se afla aici, înaintea lui ! Și ce frumoasă era în costumul ăsta !

Încetul cu încetul, lămpile de petrol deveniră adevărați sori, decorurile caraghioase se transformară în păduri și munți adevărați, iar sănătoasa morală națională începu a lucra asupra-i cu o putere nemai-pomenită.

Cum ieși însă fata din scenă, piesa i se păru lipsită de orice interes și se întoarse spre doamna Thora.

— După aceea se dansează ?

— Bineînțeles, răspunse ea.

Hotărî să-l roage pe doctor să îngăduie fiicei sale să mai rămînă ; și acasă avea s-o conducă el. Poate că în felul ăsta serbarea avea să se dovedească minunată și pentru dînsul.

XI

Prin noaptea liniștită, Knut Norby se întorcea acasă împreună cu Marit și Ingeborg. Ceilalți doi, Einar și Laura, rămăseseră să danseze.

La răsărit, peste crestele munților, se ridicase o lună galbenă ce lumina lanurile unduitoare de grâu și fiordul tăcut.

Zile de-a rîndul ogoarele avuseseră parte de vreme minunată : avea să fie un an binecuvîntat. Și Knut, cu pacea în suflet, încerca nevoia să mulțumească lui Dumnezeu.

Trecură prin fața cimitirului și fără să vrea privi înăuntru. Cine putea ști clipa cînd avea să se culce acolo pentru totdeauna ? Cel mai înțelept este să-ți folosești bine zilele pe care le mai ai. Acolo zăcea Lars Kleiven, cel care rîvnea atît să-și doarmă liniștit somnul în sicriu. Dumnezeu să-l odihnească în pace. Tot acolo, în groapa ei abia săpată, dormea bătrîna văcăriță ; și poate încă visa că mîine în zori să se scoale și să se ducă la grajd.

Peste dealurile împădurite adia un vînt cald, aducînd cu el, de prin poduri și hambare, o mireasmă de fîn. Pînă hăt departe, muntele și fiordul se întindeau tăcuți.

— O, Dumnezeu fie binecuvîntat ! spuse Ingeborg privind spre stele... Și fără să-și vorbească, tustrei împărtășeau același simțămînt.

Cînd, în cele din urmă, intrară în curtea fermei, Knut băgă de samă că uitaseră să coboare drapelul¹. Nu se supără însă cîtuși de puțin : putea foarte bine să-l coboare și el însuși.

Chemă pe careva să ia calul, dar nu veni nimeni.

— S-or fi culcat cu toții ? întrebă Marit mișel cam ursuză.

— Ce să-i faci, spuse Norby, nu poți să le spui nimic. Mîine trebuie să fie în picioare dis-de-dimineață ! Și începuse să-și deshame singur calul.

¹ Drapelul, înălțat cu ocazia unei sărbători, a unei aniversări, a unei vizite care va fi cinstită în chip deosebit, trebuie întotdeauna să fie coborît înainte de apusul soarelui.

Cînd, în sfîrșit, ajunse sus în dormitor, Marit, întinsă în pat, căska. Dar Norby începu să umble de colo-colo prin odaie cu degetele prinse în răscoiala vestei. Era prea bine dispus ca să se culce imediat.

— Asta poate să fie o pildă pentru ceilalți, să-i încurajeze pe oameni să fie îndurători și să rabde ! spuse Marit încet.

— Da ! Dar înainte de orice să fie cinstiți și drepti, spuse Norby, oprindu-se lîngă fereastră, de unde vedea fiordul sclipind în bătaia lunii.

Și puțin după aceea :

— Curios lucru : s-ar zice că am lipsit de la Norby cine știe cît amar de vreme și că abia acum m-am întors.

— Ah, da, Doamne, spuse Marit căscînd. Au fost vremuri grele.

Norby mai privi o dată peste fiordul scăldat în lumina lunii.

— Cu siguranță, n-au fost toate o simplă întîmplare. Un tîlc trebuie să fie și aici. Se prea poate să mă fi purtat uneori prea aspru. Dar acum cred că va fi mai bine pentru toată lumea. În tot cazul, eu îmi voi da toată silința.

Soția nu răspunse. Era probabil prea obosită.

Dar cînd Norby, în sfîrșit, se culcă, își împreună mîinile și spuse cîteva versete din psalmi. I se părea că Dumnezeu se afla pe aici, pe aproape, pe lîngă el. Respectul și simpatia întregii comune îi luminau sufletul și simțea nevoia să mulțumească Domnului pentru toate.

„Un lucru numai n-am să pot înțelege, niciodată, își spuse el după oarecare chibzuială. Cum se face că există oameni ca Wangen care pot să mintă cu atîta neobrăzare înaintea urui tribunal. Numai Dumnezeu să aibă milă de oameni ca ăștia fără pic de conștiință !”

F O A M E A C E A M A R E

Partea întâi

I

Nici o furtună nu bîntuie cu atîta turbare ca cea de la miază-noapte, atunci cînd, în lungile nopți de iarnă, se năpustește vuind printre munți. Fiordul tot e numai un vîrtej înspumat de ninsoare, bărcile de-a lungul malului se dau de-a berbeleaca pînă sub căsuțele cenușii ale pescarilor, iar vechile și solidele poduri ale șoproanelor, ușoare deodată, zboară deasupra comunei ca niște păsări. „Sfinte Doamne ! Ce timp !“ spun fetele care trebuie să iasă, să meargă la grajd și să mulgă vacile : ele se aruncă la pămînt și străbat curtea în patru labe, ținînd un felinar care se stinge și un șistar care le scapă și se rostogolește. „Dumnezeu să ne păzească“, spun bătrînele de la gura sobei, și gîndurile li se duc departe, spre miazănoapte, către pescarii din Lofoten care în noaptea asta se află poate afară, în larg.

Dar în zilele liniștite de aprilie, pe dinaintea golfulețelor și promontoriilor, fiordul lucește blind și neted. Refluxul scoate la iveală o întregă împărăție de insule ciudate, de dune de nisip și de stînci îmbrăcate cu iarbă de mare. Ștregarii se bălăcesc pretutindeni prin băltoacele lucii, din care cambule mari cîț un ban de cinci ore țîșnesc împrăștiindu-se pe plajă. În văzduh urcă un miros de mare sărată și de prundiș

umed și cald, pescărușul care se leagănă pe o stincă își ridică ciocul roșu în aer și șuieră în soare : clip, clap — e primăvară.

Într-o astfel de zi, doi băieți de treisprezece sau paisprezece ani, ieșeau dintr-una din casele de pescar și o luau grăbiți la vale, spre prundiș. Niciodată nu par băieții mai grăbiți ca atunci cînd fac ceva neîngăduit. Și oare ce mai puneau ei la cale pe ziua de azi ? Blondul și palidul Per Trøen se muncea să împingă o roabă, iar celălalt, Martin Bruvold, un ștregar brunet și pistruiat, purta pe brațe o găleată. Își vorbeau tainic, în șoaptă și scrutau încordați întinsul mării.

Bineînțeles, căpetenia era Per Trøen. Tot el fusese învinuit acu un an și de incendiul pădurii. Acum băgase în cap cîtorva băieți că ei pot tot așa de bine ca și pescarii mai vîrstnici să așeze priponul de apă adîncă. Oare nu umblaseră ei toată iarna, nu căraseră ei lemne și turbă și nu făcuseră ei treaba celor mari ? Pentru ce atunci să rămîna pe țarm, să se chinuie cu undița pentru peștișori, și să vină acasă doar cu cambule, babuște și morunași ? N-avea nici un rost. Ce-i drept, era oprit să te atingi de pripoanele de fund — dar cei mari erau încă în Lofoten. Așa că, în ajun, se furișaseră în hangarul cu bărci, pregătiseră nadele, apoi ieșiră în larg, pe fiordul lat de mai multe mile și le întinseseră.

Se prea putea ca priponul de apă adîncă să aducă la suprafață pești atît de mari și de primejdioși cum nu se mai pomenise niciodată. Dar ieri pătiseră altceva... nu avuseseră destulă funie cu plută ca să-i afunde capătul pînă unde voiau. Și pentru atîta lucru să renunțe ? Atunci tot Per a avut ideea să lege zdra-văun unul din capete de un mic pin așezat la extremitatea unui promontoriu și de acolo să așeze priponul pînă-n largul fiordului. Celălalt capăt, legat de o piatră, fu aruncat peste bord și dispăru în adîncul

verde, întovărășit de un „ptiu, peștilor !“ Treaba era gata ! Dar în vecinătatea pinului, aflat într-un loc răpos, cîteva cîrlige pluteau pe mare și în ele se puteau agăța rațe sălbatice sau pinguini și dacă aveau să treacă pe acolo oameni, trăgînd la vîsle pe întuneric, puteau să se prindă și ei și atunci... ei, atunci, ștregarii n-ar fi pescuit nimic alta decît oameni vii. Ce să te mai miri că-și vorbeau pe șoptite și că alergau de le sfîrșiau picioarele ?

— Iată-l pe Peter Rönningen ! spuse Martin. Era cel de al treilea tovarăș al lor, un lungan cît o prăjină, cu gene albe și cu chip de prostănac. Era bîlbîit și de două ori îl respinsese pastorul la examenul de confirmare. Și la ce bun oare să mai buchisească atîta, de îndată ce nimeni nu-l aștepta să termine ce avea de spus ? „Chii, hi, hi !“ făcea el cînd rîdea.

Împinseră barca prin prundiș, pînă în apă și îndată o încălecară o samă de pantaloni cîrpiți în fund.

— Hei ! Luați-mă și pe mine ! strigă o voce de pe mal.

— Asta-i Klaus ! spuse Martin Bruvold. Îl luăm ?

— Nu ! fu de părere Peter.

— Ba da ! hotărî Per.

Klaus Broch, fiul medicului de plasă era un băietandru cu ochi albaștri, în pantaloni scurți și cu guler de marinar. Acum fugise desigur din nou de sub paza preceptorului său și-l așteptau cîteva palme atunci cînd taică-su avea să se întoarcă acasă.

— Hai, grăbește-te ! spuse Per care ținea o vîslă.

Cu patru rame, dungată în alb, barca înainta cu lovituri neregulate de vîslă. Martin Bruvold vîslea la proră cu privirea spre palidul Per care sta la pupă ca un căpitan, și căruia îi sticleau ochii în cap, tot vișînd alte pozne. Bietul Martin se temea și nu înțelegea cum de era în stare Per, care odată și odată avea să devină preot, să nascocască asemenea lucruri.

Nu însemna asta să păcătuiești împotriva lui Dumnezeu ?

Per era băiat de la oraș și fusese dat în gazdă la un pescar. Mama lui fusese, nici vorbă, o femeie ușuratică, dar murise, și tatăl zice-se era un om de vază ; în tot cazul, de Crăciun îi trimitea lui Per zece coroane așa că el avea întotdeauna un ban în buzunar. Nici nu-i de mirare că tovarășii lui de joacă îl respectau și-l socoteau întotdeauna căpetenia lor.

Barca despica apa fiordului de-a lungul stîncilor cenușii, băieții vedeau malul și colibe pescarilor îndepărtîndu-se în zarea albastrie. Mai departe, pe colinele împădurite, strălucea o fermă spoită în roșu pe o temelie de zid alb.

Dar iată promontoriul și pinul. Per se cățără și desfăcu capătul priponului, iar ceilalți, aplecați peste barcă, priveau frînghia dispărînd în adîncuri. Ce avea oare să le aducă ziua de azi ?

— Vîsliți ! comandă Per și începu să tragă priponul.

Acum barca luneca drept de-a curmezișul fiordului, funia cu nadele distanțate era trasă și încolăcită cu grijă pe fundul unei lăzi goale. Lui Per îi bătea inima. Și iată prima smucitură... un pește sclipi în apă. Ptiu ! Nu era decît un morunaș mare pe care îl aruncă nepăsător în barcă, peste bord. Mai apoi fu un alt pește, dar cel puțin ăsta era unul de apă adîncă. Pe urmă, iar și iar, tot aceiași peștișori, dar în orice caz destul de-ale gurii ca să îmblinzească muierile și să le închidă gura cînd s-or întoarce bărbații de la pescuit. Și deodată, o smucitură puternică, dar puternică de tot !... Ce-o mai fi și asta ? Aha, se zărea o umbră cenușie.

— Cangea ! strigă Per. Și Peter Rönningen i-o aruncă.

— Ce-i ăsta ? strigară ceilalți trei.

— Nu răsturnați barca ! E un lup de mare. O lovitură de cange și dihania cenușie răsturnată în barcă se zvîrcolește și mușcă de scînduri și ispoale, de se aud numai trosnete.

— Păzea ! țipă Klaus Broch, căruia îi era întotdeauna frică pe mare.

Per continua să tragă. Se apropiau de mijlocul fiordului, iar firul misterios al priponului urca din adîncuri pe care nici un pescar nu le măsurase vreodată. Per începu să se neliniștească. Ceilalți trei erau cu privirile ațintite pe el.

— E grea funia ? întrebă Klaus Broch.

— Tacă-ți fleanca ! îl repezi Martin Bruvold și privi în adîncuri, acolo unde funia priponului dispărea drept în jos. Per trăgea mereu. Ai fi zis că din adîncuri, de-a lungul frînghieii, urca o ciudată neliniște, ce sfîrșea prin a-l cuprinde și pe el. Ce putea să se fi întîmplat ? Priponul nu era cine știe ce greu. Nici smuciturile nu erau ca acelea ale peștilor obișnuiți ; parcă ar fi fost acolo o mîină puternică care voia să-l tragă încetișor peste bord, să-l tîrască în adîncuri. În sfîrșit, o smucitură puternică era cît pe ce să-l azvîrle peste bord.

— Ia seama !... Ce-o mai fi și asta ? urlară trei guri.

— Stați jos ! comandă el. Și ca niște pescari obișnuiți să asculte, se așezară din nou.

Per trăgea priponul cu o mîină, de i se învinețise, iar cu cealaltă se ținea tare de barcă.

— Încă o cange ! ceru el gîfîind.

— Iacă încă una ! Peter Rönningen îi aruncă un ciomag cu un cîrlig mare de fier în vîrf.

— Ia-l, Martin și ține-te gata !

— Dar ce-o fi ?

— Nu știu ce-i ! Dar e ceva mare.

— Taie funia și hai să ne întoarcem ! se tîngui băiatul doctorului. Curios lucru cît de fricos era pe mare,

el care pe uscat era în stare să burdușeașcă ditamai găliganii.

Cît pe ce să fie iarăși zvîrlit peste bord, Per se gîndi la incendiul pădurii din anul trecut. Asta mai lipsea, să fie pricina unei alte nenorociri ! Dacă dihania asta răstoarnă barca — pînă la țarm era departe, foarte departe. Ce mai tărăboi de se înecau cu toții ! Și iar aveau să spună că fusese vina lui. Fără să vrea puse mîna pe cuțit să taie frînghia priponului. Dar se răzgîndi. Și trase mai departe.

Și iată că din ape apare o umbră mare. Dihania dă tîrcoale, bule de aer urcă și îmbăloșează apa. Și ia-n te uită... un șir de dinți mari, albi ca zăpada. Aha, Per știe acum ce este. E rechinul cel lacom al mărilor nordice. El poate foarte bine da gata cîtiva ștregari.

— Ia seama Martin, pregătește cangea.

Acum dihania se învîrtește la suprafață și marea fierbe. Apa biciuită spumegă, un cap mare, ascuțit, apare răsucindu-se în cîrligul priponului...

— Hai ! strigă Per. Și două cangi lovesc deodată peste bord, barca se apleacă și ia la apă cu ghiotura, iar Klaus Broch aruncă vîslele și sare la proră, țipînd :

— Doamne !

În aceeași clipă o namilă grea, mare cît un stat de om, se rostogoli în barcă, și doi dintre băieți fură cît pe ce să cadă peste bord. Și abia acu începu tîmbălăul. Băieții scăpară cîngile și săriră, care cum putu, la cîte un capăt al bărcii, ca să se ferească din calea dihaniei. Neagră, cu botul ascuțit, cu ochii roșii, numai flăcări, se zbătea la mijloc nebunește. Lovea cu coada făcînd să zboare peste bord ispoale și vîsle și-și înfigea dinții lungi în scînduri și în bănci. Sărea și recădea, se răsucea turbat, răsufla șuierînd și făcea bale ! Ochii roșii se holbau către tinerii pescari ca și cum ar fi vrut să le spună : „Hai, hai, veniți mai aproape !“

Lui Martin Bruvold îi fu frică să nu sfărîme barca și scoțîndu-și cuțitul făcu un pas înainte... Cuțitul fulgeră și lama strălucitoare se înfundă printre aripioarele dorsale de unde țîșni un jet de sînge.

— Păzea ! țipară ceilalți. Dar Martin se și dase înapoi, coada cea neagră nu-l mai putea ajunge. Și cu cuțitul în spinare, începu din nou dansul morții ; mai avea încă dihania un cîrlig înfipt între ochi și un altul într-o coastă ; bucăți întregi de lemn zburau pretutindeni din zvîrcoleala asta. Barca, zdruncinată rău, trosnea.

— O să ne facă barca țandări ! strigă Per. Și atunci ne ducem la fund !

De data asta fu cuțitul lui care scînteie și făcu să țîșnească sîngele din spinarea dihaniei, dar Per își pierdu echilibrul... și cele două trupuri se rostogoliră împreună pe fundul bărcii.

— O, Doamne ! gemu fiul doctorului cramponîndu-se de etravă. Îl omoară ! Îl omoară !

Per reuși să se prindă de marginea bărcii și să se ridice în genunchi. Dar în aceeași clipă monstrul îi prinse brațul în cleștele fălcilor, gata să i-l taie.

Fața lui Per se strîmbă de durere, dar Peter Rönningen lăsa vîslele și în minuta următoare își înfipse cuțitul între ochii monstrului. Cuțitul pătrunse adînc în creier și îndată strînsoarea din jurul brațului lui Per slăbi.

— La d... d... dracu ! se bîlbîi Peter tîrîndu-se să revină la vîslele lui. Puțin după aceea se eliberă și Per și stînd în genunchi la prora bărcii își cerceta mînele zdrențuite ale scurtei și mîna i se umplu de sînge.

Cînd, în sfîrșit, se apucară să vîslească spre casă în bărcuța asta îngreuiată de dihania enormă, se opriră deodată.

— Unde-i Klaus ? întrebă Per. Căci băiatul doctorului nu mai era acolo, cramponat de etravă.

— A leșinat.

Vlăjganul ăsta de cincisprezece ani, căre se lăuda că umblă cu fetele, care învăța limba germană și trebuia să devină un domn, ca și tatăl lui, zăcea leșinat în partea dinainte a bărcii.

Mai întâi se speriară, dar Per care își spăla brațul însîngerat, luă un căuș, îl umplu cu apă din mare și i-o aruncă în obraz. Băiatul se ridică pe loc, căută să se apuce de marginea bărcii și strigă :

— Taię și să ne întoarcem !

Îi primiră cuvintele cu un hohot de rîs. Trebui ră să lase vîslele ca să se țină de burtă.

Dar înainte de a se despărți colo, pe coastă, se legară să nu pomenească nimănui de leșinul băiatului. De isprava celor patru băieți se vorbi însă atîtea săptămîni în șir, încît, oricum, puteau totuși trage nădejde să scape de bătaie la primăvară, cînd bărbații aveau să se întoarcă acasă.

II

Pînă a sosi la bătrîni din Trøen, Per, pe atunci încă foarte mic, mai avusese și alți părinți adoptivi, cu toate că nu-și mai amintea de nici unul. Acum era un drac împielit, dar fusese o vreme, și nu era mult de atunci, cînd era trist și singuratic. De ce oare, cînd venea vorba de adevărata lui mamă, oamenii spuneau într-una „bietul de el“, de ce ? Pînă și Peter Rønningen, bilbiitul, îi zicea „ba — ba — bastardule“ atunci cînd era furios. Altminteri, Per spunea „mamă“ bătrînei femei de la Trøen, ciupită de vîrsat și „tată“ bătrînului crăcănat pe care îl ajuta, după cum era cazul, în fierărie sau pe mare.

Creștea într-un loc în care surîsul era un păcat, unde mințile erau întunecate, încețoșate de sărăcie, de spaima iadului și de cântecul psalmilor.

Într-o zi, întorcându-se de la turbărie, îi află pe toți ai casei adunați în jurul mesei, stînd și plîngînd.

Per își șterse sudoarea de pe frunte și întrebă :

— Ce s-a întîmplat ?

Feciorul cel mai mare, băgă în gură o lingură de coleașă, își șterse ochii, înghiți și spuse :

— Bietul Per !

— Da, sărăcuțul ~~de~~ tine, suspină bătrînul, vîrîndu-și lingura de corn într-o crăpătură a peretelui de birne unde o punea de obicei.

— Acum nu mai ai nici tată, nici mamă, gemu fata cea mai mare, cu privirea pierdută pe fereastră...

— Adică mama mea a...

— Ei, da, suspină mama cea bătrînă... O fi acum în fața lui Dumnezeu.

Toată ziua aceea Per încercă să plîngă și el. Mai rău era că toți ai casei păreau să fie cît se poate de lămuriti asupra locului unde se afla acum mama lui. Și locul ăsta nu era în împărăția cerului. Dar cum de puteau ei să fie atît de siguri ?

Per n-o văzuse decît o singură dată. Venise atunci într-o vară. Purta o rochie de culoare deschisă și o pălărie mare de pai și lui i se părea că niciodată nu văzuse ceva mai frumos. Ea nu ascundea că mai avea un copil, o fetiță, care se numea Lovise și care se afla undeva, departe, în interiorul țării. Era veselă, povestea istorii nostime și cînta, și ceea ce cînta nu erau psalmi. Bătrînii clătinau din cap, tinerii o priveau cu coada ochiului. Cînd plecă, îl îmbrățișă pe Per, apoi, privindu-l, își șterse nasul de cîteva ori, surîse și roși în umbra pălăriei sale și lui Per i se păru în clipa aceea că e tot ce putea fi mai frumos pe lume.

Și acum... acum ea se afla într-un loc unde necredincioșii suferă chinuri îngrozitoare și niciodată, în vecii vecilor, nu avea să mai poată fi izbăvită. Și cu toate astea, lui Per îi era cu neputință s-o vadă altfel decît în rochie de culoare deschisă și cu pălărie de pai, rîzînd veselă și cîntînd.

Întrebarea ce se punea era cine avea să plătească acum pentru Per ? Pe actul de naștere era desigur scris că avea și un tată pe care îl chema Holm, și care era din Kristiania, dar din cîte înțeleseseră ei din spusesele mamei, omul ăsta dispăruse de mult. Ce avea să se aleagă acum de Per ?

Niciodată pînă atunci încă nu-și dăduse bine seama că era un străin în casă și că spunînd bătrînilor tată și mamă, asta nu însemna nimic.

Seara, culcat în pod, îi auzea vorbind despre el în odaie. Bătrîna plîngea și spunea nu... ceilalți spuneau că timpurile sînt grele. Per crescuse mare, putea lesne intra ca cioban la vreun fermier.

Per își trăgea pătura peste cap. Și dacă vreunul din cei mari ar fi urcat la el în timpul nopții, ar fi putut auzi un copil care plîngea și suspina în somn. În timpul zilei, la masă, se făcea cît putea mai mic și mîncea cît putea mai puțin, și în fiecare dimineață aștepta speriat ca nu cumva tocmai ziua aceea să fie ziua în care să trebuiască să-și ia rămas bun de la bătrîni și să se ducă prin străini.

Dar iată că în coliba de lîngă fiord se întîmplă ceva neașteptat.

Sosi o scrisoare cu șumedenii de peceti de ceară și cu un scris atît de grozav că mai să nu-l mai poți desluși. Se grămădiră în jurul fiului care o deschise. Din scrisoare căzură cinci hîrtii de cîte zece coroane.

— Sfinte Dumnezeule ! spuseră ei.

— Or fi pentru noi ? se întrebă ei uimiți,

Acum era vorba de descifrat scrisoarea. Cu toate că nu sta scris limpede, trebuia să fie de la tatăl lui Per.

„Fiți bun cu băiatul, zicea, și de două ori pe an voi trimite cincizeci de coroane. Și aveți grijă să fie hrănit cumsecade și să-i fie picioarele uscate și calde. Cu stimă, căpitan Holm.”

— Păi... păi tat-tu e căpitan, măi băietе, bolborosi fata cea mai mare, făcînd un pas înapoi să-l privească mai bine.

— Și căpătăm acuma de două ori mai mult ca mai înainte, spuse fiul privind, cu banii în mînă, în tavan ca și cum ar fi vrut să i-o spună lui Dumnezeu.

Bătrîna, însă, își încrucișă miinile. Se gîndea la cu totul altceva : că nu avea să-l mai piardă pe Per.

Da, desigur, avea să fie bine hrănit. Chiar în ziua aceea, cu toate că nu era decît o zi ca oricare alta, îi puseră sirop peste fiertura de fulgi de ovăz ; fiul îi dăruî o pereche de ciorapi și stăruî să și-i pună numai decît, iar seara, fata cea mare veni să-l acopere cu o blană care nu era chiar atît de roasă ca cea veche. Sfinte Dumnezeule... doar era fiu de căpitan !

Și așa începu pentru Per o epocă nouă. Oamenii îl vedeau acum cu alți ochi. Nu-i mai spuneau „sărmanul“. Și copiii nu-i mai dădură porecle.

— Ai să vezi tu, îi spuseră cei mari, ce de bani va mai cheltui taică-tu ca să facă om din tine, preot sau chiar episcop.

De Crăciun primi bani de buzunar o hîrtie de zece coroane și Per îi schimbă în atîția bani de argint că de atîta bogăție punga mai să plesnească. Nici nu-i de mirare că începu acum să-și ia nasul la purtare, să devină un fel de prinț și de căpetenie printre camarazi. Chiar Klaus Broch, băiatul doctorului, veni să lege prietenie cu el și să-l învețe să joace cărți.

— Doar n-ai să te faci preot, spuse el.

Nu se putea spune că Per se socotea prea nobil că să-l ajute pe bătrîn la forjă sau să-l întovărășească pe mare. Nu... dar cînd țîșneau scînteii din fierul înroșit i se părea că vede snopi de lumină luminîndu-i viitorul. Da, desigur, preot are să se facă. Se prea poate acum să fie un păcătos și un neastîmpărat și i se întîmplă să înjure și să blesteme de mama focului, dar asta numai ca să arate băieților că pămîntul nu se deschide totuși să-l înghită — dar el tot preot vroia să se facă. Și nu un predicator care colindă de colo-colo, cu burtă mare și cu ochelari, nu, ci un fel de fiu al cerului cu sutană albă și cu fața ca un soare. Și cine știe dacă nu va ajunge într-o zi să coboare pînă la locul de chin al mamei sale și s-o scoată de acolo și s-o izbăvească. Și atunci, ajuns un episcop încărunit, avea să stea în serile de toamnă în ferma lui și va întinde un deget, și stelele or să cînte în cor.

Pang, pang, răspundea nicovala.

În serile liniștite de vară, o ceată de ștregari tropăie pe stîncile golașe ca să ajungă pe coamele împădurite și să aducă vacile acasă, la muls. Și cu cît urcă mai sus, cu atît văd mai departe, pe mare. După cîteva ceasuri, către asfințit, sosește o cireadă mare de vaci cu pîntece roșcovane. Vin de pe costișe îndepărtate, în sunet de tălăngi. Băieții hăulesc : „Ohoo !”, învîrtesc ciomegele de sorb ferecate, și scuipă roșu, căci mestecă coajă de anin în chip de tutun. Și jos de tot, sub ei, zăresc dunga cenușie a înserării de-a lungul fiordului gălbui, întins liniștit, oglindind norii trandafirii, velele albe și munții stîncoși de un albastru pîcios. Departe, departe, deasupra ultimului promontoriu, scliepa steaua singuratică a unui far deasupra mării cenușii.

Într-o astfel de seară, Per tocmai se întorcea acasă, coborînd de pe colnice, cînd o brișcă, în care se afla un domn de vază, coti de pe drumul cel mare, luînd-o

în jos, spre Trøen. Deodată, calul refuză să treacă po-
dețul, și cum călătorul strîngea hățurile și învîrtea bi-
ciul, calul se ridică țeapăn pe picioarele dindărăt, se
aruncă în lături și așa, înhămat la trăsura cu roți înalte,
începu să joace și să se rotească.

— Va să zică trebuie să merg restul drumului pe jos,
strigă furios domnul, aruncînd hățurile surugiului și
sărind din trăsura. În aceeași clipă apărură și Per.

— Ascultă, băiete... poți să-mi iei tu valiza asta ?
Dar iată că deodată domnul deveni atent și făcu un
pas îndărăt, privindu-l cu ochi mari : Ia stai, nu
cumva... tu ești Per !

— Da ! spuse Per, scoțîndu-și căciulița cu totul
uluit.

— Ei, asta-i bună ! Mă numesc Holm. Ia, ia, te
uită...

Surugiul întoarse și plecă, iar domnul de la oraș și
palidul băiețel de la țară, cu pantalonii peticiți, ră-
măseră locului, privindu-se.

Era un bărbat la cincizeci de ani care, în ciuda băr-
biței scurte și a părului cam încărunțit, se ținea drept
și era vioi. Ochii erau veseli sub borul tare al melonu-
lui negru, lungă manta de voiaj era descheiată, lăsînd
să se vadă un lanț de aur pe jiletcă, mănușile și um-
brala într-o mînă, valiza în cealaltă, ghetele lustruite...
Ce mai ! Un adevărat domn ! Și asta era tatăl lui.

— Va să zică, băiete, așa arăți. Te credeam mai
mare. Ai șaisprezece ani. Ai avut destulă mîncare ?

— Da, da, spuse Per cu convingere.

Și coborîră împreună spre căsuța cenușie de lîngă
fiord.

Deodată domnul se opri clipind.

— Și toți anii ăștia, aici i-ai trăit ?

— Da.

— În căsuța aia de colo ?

— Da. Acela-i locul ce-i zice Trøen.

— Mi se pare că unul dintre pereți a făcut burtă, așa că în curînd o să se prăbușească toată zidăria.

Per încercă să surîdă, dar simțea că-l podidește plînsul. Îl mîhnea să audă oameni atît de subțiri vorbind în felul ăsta de căsuța tatei și a mamei.

Apariția străinului, pe ușă, făcu senzație. Bătrîna frămînta aluatul, cu poalele albe de făină ; moșneagul, cu ochelarii pe nas, își cîrpea o gheată ; fetele săriră de la roata de tors.

— Da, cu sînt Holm, spuse domnul pășind înăuntru și surîse.

— Sfinte Dumnezeule ! E căpitanul în persoană ! strigă bătrîna ștergîndu-și mîinile de fustă.

Nu era omul să umble cu mofturi ! Merse să se așeze drept în capul mesei, la loc de cinste, începu să bată darabana cu degetele, și să sporovăiască ca la el acasă. Una dintre fete, care slujise în oraș, la un consul, aducîndu-i un castronaș de lapte, îi făcu o reverență și-i spuse „domnule căpitan“ — așa cum se obișnuiește la oraș.

— Mulțumesc, mulțumesc, fetițo, zise el. Cum te cheamă ? Ei, n-ai de ce să roșești. Nikoline... perfect... și tu ? Lusiana... minunat ! Privi ceașca, cu marginea ei roșie, o goli aproape toată, își șterse barba și răsufli. Ah... grozav de bun a fost. Și acum, iată-mă aici ! Și privi de jur împrejur prin casă și pe fiecare în parte, bătu darabana, surîse și spuse : Ia te uită !... Într-adevăr ! Și părea să-i placă lumea întreagă. Ascultă, Nikoline, spuse el, tu care te pricepi la titluri... Nu mai sînt căpitan, m-au înălțat în grad și acum sînt locotenent-colonel, iar soția mea tocmai a moștenit de la părinții ei o casă în orașul din apropiere, așa că mai mult ca sigur c-o să stăm aici. Și de acum înainte, fiți atît de buni și trimiteți-mi scrisorile la un prieten. Dar despre asta, mai vorbim noi. Și care va să zică, așa...

Și nu înceta să bată darabana și să surîdă. Per ședea în picioare, și băga de seamă că nasturii de pe plas-tronul cămășii și de la manșete erau de aur.

Apoi din buzunarul locotenent-colonelului ieși la iveală un pachetel.

— Ia te uită, Per !

Era, nici mai mult nici mai puțin, un ceas de argint. Ce păcat că nu putea s-o șteargă și să-l arate băieților.

— Vezi ce înseamnă un tată ? spuse bătrîna, gata să plîngă împreunîndu-și mîinile.

— Ei, tată ! spuse vizitatorul punîndu-i mîna pe umăr. Cine poate să fie sigur în treburi de astea, ha, ha, ha !

— Ha, ha, ha, rîse și bătrînul, care mai sta încă cu sula de cizmărie în mînă. Glumă ca asta mai înțelegea și el.

Apoi străinul ieși și hoinări cu mîinile la spate sub pulpanele hainei, privi cerul și fiordul și tot timpul nu spunea decît : „Ia te uită !“. Per îl urma peste tot și-l sorbea din ochi. Hotărîră apoi ca peste noapte să-l culce la vecin, care avea o odaie goală și un pat cu cearșafuri, iar Per îl conduse purtîndu-i valiza. Era chiar la părinții lui Martin Bruvold ; oamenii din vecinătate se ațineau pe la garduri și priveau curioși, Martin însuși sta în fața casei.

— Țsta este camaradul tău, Per ? Ei bine, iată aici ceva cu care să-ți cumperi o fermă mare. Și Martin căpătă o hîrtie de cinci coroane, de rămase stană de piatră. Apoi, răsuci hîrtia între degete. Ei da, Per avea un tată !

Lui Per îi fu dat să vadă cum se dezbracă un domn.

„D-astea o să am și eu“, își spuse el, cînd văzu ivindu-se din valiză atîtea obiecte neobișnuite. Iată o perie de argint cu care tatăl său își perie părul și barba, în timp ce fredonează și umblă în izmene prin odaie ; iată

și o cămașă anume pentru noapte, cu cerculețe roșii în jurul gâtului. Da, da, Per aprobă din cap. Apoi, când străinul se băgă în pat, apărură o sticlă cu un dop de argint care se putea desuruba și sluji drept păhărel. O dușcă în chip de noapte bună și o pipă lungă cu șnur și mărgel. Pipa, odată aprinsă, dumnealui pufăi, se întinse în pat și-i surîse lui Per.

— Ascultă, băiețăș, înveți bine la școală ?

— Profesorul zice că da, spuse Per, cu mâinile la spate și cu un picior înainte.

— Cît fac doisprezece ori doisprezece ?

Hait ! Per nu învățase tabla înmulțirii.

— Faceți gimnastică la școală ?

— Gim... asta ce-o mai fi ?

— Să sari capra, să te cateri pe prăjină, să faci exerciții în grup, ei, știi ?

— N-o fi cumva un păcat ?

— Ha, ha, ha ! Păcat... păcat ai spus ? Va să zică așa stau lucrurile pe aici. Va să zică așa ! Ia mai dă-mi, băiețăș, chibriturile de colo !

Și se apucă să fumeze iar.

— Ascultă, știi că ai o surioară ?

— Da.

— De fapt, o soră vitregă. Eu nu știam. Și cred că nu e rău să știi că din prima zi am plătit pentru tine aceeași sumă ca acum. Dar trimiteam banii prin mama ta, și ea... hm... biata de ea, avea de plătit pentru încă unul... unul care nu avea tată. Așa că împărțea banii veniți de la mine ca să ajungă la amândoi. Ha, ha, ha. Biata fată, ce să-i faci, n-o poți osîndi pentru așa ceva ! Și acum o s-o ajutăm desigur și pe surioara ta vitregă pînă o crește și ea mare... nu ești de aceeași părere ?

Per era foarte mișcat. Bineînțeles că era de aceeași părere.

A doua zi tatăl său plecă. În picioare, în căsuța de la Trøen, cu mantaua pe el și cu melonul pe cap, spuse pe același ton pe care îl ia pîrgarul atunci cînd iese în fața bisericii de aduce cîte ceva la cunoștința tuturor.

— Adevărat e că băiatul va fi confirmat la toamnă?

— Da, bineînțeles, spuse bătrîna mamă. Și într-adevăr așa era hotărît.

— Doresc ca în ziua aceea să fie îmbrăcat ca tinerii din cele mai bune familii din comună... și să facă danie pastorului și dascălului său cincizeci de coroane. Și întinse cîteva hîrtii.

— În afară de asta, continuă el, intenția mea este să-l ajut să-și însușească o profesiune solidă și onorată. Dar ar trebui mai întîi să văd la ce-l trage inima și la ce se pricepe. Va trebui să vină la oraș și să stăm împreună de vorbă. Dar în privința asta veți primi instrucțiuni după ce va fi confirmat. În caz că mi s-ar întîmpla ceva neprevăzut, am pus deoparte pentru el o sumă de bani, pe un livret la o casă de economii. Informații mai amănunțite va primi prin mijlocirea unui prieten. Și cu asta, vă las cu bine și vă mulțumesc.

Și domnul elegant surîse în dreapta și în stînga, strînse toate mîinile, își flutură pălăria și plecă.

Timp de cîteva zile, lui Per, tot cu capul în nori, îi fu foarte greu să coboare iar pe pămînt. Oamenii veneau și-i împuiau urechile cu livretul de economii, spunînd că n-avea poate pe el decît doar vreo cîteva mii de coroane, cu toate că se putea foarte bine să fie și un milion. Și cu toate astea el sta aici, și mîncea heringi la masă, și vorbea pur și simplu ca tot omul. Un milion !

Toamna, tîrziu, sosi și ziua confirmării, cînd vechea biserică dată cu catran și împrejmuată cu arbori înalți, trimise zvon prelung de clopote prin văzduhul albastru. Per găsea că aduce cu o bunică atunci cînd îi auzea chemările prietenoase : veniți, veniți, tineri și

bătrâni din fiord și din văi, din sate și din orașe, de la miez-noapte și de la miez-zi, veniți, veniți, amintiți-vă ce zi e azi, ce zi e azi, veniți, veniți ! Așa a fost biserica și așa au bătut clopotele neam de neam, veac de veac, și acum bate pentru noi. Și aici tineretul se adună, își privește hainele noi, și-și suflă nasul în batiste împăturite cu grijă. Iată-l și pe Peter Rönning care reușise, în sfârșit, să-și treacă anul ăsta examenul, dar care trebuise să împrumute o vestă de la Per fiindcă n-o isprăvise croitorul pe a lui. Își spun unul altuia bună-ziua și încearcă să surîdă ca cei mari. Cutare sau cutare mai au poate câte o mică socoteală de pe timpul când se băteau la școală, dar treacă de la ei, acum le puteau face uitate. Per îl zări pe Johan Koja care îi furase anul trecut un creion, dar acu, după ce dracului, las' să treacă de la el ! Și în timp ce pun piciorul pe prima treaptă a scării de piatră, își mulțumesc pentru petrecerea de anul trecut și urcă spre ușa mare de unde îi întâmpină vuietul orgii și cântecul psalmilor.

Cît de micuță, și de plăcută, și de bună este biserica asta în care tot ce-ți cade sub priviri îți urează bun venit ! Prin carourile vitraliilor colorate, fixate cu plumb, lumina zilei pătrunde atît de blînd că pînă și fețele urîte par frumoase. Orga este lumina însăși, transformată în armonie. Despărțiți de alea centrală, se zăresc azi, de o parte, capetele udate și bine pieptănate ale băieților, iar de cealaltă parte, fetițele, micuțele măicuțe, în rochii de femei în vîrstă, cu *Psalmirea* în mînă, cu batic pe cap și cu fața gravă. Acuma cîntă cu toții. Cei mari s-au tras azi mai către fundul bisericii, dar cîntă și ei, și ridicîndu-și ochii din cărți către cei tineri, se întreabă : „Care le-o fi soarta ?“ Iar cei tineri, tot cîntînd psalmul, își spun : „Da, azi începe ceva nou. A trecut vremea de joacă și de năzbitoii. Acum sîntem oameni mari.“ Și biserica parcă

spune : „De-o să-ți fie vreodată cu adevărat greu, vină de mă găsește“. Priviți numai nițel altarul... Este o întreagă *Biblie* sculptată în lemn, și Moise, cu *Tablele Legii*, arată azi atît de blajin : n-o fi el chiar atît de aspru ! Și Sfîntul Petru, cu cheia ridicată în sus, seamănă cu un unchiaș care a adus de la oraș ceva bun. Apoi sînt îngerii care plutesc de jur împrejurul bisericii, pictați pe pereți și sculptați în lemn ; cu sunetele orgii și cu cîntecul psalmilor, ei fac din bolta bisericii un cer ; lumina, oamenii și cîntecul făuresc o armonie care se înalță în nesfîrșit.

Per își spunea : „Oricît de bogat aș fi, tot preot aș dori să devin. Și poate că toate bogățiile astea mi-ar putea sluji să clădesc o biserică deosebită cum nu s-a mai pomenit încă niciodată. Și prima pereche pe care am s-o căsătoresc acolo, o să fie Martin și Lovisa, soră-mea, bineînțeles, dacă o să vrea s-o ia. În sfîrșit, om trăi și om vedea !“

Cîteva zile mai tîrziu, îi scrisese tatălui său și-l întrebă dacă putea să vină la oraș și să înceapă școala. Trecură multe zile, dar în sfîrșit veni o scrisoare cu un scris necunoscut, pe care cei mari se osteniră s-o deslușească. Dar Sfinte Dumnezeule, iată ce sta scris : „*După cum ai aflat poate din ziare, binefăcătorul dumitale, locotenent-colonelul Holm a murit în urma unui accident de călărie. Te rog să-mi faci o vizită cît mai curînd posibil, căci am diferite chestiuni de pus la punct cu dumneata. Cu toată stima, Grundt, profesor de liceu.*“

Rămaseră muți, privindu-se unul pe altul.

Per plîngea, dar plîngea mai ales pentru că avea să spună adio tuturor acelora din casă, adică și celor două vaci, și vițelului, și pisicii cenușii. Poate că va trebui să plece la Kristiania chiar a doua zi, pentru ca să meargă la școală, și cînd avea să se întoarcă mai tîrziu, fără îndoială că bătrîna mamă n-o să mai fie aici.

Tustrei se simțiră într-adevăr copleșiți cind femeia ciupită de vărsat și bărbatul cu picioarele crăcănate îl conduseră la debarcader. Și odată pe bordul vaporului, rămase să-i privească cum deveneau, pe plajă, din ce în ce mai mici. Casele acestui neînsemnat colț de țară dispărură în spatele promontoriului una după alta; Trøen dispăru de asemenea; și colinele și pădurile unde păzise vitele și tăiașe ramuri de salcie pentru a desface bucăți de scoartă — toate pieriră atât de repede de parcă nici n-ar fi fost și, odată cu toate, pieri și copilăria lui.

III

Seara, văzu resfirîndu-se în întunerie, în toate direcțiile, pînă departe, o mulțime de lumini. Și cu lădița în spinare străbătu străduțele portului pînă la hanul țărănesc pe care îl știa de pe cînd mai fusese în oraș cu pescarii din Lofoten.

A doua zi, îmbrăcat în hainele lui cele bune, de dimie, o luă de-a lungul străzii Fluviului, peste pod și apoi în sus, spre cartierul vilelor și tot întrebînd de drum se opri în fața unei case de lemn vopsită în alb, așezată în mijlocul unei grădini. Aici... aici avea să se hotărască soarta lui. Și după obiceiul oamenilor de la țară, intră pe ușa de dindos, de la bucătărie.

Slujnica, o grăsană în bluză albă de lucru, hodorogea roțițele la mașina de gătit și stăruia aici un miros plăcut de cafea și de tot felul de bucate. Deodată, ușa se deschise și apărură un domn înalt, în halat de casă, cu o față stacojie și ochelari de aur pe un nas lung și roșu. Claia de păr, ca și mîstăcioara de deasupra buzei, erau ușor încărunțite. Se porni să respire pripit, apoi

strănută : Ha... ha... peiu ! Își șterse nasul cu o batistă mare și se jelui :

— Uf... nu mai scap de răceala asta ! Dragă Berta, unde-mi sînt ciorapii ? Or fi uscați, ce zici ?

— Stau atîrnați de cînd am aprins focul, spuse fata, arătînd cu capul.

— Dar acest tînăr domn cine o fi ?

Ochelarii se îndreptară spre Per, care se ridică și se înclină.

— Zice că vrea să vorbească cu domnul director.

— Ai cumva ceva de vînzare, băiete ? Văd că ești de la țară.

— Nu, spuse Per, dar am primit o scrisoare.

Capul cel stacojiu luă deodată o expresie de spaimă. Lungul halat de casă filfii și se trase îndărăt de parcă ar fi căutat ceva de care să se sprijine. Profesorul aruncă o privire slujnicei, apoi ridică un deget și-i făcu semn să se apropie.

— Da, da, foarte bine. Vrei să vii cu mine în casă ?

Curînd se aflară într-o odaie cu pereții plini de cărți și cu o masă la mijloc.

— Stai jos, dragul meu. Profesorul se duse de-și luă o pipă lungă și și-o îndesă cu tutun. Tușea într-una și-i arunca uneori cîte o privire.

— Hm... așadar, iată-te. Tu ești Per... hm... Își aprinse pipa, trase cîteva fumuri și strănută iar... În sfîrșit, se instalează într-un fotoliu lîngă masa de scris și se liniște. Își întinse picioarele lungi și pufăi iar.

— Va să zică așa arăți. Și brusc luă un portret încadrat într-o ramă — în care Per dintr-o privire, îl recunosc pe tatăl său în uniformă — își ridică ochelarii, privi îndelung portretul, își lăsă ochelarii pe nas și-l cercetă pe Per. Trecu o bună bucată de vreme înainte ca să spună :

— Nemaipomenit ! Hm !

Apoi reluă :

— Da, prietene, binefăcătorul tău s-a prăpădit re-pede. Cine ar fi crezut? Azi e înmormîntarea.

„Binefăcătorul, gîndi Per. De ce nu-i spune tată ?”.
Profesorul privi spre fereastră :

— Acum cîtva timp mi-a mărturisit... hm... tot ce a făcut pentru tine... hm ! Și m-a rugat să mă ocup nițel de tine, în caz că i s-ar întîmpla ceva... Mda !... Ochelarii se întoarseră spre Per... Și acu ce ai de gînd ! să trăiești pe propriile tale picioare ?

— Da ! spuse Per frămîntîndu-se.

— Trebuie să te hotărăști ce vrei să faci... hm... Ai vrea să te apuci de ceva ?

— Da, spuse Per, îndreptîndu-se mai bine în scaun.

— Te-ai gîndit poate să te faci pescar ca toți cei de prin ținutul tău ?

→ Nu ! Per își scutură capul disprețuitor. Al de colo voia să-și bată joc de el ?

— Poate te atrage vreun meșteșug ?

— Nu.

— Atunci, desigur, e vorba de America. O să-ți afli lesne tovarăși, căci sînt mulți care pleacă într-a-colo... din păcate...

— Nu, nu m-am gîndit niciodată, spuse Per. Și-și făcu curaj ca să sfîrșească. Mă gîndisem să mă fac preot, spuse el, vorbind ca un orășean.

Profesorul se ridică, ținîndu-și cu o mîină pipa și cu cealaltă ocrotindu-și urechea, să audă mai bine.

— Cum ? Cum ? Ce-ai spus ?

— Preot, repetă Per. Dar instinctiv se refugie în spatele scaunului, căci celălalt părea gata să-i arunce pipa cea lungă în cap.

Dar fața cea roșie se luminează deodată și surîsul dezgoli un număr atît de mare de dinți verzi cum niciodată lui Per nu-i mai fusese dat să vadă. În sfîrșit, tot clătînînd din cap, profesorul spuse :

— Preot. Ia te uită ! Nu-i puțin lucru. _

Străbătu de câteva ori odaia, se opri, își scutură capul iar și spuse, adresându-se pe un ton părintesc unui raft de cărți :

— Hm... Într-adevăr sîntem cam pretențioși !

Apoi se întoarse către Per :

— Ascultă tinere prieten — nu ți se pare că binefăcătorul tău a fost destul de mărinimos cu tine ?

— Ba da, spuse Per, căruia începuse să-i tremure vocea.

— Ca tine sînt mii care, după confirmare, se trezesc azvîrliți în viață, la voia întîmplării, fără nici un ajutor, și fără nici un sprijin de nicăieri !

— Da, spuse Per gata să izbucnească în plîns. Și fără să vrea cîtă să vadă încotro se află ușa.

— Cine ți-a mai băgat în cap asemenea gărgăuni ? Per răspunse fără codeală :

— Întotdeauna m-am gîndit... și tata...

— Cine ? Tata... ? Vrei să zici, binefăcătorul tău ?

— Păi nu era tatăl meu ? lăsă Per să-i scape.

Celălalt se clătină și se prăbuși într-un scaun. Privi tîntă către Per de parcă nu-i venea să-și creadă ochilor. În sfîrșit, găsi destulă putere să-i spună :

— Haide, ascultă, nu crezi că ai putea să te mulțumești — acum și în viitor — să-i spui pur și simplu binefăcătorul tău ? Nu crezi c-o merită ?

— Ba da... murmură Per gata să plîngă.

— Tu... și cei care te-au făcut să crezi balivernele astea... da, zău, vă gîndiți desigur la banii care... hm...

— Păi nu există oare un libret... ?

— Iată-ne și aici ! Adevărat ! Am în păstrare un libret al Casei de economii. Se ridică și după ce căută într-un sertar, scoase un carnet verde, asupra căruia Per își așinti privirea. Aici sînt depuși pentru tine o mie opt sute de coroane.

— Buf ! Lui Per i se păru că podeaua i se deschide sub picioare și că se prăbușește pînă în pivniță. Mili-

onul, episcopul, preotul, Kristiania, vissele toate, praful și pulberea se aleseseră de ele.

— În ziua în care tu, ca meșteșugar, ca țăran, sau ca pescar ai să fii în stare să-ți croiești singur un drum în viață și eu voi crede de cuviință că meriți... în ziua aceea libretul ăsta o să fie la dispoziția ta. M-ai înțeles?

— Da.

— Sînt absolut sigur că ascult de dorința donatorului hotărînd ca pînă atunci libretul să rămînă neatins, în păstrarea mea.

— Da, murmură Per.

— Ce? Plîngi?

— Nu-u! Rămîneți cu bine.

— Nu, dragul meu, nu pleca, așază-te. Mai sînt cîteva lucruri asupra cărora trebuie să ne înțelegem chiar acum. Deci... trebuie să ai încredere în mine, dragul meu... Crezi că e spre binele tău, sau nu crezi?

— Ba cred.

— Atunci sîntem de acord că trebuie să-ți scoți din cap gîndul de a studia?

— Da, suspină el.

— Înțelegi, desigur, că, chiar dacă ai avea aptitudinile necesare... banii ăștia, oricît de generos e darul, nu ți-ar putea ajunge.

— Da... da!

— În schimb, dacă vrei, bucuros ți-aș putea face rost de un loc de ucenic la unul dintre cei mai buni meșteșugari din oraș. Aici ai căpăta întreținere și... mă rog, dacă în primii ani ai avea nevoie de haine, asta s-ar putea aranja. În ce privește bani de buzunar, e mai bine să nu ai cît timp nu-i poți cîștiga tu însuși.

Per suspină, prăbușit și cocoșat. Și cînd profesorul încuie din nou caietul verde în sertar și-și băgă în buzunar legătura de chei zornăitoare, fu ca și cum i-ar fi dat dat cineva cu tifla și ar fi scos limba la el.

— Și apoi mai e ceva. Ce nume ai de gînd să iei, dragul meu ?

— Mă cheamă Peter Holm !... Și băiatul se îndreptă de spate ca atunci cînd episcopul, în turneul lui pastoral, îi pusese mîna pe cap și-l întrebasese cum îl cheamă.

Profesorul își mușcă buzele, își scoase ochelarii, îi șterse, îi puse din nou și suspină cu ochii pe bibliotecă.

— Mda... Vezi tu... Îmi cam închipuiam eu !

Se apropie, puse prietenos mîna pe umărul lui Per și spuse :

— Dragă prietene... nu, așa nu merge.

Per avu un fior : ce prostie mai făcuse ?

— Ascultă, dragul meu... Te-ai gîndit oare că, chiar aici, în oraș, ar mai putea fi și altcineva care să poarte numele de Holm ?

— Da... dar...

— Așteaptă puțin !... Și că ai putea pricinui acestor oameni cea mai adîncă durere și îngrijorare dacă... hm, dacă s-ar afla povestea asta a ta ? Vezi, eu te tratez ca pe un om mare, cu sentimente alese. Și sînt sigur că n-ai vrea să pricinuiști unei văduve și copiilor ei nevinovați o durere așa de mare... să le dai o lovitură atît de grea... Haide, dragul meu, n-ai de ce să plîngi așa. Viața, prietene, nu-i doar o distracție. Cum se numește ferma unde ai crescut ?

— Trøen, suspină el.

— Trøen... e foarte drăguț. Va să zică de acum înainte te vei numi Per Trøen.

— Da-a-a !

— Și dacă te întreabă careva cine era tatăl tău, amintește-ți că ești obligat, pe conștiința și pe cinstea ta, să nu rostești numele binăfăcătorului tău.

— Daa !

— Atunci, după ce ai să iei o hotărîre, să vii la mine. Ai să vezi c-o să fim prieteni buni. Și într-ade-

văr, n-ai nici un chef să pleci în America ? Bun, acum vino cu mine la bucătărie, să-ți facem rost de ceva mâncare.

Puțin după aceea Per se văzu instalat pe un scaun în odaia în care mirosea atât de bine a cafea.

Și profesorul îi spunea servitoarei, pe un ton prietenos :

— Ai grijă, te rog, și dă-i tânărului meu prieten ceva bun de mâncare. Apoi îi făcu un semn de adio, își luă ciorapii de pe frînghia de deasupra plitei și dispăru pe ușă.

IV

Cînd un băiat, în haine albastre de dimie și cu șapcă cocoțată pe un cap blond, hoinărește la întîmplare pe străzi, n-are nimic care să atragă atenția cuiva. El umblă, cascadează gura pe la vitrinele magazinelor, cu mîinile virite în buzunar, fluieră, privește la toate și la nimic. Și totuși... în capul ăsta cu căciuliță poate că tocmai în clipa asta s-a prăbușit o întreagă lume și băiatul fluieră ca să nu plîngă de să se uite oamenii după el. Se ferește din calea unei trăsuri și în același moment se izbește de un domn căruia-i cade țigara ; „țăran afurisit“, spuse domnul și a uitat de el. Ceva mai departe, un ciine se năpustește în stradă, dintr-o curte și e cit pe ce să răstoarne o cucoană grasă, și iată că băiatul cu căciuliță nu se poate stăpîni și rîde cu hohote ținîndu-se de burtă.

Mai încolo, în timpul zilei, Per sta pe parapetul cetăuiei, cu privirea pierdută, sucind un pai între degete și molfăindu-l între dinți. Jos, în fața lui, sub un soare dulce de octombrie, se întindea fiordul și orașul, iar prin ceața ruginie și umedă, se auzea zvonul orașului, freamătul muncii din fabrici și din port. Da,

acolo sta el, și deasupra lui, cu pușca la umăr, sentinela măsură zidul, înainte și înapoi, în pas cadențat.

Dacă te-ai cățărat sus, sus de tot, și cazi jos, oricât de jos, asta n-are nici o importanță cu condiția să nu-ți frîngi gîtul. Și Per descoperi, încetul cu încetul, că sta aici și că încă mai trăia... Nu e bine să-ți fie lumea potrivnică nici chiar atunci cînd ai cui te jelui și de la cine căpăta un sfat și o mîngîiere ; dar dacă în jurul tău sînt numai străini, nu-ți rămîne nimic altceva de făcut decît să stai jos, să molfăi un fir de pai și să chibzuiești nițel de unul singur. Iată un halat care îți oprește libretul ; și zornăie cheile, își scoate limba, te destituie din slujba de episcop și vrea, cu un strănut, să te azvîrle într-un atelier, pentru ca tot restul vieții să fii condamnat să umbli cu fierul de călcat și să ți se spună Trøen croitorul. Dar nu asta vrea și el. Sta aici, chibzuia și se pregătea să facă rost de ceva de care pînă atunci nu avusese nevoie de loc și anume de o voință proprie, cu care să se împotrivească lucrurilor și oamenilor. Ce avea să facă ? Desigur că ar fi avut poftă să plece la Trøen și să stea de vorbă cu tata și cu mama, care i-ar spune „bietul băiat“, l-ar căina, și s-ar ruga pentru el ; dar după două zile s-ar uita la dînsul cum mănîncă și s-ar gîndi că nimeni n-o să le mai plătească și că timpurile sînt grele. Să caute adăpost aici, nu se putea. Atunci încotro să-și întoarcă privirile ? Nu, nu e de loc ușor cînd ești singur pe lume.

În aceeași zi, ceva mai tîrziu, poposi pe un deal, pe lîngă cimitirul catedralei și se așeză acolo, sub arborii îngălbeniți, gîndind : „Tare aș vrea să știu unde va fi înmormîntat tata ? Era altfel de om decît profesorul ăla, nu ținea predici ca cea de pe munte și nu

se tînguia că fiul lui ar putea să-i ia numele. De ce a trebuit el acum să moară și să dispară ?“

Era ciudat să te gîndești că omul ăsta atît de vioace punea atîta grijă ca să-și perie părul și barba cu peria de argint, se afla acum închis într-un sicriu și curînd avea să fie coborît în pămînt.

Începuseră să treacă oameni pe lîngă el și să intre în cimitir. Bărbații aveau haine negre și pe cap jobene lucitoare. Și iată că sosesc ofițeri cu egrete și eșarfe, iată și fanfara brigăzii cu gorniștii ei. Per intră în cimitir ca și ceilalți, dar se țină mai de o parte și-și găsi loc la oarecare distanță, lîngă o piatră funerară mai înaltă. „Te pomenești că-i înmormîntarea tatii“ își spuse el și deveni foarte atent.

Înțelese că intra acum în pas de marș și lua poziție pe două lungi rînduri, de la capela mortuară și pînă la groapă, școala de subofițeri. Curînd se adunară o mulțime de oameni, femei care își acopereau fața cu batista și o doamnă în negru, mai în vîrstă, care intră în capelă sprijinită de un ofițer înalt. „O fi nevasta tatii, își spuse Per, și domnișoarele alea în negru... sînt surorile mele vitrege. Și tînărul locotenent de colo... fratele meu vitreg.“ Cît de ciudat mai era ! Din capelă se auzeau cîntece. Puțin după aceea, șase subofițeri ieșiră purtînd un sicriu încărcat cu flori. „Prezentați arm !“ Și soldații prezentară arma, iar fanfara brigăzii porni să cînte și se puse în mișcare înaintea sicriului, între cele două șiruri de soldați. Apoi se porni mulțimea. Doamna în vîșminte negre plîngea în batistă și abia de putea pași cu toate că se sprijinea de brațul ofițerului ăluia înalt. În fața lor, aproape de sicriu, mergea un domn important, cu ciucuri de aur pe umeri, cu penaj și sabie, purtînd o pernă cu două decorații pe ea. Și alaiul ăsta lung, de tot, înainta foarte încet... Lîngă groapă aștepta preotul cu sapa în mînă.

Tare ar mai fi vrut Per să audă ce putea să spună omul acela despre tatăl său și se strecură ceva mai aproape, cu toate că un anume simțămînt îi spunea că nu trebuie să se apropie prea mult.

În jurul mormîntului se cînta, iar alămurile acompaniau psalmul. Fără să vrea, Per își scoase căciulița. Și nu băgă de seamă că un domn din cortegiu începuse să-l fixeze și că detașîndu-se din mulțime se apropiase de el. Domnul purta ochelari și pălărie înaltă, strălucitoare, dar abia cînd îl auzi strănutînd, băgă de seamă Per că era profesorul... însă cu o față atît de speriată și de mînioasă că sticlele ochelarilor săi scînteiau de-a binelea.

Ajuns lîngă Per, cu mîinile făcute pumn în mînușile lui mari și negre, șopti :

— Ești nebun ? Ce cauți aici ? Vrei să se întîmple o nenorocire ? Șterge-o cît mai repede... pleacă, n-auzi ? Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă pînă nu se bagă de seamă ! Și în timp ce Per o luă la fugă auzi în urma lui : „Dacă mai îndrăznești o dată...” În acest moment, psalmul și alămurile răsunînd mai tare, i se păru că e alungat cu lovituri de picior.

Cînd fu destul de departe, jos în oraș, își reveni și înțelese că niciodată nu va mai putea să se înfățișeze profesorului. Totul era pierdut... făcuse o greșală atît de groaznică încît într-adevăr merita o pedeapsă.

A doua zi, pe cînd cei din Trøen se pregăteau tocmai să stea la masă, fiul, uitîndu-se pe fereastră, zise :

— Ia te uită : Per !

— Sfinte Dumnezeule ! strigă bătrîna văzîndu-l intrînd, nu cumva ești bolnav, Per ?

Ce bine fu, seara, cînd putu să se strecoare iar sub blana veche și binecunoscută ! Și mama bătrîna sta pe marginea patului, mîngîindu-l cu cuvîntul Domnului. El strîngea pumnii și i se părea că Dumnezeu e un pro-

fesor în halat de casă ; și totuși era o mîngîiere s-o ai pe bătrîna asta lîngă tine și s-o auzi vorbindu-ți.

Fură timpuri grele, cînd lumea toată rînjea după el și spunea : „Iaca și preotul !“. La masă încerca să mînce cît mai puțin cu putință ; ca să cîștige un ban și să plătească bătrînei, se angajă să muncească cu ziua prin vecini ; iar cînd veni iarna, făcu și el ce făceau alții, și se tocmi ca pescar pentru Lofoten, cu toate că era încă prea mic și nevîrstnic.

Dar într-o zi, pe lîngă biserică, Klaus Broch veni și trăgîndu-l de o parte, avu cu el o lungă discuție. Mai întîi, el personal se pregătea să plece la oraș și să intre într-o uzină mecanică, apoi la o școală tehnică și să devină inginer. Și în al doilea rînd voia să știe limpede și fără ocol ce se petrecuse la oraș. Căci atunci cînd oamenii se băteau, peste coapse și făceau haz pe seama preoției lui, cum se întîmpla de la o vreme, lui Klaus îi venea să-i ia la bătaie.

Iată-i așadar pe acești doi băiețandri de șaisprezece ani, umblînd și discutînd, și niciodată Per nu avea să uite interesul pe care i-l arăta acum tovarășul ăsta cu care odinioară pescuise rechini.

— Fă ca mine, îi spuse Klaus... Doar ești fierar, măi, vină la fabrică și ia lecții particulare ca să poți intra la școala tehnică. Aici trebuie să urmezi trei ani... iar pentru asta, cele o mie opt sute de coroane îți ajung, apoi, drăguțule, ieși inginer și asta fără să dă-torezi nici măcar un ban.

Per clătină din cap și-i spuse că niciodată nu va mai îndrăzni să se arate în fața profesorului și că niciodată, în vecii vecilor, nu avea să-i ceară libretul de economii. Nu, de acum înainte, se sfîrșise totul, cu desăvîrșire.

— Dar, ce dracu, măi, nu înțelegi că maimuțoiul ăla de profesor nu poate să-ți refuze banii tăi ? Dacă

vrei, merg cu tine... și atunci... ei, arunci ai să vezi tu !
Și Klaus strînse pumnii gata de bătaie.

Dar cînd sosi luna ianuarie, Per se afla totuși în hainele de pînză cerată, în cala de la proră a unui vas de pescuit și naviga prin ger și furtuni de zăpadă, la două sute douăzeci de leghe spre miazănoapte, spre Lofoten, către locurile de pescuit.

În iarna asta el trăi viața obișnuită a pescarilor ; pe țarm, într-o colibă cu cinci oameni atît de îngheșuiți, într-un aer atît de greu, că-l puteai tăia cu cuțitul ; pe mare, navigînd cu pînzele în vînt, stînd cîte-o jumătate de zi nemișcat, înghețînd bocnă... ori vîslind într-una împotriva vîntului pe o mare ale cărei valuri sînt mormane de zăpadă rostogolită... și iarăși vîslind și vîslind mereu pînă ce mîinile îți devin bucați de carne însîngerată. Trecu prin toate acestea și visa cîteodată — atunci cînd izbutea să gîndească — cum că mai-marii lumii îl azvîrliseră cu lovituri de bici în această viață pentru că avusese nerușinarea de a exista. Și cînd, după paisprezece săptămîni, într-o blindă zi de primăvară, vasele din Lofoten reintraseră în fiord, nu-i fu greu lui Per să-și dea seama că nu cîștigase nimic. Se împrumutase și luase pe credit ca să-și facă rost de un angajament și de provizii pentru călătorie și se putea socoti fericit dacă cu partea sa avea să-și poată plăti ceea ce datora.

Spre mijlocul lui mai, la ceasul cînd sirenele fabricilor sună și muncitorii se îngheșuie să iasă din atelierle mecanice, afară, la intrare, se afla un băiat care îl aștepta pe Klaus Broch.

— Ei, nu ! Bună ziua, Per... tu ești ? Te-ai îmbogățit cumva în Lofoten ?

Băieții se priviră. Unul, în straie de muncă, avea fața trasă, celălalt avea pielea bronzată și bătătorită de furtuni.

Directorul fabricii era un unchi al lui Klaus și chiar în aceeași după-amiază își văzu nepotul intrînd în birou cu un nou venit : acesta, spunea Klaus, voia să devină ucenic și cunoștea deja cîte ceva din munca de fierar.

Per fu primit și căpătă cincisprezece ore pe oră, din care să trăiască.

— Cum îți spune ?

— Per... hm... Restul îi rămase în gît.

— Holm, adăugă Klaus.

— Per Holm... foarte bine.

Cînd cei doi flăcăi ieșiră, avură simțămîntul că să-vîrșiseră ceva îndrăzneț ; necazurile, dacă aveau să fie, avea să-i găsească în doi.

V

Pe o ulicioară de pe lîngă strada Mării, locuia Gorseth, căruțașul, cu o femeie numai piele și os, cu doi cai slăbănogi și cu cîteva jalnice sâinii și trăsuri. El însuși era un grăsan desfrînat, cu un nas roșu și cu ochi galbeni, de culoarea berei, care revenea de pe la chefurile lui nocturne, tocmai în zori, cînd nevastă-sa obișnuia să se scoale. Tot restul zilei ea nu înceta să drăcuie asemenea depravare, în timp ce dumnealui, lungit în tihnă, dormea dus și sforăia.

Cînd apăru Per cu lădița în spinare, Gorseth, așezat pe jos, se pregătea să frece două aripi de trăsura pe care le întinsese în curte. Nevastă-sa, cu gura știrbă și cu ochii sfredelitori, sta pe treptele bucătăriei înjurîndu-l și făcîndu-l de două parale : canalie, desfrînat și porc. În patru labe și murdar de unsoare, Gorseth se arăta nepăsător, doar din cînd în cînd ridica capul și mîrîia :

— Tacă-ți fleanca, hoască afurisită !

— Nu aveți cumva vreo cameră de închiriat ? Întrebă Per.

Nasul de culoarea berei se întoarse spre el, omul se ridică, își șterse mâinile de pantaloni și spuse că da. Puțin după aceea traversară curtea, urcară un etaj și intrară într-o odaie care avea două ochiuri de fereastră spre stradă și o jumătate de fereastră spre curte. Se mai afla aici un pat cu un cearșaf pe el, două scaune și în fața jumătății de fereastră, o măsuță. Șase coroane pe lună... atît. Per primi pe loc, plăti chiria de îndată, își pofti omul afară din cameră, așeză lădița jos și privi în jur. Sînt oameni care n-au nici măcar un acoperiș deasupra capului, dar el, Per, își avea acum casa lui. Jos, în curte, nevasta porne din nou să cicălească ; dedesubt, în grajd, caii nechezau ușurel și tropăiau ; dar Per nu cunoscuse răsfățul, locuise în bordei de pescar și colibe de țaran. Pentru prima dată își avea propria lui locuință și era domn și stăpîn în casa lui.

Ieși să-și cumpere cîte ceva de-ale mîncării și-și umplu lădița cu merinde de felul acelor de la țară, iar către ora prînzului, așezat pe capacul lădiței, cum obișnuiesc pescarii, mîncă pîine din făină de pesmeți uscați și slănină, și găsi că viața e bună și frumoasă.

Apoi începu noua lui muncă. Nimeni nu-l întrebă dacă e mulțumit. Exista o cale de a te ridica și nu avea de gînd să ceară încuviințarea nimănui. Trebuia să reușească. Și nu-i trebui mult ca să-și făurească vise după modelul noului său fel de viață. Era fierar și se afla la poalele unei scări, dar sus de tot se afla un mare inginer-șef, cu ochelari de aur și vestă albă. Aici voia el să ajungă. Și dacă se afla cumva vreun profesor care să-i pună bețe în roate... apoi n-avea decît să încerce. Fusese o dată izgonit dintr-un cimitir și de aceea voia să se răzbune. Da, chiar dacă

pentru asta avea să-i trebuiască mulți, mulți ani... într-o bună zi avea să stea în rînd cu cei mari și se va răzbuna.

Cînd în ceturile dimineții traversa podul, cu micul lui bidon de cafea în mînă, i se părea că fiecare pas îi pecetluiește voința de neînfriecat: „Azi o să învăț ceva nou, ceva nou, ceva nou“.

Vastele ateliere cu fabrica de mașini, cu topitoria și cu șantierul naval făceau ele singure un oraș întreg. În lumea asta de ciocane mecanice și de roți, de foc și de fum, de fier incandescent, de forfotă și de huiet, el își făcea loc și căuta să învețe, să învețe, și iar să învețe. Erau destui dintre cei care se culcau pe o ureche, mulțumindu-se să-și cunoască colțul în care trăiau, dar asta nu-i ducea nicăieri. Aceștia își sfîrșeau zilele ca muncitori zdrobiți de muncă; el însă se înghesuia să ajungă un șef. Avea să lucreze, mai întîi, cîteva luni, ca fierar, apoi la fabrica de mașini, pe urmă la tîmplărie și vopsitorie și în cele din urmă la șantierul naval. Asta avea să dureze doi ani. Iar toate aceste ateliere erau în fond ca o nouă *Biblie* pe care el avea de gînd s-o învețe pe de rost. Stați numai și-o să vedeți!

Cît de plină îi era viața! De-o mie de ori pe zi rămînea cu gura căscată înaintea atîtor minuni — minuni împlinite sub ochii lui — nu săvîrșite prin grația lui Dumnezeu, ci născocite de oameni. Apeși un buton și minunea e gata. Per deschidea ochii bine. Străduindu-se să înțeleagă își pierdea pînă și somnul. Exista o forță cărcia îi spune spirit, chiar dacă nu purcede de la Dumnezeu. Acești ingineri sînt un fel de preoți, chiar dacă nu predică și nu se roagă. Era ceva nou.

Într-o zi, în atelierul de mașini, nîtuia un imens cazan de oțel și pentru prima oară minuia o forță care nu era a propriei sale mîini. Era un maș cu aer

comprimat care exercita asupra niturilor o asemenea presiune că gema și hăulea cazanul de se auzea în tot orașul. Da, desigur, te apucau durerile de cap și de urechi, dar Per totuși surîdea. Ostenise adesea din greu; aici era acum un stăpîn — suflet era, gînd și inteligență. Și asta pentru prima dată. Simțea învîluindu-l un simțămînt de triumf și o senzație de beție.

Dar în timpul serilor lungi cînd citea și studia de unul singur, auzea caii boncăluind în grajdul de de-subt. Și cînd, tîrziu după miezul nopții, se vîra în pat, de nimic nu-i venea să se plîngă, decît doar de singurătatea asta. Klaus Broch locuia bine la unchiul lui și-l însoțea în societate. El, Per, nu ieșea nicăieri. De-ar fi să moară într-o noapte, n-avea nici cine să-l plîngă. Atît era de singur, de străin și de indiferent întregii lumi.

Se mai mîngîia cu gîndul la bătrîna mamă, la psalmi, și la biserica de-acasă, cu boltă atît de înaltă și oameni atît de frumoși. Dar rugăciunea de seară nu mai era pentru el ce fusese odinioară. Căci colo sus, în vîrfurile scării, nu mai sta un episcop. Iar inginerul-șef nu avea nimic de a face cu Dumnezeu și cu lumea de apoi. El nu era în stare să coboare la locul de chin al mamei, s-o elibereze și s-o mîntuie. Oricît de puternic avea să devină, niciodată nu avea să mai poată întinde un deget și să facă să cînte toate stelele unei serii de toamnă.

Era pentru Per un trecut mort. Ca și cum s-ar fi îndepărtat de un țărm cu nori trandafirii și cu năluciri de vis, vîslind mereu către pămînturi cu totul noi. O putere mai mare decît el hotărîse așa.

Într-o duminică, cum sta și citea, ușa se deschise brusc și Klaus Broch intră fluierînd, cu șapcuța pe ceafă.

— Aha, va să zică aici stai !

— Da, aici... Ia un scaun.

Klaus rămase în picioare, cu mâinile în buzunar și cu șapcuța pe cap, privind în jur.

— Dar asta ce-o mai fi ? spuse el în sfârșit. Ți-ai pus propria ta fotografie pe masă ?

— N-ai băgat de seamă că așa-i obiceiul ?

— Nu, măi prostule, nu propria ta fotografie. Dacă ar vedea-o careva, ar avea de ce râde.

Per luă fotografia și o aruncă sub pat.

— Dracu s-o ia de mutră ! spuse el, înțelegînd că celălalt avea dreptate.

— Și asta ce mai e ? Și arată cu degetul o poză colorată pe care Per o ținuse pe perete. Scoase apoi, ca un om în toată firea, niște tutun și începu să mestece.

— Ei, da, așa ceva mai zic și eu ! spuse el ca să nu izbucnească în rîs.

— Adică ce, nu-i o pictură frumoasă ? M-a costat douăzeci și cinci de öre.

— Pictură ! E o cromolitografie, nătărăule.

— A, întotdeauna faci tu pe grozavul.

— Dacă ai vrea să mergi cu mine la muzeu, propune Klaus, ți-aș arăta picturi adevărate... Dar asta ce-i... o carte englezească ?

— Da, vrei să auzi o poezie ? Și înainte să poată spune Klaus o vorbă, Per începu să declame.

Cînd, în sfârșit, termină și se uită la Klaus, acesta tăcea și mesteca. În sfârșit, spuse :

— Dacă profesoara pe care am avut-o în ultima vreme, domnișoara Zebbelin, ar fi auzit engleza asta... ei, drace, cu siguranță c-ar fi trebuit să chemăm moașa.

Asta era prea mult ! Per zvîrli cartea de perete și-l rugă s-o ia din loc. Cînd, în cele din urmă Klaus reuși să vorbească, zise :

— Dacă vrei să reușești la examenul de admitere în școala tehnică, înțelege atunci că trebuie să iei lecții.

— Ei, ție îți vine ușor să vorbești de lecții. Dar știi tu că eu câștig cincisprezece ore pe oră?

— Îți fac eu rost de unul care să te mediteze, de două ori pe săptămână, la limbi străine, la istorie și la matematică. Poate vreun student bețiv, cu cincizeci de ore lecția. Ce zici, ai putea-o scoate la capăt?

— O să renunț la unt și o să beau apă în loc de cafea, spuse Per, devenit calm și gânditor.

Lui Klaus însă, tot rîzînd, i se umeziseră ochii. Ceea ce îl mîhnea era că nu-i putea oferi prietenului său ceva bani.

Trecu și vara. Duminicile, Per vedea tineretul plecînd la țară ca să se zbenguie pe cîmp și prin păduri, dar el trebuia să rămînă acasă și să citească. Spre seară scotea capul pe fereștriciile dinspre stradă și privea băieții și fetele care se întorceau acasă, încălziți și zgomotoși, cu crenguțe înfrunzite la pălărie, nebuni de atîta aer și soare. Per trebuia să învețe mereu. Dar spre toamnă, cînd serile deveniră întunecoase, făcea bucurios o plimbare înainte de a se culca și adesea drumul îl ducea la casa albă de lemn, a directorului de la fabrică. Acolo locuia Klaus. Ferestrele erau puternic luminate și deseori se auzea muzică. Acolo locuiau oameni care știau și puteau să facă o mulțime de lucruri care nu se pot învăța din cărți. „Mai ai mult de mers, Per, drumul e lung înaintea ta... Dar de capăt tot ai să-i dai tu.“

Într-o zi, cu totul întîmplător, află de la Klaus unde locuia văduva locotenent-colonelului Holm și seara, tîrziu, cu pași prudenți, se îndreptă într-acolo. Casa se afla pe strada Fluviului, în spatele unor arbori mari și cînd ajunsese și se sprijini de gardul grădinii, îl cuprinse o emoție inexplicabilă. Lungile șiruri

de ferestre ale celor două caturi erau luminate, se auzeau râsete tinerești, o voce de fată începu să cînte... părea că e o petrecere.

Atunci își ridică gulerul hainei să se apere de vînt și reveni în oraș, spre locuința lui, de deasupra grajdului.

Pentru un tînăr muncitor, singuratic, seara de sîmbătă e o mică sărbătoare. Se spală temeinic, scoate din ladă rufăria curată și se schimbă. Mirosul de rufărie curată îi amintește de o bătrînă femeie ciupită de vărsat care i-a cusut cămașa, i-a cîrpit-o și i-a împăturit-o cu grijă. Ți-o pui atunci cu băgare de seama și simți că e duminică.

I se mai întîmpla și acum lui Per, cînd ziua de odihnă i se părea prea lungă, să se ducă la cea mai apropiată biserică. Nici vorbă, preotul spunea o mulțime de lucruri frumoase, dar Per nu le auzea : pentru el, biserica era orga, psalmii, bolta, vitraliile pictate. Aici, fețele oamenilor arătau altfel decît în stradă, de parcă pe chip li s-ar fi răsfrînt năzuințele cele mai înalte. Și apoi aici era ca acasă. Se simțea cu adevărat în familie, cu toate că toți îi erau străini.

Ce voce era aceea care în timpul unui psalm îi murmurase : „Ar trebui să-i scrii sorii tale. Ea este tot atît de singură ca și tine.“

Într-o seară îi scrisese. Se cam aprinse el și spuse că dacă ea avea nevoie de vreun ajutor, nu avea decît să i se adreseze lui. Și că dacă dorea să vină la oraș, n-avea decît să vină să locuiască la el. „*Al tău devotat frate, Peter Holm, elev-inginer.*“

Cîteva zile mai tîrziu primi o scrisoare cu un scris fin și sîngaci. Lovise fusese tocmai confirmată. Stăpînul voia s-o ia ca văcăriță pentru la iarnă, dar ea se temea că avea să-i fie prea greu. Acum avea să sosească la oraș, duminică seara. „*Salutări prietenoase de la sora ta. Lovise Hagen.*“

Per se cam sperie. Ce belea își mai lua și el pe cap ?

Ieși, așadar, duminică seara, în costumul lui albastru și cu pălăria lui neagră, pentru a coborî spre chei. Pentru prima dată avea să poarte altuia de grijă și să fie ca un tată și un binefăcător față de o ființă mai năpăstuită decît el. Era ceva nou. Și-și aminti de domnul acela vioi care venise într-o zi la Trøen, într-o trăsură, pentru a se îngriji de fiul său. Iată cum trebuie să te porți în lume. Așa voia să fie și el. Și Per nu-și dădu seama că în momentul acela lua ceva din felul de a fi al locotenent-colonelului Holm, umbletul, surisul, nepăsarea lui față de bani. Se și auzea spunînd : „Va să zică așa“... Și mai că-și simțea în mîna o barbă nițel încărunțită.

Vaporul cel verde, cu aburi, care făcea curse prin fiord, descrise o curbă și acostă la chei, puntea fu aruncată, hamalii se repeziră la bord, oameni și vite coborîră tropăind. Cum avea să-și recunoască sora pe care n-o văzuse niciodată ?

Acum nu mai era nimeni la bord, oamenii părăseau cheiul ca s-o ia spre oraș.

Și iată că se apropie o tînră țarancă cu o cutie de vioară într-o mîna și cu o lădiță într-alta. Rochia îi este cenușie, basinauă ce-i adună părul blond, e neagră, fața palidă și fină — fața mamei lui. E mama lui la 16 ani. Privește în jurul ei. Îl privește și pe el, puțin neliniștită, cu un aer întrebător.

— Tu ești Lovise ?

— Tu ești Per ?

Și o clipă înainte de a-și întinde mîinile, își surîd și se cercetează.

Urcară strada cu lădița între ei și cum el devenise destul de orășean, îi era cam rușine să meargă cu o ladă și cu o țărăncuță. Și ce zgomot făcea cu pantofii ei butucănoși ! Era totuși urît din partea lui să se rușineze. Mai degrabă ar lua seama cît de jucăuși și de

poznași îi erau ochii albaștri. „Da, iată-mă, spuneau ochii ei, și n-am pe nimeni pe lume decât pe tine, iată-mă“, îi repetau ei.

— Cînți la vioară? o întrebă el uitîndu-se la cutia de vioară pe care o purta.

— O, asta-i o istorie tîmpită! spuse ea rîzînd. Și îi povesti că bătrînul paracliser la care locuise în ultimul timp, nu avusese de unde să-i dea o rochie nouă pentru confirmare și-i dăruise în schimb vioara.

— Și n-ai avut rochie nouă pentru confirmare?

— Nu.

— Și nu te-ai necăjit... cînd celelalte fetișcane stăteau acolo dichisite și gătite?

O clipă ea închise ochii.

— Ba da, sigur că am fost necăjită.

Mai încolo, pe stradă, îl întrebă.

— Ai avut mulți părinți adoptivi?

— Cred că cinci.

— Și ce, ăștia-s mulți? Io am avut nouă. Și surîse iar.

Dar cînd ajunseră în camera lui, ea rămase locului și se uită de jur împrejur. Își închipuise pesemne c-o să fie altfel. Nu mai fusese încă la oraș, așa că strîmbă din nas cînd dădu de aerul rău mirositor și i se păru că e prea întuneric.

— O să aprîndem lampa, spuse el.

Apoi, dînsa rîse puțin încurcată și întrebă unde avea să se culce.

— Ei, drace, știi că ai dreptate! făcu el scărpinîndu-se în cap. După cum vezi, nu-i decât un pat.

Nu se putură împiedica să nu rîdă amîndoi.

— Unul dintre noi trebuie să se culce pe podea, propuse ea.

— E o soluție! spuse el încîntat. Am două perne... tu ieși una. Și două pături... în orice caz n-o să-ți fie frig.

— Și afară de asta pot să-mi mai pun pe mine și aialaltă rochie a mea. N-ai poate și vreo manta veche?

— Minunat. Și iacă, am mai scăpat de-o grijă.

— Dar masa unde ți-o iei? Ținea să afle totul de îndată.

Lui îi fu rușine că nu avea destui bani ca s-o poată invita numai decît la birt. Dar a doua zi trebuia să-și plătească lecțiile și lada cu provizii trebuia de asemenea umplută.

— Vezi, spuse el, cafeaua o fierb seara pe soba de colo, în felul ăsta o am dimineața gata fiartă. Merindele le am în lada asta. Acum, pentru astă-seară, s-o mai găsi el cîteceva. Și deschise lada, scoase pîinea și untul, și puse ceainicul pe sobă.

Apoi ea îl ajută să strîngă hîrțiile de pe masă și să pună mîncarea. Nu avea decît un singur cuțit, dar așa era mai nostim decît dacă ar fi avut două. Acum, iată-i așezați, ficcare în scaunul lui, și mîncînd: erau acasă, și unul și celălalt aveau un cămin.

Cea care se culcă pe podea fu Lovise, și rîseră amîndoi din toată inima cînd el o înveli bine ca să nu-i fie frig. Pe urmă, cînd lampa fu stinsă, auziră vîntul de miază-noapte șuierînd peste acoperișuri. Se porniseră furtunile de toamnă. Pînă să adoarmă, continuară să sporovăiască.

Pentru Per era ceva cu totul nou să aibă o rudă adevărată. Și pe deasupra mai era și fată. Sta culcată, acolo, pe podea și de azi înainte era răspunzător de felul cum avea să-i meargă ei în lume. Cum avea să se descurce el?

O auzi întorcîndu-se. Nu-i era chiar așa moale.

— Tu... Lovise!

— Da.

— Ai văzut-o vreodată pe mama?

— Nu.

— Nici pe tatăl tău?

— Tata ? chicoti ea.

— Da, nu l-ai văzut nici pe el ?

— Ești nebun. Nici mama nu cred să fi știut cine era.

El tăcu o clipă, apoi spuse cam amărît :

— Atunci nu sîntem decît noi doi, singuri, singuri.

— Da... numai noi doi.

— Și cam ce meserie ai vrea să înveți, Lovise ?

— Dar tu ?

El îi vorbi de planurile lui. Ea tăcu mult înainte de a-i răspunde, încercînd, fără îndoială, să-și dea seama cam cu cît putea el să ajungă mai sus decît ea.

În sfîrșit veni răspunsul :

— Crezi că ar costa mult să mă fac moașă ?

— Moașă... ți-ar place așa ceva ? El nu se putu stăpîni să nu rîdă. Poate că ideea asta îi venise ei în ultimele zile... cînd se oferise s-o ajute.

— Crezi că mîinile îmi sînt prea mari ? îndrăzni ea, c-o voce abia auzită.

Asta îl mișcă. Îl izbise ciudata nepotrivire dintre fața aceea palidă, cu trăsături fine și mîinile roșii și umflate. La țară oamenii obișnuiesc să numească mîini de moașă, mîinile foarte mici.

— Om găsi noi leac și pentru asta, spuse el întorcîndu-se cu fața la perete. Dar auzise spunîndu-se că pentru a urma la școala de moașe e nevoie de sute de coroane. Și avea să treacă ani pînă să-i poată face rost de atîția bani. Biata fată, va trebui să fie răbdătoare și să aștepte.

Se lăsă tăcere. Vîntul mugea deasupra acoperișurilor. Frații dormeau.

A doua zi îl trezi umbletul Lovisei, care, de acum sculată, pusese cafeaua să fiarbă pe sobiță.

Ea își deschise apoi lada, despături o fustă galbenă, rîndui lingă perete o pereche de pantofi noi,

aruncă o privire unui teanc de rufărie de pînză și cîtorva ciorapi de lînă, apoi le așează înapoi în lădiță. Aici era toată bogăția ei pe pămînt.

Cum el tocmai se trezea, îl întrebă :

— Sfinte Doamne, ce mai e și cu tărăboiul ăsta din curte ?

— Nu-ți bate capul ! E căruțașul și nevastă-sa. Așa fac în ficce dimineață, ai să te obișnuiești.

Apoi se așezară din nou la măsuță, își luară cafeaua, rîseră și se priviră. Fata își pieptănase părul, și cele două cosițe blonde îi atîrnau nestîinjenite peste umeri.

El trebui să plece. Îi atrase atenția să nu se îndepărteze prea mult de casă, pentru ca să nu se rătăcească, apoi coborî scara alergînd.

Cînd îi povesti, la fabrică, lui Klaus Broch că-i sosisse sora, prietenul îl întrebă :

— Și ce-o să faci cu ea ?

— Pînă una alta o să locuiască la mine.

— Da, dar n-ai decît un pat.

— Se poate culca pe podea.

— Cum, pe podea ? Soră-ta pe podea... și tu în pat ! Ai fi zis că lui Klaus e cît pe ce să i se facă rău.

Per înțelese atunci că iar făcuse o prostie.

— Îți dai seama că a fost doar o glumă, se grăbi el să adauge. Bincînteles că Lovise va fi aceea care va dormi în pat.

La întoarcere, află că ea împrumutase o tîgaie de la nevasta căruțașului și prăjise slănină, fiersese cartofi, așa că avură parte de o adevărată masă de oameni bogați.

Cînd zări poza colorată de pe perete și-l întrebă dacă era o pictură, Per făcu pe grozavul și spuse :

— Pictură... asta ! Asta nu-i decît o cromolitografie, prostuțo. Cînd te-oi duce eu la muzeu, acolo să vezi tu pictură.

După aceea bătu darabana cu degetele pe masă și spuse :

— Mda, da...

Căzură la învoială că ar trebui și ea să încerce să caute ceva de lucru și interesându-se la un birt, găsi îndată un loc la bucătărie unde avea să spele podelele și să curețe cartofi.

Seara, Per o sili să se culce în patul lui.

— Îți dai seama că aseară n-a fost decît o glumă, îi explică el. Aici, la oraș, tot ce e mai bun e întotdeauna pentru femei. Asta numim noi educație. Se întinse pe pardoseala tare, și-l încercară simțăminte ciudate. I se părea că de cînd trebuia să facă loc unui oaspete, odăița asta strîmtă devenise mai încăpătoare. Chiar și culcușul lui tare era plăcut pentru că îl alese de dragul altei.

Lampa odată stinsă, ascultă un timp respirația so-rei sale.

— Lovise.

— Da.

— Pe tatăl tău îl cheamă Hagen ?

— Așa stă scris pe certificat.

— Atunci tu te numești domnișoara Hagen. Asta sună destul de bine.

— Uf ! Nu știi decît să-ți bați joc.

— Și dacă o să fie moașă, atunci domnișoara Hagen ar putea foarte bine să se mărite cu un doctor.

— Prostule... cu asemenea mîini nu-i nimic de făcut.

— Crezi că mîinile tale sînt așa de mari că să nu te poți căsători cu un doctor ?

— Of ! tare mai ești nebun... ha, ha, ha !

— Ha, ha, ha !

Ghemuiți sub păturile lor, fiecare dintre ei simțea

ce înseamnă pacea aceea pe care ți-o dă prezența unui prieten bun care, pe deasupra, mai este și bine dispus.

— Noapte bună, Lovise.

— Noapte bună, Per.

VI

Așa trecu cea mai mare parte din iarnă. Acum că și Lovise aducea un ban în casă, putură să-și îngăduie în fiecare duminică luxul unei porții de plăcintă cu carne de treizeci de ore. Găsiră mijlocul de a face rost și pentru Per de un pat care în timpul zilei se putea strînge. Apoi descoperiră că era mai cuviincios, atunci cînd se îmbrăcau sau se dezbrăcau, să întindă între ei, ca un zid al bunei cuviințe, șalul de lînă al Lovisei. Lovise începu să vorbească și ea, ca și fratele ei, graiul orașului.

Adesea, odată culcat, Per se gîndea : „Scamănă cu mama ca două picături de apă, asta-i sigur. O să sfîrșească oare la fel ? Nu, Doamne ferește... Sînt și eu pe aici și-o să veghez... Nu merge așa... draga mea domnișoară Hagen.“

Se despărteau dimineata devreme și nu se mai vedeau pînă seara. Iar cînd el îi ținea predici și-i spunea să nu dea atenție tuturor băieților care vor să-i vorbească, ea rîdea. Dacă Klaus Broch venea să-i vadă și făcea ochi mari în timp ce-i vorbea Lovisei, lui Per îi venea să-l ia de guler și să-l zvîrle pe scări.

În ajun de Crăciun, într-o seară, se plimbară pe străzi, privind vitrinele sclipitoare ale prăvăliilor, atît de ademenitoare cu scumpeturile și cu strălucirea lor. În fiecare clipă Lovise îl întreba cam cît credea el să coste cutare sau cutare lucru, dantela aia, paltonul ăla, ciorapii aceia, broșele alea de aur.

— Când o să te măriți cu doctorul, spunea Per. atunci o să ai toate astea. Nici unul din ei însă nu avea palton : el își ridică gulerul hainei, ea avea o rochie de lână foarte groasă și mai avea și niște mănuși cu un deget care îi țineau de cald. Și-apoi, lucru ne mai pomenit, avea o pălărie... și ea privea în juru-crezându-se destul de elegantă ca să atragă atenția.

Când veni seara de Crăciun, Per cără apă și Lovise făcu curățenie mare în odaie. Iar când fu rîndul lor să se spele, se ajutară, după cum era obiceiul la țară spălîndu-se pe spate unul pe altul.

El devenise în destulă măsură orășean ca să cumpere cîteva cadouri mărunte pentru sora sa ; dar pentru ea era un obicei necunoscut și cum nu avea nimic pregătit pentru el era cît pe ce să izbucnească în plîns. Mîncară covrigei cu sirop și băură cacao, apoi ea cîntă un psalm la vioară, cît putu mai bine, și el îi citi textul de Crăciun așa că lucrurile se petrecură întocmai ca la Trøen. Odată culcați, cu lumina stinsă, vorbiră despre viitor. Își făgăduiră că atunci cînd fiecare dintre ei se va așeza la casa lui, vor face în așa fel ca să locuiască cît mai aproape unul de altul, pentru ca astfel copiii lor să se poată juca împreună și să fie buni prieteni. Ei, ce părere avea ea de ideea asta ? Foarte bună. Dar el ? Mai e vorbă ? Asta-i și părerea lui.

Dar mai încolo, în timpul iernii, cînd sta și-l aștepta — el lucra adesea ore suplimentare — aproape că i se făcea frică. Ah ! Iată-l : urcă scara. Și dacă pașii sînt grăbiți, atunci tremură puțin. Căci de cum bagă capul pe ușă el și izbucnește :

— Ei, află fetiço că pe ziua de azi am mai învățat ceva.

— Adevărat ? !

Și el îi spune nesfîrșite istorii despre motoare, despre forță și presiune, despre cilindri, despre macarale

și șuruburi. Ea surîde, nici măcar nu clipește, dar nu înțelege boabă. Iar cînd el bagă de seamă, se înfurie și-i spune că e o gîscă.

Erau lungi serile cînd el studia sau cînd îi venea profesorul și atunci ea trebuia să stea atît de liniștită că abia de îndrăznea să mînuiască acul. Dar Per fu de părere că și ea trebuie să învețe. Și-i dădu pentru a doua zi o lecție de istorie universală. Dar de unde să ieie dînsa timp s-o învețe? Apoi ea trebui să scrie după dictarea lui, ca să deprindă ortografia... și se luptă din greu cu somnul căci spălase toată ziua atîtea podele și curătasese atîția cartofi, încît își simțea trupul ca de plumb.

— Ei bine, dacă tu crezi, fetițo, că poți să ajungi undeva fără o leacă de învățătură, atunci te-nșeli al dracului, o certă el învîrtindu-se mînios prin odaie. Asta, desigur, o făcea să scîncească și puțin după aceea, lăsată în spătarul scaunului, adormea. Iar lui nu-i rămînea altceva de făcut decît s-o pună în pat, grijuliu să n-o trezească.

Spre primăvară, se întîmplă ca Per să se îmbolnăvească. Doctorul cum sosi, se înfipse în mijlocul odăii, strîmbînd din nas și cercetînd în jur.

— Dumneavoastră vi se pare asta o locuință pentru oameni? o întrebă el pe Lovise care se învoise pentru o zi. Ce să te mai miri că vă pierdeți sănătatea?

Apoi îl examină pe Per care zăcea în pat și tușea cu obrajii aprinși. Nici vorbă, era și de așteptat: inflamație pulmonară. Și doctorul își mai aruncă o dată privirile în jur.

— Cred că cel mai bine ar fi să-l ducem numai decît la spital, spuse el.

Lovise se îngrozi la gîndul că aveau să-l ia pe Per, și să-l ducă. Dar gata să plece, doctorul o privi mai îndeaproape și adăugă :

— Și Dumnezeu ar trebui să te mai îngrijești puțin, draga mea. O odaie cu mai mult aer și lumină ți-ar prii foarte bine. Bună ziua.

Și plecă. Nu trecu mult și sosi ambulanța. Per coborîr pe o targă, cutia verde pe patru roți își deschise ușile și-l înghiți; Lovisei însă nu i se îngădui să însoțească. Seara rămase singură și plinse în hohot.

Era unul din acele vechi și bune spitale, de care oamenii nu se apropie pentru că pînă și pereții lor par să degaje mirosul tuturor mîhnirilor pe care le închide. Aripa bolnavilor de toată mîna — numită secția populară — era întotdeauna atît de plină de bolnavii de cele mai diferite boli erau înghesuiți în aceeași sală și adesea se molipseau unul de la altul. La fel de nostim se petreceau lucrurile cînd era vorba de o operație. Pacientul era așezat pe o targă și purtat prin curte în plină iarnă, și cum el se afla întotdeauna ascuns sub o pătură, cei mai mulți credeau că era duș la morgă.

Cînd Per deschise ochii, observă la picioarele patului un om în bluză albă.

— Iată că-și revine, spuse individul, un medic fără îndoială. Află Per mai tîrziu de la infirmieră că fusese în nesimțire mai mult de douăzeci și patru de ore.

Zile de-a rîndul nu cunoscuseră decît senzația unor arsuri în piept ce-l împiedicau să respire. I se turna în gură vin de Porto și naft, iar dimineața și seara era spălat bine cu apă caldă, de mîini grijulii. Încetul cu încetul, sala i se păru mai luminoasă și supa de fulgi de ovăz, gustoasă. În sfîrșit, începu să distingă pe cei ce zăceau în celelalte paturi și să vorbească cu ei.

În dreapta se afla un hamal cu părul negru, cu fața galbenă și cu nasul strivit. Trebuie să fi avut o altă boală decît cea a lui Per. Folosea cuvinte urîte ca să

se plîngă infirmierei de hrana proastă și se jura c-o să facă reclamație. De partea cealaltă, un cizmar, numai piele și oase, cu o barbă de Crist și obrații aprinși de febră, murea de cancer. În dreptul acestuia se afla o figură de profet, cu păr lung, alb și cu barba unui Moise : era tuberculos în ultima fază și tușea ca dintr-o butie goală.

— Eech !... suspina el. De mi-aș putea veni în fire măcar atît cît să mă întorc în Germania, atunci poate c-aș mai putea s-o duc.

Alături de el, un individ cu bărbuță și cu ochi străpungători, era cam sărit și se credea caporal de gardă. Adeseori, noaptea, ridicat în pat, îi trezea pe ceilalți comandînd :

— Drepti !

Era apoi un bărbat care se tînguia, pe orișicare parte se întorcea, fiindcă tot trupul îi era acoperit de ulcere. Într-o zi avu ideea să-și bea alcoolul cu care i se spălaseră rănile și începu să cînte. Plîngea și cînta. În sfîrșit, era un comis-voiajor cu barbă roșie și lornion : își trăsese un glonte în cap, dar medicul i-l extrasese, și acum, lungit în pat, îl slăvea pe Domnul, fiindcă-l salvase în chip atît de miraculos.

Cînd lumina lămpii de noapte învăluia sala, ți se părea ciudat să fii aci, culcat și treaz. Ai fi zis că prin paturi se mișcă oameni de pe cea lume. Dar în timpul zilei, cînd era îngăduită vizita rudelor și prietenilor, lui Per îi venea cîteodată să plîngă. Căci cizmarul avea nevastă și o fetiță mică și amîndouă îl sorbeau din ochi ca și cum pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-l piardă. Profetul avea o nevastă care plîngea cu disperare, și ceilalți aveau și ei pe cîte cineva care le arăta simpatie. De ce nu venea însă Lovise ?

Vecinul din dreapta avea o soră care venea gătită, măturînd podeaua cu trena rochiei sale de mătase pă-

rată. Pantofii îi erau scîlciați, dar penele de la pălărie impunătoare.

— Hallo, ciucurașul meu. Se așeza, se bătea peste genunchi și începea o conversație însuflețită în care era vorba de „Puricele” și de „Meledante”, de „Galeas” și de „Regele Ring”. Per înțese că aceștia sînt camarazii lor. Într-o zi, căpătînd de la „Arici” o jumătate de sticlă de rachiu, i-o aduse și i-o ascunse sub pătură. După plecarea ei, cum nu era nimeni din personalul de serviciu, vecinul scoase sticla, o destupă și i-o întinse lui Per.

— Noroc, camarade! Trage un gît. Asta face bine. Dar Per nu voi să bea. Lichidul gîlgii pe gîtlejul hamalului... care foarte curînd începu să cînte.

În sfîrșit, veni și Lovise. Purta o pălărie, în mînă avea o plasă, privea în toate părțile și părea scîrbită de aerul spitalului. Dar își zări fratele și surise, se apropie încetîșor, îi întinse mîna și făcu ochi mari aflîndu-l auit de schimbat, aproape de nerecunoscut. Se așază la căpătîiul patului, surîzînd mereu, cu toate că avea lacrimi în ochi.

— Ce bine că în sfîrșit ai venit, spuse el.

— Nu m-au lăsat să intru mai devreme, spuse ea suspinînd. Și-i povesti că venise în fiecare zi, dar că lui îi fusese prea rău ca să poată primi vizite.

Omul cu nasul strivit întinse gîtul să vadă fata. Ea despachetă niște portocale și o sticlă de apă minerală.

Cîteva zile mai tîrziu se întîmplă ceva la care Per avea să se gîndească de multe ori după aceea.

Dormise după amiază și se trezi în ceasul cînd lumina posomorîtă a lămpii învăluia în semi-obscuritatea ei gălbuie sala și paturile. Ceilalți păreau să doarmă căci era liniște. Numai omul cu buboaiele gemea. Ușa se deschise și Per o văzu pe Lovise strecurîndu-se înăuntru, încetîșor, cu cutia viorii sub braț. Nu veni

către fratele ei, își scoase vioara, se așeză în mijlocul odăii și începu să cînte: „Iată turma cea mare și albă“.

Omul cu ulcerile tăcu. De jur împrejur, prin paturi, se deschiseră ochi. Vecinul cu nasul strivit, se ridică în șezut. Cizmarul, febril, ca de obicei, se ridică în coate și murmură :

— Mîntuitorul — știam eu că ai să vii într-o zi...

Nimic nu se clintea. Lovise își privea numai vioara și cînta cît putea mai bine. Ofticosul își ridică încet capul și uită să mai tușească. Caporalul înțepenise pe încetul în poziția de drepti. Comis-voiajorul, cu mîinile împreunate, își zgîia ochii. Muzica simplă a psalmului dădea tuturor acestor nenorociți o viață nouă și ea li se oglindea pe față. Și lui Per i se părea că sora lui devenea, în lumina firavă, una cu psalmul, și că încetul cu încetul îi creșteau aripi.

Cînd Lovise sfîrși, ea se apropie încetisor și-i mîngîie fruntea cu mîna ei umflată, apoi se strecură pe ușă și dispăru fără zgomot, așa cum venise.

Sala mohorîtă rămase mult timp tăcută pînă ce ciobotarul muribund murmură :

— Mulțumesc, știam eu că nu ești departe.

Cînd Per părăsi spitalul, medicul îi spuse că nu trebuia să înceapă lucrul de îndată, ci mai degrabă să plece la țară și să-și refacă puterile. „Bun, ție ți-e ușor să spui“, își zise Per și cîteva zile mai tîrziu fu iar în atelier.

Dar sorei sale îi arătă mai multă grijă ca pînă atunci și nu se lăsă pînă ce nu-i găsi loc la o croitoreasă, ca s-o cruțe de o muncă atît de grea ca spălatul podelelor.

Și curînd Lovise strălucea de bucurie, văzîndu-și mîinile mai puțin roșii și mai puțin umflate. Ba cu timpul începură chiar a deveni cu adevărat drăguțe.

Iarna următoare, în timp ce el studia, ea își petrecea serile cosîndu-și rochie și palton; -își făcu și o nouă pălărie, așa încît în curînd deveni o tînră în-cîntătoare, pe care Per o lua cu el în plimbările sale.

Dar cînd trecătorii întorceau capul și o urmăreau din ochi, Per strîngea pumnii și-și încheștea fălcile. Intr-o zi Lovisei i se păru că merge prea departe și-i spuse :

— Ascultă, nu mai ies cu tine, dacă te porți așa.

— A, poți să fii sigură că am să veghez asupra ta, mîrii el. N-aș vrea să ajungi unde a ajuns mama.

— Nu, dar, oricum, eu sînt un om mare și oamenii au tot dreptul să se uite la mine, cap pătrat ce ești !

Din toamnă, Klaus Broch începuse să urmeze cursurile școlii tehnice, purta o cocardă la șapcă și se plimba cu țigara în gură și cu bastonul în mînă. Crescuse înalt și lat în umeri, cînd mergea se legăna ușor, un ciuf de păr negru îi atîrna pe frunte și privea în juru-i de parcă ar fi spus : „De se întîmplă ceva, iată-mă-s !“

Intr-o seară veni s-o invite pe Lovise la teatru, și tînră fată se roși toată de bucurie. Per nu putea să spună nu, dar cînd se întoarseră, el era în stradă și-i aștepta. Ceva mai tîrziu, într-o duminică, Klaus veni iar, s-o ia la plimbare cu trăsura. De data asta ea nu se mai uită la Per și nu-l întrebă dacă-i dă voie, ci spuse da imediat. „Las' că-ți arăt eu !“ își zise el și cînd se întoarse îi ținu o predică ca în ziua de-apoi.

Înțelese el curînd că așa cum umbla ea cu ochii pe jumătate închiși, își avea visele ei pe care niciodată n-o să i le împărtășească. Mîinile îi erau tot mai albe și mersul atît de ușor și de legănat că ai fi zis că dansează. Umblînd și rînduind cîte ceva prin odaie fredona tot timpul ; ca și cum i-ar fi fost sufletul plin de o bună dispoziție care nu-și dorea decît să se răspîndească.

Prunăvara târziu, într-o sîmbătă, abia se întorsese acasă și se pregătea să pună masa, cînd Per intră tropăind, îmbrăcat cu hainele lui cele mai bune și purtînd un pachet :

— Hei, fetiço, astă seară avem ospăț.

— Ce, ce s-a întîmplat ?

— Am luat examenul de admitere la școala tehnică... Ura ! La toamnă, la toamnă încep !

— Să fie cu noroc... asta-i bine ! Își șterse mîna și i-o întinse.

— Uite cîrnați și sardele... și aici, prima sticlă de coniac pe care am cumpărat-o în viața mea... O să vină pe urmă și Klaus să bea un pahar... uite și brînză. Astă seară o facem lată.

Klaus veni și cei doi băieți băură, ținură discursuri și fumară. Lovise cîntă un cîntec patriotic la vioară, iar Klaus o sorbea din ochi și voia s-o asculte mereu. Cînd plecă, Per îl conduse pînă-n stradă, și aici Klaus își luă prietenul de braț, îi arătă luna cea palidă sus, deasupra fiordului, și spuse că niciodată n-avea să-l părăsească înainte de-a fi ajuns să-și facă o situație în viață... niciodată ! Mai mult, devenise socialist și voia să facă revoluție împotriva oricărei deosebiri de clasă... Și Lovise ! Lovise era cea mai minunată fată de pe fața pămîntului... Și acum... da, că tot se por-nise a spune... Ei bine, să știe Per că ei doi erau ca și logodiți.

Per îl îmbrînci cît colo, și-l fixă o clipă.

— Du-te acum și te culcă ! spuse el.

— Crezi că nu sînt în stare să-mi înfrunt părinții și lumea întregă ! ?

— Noapte bună !

A doua zi de dimineață, Lovise, care rămăsese culcată ca să se lase și ea o dată servită la pat, izbucni deodată în rîs.

— Ce tot faci acolo ? îl tachină ea.

— Mă bărbieresc, spuse el și se apucă de treabă.
— Trebuie să fii azi chiar atât de fercheș că musai să-ți jupoi pielea? Nu vezi că nici măcar n-ai ce răzui?

— Ia taci. Ce știi tu ce-o să se întâmple azi!

— Zău! Te duci cumva să peștești vreo vădană bătrână cu doisprezece copii?

— Mă duc la profesor, să scot de la el libretul meu de economii.

— Sfinte Dumnezeule! făcu ea ridicându-se pe jumătate.

Da, bătuse ceasul băătăiei pentru care se pregătea de doi ani de zile. Azi avea să se dovedească dacă mai era un copil smiorcăit, sau un bărbat în stare să se măsoare cu un halat de casă. Da, adevărat, se bărbiera pentru prima dată. Dar nici ziua de azi nu era ca toate celelalte.

— La revedere, spuse el, fluturându-și melonul și plecă.

Toată dimineata stătu și-l așteptă. În sfârșit, auzi pe scări pasul lui Per.

— Uf! spuse el intrînd.

— Per, ai libretul?

El rîse, își șterse sudoarea de pe frunte și scoase din buzunar un carnet verde.

— Privește ici, fetițo... am acum cincizeci de coroane pe lună, timp de trei ani. Prea mult nu e pentru școală, cărți, hrană și haine. Dar mă descurc eu. Oricum, tata a fost un băiat de treabă.

— Dar profesorul ce-a zis?

— „Crezi că tu ai să poți... cu lipsa ta de învățătură, să intri la școala tehnică?“ „Am fost admis“, zic eu. „Ei, Doamne iartă-mă, dar unde ai putut tu învăța atât?“ Și-și tot pipăia ochelarii... „Mie să nu-mi înșiri cumva la povești!“ Atunci i-am arătat hîrțile și a lăsat-o mai moale. „Ia te uită, domnule,

va să zică e adevărat." Dar ascultă Lovise... Știi că mai există un Holm care o să intre în toamnă la școală ?

— Un frate vitreg... nu mă înnebuni !

— „Și uite, de-aia, spunea halatul, tu n-ai să poți intra.” Dar atunci i-am spus că trebuie să fie și pentru mine un loc pe lume și că vreau să-mi dea libretul. „Doar nu-ți vei fi închipuind că ai vreun drept juridic asupra lui”, spuse el înfuriindu-se. Dar și eu i-am tăiat-o pe loc cum că în privința asta o să întreb un avocat și-atunci să-l fi văzut — a început să fiarbă și să dea din mâini. Dar s-a lăsat repede păgubaș... „Mă spăl pe mâini, spuse el, și pe urmă pe tine te cheamă Trøen.”... Ha, ha, ha.. Trøen !... Eu... Să mori de rîs, nu alta ! Dar ia zi, nu vrei să ieșim, să luăm nițel aer ?

Nu spuse un cuvînt despre Klaus Broch, care de altfel pleca acasă în vacanță. În timpul verii, orașul, încins de căldură, deveni o cloacă rău mirositoare, iar de la grajd urca în camera celor doi frați o putoare atît de grea și de apăsătoare încît pur și simplu nu mai era de trăit.

— Cred că ar trebui să cheltuim cîteva coroane în plus pentru chirie și să căutăm ceva mai bun, spuse Per într-o zi. Și în privința asta fură de aceeași părere.

El era obligat să-și continue munca în uzină pînă în toamnă, adică pînă la intrarea în școală. Vacanța încă nu-și putea îngădui.

Într-o dimineață se pregătea tocmai să plece cu o echipă de lucrători la Stenkjaer, să repare mașinile unui mare vapor rusesc cu aburi, cînd Lovise veni să-l roage să i se uite în gît.

— Mă doare rău, spuse ea.

Per luă o lingură și-i apăsă limba, dar nu putu să vadă nimic neobișnuit.

— Du-te la doctor, spuse el, ca să fii mai sigură.

— Ei asta-i, pentru atîta lucru nu merită, îşi spuse ea, şi nu se duse.

O săptămînă întreagă, cît lipsi, Per rămase tot timpul pe vapor. Întors în oraş, se grăbi să meargă acasă, căci se gîdea la soră-sa şi la durerea ei de gît.

Gorseth, caretaşul era în curte şi ungea roţile unei trăsurî, nevastă-sa, aplecată pe fereastră, bodogănea după el.

— Sora dumitale? spuse caretaşul, întorcînd spre el faţa lui roşie de beţivan. Sora dumitale are difterie şi e la spital. E mai bine de o săptămînă de cînd a fost doctorul aici şi a luat-o. De atunci au fost pe aici să întrebe de pe unde este ea... şi noi nu ştiam... şi unde erai dumneata... şi nici cu asta nu eram la curent. Biata fată, arăta rău de tot.

Per o şi luă la goană. Era o zi înăbuşitoare, o apucă în pas alergător pe strada Mării, cît era ea de lungă, traversă cartierul pescarilor şi merse mai departe ocolind golful. Aici înlîni un sicriu aşezat pe o căruţă obişnuită. Căruţaşul sta pe sicriu, şi în urma lui tropăia un singur om cu pălăria în mînă. Per alergă mai departe şi zări în sfîrşit clădirea lungă şi galbenă de la capătul golfului. Îşi aminti de toate feroastele poveşti pe care le auzise despre tratamentul diftericilor — gîtlejuri tăiate pentru ca bolnavul să poată respira, fiare înroşite cu care li se ardea fundul gîtului... Oh! Şi cînd, în sfîrşit, ajunsese în faţa gardului şi sună, era atît de năduşit şi gîfîia aşa de tare încît se sprijini de poartă, cu şapca în mînă.

Răsunară paşi, cheia fu răsucită, un portar cu mustaţă roşie, pistruiat şi cu ochi albaştri, cruzi, scoase capul afară.

— La ce suni?

— Domnişoara Hagen... Lovise Hagen... îi este mai bine? Cum... cum îi merge?

— Lo... Lovise Hagen ? Întrebi de fata care se numea Lovise Hagen ?

— Da, e sora mea. Spune-mi... sau lasă-mă să intru și s-o văd.

— Vorbești de fata aia care a fost adusă acum mai bine de o săptămână ?

— Da, da, dar lasă-mă să intru...

— Ei, cât și-au mai bătut capul să afle de unde este și dacă are rude aici. Pe asemenea căldură însă, înțelegi, era cu neputință s-o ținem mai mult. Dar n-ai întâlnit o căruță cu un sicriu ?

— Cum... Ce ? Doar nu vrei să spui că...

— Da bine, omule, ai fi putut și dumneata să vii mai devreme. Întreba ea de un oarecare Per. Și a pus și infirmiera să scrie la... hm, Levanger să fi fost oare ? Va să zică dumneata ești ăla ? În sfârșit, te arătași la față. Ei, da, a murit acum patru-cinci zile. Și o îngroapă acu la cimitirul Maicii Domnului.

Per se întoarce și privi golful și orașul întins sub soare și trîmbele de fum. Și porni către oraș. Începu să alerge din ce în ce mai repede, pînă ce ajunsese să-și scoată șapca, să gîfîie, și să sughită. „Oi fi beat, se întreba el năucit... ori nu-s în stare să mă țin treaz ? Ce-o mai fi și asta ?” Și alerga. Căruța încă nu se zărea. Străduțele cartierului pescăresc erau prea întortocheate. În sfârșit, ajunsese din nou pe strada Mării... și acolo, în fața lui, zări căruța înaintînd încet. Ea o luă la dreapta și dispăru. Cînd Per ajunsese acolo, n-o mai văzu. Alergă mai departe, la întîmplare. Mai erau în stradă și alți oameni decît el — copii care suflau în baloane roșii, femei cu coșuri, domni cu pălării de paie și bastoane. Per privea în juru-i, sarea și-și făcea loc cu coatele, și alerga mai departe. Iată din nou căruța pe strada Regelui și de data asta ceva mai aproape. Omul care mergea în urma ei și-și ținea pălăria în mînă avea părul roșu, creț și umbla cu

genunchii îndoiți, aruncându-și picioarele în dreapta și în stînga. Era poate felul lui de a-și cîștiga pîinea să urmeze la groapă pe cei care nu aveau nici o rudă. Cînd căruța ajunsese la intrarea cimitirului, Per o ajunsese din urmă și încercă să se țină după ea, dar la fiecare pas era gata să cadă. Omul din urma sicriului îl privi și-l întrebă :

— Ce-i cu tine ?

Căruțașul aruncă o privire în urmă și-și văzu de drum.

Cînd căruța se opri, Per trebui să se sprijine de un arbore. Apoi mai veni un om : groparul. Îi auzi pe cei trei întrebîndu-se dacă mai era mult de așteptat pînă la venirea preotului.

— Asta o fi groapa, nu ? întrebă căruțașul, scoțîndu-și cășul.

— Da, așa a spus paracliserul, răspunse groparul și-și suflă nasul.

Sosi apoi și preotul în mantie și guleraș. Se vede că pe ziua de azi avea mai multe înmormîntări. Și Per se prăbuși pe o bancă, cu ochi ficși și tulburi, privind sicriul cum era ridicat, purtat la groapă și lăsat încetișor înăuntru. Veni un om cu ochelari, cu un nas roșu și cu o carte de psalmi și cîntă. Preotul ridică lopata și odată cu primii bulgări de pămînt, rostogoliți pe sicriul Lovisei, Per se cutremură și era cît pe ce să cadă de pe bancă.

Puțin după aceea, văzu că plecaseră toți. Clopotele bisericii sunau, ceva mai încolo grupuri de oameni se adunau în jurul altor morminte. Per rămase încremenit locului.

Spre seară, cînd groparul se duse să încuie poarta cimitirului, trebui să pună mîna pe umărul tînărului și să-l scuture bine ca să-l facă să-și vină în fire.

— Închidem, spuse el. Trebuie să pleci.

Per se ridică, încercă să meargă, ieși pe poartă clătinându-se și coborî în stradă amețit. Ceva mai târziu se afla pe scara locuinței sale din fundul curții și ajuns în camera sa se aruncă pe pat așa îmbrăcat cum era.

Ziua înăbușitoare sfîrși cu o ploaie torențială care ropotea pe acoperiș, inundînd jghiaburile. Și el avu o tresărire la gîndul că Lovise era afară și că poate avea nevoie de o haină de ploaie. Și chiar se ridică s-o caute, dar se opri în mijlocul odăii... și se întoarse încet în pat.

Își trase picioarele sub el și-și lăsă capul pe brațe. I se înfățișară imagini tulburi în care se îndevălmășeau furtuna, moartea și omul lipsit de apărare într-o lume guvernată de o voință rece și indiferentă care nu cunoaște mila.

Pentru prima oară se ridică împotriva cerului în-suși și strigă :

— Asta n-are nici un sens. Cu asta nu vreau să mă împac.

Mai târziu, peste noapte, cînd din obișnuință își împreună mîinile pentru a-și căuta refugiul în rugăciunea de seară a copilăriei lui, izbucni deodată în rîs, își strînse pumnii și țipă :

— Nu, nu, nu, niciodată, în vecii vecilor !

O, și din nou ceva în ființa lui Dumnezeu îi aminti de profesor... el sta de partea acelor care de la bun început erau favorizați de soartă. „Întind mîna mea oblăduitoare asupra acelor care au părinți, cămin, frați, surori și un venit bun. Dar există un băiat care e singur, care se străduie din răputeri să-și croiască un drum, lui i se ia singura ființă pe care o are. Nici o nevoie să-ți bați capul cu unul ca el. Trebuie să fie pedepsit pentru că e sărac și-l dobor la pămînt pentru că nu are pe nimeni să-l ocrotească. Nici o ne-

voie să-ți bați capul cu băiatul ăsta..." Își strânse pumnii și izbi în perete.

Murea o mică lume. Sau într-adevăr-Dumnezeu nu există, sau era rece și neîndurător, ceea ce era rău și într-un caz și în celălalt. Împărăția cerurilor se risipi ca un nor și deasupra lui nu mai rămânea nimic decât un spațiu gol. „Nu te mai face de râs împreună-ți mâinile. Umblă pe pământ, înalță capul, sfidează cerul și soarta așa cum l-ai sfidat pe profesor. N-ai nici o mamă de izbăvit... ea nu se află nicăieri. Ea e moartă... un pumn de țărână e și nimic altceva nu există, nici pentru ea, nici pentru tine, nici pentru ceilalți oameni din lume.”

Mai sta încă întins. Și tare ar mai fi vrut să doarmă, dar i se părea că se afundă într-o auroră îndepărtată care îl leagănă pe o mare frământată cu talazuri întunecate și aurii. Apoi auzi sunete... ce era asta? O vioară. Turma cea mare și albă. „Lovise, încă mai cânti?” Și acolo, în faptul zilei, o văzu. Cât era de palidă! Dar cânta. Și acum înțelese ce era amurgul.

Era o altă lume decât aceea de toate zilele, dar această lume era a lui. „Per, lasă-mă să rămân aici.” Și ceva înlăuntrul lui răspunse: „Da, Lovise, chiar dacă nu există nici Dumnezeu, nici nemurire, tu rămâi aici”. Atunci ea surîse. Și cântă. Și fu ca și cum ar fi durat pentru ea o boltă, ca o sfidare împotriva cerului și a lui Dumnezeu — ca și cum cu mîna lui ar fi sunat, pentru ea, clopotul mare al eternității. Ce era asta? Nimeni nu-l mîngîia, dar ceva din el însuși intra pînă la urmă în tot ceea ce trăiește, se dăruia pămîntului și stelelor, încît toate se legănav și se legănav pe largul talaz al psalmului. Ținea încă ochii închiși, dar întindea mîinile ca și cum i-ar fi fost frică să nu se trezească și să nu descopere că totul a fost doar un vis frumos.

VII

Cînd în clădirile lungi și spațioase ale școlii tehnice clopotul începea să sune orele două, pe poartă apărea curînd un șuvoi de elevi, care în stradă se risipea în cete mici și se răspîndea în oraș.

Era o mulțime pestriță, de tineri între șaptesprezece și treizeci de ani. Erau studenți bătrîni pe care părinții sfîrșiseră prin a-i trimite aici — căci inginer te poți face oricînd — filfizoni, cu cărarea pînă la ceafă, care sperau să ia examenul chiar fără să-și bată capul, și tipi de soldați scortoși, căzuți la școala militară — căci inginer te poți face oricînd. Și erau feciori de țărani care își trecuseră cu mare greutate examenele școlii medii și care acum, cu cocardă la șapcă și în haine de dimie albastre-deschis se și visau ajunși surtucari cu manșete și lornion. Dar erau și tineri palizi și entuziaști, sortiți să sfîrșescă doar ca actori — așa cum erau și actori uciși de critici, dar încă destul de vii pentru a deveni ingineri. Și cînd acești juni, veseli și fără de griji, hoinăreau prin oraș, oamenii mai în vîrstă se uitau după ei cu un surîs trist. Căci soarta lor, cel mai adesea, era aceeași. Odată studiile terminate, se risipeau ca păsările călătoare în lumea largă, pentru ca într-o bună zi să cadă loviți de insolație în Africa, să fie uciși de băștinași în China, să devină regi ai minelor în munții Perului, sau directori de uzină în Siberia, la mii de mile de familie și de prietenii lor. Căminul lor era planeta toată. Numai puțini dintre ei — și nu întotdeauna cei mai străluciți — rămîneau în țară, prin birourile căilor ferate de stat ca să capete un spor de două sute de coroane la fiecare cinci ani.

Într-o zi, pe cînd se plimbau împreună, cu cărțile sub braț, Klaus Broch îi spuse lui Per :

— Știi că ai aici, în școală, un frate dat dracului ?

— Ascultă, Klaus, vreau să-ți spun ceva și ia aminte : să nu-l numești „fratele meu”. Și încă ceva : nu cumva să scapi cuiva vreo vorbă din care să se înțeleagă că tatăl meu n-ar fi fermier. Iar eu mă numesc Holm, după ferma de acasă, m-auzi ? Ai să ții minte ?

— Da, dragul meu, facă-se voia ta.

— Ce crezi, că am de gând să-i dau acestui filfizon satisfacția de a mă vedea agățându-mă de el ?

— Nu, nu, spuse Klaus, dînd din umeri și fluierînd.

— Și ca eu să fac vreo neplăcere simandicoasei sale familii, nici vorbă de așa ceva ! De-o fi să-l încolțesc, într-o zi, apoi nu în felul ăsta o să fie.

— Dar ce dracu, nu poți să ascuți nici măcar ce se vorbește despre el ?

Și Klaus îi povesti că Ferdinand Holm stîrnea îngrijorarea familiei. Renunțase la școala militară, fiindcă socotea cariera de militar prea ridicolă, trecuse pe la teologie care îi păruse încă și mai rea, și, în sfîrșit, descoperind că ingineria e cel puțin o profesiune cinstită, poposise aici.

— Ce spui de asta ? Întrebă Klaus.

— Nu văd nimic uimitor.

— Nu, dar culmea e alta. Nu de mult a cotozgit un polițai care, susține el, ar fi înjurat un copil pe stradă. S-a lăsat cu scandal mare, cu arestare, cu interogatoriu, cu amendă. Iar în iarna asta, iată-l ținînd morțiș să se căsătorească cu servitoarea maică-si... și cînd maică-sa i-a făcut vînt fetei, s-a răzvrătit, s-a mutat de acasă și acum e de-a binelea excomunicat din tot ceea ce se numește clasa superioară. Ei, ce spui de asta ?

— Dragul meu, nimic din toate astea nu mă uimește.

— Ba mie mi se pare că e al dracului de îndrăzneț. Și în ce mă privește, aș încerca să mă apropiu de el. Se pare că e și nemaipomenit de citit și al naibii de inteligent.

Chiar din prima zi de școală aflate Per cine este Ferdinand Holm și-l privise cu atenție. Era un tânăr înalt și drept, cu un păr blond-roșcat, pistruiat și cu lornion negru, de бага. Nu purta șapca obișnuită a școlii, avea un melon gri și părea să aibă douăzeci și patru, douăzeci și cinci de ani.

„Așteaptă tu numai nițel, își spuse Per... Când am fost izgonit din cimitir, erai acolo... dar aici nu-ți mai merge. Și oricât avans ai avea tu într-o direcție sau alta... ei bine, așteaptă și ai să vezi.“

Într-o dimineață, în curte, observă că și Ferdinand Holm îl urmărește din ochi, ba chiar că-și potrivește lornionul să-l vadă mai bine... Per se întoarse pe dată și plecă.

De altfel, celălalt, fiindcă mai fusese student, trecu imediat într-o clasă superioară și cum, în afară de asta, el urma la drumuri și, căi ferate, nu se întâlneau decît în curte și pe coridoare.

Dar îndată după Crăciun, într-o după-amiază, Per lucra, în picioare, în sala cea mare de desen, cînd auzi pași în spate și întorcîndu-se dădu cu ochii de Klaus Broch și... de Ferdinand Holm.

— Aș fi bucuros să vă cunosc, spuse Holm. Și cînd Klaus făcu prezentările, îi întinse o mîină mare, albă, cu o șevalieră roșie pe degetul arătător.

— Sîntem tizi. Și aud de la Broch că sînteți de la o fermă cu numele de Holm.

— Da, tatăl meu nu era decît un simplu țaran. Și Per se simți necăjit de a se fi înfățișat, fără să vrea, atît de umil.

— Oh, nici că se poate mai bine, spuse celălalt surîzînd. Dar, dragul meu, sînteți atît de avansați

încît faceți desen liniar încă din anul întâi ? Scuză-mă, dar am făcut destule din astea la școala militară, așa că mă pricep nițel.

Per gîndi : „Te pomenești c-o să-mi dai și sfaturi !” Tare însă, spuse :

— Nu, desenul ăsta a rămas pe tablă de la cei din secția de mașini și am vrut să văd dacă înțeleg ceva.

Celălalt aruncă o privire cu coada ochiului. Apoi salută din cap. îi spuse la revedere și plecă mai departe în botine cu scîrț. Felul degajat cum umbla, vorbea și se comporta el, îi dădeau lui Per un simțămînt de umilință... dar las' că mai vedem noi !

Și trecură zile și săptămîni. Foarte curînd, Per își găsi cu totul alt țel decît acela de a-l întrece pe Ferdinand Holm. Rochiile Lovisei mai atîrnau încă în odaie, pantofii ei erau sub pat, i se mai părea încă lui Per că într-o zi ea va deschide ușa și va intra. Noaptea, în singurătate, culcat în patul lui, nu-i da pace o enigmă : unde era dînsa acum ? Pentru ce trebuise să moară ? N-avea s-o mai revadă niciodată ? O vedea mereu cîntînd psalmul pentru bolnavii din spital. Dar acum purta o rochie luminoasă. Și i se părea de la sine înțeles să aibă aripi. Auzea sunetele viorii. Sunetele îl legănau. Era o mică lume, cu totul deosebită, înlăuntrul căreia se refugia ca să regăsească sentimentul sărbătoresc al reculegirii. Asta nu avea nimic de-a face cu religia sau cu credința. Dar asta era. Și în timpul zilei, în toiul muncii, i se întîmpla să deosebească, întocmai ca din adîncimile unei alte conștiințe, un sunet de arcuș, o îndepărtată armonie de talazuri roșiatice, care îi umpleau sufletul de atîta liniște, că, fără să vrea, surîdea.

Dar simțea adesea și dorința arzătoare de a se lăsa purtat de valul larg al orgii din biserică, numai că aici nu mai intra. Trecea pe dinaintea bisericii cu un fel de sfidare. Dacă acesta era sălașul voinței atotpu-

ternice care i-o luase pe Lovise, atunci nu avea intenția de a-i mulțumi, nici de a i se înclina. Era ca și cum s-ar fi pregătit pentru o răfuială cu nu știu cine, din toată nemărginirea și ar fi vrut să se simtă cu desăvârșire liber.

Cînd duminică dimineața clopotele începeau să sune, i se părea că, pentru a-și găsi liniștea, trebuie numaidecît să pună mîna pe o carte. Știința... era oare știința în stare să-i astîmpere foamea după psalmi? Cînd intrase în uzină, rămăsese adeseori cu ochii zgîiți și văzuse miracole; acum da zor cu învățătura, să le facă el însuși. De aceea citea și învăța. De aceea sorbea cuvintele profesorilor. Și de aceea medita. O lecție, un exercițiu, nu strică, dar lui Per îi era necesar mai mult decît atît, căci mereu se iveau alte și alte întrebări — alte și alte enigme, mereu pășea spre infinit. Abia făcuse primul pas în fizică, chimie și matematică, și presimțea în fața lui alte lumi și trebuia să meargă mai departe, mereu mai departe. Avea el oare să ajungă într-o zi la un capăt? Ce este cunoașterea? La ce-i slujește omului să cunoască? Priviți numai profesorii care știu atîtea... sînt ei mai mari, mai puternici, mai străluciți decît alții? Era oare omul în stare, după atîta învățătură, să agonisească puterea de a ridica într-o seară un deget și să facă stelele să cînte? În orice caz, cel mai bun lucru ce-l putea face: să stăruie cu îndîrjire. Dar întrebarea era dacă știința îți poate da ceea ce îți dă un psalm, simțămîntul acela că nu există dificultăți, fericirea aceea inexplicabilă care îngăduie spiritului să îmbrățișeze spațiul infinit. În orice caz, cel mai bun lucru era să persevereze cu îndîrjire, să persevereze zi și noapte.

Spre primăvară, cînd de-a lungul străzilor pomii începeau să înverzească, Klaus Broch și Ferdinand Holm stăteau într-o cafenea de pe strada Nordului.

— Uite-l pe prietenul dumitale, spuse Ferdinand, căci prin fereastră îl putuse zări pe Per trecînd prin fața Poștei. Hainele arătau jalnic, ghetele îi erau nelustruite ; pășea încet, blond sub șapca cu cocardă, cu capul plecat, dar părea că e atent la tot ce se petrece în stradă.

— Tare aș vrea să știu la ce o fi visînd el în clipa asta ? spuse Klaus.

— Te pomenești că a descoperit iar vreo trăsură nemaipomenită. Da, zău, uite că oprește vizitiul...

— Pariez că se bagă între roți să dibăcească cine știe ce, spuse Klaus rîzînd și se trase îndărăt să nu fie văzut.

— Cît de palid e și ce jigărit arată, spuse Ferdinand, potrivindu-și lornionul. Spune-mi, îi sînt părinții chiar atît de strîmtorați ?

Klaus își ridică ochii să-l privească.

— Da, nu prea are el ce risipi.

Își băură halba, fumară, mai vorbiră cîte unele, pînă ce Ferdinand, ca din întîmplare aruncă o vorbă :

— Ce spuneam așadar despre prietenul dumitale... părinții lui mai trăiesc ?

Klaus Broch nu prea avea chef să vorbească despre asta, și răspunse că nu... nu credea ca ei să mai trăiască.

— Iartă-mă că te plictisesc, dar băiatul mă interesează. E ceva în înfățișarea lui care mă atrage... O fi umbletul lui — unde oare oi mai fi văzut eu asemenea umblet ? Și-apoi muncește din cale afară !

— Așa cum se omoară el cu munca, o să ajungă să-și ruineze sănătatea, spuse Klaus. Își închipuie, desigur, că prin puterea studiului o să ajungă... ha, ha, ha...

— Unde ?

— Să-l înțeleagă pe Dumnezeu.

— Curios, spuse Ferdinand uitîndu-se pe fereastră.

— Duminică l-am întâlnit destul de departe, la țară. Îl interesa geologia. Și dacă în oraș se ține o conferință despre un poet francez sau despre astronomie... apoi poți fi sigur că-l afli acolo luându-și notițe. Imposibil să ții pas cu un asemenea om. Dacă într-o zi aude cumva numele lui Aristotel și dacă asta este o noutate pentru el — musai merge la bibliotecă să se informeze și-și va petrece nopțile citind ceea ce s-a tradus din autorii greci. Cum naiba să ții pasul cu un asemenea trăpaș? Numai la un singur lucru nu-l duce capul.

— Care?

— E vorba de fete, de vin... de nițică distracție. Habar n-are ce-i aia să fii tânăr.

— Poate că nici n-a avut mijloace să fie, spuse Ferdinand cu un ușor suspin.

Stăteau acolo și din când în când Klaus era surprins cu câte o întrebare oarecare despre Per. După ce goliră și cea de-a doua halbă, recunoscă că mama lui Per fusese o... ei, da, o femeie de moravuri ușoare... așa spunea lumea.

— Și tatăl? aruncă Ferdinand o vorbă ca din întâmplare.

Trebuia numai să-l fi văzut pe Klaus roșind.

— Nu e nimeni, se bîlbîi el, care... care să știe precis cine a fost. Ei, drace, trebuie să mă crezi! Asta e tot atît de adevărat pe cît mă vezi și te vîd. Habar n-au oamenii cine a fost. O fi... da, cu siguranță... o fi prin... America.

— Grozav de misterios mai devii cînd vorbești de familia lui, spuse Ferdinand rîzînd. Dar lui Klaus i se păru că celălalt pălise.

Cîteva zile mai tîrziu, Per era singur în camera lui de deasupra grajdului, cînd auzi pe scară un pas ușor și ușa se deschise : era Ferdinand Holm.

Fără să-și dea seama, Për se ridică și se sprijini de speteaza scaunului. Dacă filfizonul venea cumva din partea profesorului, sau avea de gând să-i interzică să poarte numele, atunci... ei, atunci, avea să-l zvîrle pe scări.

— Mi-a venit ideea să vă caut și să văd cum stați începu celălalt, scoțindu-și pălăria și luînd loc. Ba de seamă că nu vă așteptați să vin. Desigur, vă deranjez. Dar am ceva de vorbit cu dumneavoastră.

— Serios? spuse Për și se așează pe cît cu putință mai departe de celălalt.

— Am înțeles, în puținele ocazii cînd ne-am întâlnit, că nu prea mă iubiți. Dar, vedeți dumneavoastră, cu asta nu mă împac.

— Adică cum? Për nu știa dacă trebuie să rîdă.

— Aș dori ca dumneavoastră și cu mine să fim prieteni. Probabil că dumneavoastră știți despre mine mai mult decît știu eu despre dumneavoastră, dar ce importanță are? Ia te uită... bateți darabana cu degetele... ha, ha, ha, obiceiul ăsta îl avea și tatăl meu.

Për tăcea și-l fixa. Dar degetele nu mai bătură darabana.

— Vă invidiez locuința. Cînd o să fiți milionar o să aveți îndărăt un trecut interesant. Și apoi, știți mult mai multe despre viață decît noi, iar cunoștințele pe care le căpătați din cărți au pentru dumneavoastră cu totul altă valoare intelectuală decît pentru noi ăștia, îndopați cu învățătură și educați de guvernante. Și care va să zică v-ați hotărît să deveniți inginer?

— Da. Și Për părea să întrebe: „Dar ce te privește?”

— Ei da, se pare că acum tehnicianul modern este un fel de preot... sau nu, mai degrabă, aș zice, un descendent al bătrînului Prometeu. Ceea ce este foarte respectabil, nu găsiți? Dar v-ați gîndit cumva că cu

fiecare victorie cîștigată de spiritul uman asupra naturii, le smulgem zeilor ceva din atotputernicia lor? Pentru mine e ca și cum am folosi fierul, focul, energia și gîndirea pentru a ne răzvrăti împotriva tiraniei cerești. Va veni și ziua cînd nu vom mai avea nevoie de rugăciuni. Și va suna ceasul cînd stăpînii cerului vor fi nevoiți să capituleze și să-și plece genunchii în fața noastră. Ce părere aveți în privința asta? Ei bine, părerea mea e că lui Jehova nu-i plac inginerii.

— Sună destul de atrăgător, spuse Per. Nu putea nega, vizitatorul său exprimase idei care îl frămîntau pe el însuși.

— Deocamdată, trebuie să ne mulțumim cu mai puțin, continuă celălalt. Recunosc fără înconjur că a tăia un drum, a construi o bucată de cale ferată, sau a arunca un pod peste o ripă... asta nu mă ispitește prea mult. Dar dacă călătorești prin lumea largă, poți căpăta asemenea lucrări care să-ți dea ocazia să arăți de ce anume ești în stare. Odinioară, invidiam generații care străbăteau lumea, cucerind popoare, întemeind imperii, organizînd, guvernînd. Dar în zilele noastre, un inginer poate fi însărcinat — bineînțeles, în țări depărtate — să asaneze cîteva mii de mile pătrate de mlaștini, să regularizeze cursul Nilului, sau să unească două oceane. La o asemenea lucrare, mi-ar place și mie să iau parte într-o zi. Cînd oi sfîrși aici, o șterg departe. Mai tîrziu, peste o sută de ani, inginerii vor construi drumuri turistice printre stele. Aveți ceva împotriva dacă fumez?

— Nu, vă rog... Din păcate, n-am...

— Mulțumesc... am eu. Și Ferdinand Holm își scoase cutia de țigări, îi oferî lui Per, care mulțumi și refuză, apoi își aprinse o țigară.

— Mă gîndeam... n-ați vrea să veniți să luați masa cu mine?

Per făcu ochi mari. Încotro bătea dumnealui?

— De obicei, trăiesc ca un spartan, dar tocmai fost împărțită moștenirea tatii așa că am ceva bani de ce n-am lua și noi, cu ocazia asta, o masă bună. Dacă vreți să vă îmbrăcați pot să ies și să vă aștept. Dar puteți foarte bine ieși și așa cum sunteți.

Per era complet zăpăcit. Se ascundea ceva aici. Sau într-adevăr... celălalt era un om cu totul deosebit? Pe scurt, sfârși prin a-și pune pe el ce avea mai bun, își schimbă gulerul și plecă ră împreună.

Era pentru prima oară că intra într-un mare restaurant cu fețe de masă de-o albeață orbitoare, cu buchete de flori, cu șervete răsucite ca niște căpățini de zahăr cu cristaluri de diferite culori. Ferdinand se purta ca la el acasă și-l trata curtenitor, ca pe un prieten. În tot timpul mesei, Per trebui să-i povestească despre copilăria lui.

Cînd ajunseră la cafea și la țigări, Ferdinand se aplecă spre el, peste masă, și-i spuse:

— Nu vi se pare că ar trebui să ne tutuim?

— Ba da, spuse Per, foarte mișcat.

— Nu este Holm numele amîndurora?

— Da, asta e adevărat.

— Și cine știe dacă n-om fi și nițel înrudiți. Hai lăsa, nu mai face mutra asta. Aș fi fericit să mă tratezi ca pe un bun prieten și să vii la mine ori de cîte ori ai nevoie de ceva. Inutil să ne agățăm unul de altul cînd sîntem în ochii altora... dar pe Klaus Broch ar trebui să-l punem la curent, nu?

Lui Per îi venea s-o ia la fugă. Știa oare celălalt totul? De ce n-o spunea atunci deschis?

Cînd în seara luminoasă de primăvară se îndreptară spre casă, Ferdinand îl luă de braț și-i spuse:

— Nu știi dacă ai aflat că nu prea sînt în relații bune cu familia mea. Dar chiar de prima dată cînd te-am văzut, am avut simțămîntul că noi doi sîntem făcuți să ne înțelegem... Mî se părea, ți-o spun sincer...

că semeni cu tata. Și poți să mă crezi, a fost un om minunat.

Per nu răspunse și în privința asta lucrurile rămaseră aici.

Dar în zilele următoare, Per fu în mare încurcătură. Nu-și putea da seama ce anume știa Ferdinand. În ce-l privea, pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-i scape vreun cuvânt. Celălalt nu punea nicio dată întrebări. Se purta admirabil, ca întotdeauna, ca și cum ar fi fost prieteni de ani de zile. Dar nici de copilăria lui Per nu mai întrebă și nici de propria lui familie nu-i mai vorbea.

„La seama“, își spunea Per, dar era mulțumit de fiecare dată când trebuiau să se întâlnească.

Ferdinand îl invită, împreună cu Klaus, la o petrecere în odaia lui și Per văzu aici mobile frumoase, tablouri pe pereți și fotografiile părinților lui. Tatăl său era aici tânăr, în uniformă de locotenent. Se afla acolo și bunicul : fusese judecător la Curtea de Casație.

— E drăguț din partea ta că te interesezi atîta de familia mea, îi spuse Ferdinand surîzînd.

Klaus Broch îi privi pe amîndoi : „De fapt cum or fi stînd lucrurile între aști doi ?“

Cînd veniră vacanțele, elevii se risipiră care încotro, Klaus avea să plece acasă. Dar Ferdinand veni într-o zi și spuse :

— Ascultă, Per, fă-mi un mare serviciu... anul ăsta ar trebui să mă duc și la munte și la mare... N-ai putea să te duci în locul meu într-un loc sau în altul ? Se înțelege de la sine că cheltuielile ar rămîne în seama mea.

— Nu, mulțumesc, răspunse Per rîzînd.

Dar înainte de plecare veni și Klaus cu o propunere :

— Ascultă, ce ar fi să punem o placă de marmură pe mormîntul Lovisei ?

Și atunci, Per, mișcat, îl bătu pe umeri :

— Întotdeauna ai fost tu un băiat bun !

În timpul verii, Per hoinări singur la țară, și i se întâmpla să intre în câte o fermă și să întrebe :

— N-ai vrea să vă fac pentru zece coroane și leacuință un plan al proprietății ?

Petrecu o vacanță plăcută, ba se mai întoarse și cu ceva bani în buzunar.

Cel de al doilea an trecu ca și primul. Per muncea, și cei doi prieteni veneau din când în când să-l tragă la câte o mică petrecere. Dar după ce, împreună cu ceilalți doi, străbătea orașul adormit, cîntînd și făcînd tărăboi, cînd rămînea singur și se culca, atunci, față în față cu sine însuși, începea în întuneric cu totul altă viață. „Încotro, Per ? Încotro năzuiești ?” Și el încerca să răspundă cu evlavie rugăciunii de seară : „Încotro ? Voi deveni un mare inginer ! Și apoi ? O să fiu unul din acei urmași ai lui Prometeu care se răzvrătesc împotriva tiraniei cerești. Și apoi ? Vreau să fiu dintre acei care înalță o scară pe care omul să se poată înalța din ce în ce mai sus, ca să se agonisească din ce în ce mai multă lumină, inteligență și putere asupra naturii. Și apoi ? Să trăiesc fericit, să mă căsătoresc, să fiu tată și să am un cămin frumos și bogat. Și apoi ? Ei da, într-o bună zi îmbătrînești și trebuie să mori. Și apoi ? Apoi ce mai vrei ?”

Găsea atunci un vag sprijin, refugiindu-se lângă Lovise — care sta acolo cu vioara ei — și simțea legănîndu-l talazuri roșii. Dar de ce tocmai atunci îl cerca foamea asta de mai mult ?

Cînd Ferdinand sfîrși școala, plecă în lumea largă și-l luă pe Klaus cu el. Ajuns în anul al treilea, Per putea fi văzut de cele mai multe ori singur, mai întotdeauna cu cărți sub braț și cu capul plecat.

Dar cînd se apropie ultimul examen, primi de la Ferdinand o scrisoare, trimisă din Egipt : „*linere,*

vino, scria el. În sfârșit, am primit un angajament la marea firmă londoneză «Brown Brothers», care construiește căi ferate în Canada, poduri în India, instalații portuare în Argentina, și canale și ecluze în Egipt. Pentru început, îți putem face rost de un frumos post de desenator și, aici, alăturat, îți trimit bani de drum. Salutări și fii binevenit !"

Dar Per nu plecă numaidecât. Mai rămase un an în școală ca asistent al profesorului de mecanică. Și în același timp studia singur construcțiile de drumuri și de căi ferate, căci în taină dorea fierbinte să fie și în privința asta la nivelul fratelui său vitreg.

Dar în cursul anului următor, scrisorile prietenilor săi deveniră din ce în ce mai stăruitoare : „Aici, scria Klaus, inginerul este un misionar, nu în numele lui Iehova, ci în numele puterii și civilizației europene. Ar trebui, dragul meu, să participi și tu. Ai avea aici de înfăptuit sarcini demne de un mare general."

În sfârșit, într-o zi de toamnă cu pădurile din jurul orașului îngălbenite, Per plecă de acasă, cu un cufăr nou și mare pe capra trăsurii.

Mai înainte fusese la cimitir să pună un mic buchet de flori pe placa de marmură de pe mormîntul Lovisei... Cine ar fi putut spune dacă avea să-l mai revadă vreodată ?

Aproape de gară zăbovi o clipă și privi îndărăt, spre vechiul oraș, cu catedrala și cu zidurile lui medievale pe care sentinela trecea încolo și înapoi sub cerul liber. Trecută era deci copilăria lui ? Lovise... odăița de deasupra grajdului... spitalul... școala... Și acolo era fiordul, și mai departe, undeva, o colibă cenușie de pescari cu o femeie ciupită de vărsat și un bătrîn cu picioare crăcănate, care acum, în semn de rămas-bun, primiseră cafea și tutun.

Drumul lui Per trecea prin capitală și de aici în lumea largă.

Partea a doua

I

Trecuseră cîțiva ani, ba chiar mulți ani, și din nou era vară și luna iunie. Într-o seară, un vapor ce venea de la Anvers spre Kristiania, brăzda o mare atît de liniștită că părea de la un capăt la altul o oglindă a cerului cu nori roșcați și cenușii. La bord se aflau o mulțime de călători, dar nimeni nu avea poftă să se ducă să se culce, căci prea era cald și frumos. Cîțiva artiști care se întorceau în patrie de la Paris sau de la München, voiau să se distreze pe punte; unii comandară vin, alții puseră mîna pe acordeon și, pe nesimțite, se pomeniră dansînd. „Tu n-ai voie“, spuneau unele mame fiicelor lor, dar puțin după aceea dansau și ele înșile. Un doctor cu ochelari, urcat pe un butoi, ținea o cuvîntare, iar doi pictori îl purtau în triumf pe căpitanul cu barbă căruntă. Noaptea era foarte luminoasă, norii foarte roșii, aerul foarte blînd, și aici, în largul mării, îți simțeai inima foarte ușoară...

— Cine o fi bruta aceea care șade acolo și nu vrea să petreacă cu noi? Întrebă pictorul Storaker pe prietenul lui, sculptorul Praas.

— Cel de colo? A, ăla care a fost atît de interesant la prînz cînd s-a vorbit despre vasele egiptene...

— Da, drace, el e. O fi vreun belfer, căci atunci când am ajuns să vorbim despre Atena și sculptura greacă, a binevoit să ne corecteze și aici.

— Și azi dimineață a discutat cu doctorul despre asiriologi. Evident, e prea savant ca să danseze.

Cel despre care vorbeau era un bărbat între treizeci și patruzeci de ani, de înălțime mijlocie, întins într-un balansoar de răchită, îmbrăcat în gri, de la cascheta de călătorie, pînă la ghetrele ce-i acopereau pantofii galbeni. Fața îi era cam palidă, iar prin barba scurtă și brună, ce-i încadra tot obrazul, avea fire cărunte. Dar în ochii cu care urmărea dansatorii sclipeau fulgere vesele. Era Per Holm.

Regreta că nu e în stare să se avînte ca ceilalți ; dar trecuse atîta vreme de cînd nu se mai aflase printre compatrioți, încît se simțea nesigur și aproape străin. Și, în afară de asta, în cîteva ore trebuiau să apară primele stînci ale Norvegiei și la gîndul ăsta încerca o ciudată nerăbdare... Colo, în lumea largă, visase adesea clipa-asta.

Curînd în jurul lui se făcu liniște, și coborî și el ; dar se întinse în cabină, cu hainele pe el. Își aminti de ziua cînd plecase, sărac și necunoscut, și cînd văzuse dispărînd în mare ultimul ostrov al patriei. Cîte se întîmplaseră de atunci ! Și acum, cînd, în sfîrșit se întorcea în țară, ce-l aștepta ?

Puțin după ora două, urcă din nou pe punte și rămase uimit văzînd că vaporul își croia drum print-o ceață deasă, lînoasă. „Ce ghinion !” își spuse el. Și foarte neliniștit, începu să umble încolo și încôace. Avea să-i scape clipa cea mare. Dar se opri deodată lîngă bastingaj și privi cu atenție.

Ce era asta ? Departe, în masa cenușie și lînoasă, se aprinse o lumină, ceața se puse în mișcare, deveni roșie și se destrămă ca și cum ar fi luat foc. Ah, acum vedea, era globul soarelui : se iveau din mare. Tot

ceea ce la bord cunoscuse umezeala nopții, începuse să se poleiască și să strălucească. Totul devenea mai ușor și mai străveziu și depărtările se luminau din ce în ce mai mult. Și înainte ca Per să-și poată da seama ce se întâmplă, ghemul umbrelor cenușii se desfăcu, colinele de ceață se destrămară, se subțiară, se topiră. Și o dimițeață proaspătă se așternu sub cerul cel mai înșorit, deasupra mării albastre.

Venise momentul să-și scoată ochearul. Și ținându-l înaintea ochilor, încremeni și privi.

Acolo ! Nu se înșela oare ? Nu, acolo, departe, între cer și mare, apăruse o linie. Prima stîncă. Norvegia ! În sfîrșit !

Per respira greu ; nu putea sta locului și în fiecare clipă se oprea să mai privească o dată linia cenușie. Iată și pasărea de mare cu gîtul lung și aripi fremătătoare. O, patrie, bine te-am găsit !

Vaporul naviga în arhipelag și apăru o lume de ostroave și de munți. Iată și prima colibă de pescar, spoită în roșu. Apoi se ivi Kristianssand printre insule și coline acoperite cu arbori înfrunziți, cu case albe strălucind în mijlocul petecelor de verdeață, fiecare din ele cu prăjira steagului înălțată sub cer.

Per privea toate acestea de parcă s-ar fi hrănit cu priveliști ; minunate erau, dar simțea că avea să treacă încă multă vreme pînă ce avea să fie sătul.

Și călătoria continuă de-a lungul coastelor în timpul unei zile cu soare strălucitor și al unei nopți senine. Văzu strîmtori albastre deasupra cărora zburau stoluri de pescăruși albi și orașele cu lungi case de lemn spoite în alb și cu flori la ferestre. Nu mai fusese niciodată pe aici și totuși se simțea îndemnat să facă un semn de salut și să spună : „Aici mă regăsesc“. Pe măsură ce înaintau în fiordul Kristianiei, aerul mirosea a frunze și a pajști, iar pe maluri rîpoase străluceau desfășurate mari gospodării. Iată încă una.

O salută și pe ea. Ce bine era aici, în mijlocul acestui belșug familiar și atrăgător : știa, cu toate acestea, că n-avea să fie nimic alta decît un turist în propria lui țară. Nimeni nu-l aștepta, cu nimeni n-avea să aibă de-a face. Decît doar dacă într-o zi lucrurile aveau să se schimbe.

Pe cheiul Cristianiei ceilalți călători fură întîmpinați de rude și cunoștințe cu îmbrățișări, rîsete, lacrimi și sărutări. Cînd părăsi vasul, Per își ridică pălăria și el, dar nimeni nu mai avea timp să-i dea atenție. Și după ce-și lăsă bagajele în seama unui comisionar al hotelului, străin și singur, se îndreptă spre oraș.

Îi fu greu să doarmă în nopțile acestea senine ; el și uitase că așa era. Și capitala asta atît de mișcător de mică, că din trei pași ajungeai oriunde ! Se afla așadar în mijlocul compatrioților săi, nu cunoștea pe nimeni, nimeni nu-l saluta. Decît doar dacă într-o zi lucrurile aveau să se schimbe.

— Na-ți-o bură, nu cumva ești Per Holm ? auzi în sfîrșit în spatele lui, într-o zi pe cînd privea în vitrina unei librării. Era un coleg de la școala tehnică, Reidar Langberg, la fel de palid și slab ca odinioară ; o adevărată glorie a școlii, acum însă.. acum arăta grozav de neîngrijit și de îmbătrînit.

— Abia acum te recunosc, spuse Per, strîngîndu-i mîna.

— Și tu care ai ajuns milionar — așa se spune — și care ești celebru în lumea întregă !

— Mulțumesc... dar tu ?

— Eu... dragul meu, mai bine să nu vorbim despre mine. Și în timp ce coborau strada împreună, colegul îi povesti cît de grele erau timpurile și cît de sufocantă era atmosfera în Norvegia. Începuse ca desenator într-unul din birourile căilor ferate de stat, cu zece-doisprezece ani în urmă și tot acolo se mai afla și acum,

familia crescuse, dar salariul... salariul, dragul meu ! Își strîngea pumnii și-și înălța ochii spre cer.

Per îl întrerupse :

— Unde am putea merge aici, în Kristiania, și să petrecem o seară plăcută ?

— La Sfîntul Hanshauden. Are și muzică.

— Vrei să iei masa diseară cu mine... să zicem la ora opt ?

— Mulțumesc... Dacă vreau ! Te mai îndoiești cumva ?

Per veni din timp și găsi o masă pe terasă ; îndată după aceea veni și Langberg, gătit în hainele de duminică, cu o redingotă spălăcită, în pantaloni de culoare deschisă, numai burlane și o pălărie de pai îngălbenită.

— E plăcut să ai pe cineva cu care să schimbi o vorbă, spuse Per. În ultimii ani, aproape tot timpul am călătorit de unul singur.

— E mult de cînd ai părăsit Egiptul ?

— Da, de atunci am fost în Abisinia...

— A, da, desigur, acum îmi aduc aminte că am citit ceva în privința asta. Ai construit un drum de fier pentru regele Menelik.

— Da... dar de un an și jumătate parcurg muzeele și teatrele. Am început cu Atena și am sfîrșit cu Londra. Îmi amintesc că într-o zi, urcat pe treptele Partenonului, am declamat din *Antigona* și asta a fost, în sfîrșit, un moment care merita osteneala.

— Dar, dragul meu, asta e un fleac pe lîngă marile tale stăvilare de pe Nil. Și acolo ai stat cîtiva ani, nu ? Povestește-mi, dragul meu, cîte ceva din cele ce-ai văzut. Nu se află sus, la prima cataractă ? Și nu-i oare acolo și o uriașă carieră de piatră ? Ei, vezi că te-am urmărit de aici, de acasă ? Doamne, Dumnezeu, cîte trebuie să mai fi văzut ! Și orașului, orașului ăluia cum naiba îi zice ?

— Assuan, răspunsă Per indiferent, privind grădina în care sosea tot mai multă lume.

— Se spune că stăvilarele ar fi minuni tot atât de mari ca piramidele înșăși. Cîte ecluze sînt ? O sută și...?

— Două sute și șaisprezece, spuse Per. Dar adăugă privind aiurea : Le cunoști ? Și indică ușor, cu o înclinare a capului, cîteva tinere femei îmbrăcate în rochii de culoare deschisă, care se instalaseră la o masă din apropiere.

Langberg înșă scutură din cap. Ca unul care nu ieșise miciodată din țară, era lacom să afle noutăți din lumea largă.

— Deseori m-am întrebat, minunîndu-mă, cum de te puteai tu descurca cu digurile și cu căile astea ferate, tu care de fapt ai început ca inginer mecanic. E adevărat că ai urmat un an și la secția de drumuri, dar... Ah, gloria asta a școlii !

— N-ai vrea mai bine să bem un pahar de șampanie ? întrebă Per. Cum îți place, sec sau dulce ?

— Nu-i același lucru ? Nici măcar asta, dragul meu, nu știu. Dar cine e milionar, nu se cade să nu știe.

— Nu sînt milionar, replică Per surîzînd și făcînd semn chelnerului.

— Așa am auzit. Ai construit doar o nouă pompă cu motor, mai bună decît toate celelalte și apoi... e drumul de fier ! Ei, da, da. Fericit cel care are noroc ! suspină el. Ce să mai spunem noi, aștilalți ? Dar vorbește-mi de Klaus Broch și de Ferdinand Holm ! Ei ce fac ?

— Klaus administrează bunurile Kedivului la Edfina. Face motocultură și bagă cireada în staul cu tremul. Da, da, a reușit pînă la urmă să-și facă o situație bună. Districtul lui este mai mare decît regatul Danemaricii.

— Sfinte Dumnezeu ! Langberg era gata să cadă de pe scaun. Și Ferdinand Holm atunci ?

— Ei... el lucrează în stil mare. A descoperit că vaste regiuni din deșertul libian au vene de apă la câțiva metri sub stratul de nisip. Dacă lucrurile stau așa, atunci nu mai e nevoie decât de mașini pentru a transforma imense întinderi într-un adevărat grâнар paradisiac.

— Nu mai spune, dragul meu, a descoperit el asta ? Langberg gîfîia cu gura căscată.

Per privi peste fiord și continuă :

— În sfîrșit, anul trecut a reușit să-l intereseze pe Kediș în afacerea asta, s-a înființat o societate pe acțiuni cu un capital de mai multe milioane și Ferdinand este directorul.

— Și o fi avînd un salariu anual de cincizeci de mii de franci !

— De două sute de mii, spuse Per și de data asta se temu că celălalt avea să leșine. Da, da, isteț băiat.

Cînd Langberg își regăsi graiul, întrebă făcîndu-i cu ochiul :

— Și desigur, tu și Klaus v-ați băgat milioanele în societatea lui !

Per surise și privi în grădină.

— *Skaal*¹ ! spuse el fără să răspundă.

— Îi fi fost și în America ? Sau n-ai fost ?

— În America ? Ba da ! Acum câțiva ani, cînd eram la frații Brown, m-au trimis ei o dată să cumpăr unele materiale. Nimic deosebit.

— Nu, voiam numai să zic că ai colindat peste tot și că ai văzut toate minunățiile lor tehnice.

— Dragul meu, sînt obosit de atîtea minuni tehnice. Mi-e dor de o moară de țară care are nevoie de o zi și o noapte ca să macine un sac de făină.

¹ *Skaal* — noroc !

— Ce ? Ce spui ? Celălalt sări de pe scaun. Ha, ha, ha, tot ăla ai rămas !

— Vorbesc foarte serios, spuse Per și înălță paharul de șampanie. Trăiască zilele de altădată !

— Îți mulțumesc... mii de mulțumiri... Ah ! Delicios lucru șampania. Va să zică te îndrăgostiși de țările alea barbare ! Nu-i așa ? Ha, ha, ha !

— Numești Egiptul țară barbară ?

— Da. Oare felahii nu-și înhamă și astăzi nevestele la plug ?

— Un felah poate să șadă o noapte întreagă în fața cocioabei lui, să privească stelele și să viseze în tihnă. În schimb marele comerciant din Viera își dictează scrisorile de afaceri în mașină, în timp ce se duce la teatru, iar la teatru în timp ce stă în fotoliul său de orchestră, își scrie telegramele. Curînd va sta în loja lui cu telefonul la o ureche, în timp ce cu cealaltă va asculta opera. Toate acestea, grație minunilor tehrice. Asta admiri tu ?

Celălalt se zăpăci.

— Cum poți vorbi în felul ăsta, tu care ai canalizat Nilul și ai construit căi ferate prin deșert ?

Per ridică din umeri și oferă prietenului său țigări din tabachera lui, în timp ce li se aducea cafeaua.

— Faptul că oamenii progresează azi mai repede, asta nu înseamnă nimic ?

— Dar, sfinte Dumnezeule, unde oare trebuie să ajungă omul, de se grăbește așa ?

— Unde să ajungă ? Canalizarea Nilului va dubla producția de grâu a Egiptului, și milioane de oameni vor putea trăi — asta nu înseamnă nimic ?

— Ți se pare, dragul meu, că nu avem destui idioți pe pămînt ? Avem prea puține gemete și reven-dicări, jelanii și nemulțumiri ? E neapărat necesar să avem de două ori mai multe ?

— Dar, sfinte Dumnezeu, și cultura Europei? Pe acolo pe unde ai fost, nu te simțeai ca un fel de misionar?

— Cuceririle culturii europene în Orient, asta vrea să zică că sînt cîțiva bancheri din Londra sau Paris cărora li s-a făcut poftă de o bucată din Africa sau Asia. Și iată că de îndată. miniștri, generali, misionari și ingineri se înclină și spun: „La ordinele dumneavoastră, domnilor“. Cultură? O roată face alte roți, svr, svr, svr... cele zece, altele o sută, svr, svr, svr... mai iute, o concurență mai neînfrînată... Pentru ce? Pentru cultură? Nu, dragul meu, pentru aur. Asta misiune? Dragul meu, atîta vreme cît Europa occidentală cu minunile ei tehnice, cu creștinismul și cu legile ei de ameliorări politice nu va produce un tip de om superior lepădăturii ăsteia pe care o avem acum, n-avem decît să stăm liniștiți acasă și să ne ținem gura asta afurisită. *Skaal!*

Toate astea nu erau de loc amuzante pentru bietul Langberg care se consola zi de zi cu gîndul că, așa modest cum e, contribuie și el la îmbunătățirea lumii.

În cele din urmă, se lăsă pe spate, privind fumul țigării sale și surîse:

— Îmi amintesc de un tînăr care mergea la școală. Vorbea mult de Prometeu și visa să elibereze umanitatea furînd cît mai mult din focul Olimpului.

Per rîse.

— Într-adevăr, eu eram acela. De altfel nu făceam decît să-l citez pe Ferdinand Holm.

— Și nu mai crezi în asta?

— Cred că focul și oțelul vor schimba curînd omul în animal. Din ce în ce mai mult mașina ucide ceea ce e divin în noi.

— Ei, drace ! Creștini totuși rămânem...

— Creștini, da. Dar nu cumva a sosit vremea să adorăm altceva decît un ascet pe cruce ? Vom continua oare să cîntăm aleluia pentru că noi înșine am scăpat și pentru că ne putem totuși cumpăra la solduri un colț de cer ? Asta-i religie ?

— Nu, nu, nu... nu știu.

— Nici eu nu știu. De altfel, nu mai există spirit religios. Mașina ucide în noi și foamea de eternitate. Privește oamerii din marile orașe. În seara de Crăciun pun să cînte la gramofon melodii din *Prințesa dolarilor*.

O clipă, Langberg își privi prietenul cu atenție. Per fuma încet, fața i se înroșise din cauza vinului băut, dar adesea închidea ochii ca și cum ar fi rătăcit cine știe pe ce meleaguri.

— Te-ai gîndit cumva, să te apuci de ceva ? Întrebă el.

Per deschise ochii.

— Eu ? Mai întîi vreau să-mi iau un răgaz. Și poate îmi voi găsi un loc de ziler și mă voi însura cu o văcăriță... *Skaal !*

Încetul cu încetul, grădina se umpluse de oameni în haine de vară ; în seara luminoasă răsunau rîsete și glasuri vesele.

Per privea cu curiozitate la toți acești oameni străini și întreba de numele unuia sau altuia. Langberg numi mai multe persoane din Kristiania : colo era un ministru, dincolo un explorator vestit.

— Dar, adăugă el, în prezent îmi lipsesc mijloacele pentru a-i frecventa.

— Frumos mai e pe aici ! spuse Per. Și privi din nou lumina aurită ce strălucea deasupra fiordului. Și cît de minunat e să fii din nou acasă.

Se afla în tren, străbătea țara, și pe fereastra vagonului vedea gonind ferme, drumuri și pajiști. Încotro ? Habar n-avea. De ce să nu călătorești la întâmplare și să cobori cînd ai chef ? Putea, în sfîrșit, să călătorească prin Norvegia fără să se gîndească la cheltuială. Putea, fără grijă, să lase zilele să vină și să treacă și să zăbovească oriunde găsea cîte ceva frumos de văzut.

Iată Mjøsa, marele lac cu ținuturi rodnice, cu lungi coline împădurite ce-l mărginesc de ambele părți. Niciodată nu mai fusese pe aici, și totuși i se părea că recunoaște locurile. Și le salută plecîndu-și capul. Și iar se hrănea cu frumusețile acestui peisaj bogat, îmbelșugat... Ca și cum dealurile împădurite, ogoarele și pajiștile s-ar fi desfășurat în regiunile deșarte ale spiritului său.

Dar mai tîrziu, în timpul zilei, zarea se îngustă ; intrai în valea Guldbrandsdal, unde case arse de soare se înalță pe povîrnișurile verzi, între rîu și muntele stîncos. Per avea în minte atîtea imagini străine, începînd cu nisipurile pustiului și cu palmierii arși de soare pînă în canalele Veneției ! Dar aici... aici se înclină din nou. Se simțea la el acasă chiar dacă nu mai călcase niciodată pe aici ; ăsta era pămîntul a cărui chemare o auzise în timpul acestor lungi ani trăiți în străinătate.

Și deodată își strînse bagajele și coborî. Nu cunoștea nici măcar numele stației. Ceva de-ale gurii într-un hotel, un rucsac în spate și iată-l în drum spre munte.

Singur ? Da, dar ce importanță are asta cînd tot ceea ce îți lînești în cale pare să te salute și să-ți spună : „Fii binevenit !” Drumul este rîpos, aerul devine mai ușor, fermele mai rare. Pînă la urmă căsuțele nu mai sînt decît niște cutii de chibrituri, iar din vale

s-ar zice că cei de sus locuiesc în nori. Cîți flăcăi nu vor fi urcat pe înserat, generație după generație, acest drumeag ca să se întâlnească cu Mari sau cu Kari a lor în pășuni ! Și acum, Per avea sentimentul că e unul dintre ei ; da parcă ar fi descoperit în el însuși unul din acei băietani zburdalnici care, în sfîrșit, putea să trăiască după pofta inimii.

Uf ! Trebuie să-și scoată haina. Pălăria e vîrîtă în sac. Și pe măsură ce valea se pierde sub el, vede din ce în ce mai departe, platourile munților de pe celălalt versant. În lumina apusului de soare, munți cafenii, munți albaștri, coame negre sau îmbrăcate în mușchi cenușiu, talaz după talaz se ridică și coboară și, în sfîrșit, un morman de zăpadă se înalță spre cer ca spuma unui val. Dar nu cumva mai văzuse el asta undeva ?

Ba da, era marea insulelor Lofoten, cu troiene de zăpadă, cu lungi suspine și răsufierea grea, un ocean de piatră. Per rămase locului sprijinindu-se în baston și o clipă pleoapele i se închiseră. Nu era oare și în el un asemenea ocean ce urca și cobora ? Și nu se prelungiseră ele, aceleași valuri, de-a lungul sutelor de ani, tîrînd neamurile în lungi migrații ? În viața de toate zilele, valul ne rostogolește în ritmul obișnuit, nici unul dintr-o mie nu înalță capul să întrebe : „Încotro... și pentru ce ?” Și iată că un alt val îl duce... de ce și încotro ? Ei bine, asta aveau să-l învețe zilele ce vor veni... deocamdată oceanul de piatră se rostogolește în veșnicul lui freamăt sub cerul nesfîrșit.

Își șterge fruntea și pornește din nou.

Dar ce se vede colo, departe, spre nord-est ? Trei surori cu capul în cer și cu șaluri albe. Trebuie să fie Rondanele, și iată amurgul împurpurînd și aurind piscurile albe.

Uf ! Ultimul urcuș... În sfîrșit, sus ! Iată platoul deșert, cu mlaștinile, cu tăpșanele și cu ochiurile sale

de apă. Ah, cât de ușor te face să te simți ! Nici nu de mirare că pașii se iuțesc... Nici n-apucă a-și da seama și iată-l cîntînd un cîntec voios. Doamne Dumnezeu, poate că încă nu-i prea tîrziu să fii tînar ! Tra-la, la, la !

— O stîină. O colibă pe un petec de verdeață, împrejmuită cu un țarc de pari și un grajd lung din scînduri. Da, trebuie să fie o stîină ! Ia stai... nu s-aude o fată cîntînd ? Per se strecoară printre pari gardului și se apropie de peretele grajdului. „Clap, clap, clap“, face laptele ce cade în șistar. O fi vreo hulderă¹ care șade și mulge. Și se auzea :

„Tu, seară de duminică, duminică seară,
Dintotdeauna ești cea mai dragă seară a mea.“

„Clap, clap, clap“, făcea iară laptele. Și deodată, se porni și Per :

„Tu blindă și senină seară de duminică
Tu ești cea mai dragă seară a mea.“

Laptele conțeni în șistar, dar vaca întorsese pesemne capul, căci talanga ei sună și pe ușă se iți un cap castaniu, care se vădi îndată a fi al unei fetișcane de vreo optsprezece ani, zveltă, trandafirie, fragedă și surîzătoare.

— Bună ziua, spuse Per întinzîndu-i mîna.

Fata îl cercetă. Apoi aruncă o privire asupra propriilor sale veșminte... așa cum fac femeile atunci cînd le place un bărbat.

— Cine sînteți ?

— Ai putea să-mi faci o coleașă de lapte prins ?

— Să sfîrșesc mai întîi mulsul.

Ia te uită, la asta o putea ajuta și Per. Lepădă ruc-sacul, se spală pe mîini, și cât ai clipi din ochi se afla

¹ Ființă fantastică, cu coadă de vacă, care trăiește în mijlocul turmelor și seduce bărbații.

pe un scăunel, sub o vacă, în aerul înăbușitor al grajdului și începu să mulgă. Apoi cără apă fetei și crăpă niște lemne. Ea îl privea cu ochi mirați și se gîndea : „Cine o mai fi și zănatecul ăsta ?” Iar cînd coleașa fu pe masă, el o sili să se așeze alături, cît mai aproape, și să mănînce cu dînsul. Mai mîncară, mai rîseră, vorbiră și iar mîncară și rîseră. Cînd să plătească, ea îi spuse să-i dea cît voia ; și el îi dădu două coroane, îi răsturnă capul pe spate și o sărută pe gură.

— Ce, măi, ți s-a făcut de joacă ? auzi el din urmă, în timp ce ieșea pe ușă. Dar cînd ajunse departe, pe platou, și se întoarce, o văzu, cu mîna streășină în fața ochilor, uitîndu-se după el. Încotro s-o apuce ? Ei, pînă în seară o mai da el de oameni ! Simțea că nu aici trebuia să rămînă. Nu, nu aici.

Era aproape de miezul nopții cînd se opri lîngă un lac de munte așternut la poalele unei culmi vîrgată de zăpadă. Zări cîteva stîne și pe un ostrov împădurit o casă din birne, care trebuie să fi aparținut unor orășeni. Și iată că o barcă aluneca pe oglinda apei, înroșită de înserare, în dreptul ostrovului, iar două tinere, în rochii albe, vîsleau și cîntau. Un simțămînt nedeslușit puse stăpînire pe el. Aici... aici vroia să rămînă.

La stîmă, în fața căsuței sta o femeie foarte trupeșă, încinsă cu o funie, gata, fără îndoială, să se ducă la culcare.

— Da, da, găzduim peste noapte, spuse ea. Și se urni din loc, clătînîndu-se, ca să intre în cealaltă odaie.

Curînd, Per stătea culcat într-o odăiță pe un pat cu saltea groasă, învelit cu o pătură. Boabe proaspete de ienupăr, răspîndite pe podeaua de curînd spălată, brînzeturile îngrămădite pe rafturi, răspîndeau un miros plăcut. Dormise în viața lui în atîtea chipuri :

pe mare, în barca din Lofoten ; legănat pe spatelul unei cămile ; în deșert, într-un cort sub lumina lunii ; sau, în sfârșit, în palate ca în povești unde pitici îi făceau vînt cu frunze de palmieri și-i spuneau pașă. Dar, hotărît, aici era cel mai plăcut. Și în murmurul unui pîrîu, care curgea undeva, în noaptea de vară, tot atît de luminoasă ca ziua, închise ochii și adormi.

A doua zi dimineța, tîrziu, deschise ochii tocmai cînd bătrîna intră să-i aducă la pat cafeaua. Apoi ieși pe afară, privi apa verde-albăstruie a lacului, se plimbă nițel prin împrejurimi, iar la prînz mîncă păstrăvi fripți, lapte prins și vafle ¹.

— Da, îi spuse femeia, dacă se mulțumea cu mîncarea pe care i-o putea ea oferi, atunci bucuros putea să mai rămînă cîteva zile. Că vorba aia, patul tot stătea degeaba.

III

Întins în barcă, Per pescuiește și nu prinde mare lucru ; dar n-are nici un zor, și vara domnește blîndă și caldă pretutindeni pe culmile brune și albastre. Știa acum că acolo, pe ostrov, locuiește Uthoug, negustorul de la Ringeby, împreună cu soția și cu fiica lui. Ei și ?

Dar adesea, lungit în barcă și fumîndu-și pipa scurtă, se lasă legănat de visuri dulci. O fată, într-o barcă albă pe apa înroșită în înserare — o înțîlnise pe un ostrov — nimeni nu trebuie încă să știe. Îi va fi lui dat să trăiască aievea așa ceva ?

Soarele coboară, tălăngile se apropie de stîne, văcărițele strigă și ademenesc vacile care mugesc. Munții

¹ Vafle — un fel de turtă din aluat de clătite.

se înalță tăcuți în depărtare, piscurile lor înzăpezite se îngălbenesc, pîraiele murmură și freanată în nopțile luminoase.

În sfîrșit, iată și ziua cea mare.

Hoinărea la întîmplare pe înălțimi; avea busolă și-și însemna ici și colo puncte de reper ca să-și regăsească drumul la înapoiere. Într-o mlaștină erau mure. Aveau gustul copilăriei sale. Străbătu o coștișă gălbuie, bălțată cu bălării roșii, și iată... ce o fi cu fumul acela? Se apropie... Da, e un fum. La picioarele lui, o potîrniche bate din aripi, ocrotindu-și puișorii. „Atenție“, își spune el și bagă de seamă să nu-i calce... Iar fumul de colo, poate că-i de la vreun cort finlandez. Rămîne de văzut.

Cum își înalță capul de după creasta înălțimii următoare, dă cu ochii de foc și două fetișcane se ridică numaidecît. Pe foc strălucește un ibric de cafea, iar pe mușchi e așternută o hîrtie cu tartine cu unt.

Per întepenește surprins. Fetele îl privesc țintă, și el le privește de asemenea, și toți încearcă un surîs nesigur.

În sfîrșit, Per își scoase pălăria și întrebă de drumul spre stîna de la Rustad. Celor două fete nu le trebui decît o clipă ca să-i explice. Apoi îl întrebară cît e ceasul. El le spuse și le arată și ceasul ca să le încredințeze că e adevărat. Toate astea luă timp. Așa că avură răgaz să se cerceteze reciproc și să descopere că nu sînt de loc grăbiți să se despartă. Una dintre fete era înaltă și zveltă, cu o față ovală, cu un ten colorat și cu un păr castaniu închis. Sprîncenele încîntătoare erau dese și se împreunau la rădăcina nasului. Purta o rochie de șeviot albastră, nițel ridicată, în așa fel că i se vedeau picioarele. Cealaltă era blondă și mai mică de statură, cu o față melancolică, deși surîdea într-una.

— Nu aveți cumva un briceag? întrebă ea.

— Ba da, cum să nu. Per, care se pregătea tocmai să plece, era încântat că mai poate rămîne puțin.

— Avem o cutie de sardele pe care n-o putem deschide, spuse cea brună.

— Dacă mi-ați îngădui să încerc ! spuse Per. Și avu norocul să se taie puțin așa că amîndouă fetele se întrecură să-l oblojească. Bineînțeles, sfîrșitul fu că-l invitară să ia cafeaua cu ele.

— Mă numesc Merle Uthoug, spuse oacheșa, făcîndu-i o reverență.

— Aha, atunci dumneavoastră sînteți fiica comerciantului de pe ostrov ?

— Și pe mine, spuse cea blondă, mă cheamă simplu, Mönk, Thea Mönk. Tatăl meu este avocat și avem o cabană ceva mai încolo, pe malul lacului.

Dar cînd să-și spună și Per numele, bruneta îl întrerupse :

— Vă cunoaștem. Rătăceați pe lac, culcat sau vîslind. Atunci am vrut să aflăm cine sînteți. Avem un ochean...

— Merle ! îi atrase atenția prietena.

— Și alaltăieri am trimis servitoarea la mal, să vă pîndească, să culeagă informații și să ne raporteze.

— Merle, cum de poți să povestești așa ceva ?

Fu o masă foarte veselă. Dumnezeule, cît erau de tinere, cum mai rîdeau la cea mai mică glumă și ce de tartine cu unt au mai mîncat și ce de cafele au mai băut tustrei ! Cînd Merle îl privea, o făcea mai pe furîș. Thea rîdea într-una de năzbîtiile pe care prietena ei le spunea deși n-ar fi trebuit să le spună, și o și dojenea privind către Per cu sfială.

Departe, spre apus, soarele se apropia de piscul unui munte și se lăsa seara. Își strînseseră lucrurile ; Per avu de cărat în spate un rucsac cu mure și în mînă o găleată.

— Mai dă-i cîte ceva, spuse Merle, asemenea poveri necîsemnate nu pot decît să-i priască.

— Zău, Merle, e prea de tot !

— Ia și asta, spuse prietena ei. Și-i dădu un coș și în mîna cealaltă.

O luară la vale. Merle cînta și chiuia, cînta și Per, cîntară tustrei ; de întîlneau în cale un mușuroi, sau o băltoacă, nu le ocoleau, ci săreau peste ele și le săreau de cîteva ori.

Trecură pe lîngă stîină și pe lîngă apă. Per le propuse să le conducă cu barca. Așa că se înapoiară vîslind. Trăncăneau și rîdeau tot timpul de parcă s-ar fi cunoscut de ani de zile.

Barca atinse malul chiar în dreptul cabanei din bîrne și un bărbat lat în umeri, cu pălărie de paie și barbă surie, coborî la mal.

— O, tată, te-ai întors ! strigă Merle. Sări din barcă și i se aruncă de gît.

Șușotiră ceva între ei și comerciantul aruncă o privire lui Per. Apoi se descoperi și se apropie politicos.

— A fost foarte amabil din partea dumneavoastră că ați adus fetele înapoi !

— Da, spuse Merle, este domnul Holm, inginer și egiptean și dumnealui e tatăl meu.

— Aud că sîntem vecini. Tocmai ne pregăteam să luăm o ceașcă de ceai, și dacă nu aveți nimic mai bun de făcut, veți fi binevenit.

Sus, pe aproape de casă, se afla o doamnă cu ochelari, cu păr cărunt și fața palidă. Purta pe umeri un șal gros, de lînă albă și cu toate astea părea să-i fie frig.

— Fiți binevenit, spuse ea cu o voce în care lui Per i se păru că deosebește un tremur.

Erau două odăițe joase, una din ele avea un cămin și aici se afla pusă și masa. De cum intră, Merle preluă comanda și nu mai făcu decît să intre și să iasă. La bucătărie sfîrșia peștele în tigaie și în clipa următoare Merle apăru cu o farfurie plină de salată :

— Domnule egiptean, acum ne puteți prepara o salată arabă, nu-i așa ?

— Cum de nu ! Per era încântat.

— Pe masă aveți untdelemn, oțet, sare și piper, alte lucruri n-avem. Cu toate astea veți fi atît de buni și ne veți pregăti o adevărată salată arăbească. Și dis-păru iar. Iar Per prepară salata.

— Trebuie s-o scuzați pe fiica mea, spuse palida doamnă Uthoug, potrivindu-și ochelarii ca să-l privească. Dar nu e chiar atît de nebunatică pe cît ar vrea să pară.

Comerciantul umbla de colo-colo prin odaie și sporovăia vrînd să știe care era situația în Egipt. Auzise vorbindu-se despre mahdiu¹ și despre generalul Gordon, despre Kartum și despre relațiile încordate dintre kediv și sultan. Citea, fără îndoială, ziarele cu atenție și Per înțelese că era radical și militant al partidului său. Dar sub pleoapele înroșite părea că mocnește un foc mare. „Nu mi-aș dori, își spuse Per, să-l am de dușman.“

Cina fu servită și Per băgă de seamă că pe măsură ce fiica ei rîdea și trîncănea mai însuflețită, doamna Uthoug devenea din ce în ce mai puțin palidă și temătoare. Într-adevăr, pînă la urmă, fața ei lividă începu să se lumineze sub ochelari, ca și cum ar fi împrumutat ceva din voioșia fiicei sale. Comerciantul însă părea să nu vadă nimic și încerca să reia discuția despre mahdiu, kediv și sultan.

Pentru prima dată, după atîția ani, Per lua masa într-o familie norvegiană. Și ce masă bună era ! Dar el însuși avea oare să aibă vreodată un cămin ?

După masă, se cîntă la mandolină, în fața focului din marele cămin. În cele din urmă, Merle se ridică și spuse :

¹ Șef de trib arab.

— Acum, mamă, trebuie să te duci la culcare.

— Da, desigur că trebuie să mă duc, răspunse ascultătoare doamna Uthoug. Ea spuse noapte bună și se lăsă condusă de fiica ei.

Cînd Per se ridică să-și ia rămas bun, Merle, revenită în odaie, îi spuse :

— Doar n-o să te întorci acasă, înainte de a o conduce și pe Thea !

— O, Merle ! se împotrivi Thea.

Dar cînd Per și Thea se urcară în barcă ca să treacă dincolo, Merle veni alergînd și spuse că putea foarte bine să vină și ea cu ei.

O jumătate de ceas mai tîrziu, Thea debarca la cabana avocatului ; și Merle și Per rămaseră singuri în luntrea care plutea în taina nopții, peste apa gălbuie, cu umbre albastre. Merle sta în partea dindărăt a bărcii și, îngîndurată, mîngîia cu o creangă suprafața apei. Tăcu tot timpul. Pînă ce Per puse jos vîslele și lăsă barca în voia curentului.

— E minunat ! spuse el.

Ea înălță capul și privi în jur.

— Da, spuse ea, cu o voce care-i păru lui Per cu totul alta decît înainte.

Era trecut de miezul nopții. Munți, păduri și pășuni zăceau neînsuflețite în lumina dulce și roșiatică. Păstrăvul nu mai sărea, dar din cînd în cînd se auzea dintre răchite țipătul unei potîrnichi.

— Pentru ce ai venit să te instalezi tocmai aici ? întrebă ea deodată.

— Eu fac totul la întîmplare, domnișoară Uthoug. Așa s-a nimerit. Aici ai peste tot sentimentul că ești la tine acasă. Și este într-adevăr minunat să fii din nou acasă, în Norvegia.

— Cum, de cînd te-ai întors nu ți-ai văzut nici tatăl, nici mama ?

— Eu... Dumneata crezi că eu mai am tată și mamă ?

— Atunci vreun frate, sau vreo soră... Doar trebuie să ai vreo rudă undeva, pe lumea asta !

— A, de-aș avea ! Dar nici asta nu-i absolut necesar.

Ea îi aruncă o privire cercetătoare, să se încredințeze dacă spune adevărul.

— Știi că mama te-a visat înainte de a fi venit ?

— Pe mine ! făcu el ochi mari. Ce să viseze despre mine ?

Fata roși deodată și clătină din cap.

— Sînt nebună că stau de-ți povestesc asemenea lucruri. Dar tocmai de aceea a trebuit să aflăm atîtea lucruri despre dumneata atunci cînd ai sosit. Și iată și de ce mi se pare că ne cunoaștem de atît de mult timp.

— Dumneata, domnișoară Uthoug, ești întotdeauna într-o asemenea dispoziție sărbătorească ?

— Eu ? Nu. De ce aș fi ? Dar într-adevăr... dacă este necesar, poți să fii oricum vrei.

— Chiar și bine dispusă ?

Ea privi departe.

— Dacă într-o zi vom deveni prieteni, o să vorbim și despre asta.

El începu să vîslească. Și liniștea nopții îi apropia mai mult și-i făcea atît de tăcuți, că se priveau numai din cînd în cînd și-și surîdeau.

„Peste ce fată enigmatică oi mai fi dat și eu ?“ se întrebă el. Trebuia să aibe cam douăzeci și doi de ani... Sta înaintea lui, cu capul plecat, fața ei ovală se lumina de o ciudată lumină de vis. Dar deodată privirea ei se fixă pe obiectele cele mai apropiate, apoi reveni asupra lui ; ea surîse și el băgă de seamă că avea gura mare și foarte roșie.

— Te invidiez, spuse ea, pentru că ai văzut atâtea țări.

— N-ai fost niciodată în străinătate, domnișoară Uthoug ?

— Ba da, o iarnă la Berlin și câteva luni în sudul Germaniei. Cîntam la vioară, credeam că pot ajunge să fac ceva serios, dar...

— Dar ce s-a întîmplat ?

Ea tăcu un timp, în sfîrșit spuse :

— Oricum ai să afli într-o zi, așa că pot tot atît de bine să-ți spun imediat : mama a fost nebună.

— Draga mea...

— Cînd ea e acasă, atunci e nevoie de buna mea dispoziție care s-o susțină.

Îi venea lui Per să se ridice, să se ducă și să-i ia capul în mîini. Dar ea ridică pleoapele și surîse melancolic ; se priviră lung și dînsa uită să-și întoarcă privirea.

— Acum trebuie să cobor, spuse ea deodată.

— Dar, draga mea, abia am început să stăm de vorbă...

— Acum trebuie să cobor, repetă dînsa și vocea, deși tot atît de blîndă, nu îngăduia contrazicere.

În sfîrșit, Per traversă singur lacul spre căsuța lui. O văzu urcînd încet spre casă și abia cînd ajunsese la ușa, fata se întoarse și-i făcu semn cu mîna. Zăbovi o clipă uitîndu-se după dînsul, apoi deschise ușa și dispăru. El continuă să fixeze ușa asta, ca și cum s-ar fi așteptat s-o mai vadă deschizîndu-se, dar de dincolo nu mai veni nici un semn de viață.

Soarele se ivi pe jumătate din spatele îndepărtatelor culmi și la apus și miază-noapte piscurile înzăpezite se aprinseră. Per lăsă vîslele, își sprijini coatele pe genunchi și capul în palme. Oare ce i se întîmplase pe ziua de azi ?

Puteau munții ăștia să se ridice în jurul lui, atât de înalți și de indiferenți și să-l lase atât de înfiorător de singur ?

Ce era acest murmur necunoscut în urechile lui ? Pentru ce ritmul pulsului său nu mai era același ? Sfârșit prin a se întinde pe fundul bărcii, cu mâinile sub cap, lăsându-se în voia curentului.

Flacăra soarelui îl ajunsese pe fundul bărcii și-l orbi, dar se mulțumi să întoarcă ușor barca.

Acum ea e culcată și doarme, și dimineța își trimite prin fereastră șuvoiul ei de raze trandafirii. La ce oare o fi visînd ea acum ?

S-au mai văzut vreodată oare asemenea sprîncene ? Să-ți lipești buzele de ele... să-i iei capul în mâini... Va să zică așa, pentru a-ți salva mama și ai sacrificat propriul tău vis și ai trezit în tine o bucurie care să-i desmortească mintea ? Oare asta vei fi fiind ?

„Merle... ce nume ! Va să zică, te cheamă Merle ?”

Lumina cutropea cerul și poleia în aur și purpură totți norii nopții. El însuși se legăna aci, și nu un lao îl legăna, ci o mare roșie și frămîntată.

O ! Pînă azi și-a fost spiritul copleșit de mecanică, de calcule, de oțel și de foc, de nevoia de a cunoaște tot mai mult, de dorința mereu crescîndă de-a înțelege totul, de-a ști totul, de-a stăpîni totul. Dar psalmul a murit în tine și foamea ta după ceea ce se află dincolo de toate astea, a devenit din ce în ce mai mare. Credeai că ceea ce îți lipsește e Norvegia... și acu iată-te întors. Îți este asta de ajuns ?

„Merle... va să zică te cheamă Merle ?”

Nimic nu se poate asemui cu prima zi de dragoste. Tot ceea ce ai învățat pînă azi, tot ceea ce ai creat și ai visat, tot ce ai agonisit, nu sînt decît uscături. O scînteie și toate se aprind, vîlvătaia roșie luminează cerul și pămîntul, îți întinzi mâinile înghețate, să ți le

încălzești și tremuri de bucurie, pentru că o nouă fericire s-a răspândit pe pământ.

Și ceea ce nu înțelegeai tu în relațiile dintre scînteia eternă a sufletului tău... și el, cel de colo, de sus... și întreg spațiul infinit... acum deodată devine atît de limpede că te înfiori de bucuria de-a fi privit astfel în străfundurile eternei enigme.

Îți iei pur și simplu iubita de mînă și spui puterilor vieții și morții : „Iată-ne. Ea și eu. Sîntem aici amîndoi... Și vom face să răsunе psalmul — acompaniat de arcușul micuței Lovise — și cîntecul se va înălța nu doar sub bolta unei biserici, ci în spațiul nesfîrșit. Vezi tu, abia acum te înțeleg pe tine, Cel de colo, de sus. Nîciodată nu te-am luat în serios atîta vreme cît te îndeletniceai să măsoari păcatul și iertarea, dar tu nu ești Jehova cel însetat de sînge... tu ești tînărul zeu al luminii, cu bucle aurii. Noi doi te salutăm, nu cu rugăciuni tînguitoare, ci cu un imn în care îți închinăm totul : însușirile noastre, cunoștințele, visele noastre, totul. Fiecare își are instrumentul, ascultă numai ce orchestră fac laolaltă. Lumina care împurpurează piscurile face și ea parte din orchestră. Ca și capra ce paște pe povîrnișurile dinspre miază-noapte și căreia îi lucește în ochi soarele atunci cînd întoarce capul spre răsărit. Ca și pasărea ce se trezește, ca și broasca ce se tîrăște din nou în băltoacă și se oprește uimită de apariția dimineții... ca și gîngania cu diamante pe aripi... ca și firul de pai cu perle de rouă, care cată pe cît cu putință să oglindească cerul... toate, toate, toate sînt aici, laolaltă cu noi. Sîntem în prima zi a iubirii, și nu este vorba de iertare, de îndoială, de credință sau de ajutor ; oferim numai cerului ceva din spuma tuturor valurilor aurite ale spiritului nostru.“

Stînele începeau a se trezi. Se auzeau strigăte, văcărițele supărate îndemnau vitele care cu mugete și dangăt de talăngi o luau către înălțimile dinspre mia-

ză-noapte. Per sta întins în barcă, și văcărița, vâzînd barca mergînd în voia apei, se temu nu cumva să se fi întîmplat o nenorocire.

Întins și nemișcat, Per își spunea : „Merle... va să zică te cheamă Merle ?“

Văcărița, coborîta acum la malul apei, s-apucă să strige pînă ce văzu un bărbat ridioîndu-se în barcă și frecîndu-se la ochi.

— Sfinte Isuse ! izbucni ea. Slavă domnului că te văd ! Că toată noaptea îmi umblași !

Se afla în ogradă o capră cu un picior rupt, care tot intra și ieșea din colibă după cum poftea, în timp ce piciorul i se vindeca. Per o luă în brațe și o purta de colo, colo, pînă ce ea începu să-i morfolească barba. Cînd se așeză să mănînce, descoperi că iaurtul, untul și cafeaua aveau, toate laolaltă și fiecare în parte, o expresie atît de mișcătoare că-ți trebuia o inimă de piatră ca să te hotărăști a mîncă din ele. Iar cînd bătrîna stăpînă a casei îi spuse că ar trebui, ce naiba, să puie ceva în gură, sări în sus și o strînse în brațe, cel puțin atît cît îi ajungeau brațele s-o cuprindă.

— Nu cumva te-ai bolunzit ? spuse încercînd să se smulgă din brațele lui. Dar cînd el, pur și simplu o sărută zgomotos pe frunte, ea îi lipi o palmă, și începu a-l ocări :

— Ce făcuși netrebnicule ! Îți pierduși mințile azi noapte !

IV

Ringeby se afla așezat pe malul unui lac mare și era unul din acele orașe de provincie care, cu cinci-zeci de ani în urmă, începuseră cu un gater și o moară, jos lîngă cascadă. Acum, de-a lungul rîului, se înșirau

numeroase fabrici moderne, exista un oraş de patru mii de suflete, cu o biserică, o şcoală într-o clădire enormă şi o mulţime de case galbene, muncitoreşti, răspândite pretutindeni, la întimplare. Altminteri Ringeby era ca toate celelate oraşe. Cei doi avocaţi se băteau pe oscioarele căzute de la masa altora, iar directorii celor două jurnale îşi dădeau din când în când întâlnire înaintea tribunalelor de arbitraj. Exista şi un local al „bunilor templieri”¹, o casă de rugăciuni, o asociaţie muncitorească şi un cinematograf. Iar în fiecare duminică după-amiază, bravii burghezi se plimbau de-a lungul fiordului, la braţ cu soţiile lor, cei mai mulţi în redingotă şi cu pălării de fetru, cenuşii. Doar tăbăcarul Enebak, care era cocoşat, purta totdeauna joben, pentru ca bustul lui să pară mai impunător.

Sîmbătă seara, cînd amurgul cobora asupra oraşului, tineretul se întâlnea în faţa prăvăliei lui Hammer pentru a discuta evenimentele şi întîmplările din oraş.

— Ai auzit ultima noutate ? îl întrebă casierul de la bancă, Lövli, pe prietenul său, funcţionarul de la telegraf, care tocmai trecea pe acolo.

— Noutate ? Vrei să spui cumva că în gaura asta afurisită se petrece ceva nou ?

— Merle Uthoug s-a întors din munţi cu un logodnic !

— Eşti nebun ? Şi ce spune bătrînul ?

— O, bătrînului îi poate prinde foarte bine un inginer dacă pune mîna pe noua fabrică de desfibrare a lemnului.

— Aşadar e inginer ?

— Un mahomedan, spun oamenii, un egiptean, negru ca smoala, şi putred de bogat.

¹ Nume dat în Scandinavia membrilor unei societăţi ce practica abstenenţa.

— Ați auzit vestea, domnișoară Bull? Veniți încoace să aflați o noutate.

Fata se întoarse spre cei doi prieteni.

— Da, tot orașul vorbește. Și se spune că e un tip dat dracului.

— St! spuse telegrafistul.

În aceeași clipă, Per Holm ieșea de la „Grand Hotel” în costum și pălărie cenușie, purtând pe braț un pardesiu de culoare închisă. Tot cercînd să-și aprindă o țigară de foi, trecu pe lângă grupul din colț, cu un pas ușor și vioi, și întîlnind-o, ceva mai încolo, pe Merle, o prinse de braț și o luă cu el, urmărit de privirile tuturor.

— Și pe cînd nunta? întrebă telegrafistul.

— Am auzit că mirele a cerut să se facă cît de curînd, spuse domnișoara Bull. Dar trebuie să aștepte și ei strigările, ca toată lumea.

În piața mare a orașului se afla casa lungă, de lemn, vopsită în galben a lui Lorentz D. Uthoug. Birourile și o mare prăvălie de fierărie se aflau la parter, iar locuința familiei, la etaj. „Acolo șade”, spunea lumea. Și „iată-l colo”, spuneau cînd îl vedeau trecînd, lat în umeri și cu barba-i colilie. Era așadar atît de puternic? Om prea bogat nu era, cu toate că avea o fabrică de cherestea, un atelier mecanic, o moară și un conac în afara orașului. Nu, dar era un fel de căpetenie și de profet. Îi ura pe preoți. Citea lucrări de adîncă spiritualitate, interzicea familiei sale să meargă la biserică și primea vizita lui Björnson însuși. Dacă îl aveai de partea ta era bine, de-l aveai împotriva, era mai bine să părăsești orașul. Se amesteca în toate. Ca și cum i-ar fi aparținut întreg orașul. Se întîmpla să se adreseze cîte unui tînăr și să-i spună: „Fii așa de bun și te căsătorește cu cutare fată”. Și totuși nu era pe deplin mulțumit. Deși era cu un cap deasupra tuturor ar fi vrut să domine un oraș de o sută de ori mai mare.

Și iată că era pe cale să capete un ginere. Fără să aibă aerul, îi da tîrcoale acestui european și-l măsura ca și cum l-ar fi întrebat : „De fapt cine ești ? Ce-ai văzut ? Ce-ai citit ? Ești un liberal sau un reacționar ? Ai oarecare respect pentru ceea ce am făcut eu aici, sau îți rînjești în barbă și-mi spui provincial căpățînos ?”

În fiecare dimineață cînd se trezea la hotel, Per își freca ochii. Pe noptiera lui se afla portretul unei fetișcane. Cum ? Tu ești Per ăla care în sfîrșit are o familie ? Se gîndește careva la tine ? Dacă ai guturai, se găsesc oameni să se neliniștească, să vină să afle noutăți și să întrebe ce mai faci ? Mda, trebuia să și se întîmple și una ca asta !

Lua masa în fiecare zi la viitorii săi socri și întotdeauna lîngă tacîmul lui se aflau flori. Adesea li se adăuga cîte o surpriză, o furculiță, o lingură sau un inel pentru șervet, în argint, cu inițialele lui. Ca și cum ar fi început să se adune primele fire de pai ale cuibului său. Iar femeia cea palidă, cu ochelari, îl privea prietenoasă. De parcă mereu ar fi vrut să-i spună : Imi răpești fata, dar eu te iert.

Într-o zi, Per sta la hotel și citea, cînd intră Merle.

— Vrei să ieșim ? îl întrebă ea.

— Da, desigur. Încotro o luăm azi ?

— Încă n-am fost la Bruseth, la mătușa Marit. Trebuie neapărat să mergem. Haidem !

O, cît de amuzante erau aceste vizite de logodnici ! Ce colecție de unchi și de mătuși ! Și azi, încă una ! De ce nu ?

— Dar, scumpa mea, micuța mea, mi se pare că ai plîns. Și-i cuprinse capul în mîini.

— A, nu-i nimic. Acum, vino, să mergem. Și cum el voia s-o îmbrățișeze, ea îl respinse cu blîndețe.

Dar deodată se așeză într-un fotoliu, închise ochii pe jumătate și-l privi, zăbovind asupra-i. Dădu ușor din cap. Ca și cum s-ar fi întrebat : „De fapt, cine este

el ? La ce mă prind ? Acum cincisprezece zile era pentru mine un străin...”

Apoi își trecu mîna peste frunte.

— Știi... e vorba de mama.

— I s-a întîmplat ceva deosebit ?

— Se teme nu cumva să mă iei și să plecăm făr' de veste în lumea largă.

— Dar am spus că pînă una alta vom continua să rămînem aici.

Ea surîse din colțul gurii, cu ochii aproape închiși.

— Ei bine, și eu ?... Eu, care an de an, înnebunită de așteptări, visam să văd lumea.

— Și eu care doream la nebunie să rămîn în Norvegia, spuse el rîzînd. Va fi minunat să am, în sfîrșit, liniște, o casă și o familie.

— Dar eu ?

— Și tu de asemeni. Vei sta doar cu mine.

— Uf, ești imposibil. Tu nu știi ce înseamnă să-ți pierzi cei mai frumoși ani și să te înmormîntezi într-o gaură ca asta. Și în afară de asta... aș mai putea studia la vioară.

— Bine, draga mea, bine, în cazul ăsta vom călători. Un surîs îi cută fața.

— Prostii ! Știi bine că nu ne putem îndepărta de mama. Dar tu ai picat tocmai în momentul cel mai primejdios. Căci eu tînjeam de-a binelea după cineva care să mă ducă departe.

— Aha... Va să zică, eu n-am fost decît un bilet pentru străinătate !

Se apropie de ea și-o ciupi de nas.

— Bagă de seamă ! La urma urmelor încă n-am spus da.

— Tu... tu care mi-ai făcut curte !

Ea își plesni palmele.

— Ei, poftim, s-a mai pomenit asemenea nerușinare ?

Eu care am spus nu, nu, nu, timp de trei sau patru zile. Și am repetat că nu vreau și nu vreau. Nu face nimic, ai spus tu, vreau eu. Tu ai fost acela care m-ai luat prin surprindere și prin șiretlicuri... dar ia seama !

În clipa următoare, își aruncă brațele de gâtul lui, dar când el își apropie gura, ea îl respinse iar.

— Nu, nu trebuie să crezi că voiam asta.

Și plecară braț la braț, străbătînd străzile, ca să meargă la țară, în vizită la mătușa din Bruseth. Era un septembrie cu dealuri acoperite de păduri ruginii, cu cîmpii aurite și cu scoruși cu boabe roșii, sîngerii. Dar în aer mai plutea încă vara.

— Uf, mergi prea repede, spuse ea abia trăgîndu-și suflarea.

Se așezară în iarbă, pe lîngă poarta unui țarc, la marginea drumului. La picioarele lor se întindea orașul, cu mulțimea lui de acoperișuri și de coșuri, iar în fața acestuia, lacul luciu, înconjurat de cîmpii întinse.

— Știi de ce a devenit mama așa ? întrebă deodată Merle.

— Nu, în privința asta n-am vrut să te întreb.

Merle își trase un pai dintre buze.

— Vezi tu... Mama este fiică de pastor și atunci cînd... cînd tata i-a interzis să mai meargă la biserică, atunci s-a supus. Dar nu putea să mai doarmă. I se părea... i se părea că-și vînduse sufletul.

— Și ce-a zis tatăl tău ?

— Isterii, a spus el. Și totuși mama nu mai reușea să doarmă. Și pînă la urmă a trebuit s-o ducă într-un ospiciu.

— Biata de ea ! Per îi luă mîna.

— Și cînd a revenit, era de nerecunoscut. Tata a cedat, cum nu i se prea întîmplă, și a spus : „Bine, n-ai decît, du-te la biserică, dar, iartă-mă, eu n-am să merg cu tine“. Și într-o duminică, mama m-a luat de mînă și ne-am dus, dar cînd am ajuns la ușa bisericii, și am

auzit orga și psalmii, s-a întors. „Nu, acum e prea târziu, Merle.“ Și de atunci nu s-a mai dus niciodată.

— Va să zică de-atunci a devenit ea... așa, ciudată ? Merle suspină.

— Ceea ce este mai trist, este că ea vede numai rău în juru-i. Și în privința asta, spune dînsa, nu există alt leac decît rîsul. Dar ea însăși nu poate să rîdă. Așa că trebuie să rîd eu. Dar dacă acum o voi părăsi, ea... o, nici nu îndrăznesc să mă gîndesc.

Își ascunse fața pe umărul lui și el începu să-i mîngîie părul.

— Spune-mi, Per... întrebă ea ridicîndu-și privirea și surîzînd iară din colțul gurii... După tine, cine are dreptate... mama, sau tata ?

— Ai încercat tu să răspunzi la întrebarea asta ?

— Da, dar fără nici o speranță de a ajunge să-mi fac o idee limpede. Tu ce crezi ? Spune-mi, Per, ce crezi ?

Ședeau singuri, în această zi de toamnă aurie, și el îi ținea capul pe umărul lui. Pentru ce să ocolească întrebarea și să-i dea un răspuns vag ?

— Dragă Merle, bineînțeles, nici eu nu știu mai mult decît tine. Altădată îl vedeam pe Dumnezeu cu o vargă într-o mînă și cu o bomboană în cealaltă, nimic alta decît pedeapsă și răsplată. Dar de atunci l-am lepădat pe acest Dumnezeu, pentru că-l găseam prea nedrept și în cele din urmă a dispărut din sistemul solar ca și din lumea noastră mărunță. Ce erau deci viața mea, visele mele, durerea și bucuria mea ? Încotro mergeam ? Mereu și mereu ceva îmi spunea în mine : Există. Dar unde ? Dincolo de ceea ce știi... acolo e El. Am vrut așadar să știu mai mult, tot mai mult. Dar prin asta am devenit oare mai înțelept ? Dacă un ciocan cu aburi îmi zdrobește capul, la ce-mi slujește atunci progresul, cultura și știința ? Nu sînt eu un produs al întîmplării tot așa de bine ca musca și șoarecele ? Înseamnă eu oare

tot atît de puţin ? O să pier fără să las nici o urmă ? Răspunde-mi, micuţa mea Merle, tu ce crezi ?

Ea sta nemişcată şi respira cu ochii închişi. Surîdea, gura îi era roşie şi carnoasă, îşi apropie în sfîrşit buzele şi i le oferi.

Bruseth era o frumoasă proprietate situată deasupra oraşului, cu grădină, cu alei şi cu o casă albă, un adevărat palat, cu lungi cerdacuri. Şi ce privelişte asupra lacului şi a cîtunelor înconjurătoare ! Se opri în poarta grădinii şi privi în urma lor.

Mătuşa lui Merle, o soră din partea tatălui, era o văduvă bogată, pricepută să-şi administreze averea, dar atît de plină de toane, că într-o zi putea fi generoasă, iar a doua zi pur şi simplu să jupoaie oamenii. Marea ei durere era că nu avea nici un copil, dar nici nu se hotărîse pentru vreun moştenitor.

Cînd pătrunse în odaia unde o aşteptau tinerii, Per văzu păşind spre el o femeie înaltă, cu un piept mare, cu părul cărunţ şi cu faţa roşie. Ehei, îşi spuse el, iată o mătuşă care face cît două. Ea îşi scoase şortul albăstru cu mîneci, şi rămase într-o rochie de lînă neagră, cu un lanţ de aur la gît şi cu cercei lungi în urechi.

— În sfîrşit, aţi binevoit să veniţi ! zise ea. Ți-ai amintit, Merle, că mai sînt şi eu pe lume ? Îşi puse mîinile în şold şi-l examină pe Per. Va să zică așa arăți. Tu ai fost ăla care în cele din urmă ai pus mîna pe Merle. Iartă-mă că te tutuiesc așa de repede, măcar că ai fost atîta vreme în... Arabia. Şezi, şezi !

Se aduse vin. Cînd ridică paharul să le ureze noroc, o făcu cu următoarele cuvinte :

— Ei, de acum nu trebuie să vă luaţi de cap chiar în fiecare zi, nu-i așa ? Ție însă, Per Holm, îţi spun că dacă nu ești drăguț cu ea, atunci o să vin să te trag de urechi. *Skaal*, copii !

La înapoiere, se ținură strîns de braț ; coborîră povîrnișurile în fugă, cîntară și se veseliră. Dar puțin înainte de a intra în oraș, Merle se opri deodată si-i arătă cu degetul :

— O vezi, șopti ea... e mama.

Pe o miriște, în amurgul zilei, o femeie singuratică umbla privind în jurul ei. Ai fi zis că sta aici pentru a-și da mai bine seama de înțelesul lucrurilor. Privea cerul, apoi orașul, sau oamenii care treceau pe drum, apoi dădea din cap. Părea a fi nesfîrșit de departe, și cu totul străină de frămîntarea oamenilor din jurul ei. Ce privea ea acum ? La ce se gîndea ea ?

— Hai să mergem, șopti Merle. Și-l trase după ea. Și fata începu din nou să cînte tare și să se veselească, și Per bănuî că o face de dragul mamei sale. Poate că acolo, departe, femeia singuratică îi privea și surîdea.

Într-o duminică dimineața, Merle sosi la hotel cu o brișcă la care era înhămat un cal murg. Per luă loc alături de ea, lăsîndu-i și hățurile. Aveau de gînd să meargă de-a lungul fiordului, să viziteze marele domeniu al domnului Uthoug, care odinioară fusese conacul prefectului.

Sfîrșit de septembrie. Soarele este încă blînd, dar lacul e cenușiu și grîul tot e secerat. Ici și colo frunze îngălbenite și cîte un petic de pămînt cu cartofi care așteaptă să fie culeși. Iar mai departe, pe dealuri, cai împiedicați își pleacă capul ca și cum ar ști că este duminică. Un abur ușor, ieșit din umezeala nopții, unduiește asupra întregului ținut.

Străbătură o pădure și, dincolo de ea, se arcuia o alee de frasini bătrîni, ce se desprindea din drum și urca spre o casă mare, înaintea căreia era înălțat un drapel. Casa masivă, vopsită în alb, era așezată sus de tot de parcă ar fi voit să privească asupra lumii. În spate, grajdul roșu încadra curtea pe două laturi. Gră-

dina și pământurile întinse coborau de-a dreptul spre lac. Minunat domeniu !

— Cum se numește casa asta ? izbucni Per, contem-
plînd-o.

— Loreng.

— Și proprietarul ?

— Nu știu, spuse Merle pocnind din bici.

În clipa următoare, calul o coti pe alee și, fără să
vrea, Per apucă hățurile :

— Nu, nu, murgule, încotro vrei s-o iei ?

— Și de ce nu ne-am duce s-o vedem ?

— Credeam că aveam de mers la ferma tatălui tău.

— Păi asta-i chiar ferma tatei.

Per făcu ochii mari. Lăsa hățurile și o privi drept în
față.

— Cum ? Vrei cumva să spui că ferma asta aparține
tatălui tău ?

O clipă după aceea, umblau prin odăile mari cu
tavanul jos. Casa era goală în întregime, căci adminis-
tratorul locuia în dependențe. Per era din ce în ce mai
încîntat. În aceste săli mari, prefectii de odinioară
dăduseră baluri, cavaleri în uniforme sau cu jabouri
sărutaseră mîinile împodobite cu inele ale dansatoarelor
lor... Saloane în stil Ludovic al XIV-lea, parfumuri,
cîntece de pahar, *esprit et grâce*... Per le întrevăzu pe
toate ca într-un vis ; în fiecare clipă simțea nevoia s-o
strîngă pe Merle în brațele sale.

— Privește, Merle, privește aici, un adevărat basm.

Veni la rînd marele parc părăginit, cu pavilionul
dărăpănat, cu aleile năpădite de iarbă și cu iazurile
pline de crapi. Per rătăcea peste tot. Odinioară avu-
seseră loc aici serbări luminate de lampioane și perc-
chile se rătăceau prin spatele boschetelor.

— Nu se poate, Merle, vrea într-adevăr tatăl tău
s-o vîndă statului ?

— Da, s-a săturat de ea. El zice că de îndată ce n-o poate locui el însuși, proprietatea nu rentează.

— Și statului la ce-i poate fi de folos ?

— Să facă un azil pentru idioti.

— La naiba, aș fi putut să-mi închipui. Un azil pentru idioti, ah, ah ! De nerăbdare nici nu mai avea astîmpăr.

— Ascultă, Merle... Vrei să locuiești aici ?

Ea înălță capul și-l privi.

— Te întreb, Merle, vrei să locuiești aici ?

— Trebuie să-ți răspund pe loc ?

— Da, fiindcă vreau s-o cumpăr imediat.

— Doar nu ești...

— Privește, Merle — balconul ăsta lung, cu coloane dorice, — nimic trucat, stil empire. La asta mă pricep.

— Dar ferma este scumpă, Per, obiectă ea. Se gîndea ea oare la vioară și se temea nu cumva să prindă rădăcini ?

— Scump ! spuse el. Cît a plătit-o tatăl tău ?

— A căpătat-o ieftin, la licitație, cu vreo cincizeci de mii de coroane.

Per se îndreptă spre casă.

— O cumpărăm. Vom face un cămin. Cai, vaci, oi, capre, argați. Oho ! Minunat !

Merle veni după el.

— Dar, dragul meu, ieri ai preluat atelierul de mecanică al tatei.

El fluieră batjocoritor.

— Și crezi tu că nu pot conduce o fierărie și în același timp să locuiesc aici ? Hai, Merle, vino ! O luă de mîină și o trase înapoi în casă.

La ce bun să i se împotrivească ? O tîra din odaie în odaie și începu să se și instaleze

— Aici e sala de mîncare... iată salonul... aici biroul... colo budoarul tău... hai, vino. Mîne plecăm la Kristiania și cumpărăm mobila.

Merle își pierdea răsuflarea. Atît se grăbea dînsul, că și ajunsese să locuiască aici. Aveau o fată în casă, dădeau și baluri. Iată sala de dans. O luă de talie și se-apucă să valseze. Sfîrși prin a trece de partea lui, deveni roșie și strălucitoare, de parcă tot ce visase ea să găsească în lume ar fi aflat deodată aici, în aceste încăperi. Avea oare într-adevăr să fie căminul ei aici? Se opri locului, cu respirația tăiată, și privi în jur.

Seara tîrziu, la hotel, Per, cu carnetul în mînă, sta și socotea. Cumpăraseră Lorengul, viitorul său socru fusese rezonabil și-i cedase ferma și păduricea pe același preț de nimic cu care le cumpăraseră el însuși. Există o ipotecă de treizeci de mii de coroane asupra proprietății. Dar nu avea importanță, căci Per își avea cea mai mare parte din avere în societatea lui Ferdinand Holm.

O luă pe Merle în capitală, în timp ce zugravi și tîmplări lucrau la Loreng.

Se afla la hotel, la Kristiania. Merle ieșise în oraș, cînd auzi în ușă o bătaie foarte discretă.

— Intră, spuse Per.

Apăru atunci un om de înălțime mijlocie, de vreo treizeci și ceva de ani, într-o redingotă neagră și vestă înflorată, cu un păr închis, îngrijit pieptănat, ca să-i acopere chelia. Fața îi era roșie și veselă, ochii cum nu se poate mai albaștri și întreaga sa ființă strălucia de bunătate.

— Uthoug-junior, comerciant, spuse el înclinîndu-se și rîzînd.

— Ei, asta-i bună!

— Vin direct de la Manchester, dar am avut o călătorie îngrozitoare. Mulțumesc, mulțumesc, găsesc eu un loc. Îmbrăcat în pantaloni reiați, se așeză și-și puse un picior peste celălalt.

Per ceru să i se aducă vin și nu trecu o jumătate de oră și se și tutuia. Curînd Uthoug-junior își spuse

toată povestea vieții lui. Fugise de acasă fiindcă tatăl nu-i încuviințase să devină actor — ah ! teatrul în treacăt fie zis, sînt prea puține teatre în zilele noastre — pe scurt, pornise o afacere pe cont propriu și acum era reprezentantul general al unei case de șeviotă englezescă. Libertate, libertate... să n-ai nevoie de permisiunea unui tată... să te poți învîrți în odaie fără să-i ceri autorizație... Ah ! *Skaal !*

O săptămînă mai tîrziu, în fața casei lui Lorentz D. Uthoug, se adunase o mare mulțime de oameni. Toți priveau lungul șir de ferestre luminate. În această seară era sărbătoare în casa cea mare. Spre miezul nopții, în fața ușii, trase o trăsură.

— E a marelui, șopti domnișoara Bull. Și-a adus cai din Danemarca.

Ușile se deschiseră și ceva alb, înfășurat într-o mantie apăru pe scări. Se auziră șoaapte : „Mireasa“. Apoi un domn zvelt în pardesiu de culoare închisă și joben. Și mulți alții spuseră : „Mirele“. „Hip, hip, hura !“ strigă reprezentantul general al șeviotei englezești. Și uralele răsunară.

Trăsura porni ; cu brațul petrecut pe după talia miresei sale, Per își mîna propriii lui cai, în trap iute, de-a lungul fiordului, către căminul lui, către domeniul lui, către un viitor cu totul nou.

V

Se afla la Loreng un omuleț zbîrlit, cu barbă sură, care tăia și spărgea butucii în magazia de lemne, și asta de cînd lumea. Un stăpîn pleca, altul venea, dar ce-i păsa omulețului ăstuia ! Și unul și altul aveau nevoie de lemne ! Seara se băga în cotlonul lui, din pod, și ziua se așeza în coada mesei de bucătărie și nu avea

decît o singură grijă : să se sature. Acum stăpînul era inginerul Holm și fărîma de om trăgea cu coada ochiului și-și vedea de treabă în magazia de lemne. De-ar fi venit careva să-i spună să plece, atunci, slavă Domnului, era surd ca un buștean. Poc, poc, se auzea dinspre locul unde stătea el, iar oamenii din curte erau tot atît de obișnuiți cu loviturile regulate ale toporului său ca și cu tic-tac-ul unui orologiu.

În bucătăria conacului, stăteau două dintre servitoare, care priveau pe fereastră și chicoteau :

— Uite-l iară, spuse Laura. Sttt, nu mai rîde așa tare ! Iar se oprește.

— Acum sporovăiește c-o păsărică, spuse Oliana.

— Sau poate vorbește de unul singur. Crezi că o fi întreg la minte ?

— Sttt, să nu ne audă doamna !

Cel de care ele își băteau joc era însuși stăpînul casei.

Într-adevăr, Per se plimba prin parcul mare și părăginit, în pantaloni scurți și caschetă de călătorie, cu mîinile vîrite în buzunare, oprindu-se sau făcînd cîțiva pași după cum se nimerea. Îngîna un crîmpei de cînteo sau fluiera, rupea o ramură și o privea, apoi găsea că e foarte plăcut să stea de vorbă cu o păsărică, sau cu un bătrîn măr cutropit de mușchi. Veneau apoi la rînd propriile sale pămînturi și pădurile sale ruginite sub soarele de octombrie. Și era puțin lucru asta ? Iar de cealaltă parte, muntele împădurit apărea în oglinda fiordului întunecat cu capul în jos : o lume de culori, de frunziș galben și verde, roșu și roșu închis, pete aurii și sîngerii, printre care se deosebea verdele brazilor. La toate astea privea el. Era oare cu adevărat la el acasă ? Ce belșug de vegetație îl înconjura ! Atît de vast e cerul și atît de auriu, încît pare că vi-brează. Cartofii erau culeși, grîul era strîns. Și aici sta

el. Devora totul din ochi. Sorbea totul. Simțea înghițindu-se în ființa lui toate spațiile goale. De parca această bogată și vastă priveliște se topea în el și dădea aceeași senzație de putere deplină și de liniște adîncă.

Și apoi ?

Și apoi ? repetă el, maimuțărindu-se pe sine însuși făcînd cîțiva pași prin aleile parcului. Și apoi, și apoi ! Oare nu avea și el dreptul să-și îngăduie puțin răgaz ? Orice om trebuie să-și propună o țintă. Vreau asta și asta. Dar el ce vroia ? Pentru ce atîtea strădanii, încă din anii cînd locuia în odaia de deasupra grajdului pînă acum ? Pentru ce ? Adeseori i se părea totul lipsit de pede ca bună ziua. Nădăjduia, desigur, să cunoască într-o zi marea armonie a fericirii. Dar nu cumva și atinsese ? Ce-și mai putea dori ? Nici vorbă, o atinsese.

Dar asta să fie oare totul ? Și îndărătul ei ? Taci ! Privește. Asta este liniștea, liniștea.

Se grăbi spre casă ca și cum ar fi putut afla dezlegarea enigmei îmbrățișîndu-și soția și luînd-o la plimbare.

Merle, în șorț, se afla în cămară și rînduia în rafturi borcanele cu dulceată.

— Micuța și unica mea soție, spuse el luînd-o în brațe, n-ai vrea să ne plimbăm nițel ?

— Acum ? Crezi că o gospodină n-are nimic altceva de făcut ? Ia seama, mă zburlești !

El o trase la fereastra care da spre lac.

— Nu ți se pare frumos aici ?

— De cînd sîntem aici, mă întrebi de zece ori pe zi.

— Da, dar nu mi-ai răspuns niciodată. Și niciodată încă nu mi-ai sărit de gît și nu mi-ai spus că ești fericită. Și niciodată nu s-a întîmplat încă să-mi dai tu însăși o sărutare.

— Nu unuia care fură atâtea ca tine... Il împinse, i se strecură pe sub braț și se repezi spre ușă. Și pe urmă trebuie să mă duc s-o văd pe mama, spuse ea.

— Hait !... Bineînțeles ! Umbla prin odaie din ce în ce mai agitat. La mama, la mama. Mereu și mereu mama, și iarăși mama. Începu să fluiera.

Merle băgă capul pe ușă.

— Spune, Per... ai chiar atîta vreme de pierdut ?

— Și da și nu. Caut prin toate cotloanele și nu găsesc ce caut... Și la drept vorbind nici nu prea știu ce caut. Da, timp am berechet.

— Și domeniul ?

— Păi la staul e văcărița, pe lîngă cai e Mons, grăjdarul, iar cu argații și zilierii își bate capul Kristiansen, agronomul. Eu ce să fac, îmbunătățiri ?

— Dar n-ai atelierul mecanic ?

— Și nu mă duc eu pe acolo, de două ori pe zi, cu bicicleta ? Dar Rode, directorul, foarte conștiinciosul inginer Rode...

— N-ai putea să-l ajuți ?

— Draga mea Merle, el face bine ceea ce e obișnuit să facă. Și un venit net de patru pînă la cinci mii de coroane pe an... e magnific.

— Dar n-ai putea, Per, mări întreprinderea ?

Sprîncenele lui se înălțară a mirare și buzele i se răsuciră.

— Să măresc... să măresc ai spus ? Să măresc... o odaie de păpuși !

— Ah, n-ar trebui să-ți bați joc de ceea ce a făcut tata.

— Dar nici tu n-ar trebui, Merle, să mă hărțuiești atîta ca să mă apuc serios de treabă ! N-ar trebui s-o faci. Pentru că s-ar putea întîmpla într-o zi să descopăr că unica fericire a omului este să stea la coarnele plugului, să privească înaintea lui și să uite de tot ce-l în-

conjoară. Se prea poate întâmpla, dar dă-mi nițel răgaz, vrei ? Pînă una alta, la revedere.

Merle își scutură capul și se apucă iar de trebăluiri prin cămară. Aruncînd o privire afară, îl văzu dispărînd pe ușa grajdului. La început, cînd umbla să vadă și să pipăie tot ceea ce stăpînea, îl însoțise. Intra în boxe, mîngîia cîte o vită, o bătea cu palma ușurel, și pălăvrăgea cu o bucurie copilărească. „Ia ascultă, Merle, știi că astea sînt ale mele ? Vașa asta — o cheamă Dagros, — e a mea... Avem patruzeci și toate-s ale mele... Și mîrtoaga aia, dacă nu ți-i cu supărare ! Opt avem. Ale mele sînt. Și ale tale, bineînțeles. Deși ție nu-ți pasă de ele și n-ai îmbrățișat încă pe nici una. Dar cînd ai fost atît de sărac cum am fost eu și cînd ajungi să ai o asemenea minunăție... Ascultă, Merle... nu vezi că murga asta așteaptă o sărutare de la tine ?“... O, toate astea le știa ea bine. El însă putea să reînceapă de o sută de ori, și de fiecare dată cu aceeași uimire plină de bucurie. Era oare atît de urît din partea ei dacă începuse să i se pară caraghios ? Și cum se face că, chiar atunci cînd încerca o mare dorință de a-l avea lîngă ea... și el sosea ca o vijelie, lacom de mîngîieri, ea putea să devină atît de rece ca gheața și să-i refuze tot, tot ? De unde pînă unde asta ? De ce se purta ea în felul ăsta ?

O, de bună seamă, pentru că el era cu mult mai puternic și avea asupra-i o asemenea autoritate că trebuia să se agățe din toate puterile ca să nu fie măturată și să dispară. Cîteodată, așezați sub lampă, sporovăiau și se simțeau apropiați, dar asta nu ținea mult... el se ridica brusc, începea să umble prin încăperce și să țină o conferință. „Merle, nu-i ciudată viața sufletească a plantelor ?“ Și s-apuca să vorbească la nesfîrșit despre plantele din Nord și din Sud, de al căror nume ea nici măcar nu auzise vreodată, despre lupta lor pentru viață, despre năzuințele lor amoroase,

despre eroismul lor la boală, despre divina lor măreție în moarte. Despre născocirile lor, înțelepciunea lor, ba chiar despre evlavia lor — nu-i oare ciudat, Merle ? De aici ajungea... la straturile de pământ, la fosile și cristale : și iar începea o conferință. Și el alcătuia un ansamblu în care intra totul, de la prima celulă pînă la legea ce guvernează gravitația stelelor. Nu era minunat ? Un ritm unic, o simfonie universală ! Și pe urmă trebuia să-l sărute.

Dar ea da înapoi și-l respingea binișor. Ai fi zis că-i sosea în trăsura cu toate cunoștințele lui — plante, cristale, fosile și stele — și că i le aruncă în poală pe toate o dată ca pe o mărturie de dragoste. Ea privea în juru-i după ajutor. Și dînsul, după ce o purta astfel prin tot universul, era în stare deodată s-o ia în brațe, s-o ducă în dormitor și s-o dezbrace ca pe un copil. Ea rîdea, dar mai degrabă îi venea să plîngă. Apoi... o tîra în vârtejul amețitor al simțurilor, din care se trezea în sfîrșit ca un naufragiat aruncat de valuri pe țărmul unei insule. Asta era așadar dragostea ? Omul ăsta puternic nu făcuse pînă atunci nimic altceva decît să învețe și să muncească și iată de ce avea el atîtea rezerve de viață. Dar pentru ce devenea ea însăși atît de rece ?

Cînd Per reveni din grajd fredonînd, Merle era îmbrăcată într-o rochie de lînă de culoare închisă ; o panglică roșie, petrecută în jurul gîtului, era înnodată sub bărbie.

— Doamne, cît de bine îți vine, Merle ! strigă el, tîntuit locului.

Ea îi aruncă o privire cam șovăitoare, apoi veni de-și încolăci brațele de gîtul lui.

— Așadar azi ai fost singur în grajd ?

— Da, am avut o mică conversație cu mînzul.

— Sînt eu rea cu tine, Per ?

— Tu, tu !

— Și vreau să te mai întreb dacă mă conduci la mama.

— Se potrivește de minune, căci aștept dintr-o clipă în alta un cal pe care l-am cumpărat ieri de la căpitantul Myrhe.

— Un cal de călărie ?

— Ei, drace, să călăresc ! Ani de-a rîndul am călărit cai arabi. Acum însă vreau să încerc să-l înham la gabrioleță.

Merle îl ținea încă de gît și de data asta își apăsă buzele ei fierbinți și pline peste ale lui, le apăsă tare, tare de tot. Așa îl iubea ea, cum arăta acum, tremurînd de fericirea asta neașteptată, surprinzătoare. Atunci începu ea însăși să tremure, un fior de fericire îi străbătea trupul și sufletul, căci de data asta, în sfîrșit, ea era aceea care dădea.

— Of, uite așa, așa aș vrea să mor, spuse el în cele din urmă, abia trăgîndu-și sufletul, palid de emoție.

Puțin mai tîrziu, se aflau pe balconul ce da spre curte, cînd pe dinaintea magaziei în care se țineau hainele și proviziile, trecu un țaran bărbos ținînd de dîrlogi un cal mare, roib, cu coamă albă și pas săltăreț. Ajuns în mijlocul ogrăzii, animalul își azvîrli capul pe spate și necheză, iar caii din grajd îi răspuseră.

— O, cît e de frumos ! strigă Merle, bătînd din palme.

— Înhamăți-l la gabrioleță, spuse Per băiatului de la grajd care venea să-l ia.

Țaranul bărbos însă ridică iute căciula și spuse :

— Da, dar vedeți dumneavoastră, calul ăsta n-a fost încă niciodată în ham.

— O dată și o dată tot trebuie să înceapă, răspunse Per.

Merle îi aruncă o privire. Dar cînd roibul care se cabra între hulube, apărură în fața ușii, amîndoi se și aflau acolo în mantalele lor. Copitele albe tropăiau

mărunt, capul se înălța, ochii îi scînteiau, căci nu era deprins să aibă hulubele în coaste și roțile pe lîngă picioare. Per își aprinse o țigară de foi.

— Acum te apuci să fumezi ? izbucni Merle.

— Să vadă mîrtoaga că sînt calm, răspunse Per. În clipa în care se așezară, calul se ridică în două picioare și forăi, dar biciul lung îl plesni peste gît și într-o clipă nu se mai văzu decît un nor de praf care dispărea în direcția orașului.

Sosi iarna și fu o iarnă adevărată. Per alerga de la o fereastră la alta și spunea într-una :

— Privește, Merle, privește !

Fusese plecat vreme îndelungată ! Era pentru prima dată că vedea o iarnă în răsăritul Norvegiei.

— Uite ! Ia te uită !

O lume cu desăvîrșire albă, o liniște albă, înghețată, păduri, cîmpii, lacuri albe. Soarele, un basm. Luna, în nopțile lungi, strălucitoare, un vis. Pe lac și în pădurile pudrate, răsunau zurgălăi, coamele cailor erau înghețate, bărbații aveau bărbi de gheață și în miez de noapte, cîteodată, cînd gheața plesnea pe lac, se auzea un trosnet și tresăreai din pat.

Acum să te tot plimbi cu sania ! „Hai, Merle, vino ! Azi luăm armăsarul din Gudbrandsdal că trebuie înblînzit.“ Și amîndoi, înfășurați în blănuri, o iau peste lacul înghețat ; iată-i pe gheață, iar sania se pleacă și amenință să-i răstoarne și Merle țipă... dar regăsesc pîrtia și-și regăsesc îndrăzneala... „Nu, nici un fel de galop !... Fi cuminte !...“ Biciul vîjîie. Armăsarul cel negru, cu coamă lungă, din Gudbrandsdal, își scutură capul și sporește pasul. Se înserează și sub vastul cer înstelat, iată-i îndărăt spre Loreng... Lorengul pe care îl văd strălucind cu lungul lui șir de ferestre luminate. „Mulțumescu-ți, nevastă, pentru ziua de azi.“

Apoi plimbări pe schiuri, peste dealuri, pînă la cabanele pădurilor de la Loreng, unde aprind focul în

vatră și fierb cafea. Iar la întoarcere : una din acele palide seri de iarnă cu un amurg violet peste păduri, peste cîmpii și lac, peste zăpada albă și zăpada albăstriu. Departe, la apus, pe coama întunecată, se zărește un conac ale cărei ferestre sînt luminate datorită cine știe cărui nor de aur. Și iată-i sosind aici în goana mare, în așa chip că zăpada se scutură de pe brazi... iar mai departe, mereu mai departe, pe drumuri desfundate ce slujesc la coborîrea lemnului tăiat, se împiedică de butuci și pietroaie, cad și se lovesc, se zbat cu capul în zăpadă, se ridică, își surid și gonesc mai departe. Roșii la față și transpirați își propresc schiurile de zidul casei și tropăie din picioare, să se scuture de omăt.

— În seara asta, Merle, vreau la masă vin roșu, spune Per smulgîndu-și turturii din barbă.

— Și vrei să telefonez, să mai poftesc pe careva ?

— Străini ? Nu ! Dar n-am putea să ne poftim unul pe altul la un mic ospăț între patru ochi ?

— Bine, bine, cum vrei tu.

Un duș, lenjerie curată, o, ce bine e ! Și în seara asta el vrea să-i facă o surpriză și să apară la masă în smoking.

Cînd se deschide ușa rămîne locului. Căci și ea e în toaletă de seară : o rochie de catifea de un roșu închis, la gît medalionul primit în dar de la el și cozile lungi, adunate somptuos într-un coc la ceafă. Pe masă sînt flori din seră, vinul e cald, au fost scoase la iveală cele mai frumoase pahare, cea mai frumoasă argintărie ; se servesc potîrnichi albe, pe scurt e admirabil. Paharele pline cu nectarul roșu sînt ridicate. *Skaal !*

Fețele se aprind, ochii strălucesc.

Aveau încă în minte priveliștea înghețată și cu toate acestea plimbarea le încălzise atît de tare cu-

getul încît glumeau, vorbeau, se țineau de mîină, se priveau îndelung, tăceau și surîdeau.

— Mulțumesc pentru ziua de azi, Merle. Mîine, nu vom mai trăi.

— Ce spui tu ! Mîine ?

— Da, mîine sau peste cincizeci de ani. Tot una-i. Îi luă mîina și clipi din ochi.

— Dar în astă seară, te am și mă ai. E minunat !

Începu să-i povestească impresiile sale din Egipt. I se îngăduise într-una din lunile lui de concediu să-l întovărășească pe Maspero, pe însuși marele Maspero, pentru ca să vadă monumentele și fusesse la Luxor, la Karnak, unde exista o lungă alee de sfînși, la El-Amarna și la Subra. Văzuseră orașe străvechi, cu temple și cu morminte regale în care oameni morți, de atîtea mii de ani culcați, stau parcă să mediteze cu ochii larg deschiși, gata în fiecare clipă să se ridice și să întrebe : „Sclavule, baia-i gata ?“ Departe, în mijlocul unui lan de grîu, se înalță un obelisc. Ce o fi asta ? E tot ce a rămas dintr-o reședință regală. Cu mii de ani în urmă fuseseră și aici tineri ce băuseră vinul, urîndu-și noroc și petrecuseră nopți fierbinți de dragoste. Unde erau ei acum ? Spune, unde crezi tu că sînt ?

— După călătoria asta, Merle, a început să mi se pară că nu mîlul Nilului era acela care îngrașă pămîntul cîmpiilor, ci trupurile putrezite ale oamenilor. Călcam sub picioarele calului degete fărîmitate și buze care odinioară sărutaseră și azi erau pulbere. Miliarde de femei și de bărbați au trăit pe țărmurile acestui fluviu și ce s-a ales din ei ? Geologie. Și m-am gîndit de asemenea la miliardele de rugăciuni ce fuseseră urlate către soare și stele, chipurilor de piatră din temple, crocodililor și șerpilor, ba chiar fluviului însuși, care era sfînt. Și văzduhul, Merle, văzduhul în care fuseseră azvîrlite aceste rugăciuni, vibrase o

clipă... Asta fusese tot. Asta se întâmplă și azi cu rugăciunile noastre. Apăsăm gura noastră fierbinte pe un zid de piatră și credem că va lăsa o urmă. *Skaal!*

Dar paharul ei nu se ridică; ea privea țintă abajurul galben al lămpii. I se mai întâmpla să viseze câteodată, în tăcere, că cucerește lumea cu vioara... dar Per era aici și desfășura înaintea ei veșnicia înșiși și ea înșiși, el, părinții ei, totul, totul devenea pleavă spulberată de vânt.

— Dragostea mea, ar trebui să bei cu mine, da, da, căci de nu o să fiu obligat să beau în sănătatea ta cu mine însumi. *Skaal, Per!*

Cum rămăsese la amintirile sale din țări îndepărtate, el continuă, dar ceva mai vesel, așa încât ei îi reveni zîmbetul. Vorbi despre marile delte însuflețite de o mulțime de păsări, de ibiși, de flamingo, de lebde, de pelicani, de bîtlani și de berze... o lume de gîtlejuri curbate, de ciocuri lungi, de picioroange tăloase, de țipete și de bătăi de aripi. Ce impresie ciudată cînd asisti pentru prima oară la plecarea păsărilor călătoare spre nord. „Salutări Norvegiei!” le strigase el. Și toamna le vedea revenind pe toate, de la rața cenușie, pînă la graur și codobatură. „Cum mai stau lucrurile pe acasă?” se întreba el... Și an de an își făgăduia: data viitoare plec cu ele.

— Și iată-mă! *Skaal!*

— Atunci, fii binevenit! făcu ea surîzînd și bău împreună cu el.

El trase de șnurul soneriei.

— Ce vrei? întrebă ochii ei.

— Șampanie, spuse el servitoarei, care dispăru.

— Ai înnebunit de-a binelea!

El se lăsa pe spate, fericit și înflăcărat; își aprinse o țigară și-i povesti despre marele lui triumf din Egipt. Se petrecuse pe vremea cînd sfîrșise lucrarea la cataracte și revenise la filiala din Alexandria a

fraților Brown. Într-o dimineață directorul intră și spune : — Domnilor, iată o bună ocazie pentru cei capabili să-și câștige epoleți de general... Care dintre dumneavoastră dorește ? Zece voci strigară : — Eu ! — Ei bine, regelui Abisiniei i s-a năzărit subit să aibă două sute de mii engleze de cai ferate. Ce ziceți de treaba asta ? — Grozav ! spuserăm noi în cor. — Bine, vom concura noi, nemții, elvețienii și americanii. Și trebuie să câștigăm noi. — Bineînțeles, răspunse corul și mai tare. — Foarte bine, spuse directorul, iau doi oameni și le dau mână liberă. Vor merge acolo, vor stabili traseul, vor elabora un proiect tehnic și financiar care va trebui să fie mai ieftin și mai bun decât al celorlalți. Pentru un om capabil e o muncă de opt luni, dar eu vreau să fie gata în patru. Luați-vă ajutoare, echipați-vă și acei care va face lucrarea, dacă câștigăm, o primă de o mie de lire.

— Și ai făcut-o tu, Per ? Încordată, Merle se ridicase din scaun.

— Eu... și încă cineva.

— Cine ?

— Ferdinand Holm.

Cu un surâs abia schițat în colțul gurii, Merle îl privi printre genele-i lungi. Știa că fusese visul și dorința lui cea mai vie să-l întâlnească odată pe acest frate vitreg într-o luptă deschisă.

— Și cum s-au petrecut lucrurile ? întreabă ea detașat, cu ochii pe lampă.

— Mai întâi, spuse Per așvîrlindu-și țigara, a avut loc o expediție pe Nil, apoi o călătorie în caravană, cu cămile, catîri, ajutoare, provizii, instrumente, corturi și chinină, multă chinină. Poți să-ți faci tu, Merle, o idee cam ce înseamnă o asemenea misiune ? Calea ferată să treacă prin păduri, pe sub tunele, peste mlaștini, râuri și prăpăstii și eu trebuia, cât ai bate din

palme, să fac toate măsurătorile și să calculez materialul, munca și banii necesari lucrării. Mă rog, toate bune și frumoase : un viaduct trebuie să-și aibe casa de fier, bolțile bine calculate și fundația solidă ; dar nu trebuie ca nemții să poată veni și să spună : Podul nostru este mai frumos. Unui om capabil i-ar fi fost necesar opt luni, eu trebuia s-o fac în patru. Este adevărat că zilele au douăsprezece ore, dar și nopțile au douăsprezece... Friguri, oameni și animale lovite de insolajii?... Da, s-a întâmplat. Hărțile îmi fură distruse de ploaie, o mușcătură de șarpe mă lipsi de cel mai bun asistent al meu. Dar nimic nu trebuia să împiedice munca. Nimic s-o întârzie. Pierdeam un om, aveam mai mult de lucru. După două luni, simțeam în creștet lovituri de ciocan, și noaptea când închideam ochii pentru câteva ceasuri, prin creierul meu se încrucișau sumedenie de licurici. Obosit ? Când mă priveam în oglindă, ochii mi se păreau, în fundul capului, două bile roșii. Dar după scurgerea celor patru luni, mă aflu în fața directorului.

— Și... și Ferdinand Holm ?

— El sosise cu o zi înainte.

Merle se frământa în scaun.

— Și... a câștigat el ?

Per își aprinse o altă țigară.

— Nu, spuse el, și trase câteva fumuri s-o aprindă. Eu am câștigat. Și așa s-a întâmplat că am devenit directorul căilor ferate din Abisinia.

— Iată șampania, spuse Merle.

Când șampania spumui în pahare, ea se ridică și închină în sănătatea lui. Nu spunea nimic. Îl fixa doar cu o privire voalată și surîdea. Și el simțea valuri de fierbințeală străbătându-l din creștet și până în tălpi.

— Astă seară vreau să cînt, spuse ea.

Asta se întâmpla foarte rar cu toate că el o ruga adesea stăruitor. Ba de când se măritase evita chiar să se atingă de vioară ; poate din teama nelămurită că i-ar putea tulbura liniștea.

Per se așează pe canapea în salon și se aplecă înainte, cu capul în mâini, ca să asculte mai bine. Iar dînsa, în rochia sa roșie, sta în fața pupitrului, înfierbîntată, iradiind în lumina lămpii cu abajur galben... și cînta.

Deodată își aduse aminte de mama ei și se duse să-i telefoneze.

— Mamă... tu ești?... O, de-ai ști ce zi minunată am avut noi azi ! Ai fi zis că din toată fericirea momentului pe care îl trăise, tînăra femeie încerca să răspîndească puțină lumină și în sufletul mamei sale.

Puțin mai tîrziu, Per era culcat în patul lui confortabil, în timp ce Merle, care nu era încă gata de culcare, umbla de colo colo prin odaie.

În cămașă lungă de noapte, în lumina celor două lămpițe verzi, în fața scrinului de mahon, ea își împletea părul pentru culcare. Tăceau amîndoi. El descoperi în oglindă ochii ei, fixați asupra-i, dulci și misterioși, simți parfumul părului ei umplînd de tinerețe întreaga încăpere.

Atunci ea se întoarse și-i surîse. El sta nemișcat, numai ochii lui strălucitori o chemau. Părea că tot ce făcuseră și văzuseră în această zi — plimbarea pe schiuri, amurgul violet, masa sărbătorească, povestirile lui, șampania — toate îi pătrunseseră de o dragoste ce le înflăcăra acum surîsul.

Poate că în cugetul lor mai stăruia încă suflul rece al eternității, imaginea miliardelor de oameni care mor, a miliardelor de ani dispărute în veșnicul întuneric și cu toate acestea minutele ce aveau să vină și să-i găsească îmbrățișați făceau o lume de desfătări ce compensa totul, și Per simțea îndemnul să închine un

îmn universului, pentru că viața este atât de minunat de frumoasă.

O, începuse să înțeleagă de ce zăbovea ea și nu se grăbea. Așa făcea când voia să-l surprindă, când era sufletul plin de tandrețe. S-ar fi zis că răsuflarea ei ușoară umplea odaia de dragoste.

Afară, în cursul nopții, gheața lacului crăpă și trosni, iar peste acoperișul casei lor luceau stelele cerului de iarnă.

VI

În anii ce urmărea, Per își administră Ferma și atelierul mecanic, fără a jertfi prea mult timp nici uneia, nici altuia. Își avea agronomul și directorul lui de fabrică și toate mergeau bine, pe făgașul obișnuit. Dacă cineva l-ar fi întrebat ce făcea el de fapt, i-ar fi fost greu să răspundă. Ai fi zis că umblă să afle cine știe ce. Ceva ce-i scăpase și trebuia redobândit. Nu cunoștințe și știință, ci viața, viața Norvegiei, viața celor tineri. Asta umbla el acum să înțeleagă. Tineretea din el pe care nu și-o trăise la timpul potrivit, între douăzeci și treizeci de ani, îi era încă îndiguită și trebuia, în sfârșit, să se elibereze.

Loxengul devenise monden. În serile de iarnă, lungi șiruri de sănii veneau dinspre oraș sau de aiurea. Se întindeau mese împodobite cu flori și cu cristaluri, lumânările erau numeroase și vinul bun. Iar în nopțile lungi, cu lună, se întâmpla ca bravul cetățean al orașului să fie trezit de forfota străzii, să se scoale și să alerge în cămașă de noapte la fereastră. Erau zurgălăi și sănii, și iar zurgălăi și sănii, și oameni veseli care cântau, revenind de la țară unde dansaseră. Tînărul avocat, de curînd însurat, un crai și un filfizon,

se așezase pe genunchii unei alte cuconițe, cîntînd din acordeon și din gură. „Or fi fost iarăși la inginerul acela de la Loreng, spuneau oamenii. De cînd a venit ăsta aici, tineretul e de nerecunoscut.“ Și plecînd de la geam, se vîrau în paturile lor întrebîndu-se cum aveau să sfîrșească toate astea.

Per mergea de la un conac la altul, pe la marii proprietari și juca cu ei cărți toată noaptea, iar dimineața i se aducea șampanie la pat, căci gazda își cunoștea îndatoririle. Era absolut minunat ! Nu mai era vorba de matematică, nici de religie, dar asta era ceva din viața la țară, în Norvegia, și simțea nevoia să se îmbibe de ea. Nu voia să rămînă un străin. Voia să prindă rădăcini, să crească, să se simtă și dînsul în acest colț de lume la el acasă.

Veni apoi ziua aceea caldă de iunie, cînd stătu lîngă patul lui Merle, și ea, cu un obraz surîzător, ținea în brațe o fetiță abia născută.

— Per, cum o s-o cheme ?

— Dar, draga mea, n-am fost noi în privința asta de aceeași părere ? Ca pe mama ta, bineînțeles.

— Așadar, ea se va numi Lovise, spuse Merle și apropie căpșorul roșu de sînul ei.

Era o nouă surpriză. Cine știe de cîte săptămîni o chibzuisese ea. Însă și de data asta îl uimea cu o dezmierdare ce-l atinse pînă în fundul sufletului.

— Oh ! Nimeni nu mă ascultă în casa asta ! Încercă el să glumească. Ca întotdeauna are să fie cum vrei tu.

O mîngîie pe frunte. Și cînd ea văzu cît de mișcat era, îi surîse cu surîsul ei cel mai luminos.

Într-una din primele zile ale cositului, el sta lungit pe dealul înșorit, cu capul sprijinit de o căpiță și-și privea oamenii. Pe marginea lacului zornăia mașina de uscat fîn, mai încolo, pe dealuri, secerătoarea seceră, trasă de cai și condusă de argați. Întregul ținut

părea să respire a vară și a rod bogat. Iar el însuși se lăfăia în propria lui tihnă.

Pe drum, o femeie în rochie de culoare deschisă și cu pălărie albă de pai, se apropia împingând un cărucior. Ia te uită : era Merle, și Merle privea în jur fredonând. De la nașterea copilului, în cugetul ei se așternuse o pace desăvârșită, abia de mai visa să cucerească lumea cu vioara ei ; ființa asta mică din cărucior îi ocupa toate visurile. Și niciodată tenul ei nu fusese atât de strălucitor și surîsul atât de luminos, de parcă acesta era momentul așteptat pentru ca tineretea ei să înflorească pe deplin și ochii să i se deschidă uimiți și încântați.

Puțin după aceea, Per conducea el însuși secerătoarea, de-ai fi spus că voia să lucreze pentru a-și întreține nevasta și copilul.

Dar deodată se opri, coborî și începu a da tîrcoale mașinii cercetînd-o mai îndecaproape. Fața i se însufleți, ochiul îi deveni pătrunzător. Și privind mecanismul coaselor, rămase cîva timp pe gînduri.

Ce era asta ? O idee fericită. Dar încă confuză. Mai era timp s-o uite. Dar se cădea așa ceva ?

Zilele erau dulci și calde, nopțile luminoase. I se întîmpla să nu poată dormi, numai pentru că era minunat să fii treaz atunci cînd răsare soarele.

Într-o asemenea noapte, se sculă și se îmbrăcă. După cîteva minute se auziră tropăituri în grajd și armăsarul roib apărui cu Per, care, îmbrăcat în haine albe de pînză și cu cască de plută pe cap, sări în șa și o luă la trap.

— Încotro ? Nicăieri. Era o noutate să te scoli mai devreme ca de obicei și să vezi răsăritul unei dimineți de iulie.

Sălta, legănat de trapul ușor al calului și încerca fierbînteala plăcută a călărețului. Pretutindeni era liniște, fermele dormeau. Cerul era de o albeață stră-

lucitoare, ici și colo nori aurii se oglindeau în lac. Pajiștile se întindeau țesute din toate culorile florilor și aerul era plin de mireasma frunzișului, a acelor de brad și a pajiștilor. Per își simțea pieptul lărgindu-i-se și începu să cînte.

Urca la deal și trebuia adesea să descalece pentru a închide poarta împrejmuirilor. Trecea pe lângă ferme și gospodării modeste, urcînd tot mai sus. Ajuns în cele din urmă pe coama dealului, la loc deschis, se opri. Armăsarul ridică ager capul; deopotrivă cal și om, erau uzi de picăturile de rouă căzute din arborii pe care soarele începea să-i împurpureze. În vale, lacul oglindea cerul, așezările și dealurile adormite. La răsărit se iviră flăcări roșii, apărură soarele, era ziua.

Calul tropăia nerăbdător și vroia s-o pornească mai departe, dar Per îl reținea. Privea răsăritul soarelui pe sub casca de plută și simțea un val înălțîndu-i sufletul.

Îi se părea că n-ar putea cunoaște o mai mare desfătare de a trăi. Era încă tînăr și puternic. Toate măruntaiele îi funcționau într-o fericită armonie. Nici o durere nu-l înghesuia, nici o răspundere nu-l apăsa, viitorul era liniștit și limpede ca ziua, fără vise tulburătoare. Foamea lui de cunoștințe era potolită. Avea simțămîntul că ceea ce învățase, văzuse și agonisise în spiritul său, începea să devină organism viu.

Și acum?

Ai izbutit oare să realizezi în tine tipul superior de om la care ai visat?

Știi doar ce știu oamenii instruiți despre căile urmate de umanitate, despre eforturile ei către formele cele mai înalte, despre bîjbîielile ei în năzuința de a atinge infinitul pe care îl numește Dumnezeu.

Înțelegi cîte ceva din viața plantelor și un cuib de păsărele este o taină în fața căruia ești gata să înge-

nunchezi. O stîncă îți arată urmele unui ghețar care cu mii de ani în urmă a lunecat peste el și tu vezi acest lucru și-ți simți răsufierea tăiată la gîndul giganticei munci a sistemului solar. Iar în serile de toamnă, înaintea cerului înstelat, te cutremură fiorul sacru gîndindu-te la lumina, la moartea și la abisurile amețitoare de deasupra ta.

Toate acestea au devenit parte din tine însuși. Pentru tine, fericirea de-a trăi înseamnă să cuprinzi o parte cît mai mare din univers și s-o lași să se lege în gîndul și în simțurile tale.

Și apoi ? Îți este asta destul ? Tihna asta îți ajunge ?

Ai înălțat tu cumva o piatră pe care ceilalți oameni să se poată sui și să spună : „Acum vedem mai departe ca înainte ?”

Ce rost are ființa ta lăuntrică dacă ea nu se des-tăinuie în fapte ?

Și dacă într-o zi pămîntul o să fie populat de sup-raoameni... la ce folos dacă ei trebuie să moară ?

Care îți este crezul ?

Ah, sentimentul ăsta de a fi lipsit de adăpostul unei religii ! De cîte ori tu și Merle n-ați stat cu mîinile împreunate, în timp ce gîndurile rătăceau pe pămînt sau printre stele pentru a găsi o ființă căreia să-i adre-sezi o rugăciune, nu ca să cerșești o iertare, ci ca să mulțumești pentru bucuria de-a trăi.

Dar unde era el ?

El nu există. Și totuși... este.

Ascetul de pe cruce este un Dumnezeu pentru bătrîni și pentru bolnavi. Dar noi aștilalți ? Cînd își va avea omul modern, omul tare, care gîndește științific, un templu pentru psalmii și cîntarea eternă a cugetului său ?

Soarele se ivi din spatele coamei ferestruite a unei măguri îndepărtate și-și risipi aurul pe milioanele de

vîrfuri ale pădurii de brad. Per să apleacă, și cu mîna acoperită de o rouă scînteietoare, mîngîie gîtul calului nerăbdător.

Era ora două. Dimineța își aprindea toate focurile, în nori și pe apele pămîntului, și făcea să strălucească roua din pajiști și mărgăritarele de pe aripioarele fluturilor.

— Da, Bijou, ne întoarcem acasă.

Și sforăind, calul o luă în galop pe cărările năpădite de iarbă ale pădurii.

VII

— Hei, nevastă, sosesc oaspeți de vază... unde dracu ești? Era Per care alerga dintr-o odaie în alta, cu o telegramă deschisă în mînă, pînă ce ajunsese în odaia copiilor unde se afla Merle.

— Aici erai?

— Da, dar strigi așa de tare că s-aude în toată casa. Cine vine?

— Ferdinand Holm și Klaus Broch. Au hotărît, după cum vezi, să vină la botezul copilului. Sfinte Dumnezeule, Merle! Ce spui de asta?

Merle era cam trasă la față și palidă. Mai trecuseră cîțiva ani și acum sta ținînd pe genunchi un al doilea copil, un băiețel cu ochi mari, uimiți.

— Asta o să-ți facă plăcere, spuse ea continuînd să desfeșe copilul.

— Da, dar nu-i admirabil din partea lor că fac un drum atît de lung, numai pentru că i-am invitat eu? Și acum, mii de draci, trebuie să ne pregătim, nu șagă.

Și toată casa fu curînd întoarsă pe dos. Se cără prundiș pe aleile grădinii și în curte, iar clădirile fură

rêvopsite. Biata Merle, înțelegea bine că-n-avea să i-o ierte niciodată dacă avea să lipscască ceva la masă.

În sfîrșit, într-una din zilele calde ale lui august, steagurile înălțate fluturau în vînt. Pe dealuri uruiau mașinile de uscat fîn și se auzeau glasurile oamenilor ce munceau la cîmp, văzduhul era atît de liniștit, că în hogașurile orașului fumul urca drept în sus. Per se sculase devreme pentru a arunca o ultimă privire peste tot, de la rochia de vară pe care trebuia s-o îmbrace Merle, pînă la caii care străluceau de cît fuseseră țesălați. Merle îl înțelegea. Pentru băiatul bine îmbrăcat al doctorului fusese un băiat de pescar, iar pentru aristocratica familie Holm, chiar ceva mai rău. Și mai rămăsese destul din băiețandru de odinioară, ca să-și dorească acum să se grozăvească.

Cheiul unde trăgea vaporul era plin de curioși cînd vasul acostă.

Cei doi cai de ham de la Loreng erau acolo, scuturîndu-și coamele, tropăind ca să se apere de muște și cînd în sfîrșit, porniră, pasul lor neastîmpărat făcînd mulțimea să se dea în lături. Oamenii văzură în trăsură, alături de inginer, doi străini; rîdeau, își vînturau brațele și vorbeau tustrej deodată. Apoi trăsura dispăru într-un nor de praf de-a lungul fiordului neted și strălucitor.

La o bună distanță în urmă, un slujitor de la Loreng conducea o șarcă încărcată cu geamantane mari de piele, cu colțuri de alamă și cu o ladă care pe dinafară era în chip vădit din lemn, dar care trebuie să fi conținut ceva nemaipomenit de greu.

Merle era gata și se cerceta în oglindă. I se părea că rochia de vară, de culoare deschisă, era drăguță și că panglicile roșii, de la gît și de la cordon, ședeau în sfîrșit cum trebuie. Auzind uruitul trăsorii din curte, ieși să primească străinii.

— Iată-î ! strigă Per, sărind din trăsură. Iată-l pe Ferdinand-paşa, guvernatorul general al noului regat din Sahara şi pe Marele Hornar de pe lângă pipa kedivului şi eunuc al alteţei-sale, Klaus Broch.

Spre Merle se îndreptă un bărbat înalt, adus de spate, cu părul alb, fără barbă şi cu faţa uscăţivă.

— Bună ziua, doamnă, spuse el, întinzându-i o mână uscată şi osoasă. Era Ferdinand Holm. Hm, dar aveţi aici o adevărată aşezare domnească, adăugă el, privind în juru-i şi potrivindu-şi lornionul.

Celălalt era un om plăcut şi simpatice, scund şi gros, cu o bărbă de ţap şi cu ochi negri care clipeau într-una. Dar strângerea lui de mână trezea încredere, iar surîsul îi era voios. Va să zică acesta era Klaus Broch.

În clipa următoare, Per parcurea odăile cu cei doi prieteni ai săi şi le arăta priveliştea de la diferite ferestre. Pînă ce Klaus începu să rîdă şi se întoarse spre Merle :

— A rămas acelaşi, spuse el, numai că s-a mai împlinit niţel, ceea ce înseamnă, doamnă, că l-aţi îngrijit foarte bine. Şi se înclină, sărutîndu-i mîna.

Li se servi apă minerală şi vin de Rhin. Merle se gîndise că avea să fie plăcut să bei ceva pe o asemenea căldură şi cînd oaspeţii goliră fiecare cîte două pahare cu un „ah, excelent !“ — Per trecu pe lângă ea ca din întîmplare şi-i mîngîie mîna, şoptind :

— Grozavă idee, Merle. Îţi mulţumesc.

— Ei, cred că trebuie să trimit o telegramă, spuse Ferdinand Holm. Îmi îngăduiţi să dau un telefon ?

— A şi început, exclamă Klaus Broch rîzînd în hohote. Şi nu se mai poate stăpîni ! A pus telegraful în mişcare pe tot cuprinsul Europei. Şi nu-i chip să intrăm într-o casă că începe iar.

— Vino cu mine, spuse Per, telefonul e aici.

Cînd cei doi ieşiră, Klaus se întoarse spre Merle şi surîse :

— Va să zică așa... Mă aflu într-adevăr în fața soției lui Per... Soția lui în carne și oase. Și așa arată ea. Băiatul ăsta a avut întotdeauna un noroc afurisit. Îi luă mîna și i-o sărută iar, și Merle, fără să vrea, își trase mîna și roși.

— Nu sînteți căsătorit, domnule Broch ?

— Eu... hm, cum să zic ? Am fost căsătorit o dată cu o grecoaică, dar într-o bună zi a dispărut. Asta mi-e soarta !... Închise ochii și oftă cu o expresie atît de comică încît Merle izbucni în rîs.

— Și prietenul dumitale, Ferdinand Holm ? întrebă ea apoi.

— El, scumpă doamnă... el... cu tot respectul pe care vi-l datorez, dați-mi voie să vă spun că el are, în palatul său, un harem ales.

Merle se întoarse spre fereastră și-și clătină capul, surîzătoare.

Un ceas mai tîrziu, cei doi prieteni coborîră din camerele lor, spălați și schimbați. După o mică gustare, Per îi duse să le arate domeniul. Clădise și destelenise. Cînd venise aici, moșia număra patruzeci de vaci, acum avea șaizeci.

— Da, desigur, asta nu înseamnă nimic pentru oameni ca voi care își transportă recolta cu trenul, spuse el. Dar aici am un cămin — și cuprinse, cu un gest, acareturile și ferma.

Îi conduse în faeton pînă la atelierul său și nu se sfii de loc de micimea lui. Le înfățișă mica turnătoare de parcă ar fi fost una din cele șapte minuni ale lumii și rămase serios cînd cei doi prieteni îl priviră cu coada ochiului, abia ținîndu-se să nu surîdă.

Muncitorii, curioși, salutară respectuos străinii.

— E într-adevăr amuzant să regăsești moravurile norvegiene, spuse, în sfîrșit, Ferdinand Holm.

— Da, nu-i așa că e minunat ? spuse Per, entuziasmat de-a binelea. Astea-s tocmai dimensiunile pe

care trebuie să le aibă o turnătorie pentru ca proprietarul ei să poată avea zile liniștite și inima împăcată.

Ferdinand Holm și Klaus Broch schimbă o privire. Dar în clipa următoare, Per îi introduse într-o încăpere alăturată, cu mașini și scule care, vădit lucru, nu țineau de restul atelierului.

— Atenție ! spuse Klaus... Iată-ne ajunși în sfânta sfintelor. Pariez că iar a născocit vreo drăcovenie.

Per trase câteva învelitori și le arătă o secerătoare de un tip obișnuit, și alături, un model nou, inventat de el însuși.

— Încă nu este gata, spuse el, dar esențialul e rezolvat. Vechiul cuțit tăia iarba greoi, două cuțite însă, un fel de foarfece, vor lucra mult mai repede. Și le țin o mică prelegere pentru a le demonstra în ce măsură mecanismul său era mai simplu și mașina mai ușoară.

— Oul lui Columb ! spuse Klaus.

— Brevetul ar putea valora un milion, spuse Ferdinand încet, cu ochii întorși spre fereastră.

— Ceea ce e mai important e că asta ar face munca oamenilor mai ușoară și cositul mai ieftin, spuse Per și surîse nițel ironic către Ferdinand Holm.

Masa fu un adevărat festin și când se turnă rachiul în pahărele, Klaus izbucni :

— Nu, aproape că nu-mi vine a crede că ăsta e prietenul meu din tinerețe, un simplu copil din Lys-holm ! Nu, nu, nu... ești tu cu adevărat ? Îți mai aduci aminte când mergeam împreună la școală ? Și ridică paharul făcând să joace lumina în el. Apoi cei trei camarazi cântară cîntece de odinioară, ca pe vremea când tinerii elevi ai școlii tehnice făceau chefuri.

Conversația deveni veselă, poveștile hazlii urmau una după alta, deși Merle găsea că chiar atunci când Ferdinand Holm râdea ochii lui îi aminteau de oțel.

Și pe măsură ce Per asculta noutăți din Egipt, lui Merle i se părea că el se transformă... părea că și privirea îi devine de oțel, că și fața îi e alta, că se înstrăinează; i se părea poate, în clipa aceea, că soția și copiii îl încătușează. Parc-ar fi fost un cal de cavalerie reformat care înalță capul la sunetul goarnei.

— De altfel, spuse Ferdinand Holm, ciocnind paharul cu Per, pentru unul ca tine ar fi treabă frumoasă de făcut.

— Îți foarte mulțumesc. Unde, ca subdirector la tine?

— Nu-i de tine să lucrezi în subordine. Tu trebuie să fii șef. Și Ferdinand arăta cu degetul în sus, după ce mai întâi arătase în jos. Canalizarea Tigrului și a Eufratului nu este decît o chestiune de timp.

— Mulțumesc, spuse Per, cu ochi scînteietori.

— Ideea își așteaptă omul. Va fi realizată peste un an, sau peste zece ani, cînd omul ăsta va apare. Cred că ar trebui să te mai gîndești.

Toate privirile erau fixate asupra lui Per. Îl privea țintă și Merle.

Dar el rîse.

— Ce plăcere aș putea avea îndiguind în fier și beton aceste două bătrîne și glorioase fluvii?

— Mai întâi asta ar însemna, pentru producția mondială cîteva milioane de tone de grîu în plus. Asta nu ți-ar da nici o satisfacție?

— Nu, spuse Per cu o mină ironică.

— Și nici faptul că ai înzestra sute de mii de mile pătrate din cîmpiile cele mai rodnice ale pămîntului, cu căi de comunicație regulate?

— Nu mă interesează, răspunse Per.

Ferdinand ridică paharul și se întoarse spre Merle.

— Spuneți-mi, doamnă... nu vi se pare ciudat să fiți căsătorită cu un anacronism?

— Cu... cu ce? se bîlbîi tînăra femeie.

— Da, soțul dumneavoastră este un anacronism. Ar putea fi unul din acei regi sau profeți care conduc lupta pentru civilizație, dar el nu vrea, își disprețuiește propria lui valoare, într-o zi se va răzvrăti împotriva lui însuși. Ați băgat de seamă? *Skaal*, doamnă!

Merle rîse, ridică paharul ezitînd și privi către Per cu coada ochiului.

— Soțul dumneavoastră, doamnă, este un egoist care colecționează zile fericite.

— Și asta e rău?

— Își țese viața din fire de aur, spusese Ferdinand înclinîndu-se și încercînd să dea ochilor lui de oțel o expresie mai blîndă.

— Și asta e tot rău? se încumetă tînăra femeie.

— E rău. Asta înseamnă să-și risipească sufletul lui nemuritor. Nu trebuie să-ți urzești singur țesătura, chiar dacă e din fire de aur. Zilele fericite ale omului se uită, dar înfăptuirile rămîn. Și soțul dumneavoastră... de ce naiba ar fi aîut de fericit? Progresul lumii se servește de noi; sîntem lumină sau combustibil; și, Per, soțul dumneavoastră, doamnă, este cu totul altceva decît un combustibil.

Merle îi aruncă iară o privire furișă lui Per care rîdea, dar care adesea își încheșta dinții și privea în farfurie.

În acest moment intră dădaca copiilor cu micuța Lovise care venea să spună noapte bună și trecu în jurul mesei de la unul la altul. Cînd fetița cu bucle blonde se apropie de Ferdinand Holm, acesta se codi parcă s-o ia în brațe și Merle băgă de seamă că fără să vrea, el îi arunca lui Per o privire care parcă voia să spună: „Uite ce te leagă“.

— Scuzați-mă, spusese el deodată, uitîndu-se la ceas. Îngăduiți-mi să mai telefonez o dată. Îmi dați voie, doamnă?

Se ridică și ieși. Klaus își privi gazdele și clătină din cap.

— Omul ăsta crapă dacă stă un ceas fără să trimită o telegramă, spuse el rîzînd.

Ca să-și bea cafeaua și să-și fumeze țigările, ieșiră pe terasă. Se lăsa un amurg de toamnă, munții de un albastru întunecat păreau foarte îndepărtați, florile grădinii și fînul înbălsămau aerul. Merle se ridică și le ură noapte bună. Cînd fu singură în dormitor, nici ea nu știa prea bine dacă trebuie sau nu să fie mulțumită. Străinii aceștia îl țirau pe Per prea departe de tot ce fusese fericirea lui de cînd învățase să-l cunoască. Dar era amuzant de văzut cît de diferit se purta cu fiecare din ei. Cu Klaus Broch glumea, cu Ferdinand era întotdeauna în gardă, atent să rămînă pe aceași treaptă cu el și cînd îl contrazicea o făcea întotdeauna cu o ușoară plecăciune.

O mare felie de lună se ridica galbenă la răsărit, deasupra munților și așternu deasupra apei întunecate o lată fișie de aur. Un timp, cei trei camarazi rămăseră privind-o tăcuți.

— Va să zică ai de gînd să te îngropi aici și să faci pe mortul, spuse în sfîrșit Ferdinand, muindu-și buzele în paharul lui cu lichior.

— De mine e vorba ? întrebă Per cu bustul ușor înclinat.

— Da, ești fericit de dimineață pînă seara. Asta e ceea ce numesc eu a face pe mortul.

— Mulțumesc.

— Asta înseamnă, bineînțeles, că ești foarte nenorocit. Ca oricine care nu-și folosește puterile și aptitudinile.

— Îți foarte mulțumesc ! făcu Per rîzînd. Și Klaus se îndreptă în scaun, cu atenția încordată. Unde avea să ducă discuția asta ?

Ferdinand continua să privească spre lac.

— Îți disprețuiești propria ta meserie... meseria ta de inginer ?

— Da, spuse Per.

— De ce ?

— În ce mă privește, ceea ce lipsește nevoii noastre de a crea ceva nou, mereu nou și iarăși nou, este momentul frumosului. Mai multă rapiditate, mai mult aur, mai multă hrană... asta e tot ceea ce căutăm ?

— Dragă Per... aurul înseamnă libertate. Hrana înseamnă viață. Viteza înlătură momentele de vid. A dubla posibilitățile de viață pentru oameni înseamnă a dubla numărul lor.

— Și ce să faci cu acest dublu număr de oameni ? Două miliarde de mașini însuflețite... asta ne dorim ?

Klaus interveni :

— Dar, sfinte Dumnezeule, crezi că ar fi așa o nenorocire, dacă cel puțin aici, în Norvegia asta care ni-i dragă, am deveni destul de numeroși pentru ca lumea să ne ia în seamă ?

— Da, spuse Per, cu privirea pierdută pe apele lacului.

— Ai o slăbiciune pentru ce e mărunț și puțin.

— N-aș vrea de loc să văd Norvegia toată umbrită de fabrici și mașini însuflețite. Pentru ce naiba n-am putea fi lăsați în pace ?

— Pentru că oțelul nu vrea, spuse Ferdinand Holm de parcă ar fi vorbit fișici de lumină așternută peste lac.

— Adică ce vrei să spui ? Per îl privi cu ochii mari.

Ferdinand continuă netulburat :

— Oțelul nu vrea pace. Și nici focul. Nici Prometeu. Spiritul uman are încă prea multe trepte de urcat, înainte de-a ajunge sus. Pace ? Nu, amice, nu... Asta nu depinde de tine și de mine, sînt alte puteri care hotărăsc.

Per surise și-și aprinse o nouă țigară de foi. Ferdinand Holm se lăsă în spătarul scaunului și continuă de parcă ar fi vorbit lunii însăși :

— Canalizarea Tigrului și a Eufratului... a Indusului și a Gangelui, da, defrișarea și punerea în valoare a întregii noastre planete, ce-ar însemna asta ? E doar o chestiune de câțiva ani. Și nu este decît un biet început. În două sute de ani, pe micul nostru glob nu vom mai avea de făcut nimic. Atunci va trebui să căutăm colonii în alte planete.

După o oarecare tăcere, Per întrebă :

— Și ce vom fi cîștigat prin asta ?

— Cîștigat ? Îți închipui tu cumva că spiritul uman își va putea vreodată impune limite ? Într-o jumătate de milion de ani, toate sistemele solare pe care le cunoaștem vor fi controlate de spiritul omenesc. Vor fi, desigur, greutăți. Vor fi războaie interplanetare, va lua naștere un patriotism planetar, vor exista coaliții planetare împotriva altor coaliții planetare. Micile globuri vor fi oprimare de cele mari. Asta îți dă amețeli ? Doamne, Dumnezeu, dar cine se îndoieste oare că omul poate să facă altceva decît să întreprindă noi cuceriri în viitoarele milioane de ani ? Voința lumii își urmează drumul ei. Nu i ne putem împotrivi. Nimeni nu ne întreabă dacă sîntem fericiți. Năzuința către infinit nu vrea să știe decît ce-i poate sluji și ce-i este inutil. *Voila tout.*

— Și cînd voi muri ? întrebă Per.

— Tu !... Îți tot ici pulsul și pretinzi să trăiești veșnic ! Dragă prietene... tu nu ești. Nu există alături de noi decît un singur lucru : voința lumii. Ea ne cuprinde pe toți. Dacă vrei, numește-o „noi“. Și noi ne îndreptăm către ziua cînd vom putea într-adevăr să ne facem respectați de Dumnezeu. Spiritul uman se va ridica să judece Olimpul... taina, atotputernicia... Va fi o mare răfuială... Și crede-mă... asta este de fapt

unica idee religioasă care trăiește în fiecare din noi. Grație ei pășim cu fruntea ridicată și stăm în picioare, și uităm că sîntem sclavi și că putem muri în fiecare clipă.

Deodată își privi ceasul :

— Scuză-mă, telegraful o fi încă deschis ? Se ridică și ieși.

Cînd se întoarse Klaus și Per vorbeau despre satul lor.

— Îți mai amintești cum am pescuit rechinul ? întreabă Klaus.

— Da, parcă-mi amintesc că ai fost un erou și că l-ai omorît numai cu lovituri de pumni... nu-i așa ? „Taie funia și să ne întoarcem !“ îl maimuțări el izbucnind în rîs.

— Hai, nu mai spune prostii și nu mai fă atîta haz. Dar, spune-mi, ai mai fost pe-acolo de cînd te-ai întors în țară ?

Per îi povesti că își vizitase satul cu un an în urmă. Bătrînii lui părinți adoptivi muriseră, murise și Peter Rönningen, iar Martin Bruvold trăia într-o căscioară cu cei opt copii ai lui.

— Bietul de el ! spuse Klaus.

Ferdinand Holm se așezase și dădea din cap de parcă ar fi salutat luna.

— Dacă acela de care vorbiți este un prieten din copilărie, pentru ce nu-i trimiteți o mie de coroane ?

Fu o clipă de tăcere.

— Sper că-mi veți permite să mă alătur vouă, continuă Ferdinand și scoase din buzunarul vestei o hîrtie de 500 coroane. Iată.

Per luă bancnota și îi aruncă o privire.

— Mă bucur pentru bietul Martin, căci în felul ăsta va avea o mie cinci sute de coroane. Și vîrî banii în buzunarul vestei.

Klaus Broch îi privi și surise. După ce vorbiră un timp oarecare despre alte lucruri, întrebă :

— Aprôpo, Per, ai văzut anunțul Societății engleze de carbid ?

— Nu, ce-i cu el ?

— Vor să afle pe cineva care să canalizeze apele Besnei. Un traseu de cascade și pereți de munte stîncoși. Asta ar fi ceva pentru tine.

— Da de unde; se împotrivi Ferdinand energic. Am spus-o adineauri că asta e prea puțin pentru el. Eu-fratul, asta-i de el !

— Cam la cît s-ar ridica afacerea ? întrebă Per așa, într-o doară.

— Pe cît îmi pot da seama, ar fi vorba de cîteva milioane de coroane, răspunse Klaus.

— Asta e un fleac pentru Per, repetă Ferdinand ridicîndu-se și ascunzîndu-și un mic căscat. Lasă celor de duzină să se ocupe de fleacuri d-astea. Noapte bună, domnilor.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, cînd totul se liniști în casă, Per, încălțat cu papuci care înăbușeau zgomotul, încă mai umbla de colo-colo prin salonul cel mare. Din cînd în cînd se oprea și privea pe fereastră. De ce nu dormea el ? Luna pălea și începea să mijească de ziuă.

VIII

A doua zi dimineată, Merle se afla singură în cămară, cînd auzi pași în urma ei : întoarse capul, era Klaus Broch.

— Bună dimineata, doamnă... aha... va să zică așa arătați în toaleta de dimineată. Da, rochia largă e parcă anume făcută pentru dumneavoastră. Un ade-vărat Ghirlandajo. Ba, mai degrabă, o Aspasia.

— V-ați sculat atît de dimineată ? întrebă Merle
sec.

— Dimineată ! Ce să mai spunem atunci de Ferdinand Holm, care s-a apucat cu noaptea în cap de corespondență și de socoteli ? Vă pot ajuta cu ceva ? Doriți să dau jos roata aceea de brînză... O... dar ce voinică mai sînteți ! Uite așa se întîmplă, cînd e vorba de femei, serviciile mele sînt totdeauna de prisos.

— Întotdeauna de prisos, repetă Merle, privindu-l printre genele-i lungi.

— Da, știți cine a fost prima și unica mea dragoste ?

— Nu, de unde să știu ?

— Lovise, surioara lui Per. De-ați fi cunoscut-o !

— Și de atunci ? Ochii lui Merle stăruiră o clipă asupra acestui bărbat care părea atît de fericit.

— De atunci, doamnă, de atunci ? Ia să vedem... Îmi este imposibil în clipa asta să-mi amintesc să mai fi întîlnit asemenea femeie...

— Ca cine ?

— Ca dumneavoastră, doamnă. Și se înclină...

— Mulțumesc.

— Și iată de ce cred că o femeie ospitalică ca dumneavoastră mi-ar putea acorda...

— Ce ?... Roata asta de brînză ?

— Nu, mulțumesc, ceva mai bun. Ceva mai mult.

— Ce anume ?

— O sărutare. O pot foarte bine lua numaidecît. Și se apropie ; tot rîzînd, ea își căta o cale de scăpare, dar el îi bară ușa.

— Bine, spuse ea, dar mai întîi trebuie să-mi faceți un mic serviciu. Urcăți-vă pe scărița asta.

— Cu plăcere. Pe cîntea mea, asta-i foarte amuzant.

Scărița firavă trosnea sub greutatea falnicei sale făpturi.

— Sus de tot, pînă la raftul ăla — vedeți borcanul ăla mare cafeniu, cu merișoare...

— Minunat... căpătăm poate dulceață de afine la masă. Și atît se înalță pe vîrfurile picioarelor să apuce borcanul greu, că se congestionă tot.

— Și acum, micuță doamnă ?

— Bun, stați așa. Dar țineți-l bine. Trebuie să mă duc să caut ceva. Și se grăbi să iasă.

Klaus rămase locului cu borcanul în brațe. Se uită împrejur. Ce să facă ? Așteptă să se întoarcă Merle, dar ea nu se întorcea. În odaia alăturată cineva cînta la pian. Să strige după ajutor ? Așteptă mai departe, și se congestionă din ce în ce mai tare. Doamna nu revenea de fel.

În sfîrșit, cu mare caznă, puse borcanul la loc, coborî și intră în salon, roș tot și abia suflînd. Rămase locului, cu gura căscată.

— Cum... cum... aici erați, doamnă, ședeai și cîntați la pian ?

— Da, nu vă place muzica ?

— Asta o să mi-o plătiți, spuse el ridicînd un deget amenințător. Puteți fi sigură, doamnă, că mi-o veți plăti cu dobîndă. Așteptați numai. Ieși și o luă pe scară în jos.

Per era în biroul lui, la masa de lucru, cînd intră Klaus cîteva clipe mai tîrziu.

— Tocmai sigilez recomandata pentru Martin Bruvold, spuse el și în același moment începu să treacă prin flacăra bastonului de ceară. Am semnat : „Din partea pescarilor de rechini“.

— Da, a fost bună ideea lui Ferdinand. Ce-o să zică bietul om cînd o vedea înaintea lui atîta bănet ?

— Ar fi nostim să vezi ce cap face ! spuse Per scriînd adresa pe plic.

Klaus se înfundă într-un fotoliu de piele și se lăsă pe spate.

— Tocmai am şuguit un pic cu nevastă-ta. Admirabilă soţie.

Per îl privi şi-şi aminti de zilele de demult, când acest fecioraş de doctor, greoi şi cu pumni zdraveni, alerga prin oraş după slujnice. Era încă şi acum niţel stîngaci, dar femeile pe care le întîlnise prin lumea largă sfîrşiseră prin a-l face mai îngrijit, mai suplu, şi mai uşor.

— Ce voiam să-ţi spun, continuă Klaus... Nu eşti mîndru de prietenul nostru Ferdinand ?

— Ba da, cum să nu !

— Ieri aveam impresia că se întîmplă cu mine ceea ce se întîmpla şi odinioară. Când îl ascult, sînt de aceeaşi părere cu el, dar cînd vorbeşti tu, vorbeşti parcă din fundul sufletului meu. Per, crezi că am devenit uşuratic ?

— Plugurile tale cu aburi merg de la sine şi femeile haremului tău nu-ţi mai dau nici o emoţie. De citit mai citeşti ?

— În privinţa asta ar fi multe de spus, suspină Klaus şi lui Per i se păru deodată că faţa prietenului său e îmbătrînită şi boţită.

— Da, reluă el, ar fi multe de zis. Dar spune-mi, bătrîne, nu te supăra că te întreb... te-a recunoscut vreodată Ferdinand de frate, sau nu ?...

Fruntea lui Per se roşi. După o pauză răspunse :

— Nu.

— Nu ?

— Nu mă simt atît de îndatorat faţă de nimeni, dar dacă mă consideră ca o rudă sau numai ca un obiect al bunăvoinţei lui, asta nu m-a lăsat niciodată să întrevăd.

— Da, e ciudat. Aşa-i el. Dar, spune-mi...

Per ridică privirea.

— Ce ?

— Hm... iar o întrebare cam indiscretă. Ești în situația demnă de invidiat de a avea averea plasată în cea mai bună societate din lume...

— Da, și tu ?

— E un fleac pe lângă a ta. Și toată averea ta e într-adevăr depusă la el ?

— Da, de altfel mă gândeam să vînd cîteva acțiuni. Căci acum cheltuiesc cu mult mai mult decît cîștig.

— Nu, Per, nu trebuie să-ți vinzi acțiunile acum. Fiindcă știi, probabil, sînt în scădere... sub paritate.

— Ce spui ? Nu, nu știam asta.

— Da, da, natural, e ceva cu totul trecător. Desigur, cînd or începe oamenii să și le smulgă iară, cursul lor o să crească. Însă vezi tu, kedicul este acționarul principal și el e plin de toane. Și Ferdinand vrea mereu să lărgească sfera de acțiune, mereu să cumpere noi pămînturi, noi pustiuri. Irigarea nu este decît o chestiune de energie, zice el, și cu cît sporesc irigațiile cu atît e mai ieftină energia. Dar kedicul nu vrea să meargă mai departe. Poate că nu e decît o toană. Poate că mîine lucrurile se vor aranja. Dacă tu crezi că Ferdinand va ceda în fața unei kedic capricios, te înșeli. Acum vrea să adune capital și să-i cumpere toate acțiunile ca să-l scoată din joc. Ce spui de treaba asta ? Să-l scoată pe kedic ! Asta nu-i un fleac ! Totuși, în momentul în care acțiunile vor mai crește nițel, dragă prietene, adu-ți o parte din avere în Norvegia ! Ce Dumnezeu, poate fi folositoare și aici.

Per își încreți fruntea și rămase o clipă pe gînduri.

— Nu, spuse el în sfîrșit. Consider întovărășirea dintre Ferdinand și mine în așa chip că de va fi unul care să-l lase pe celălalt să cadă, nu eu voi fi acela.

— Scuză-mă atunci ! spuse Klaus și se ridică.

Botezul copilului fu o festivitate cu mulți invitați la masă și cu multe discursuri. Cît de tînăr era stăpînul casei ! Spuse că vrea să sărbătorească nașterea fiului său după obiceiul etiopian, adică cu un alai de bărci luminate de torțe.

Era o seară cu o lună invizibilă în dosul unor nori gri și întunecați ; pe oglinda neagră a apei, bărcile cu oaspeți alunecau însoțite de muzică și de hohote de rîs. Și din nou avocatul ăla muieratic sta în brățele unei femei care nu era a lui și cînta din acordeon. Pe la fermele de primprejur se deschiseră ferestrele și se iviră capete să asculte.

Toată seara de-a lungul lacului arseseră focuri, ca niște mari sori ai căror flăcări jucau pe oglinda apei. Mici grupuri se instalară pe iarbă să ia cafeaua și fu poate și cîte o pereche care să se îndepărteze vorbindu-și în șoaptă.

O clipă, Merle și Per se aflară împreună lîngă un foc și în lumina lui roșie se priviră surîzîndu-și.

El o luă de mîină, o scoase în afara cercului de lumină și-i arătă casa lor ale cărei ferestre străluceau în întuneric.

— Să presupunem că ar fi ultima serbare pe care o dăm, Merle.

— Dragul meu, de ce spui asta ?

— Oh, am sentimentul că s-a încheiat un capitol și că începe unul nou. E o presimțire. Dar îți mulțumesc pentru toate serbările pe care ni le-am dat pînă acum.

— Dar, dragul meu... Mai mult nu apucă să spună căci el dispăru în mijlocul oaspeților și se veselî din nou.

În sfîrșit, sosi și ziua cînd cei doi prieteni plecară. Se putea vedea în salon darul de botez oferit tînă-

rului domn care tocmai primise numele de Lorentz-Uthoug. Era un bust de granit roșu, de înălțimea unui om, reprezentând pe zeul soarelui, Re-Hormachis, pe care nașii îl aduseseră din Alexandria. Acum sta aici, între palmieri, cu coatele lipite de coaste, privind cu ochii mari și morți în spațiul infinit.

Per sta pe chei, fluturându-și batista, în timp ce vaporul se îndepărta, lăsând în urmă-i un evantai de mici valuri.

Întors acasă, umblă pretutindeni, privi acareturile și pădurile, se duse s-o vadă pe Merle și pe copii, inspectând pretutindeni cu ochi care îi părură soției cu totul străini.

La căderea nopții, se plimbă prin salonul cel mare, oprindu-se prin întuneric, dinaintea ferestrelor.

Își țesea el oare viața din firave fire aurii care se uită și pier ?

Era el un simplu combustibil și nu o lumină ?

Ce căuta ? Fericirea ? Și dincolo de ea ? Dincolo era ceea ce numea în tinerețea lui, cântecul psalmului. Dar acum ce era ? Dumnezeu ? Trîndăvind, nu-l va putea găsi.

„Ai supt din toată dulceața căminului, a căsniciei, a paternității, a pământului, a oamenilor care te înconjoară. Mădularelor tale le e foame de mișcare, le e poftă să se miște în libertate, să muncească, să lupte, să acționeze.

Ar trebui să preiei lucrarea de indignare, Per.

Dar o vei căpăta ? De-ți vei da osteneală, o vei obține... căci ești mai vrednic decât alții.

Dar vrei tu asta ?

Nu te ocupi tu, oare, de o secerătoare ? Vezi bine că nu te poți lipsi de tehnică și că mori de dorința de a pipăi și mînuî focul și oțelul.

Altfel nu poți.

Nălucirile tale din ultimul timp nu erau decît umbre aurite. Oțelul își are voința lui. Oțelul începe să se trezească în tine... cîntă. Cîntă. Vrea să meargă înainte. Trebuie să-l urmezi.

Voința lumii își urmează cursul. Trebuie să i te pleci, sau te va arunca din drum ca pe un lucru nefolositor.“

Și Per umbla încolo și înapoi, la nesfîrșit.

A doua zi dimineața plecă în capitală. Și Merle, privind pe urmele trăsurii, își spunea : „Da, avea dreptate. Începe ceva nou.“

IX

Sosi o carte poștală pe care sta scris : „Plecăm să cercetăm terenul“. După paisprezece zile se întoarse acasă cu hărți și desene și spuse :

— Bineînțeles că am sosit iar prea tîrziu. Dar las pe mine.

Se încuie în odaie. În sfîrșit, lui Merle îi fu dat să-l vadă lucrînd. Îl auzea diminețile umblînd de colo-colo și fluierînd. Apoi se lăsa tăcere... Era, se vede, la masa lui de lucru, scriind sau făcînd calcule. Apoi iar răsunau pași. Cînta un cîntecel : asta era ceva nou chiar și pentru el. Ai fi zis că acumulasе atîta fericire, un asemenea tezaur de dragoste, de priveliști, de ceasuri frumoase, că acum toate acestea răbufneau de cîntec. Și pentru ce n-ar cînta elaborîndu-și proiectul ? Matematica este aridă, dar poate să devină viziune vie și să capete și aripi. Și cînta și mai tare. Apoi din nou se făcea tăcere. Merle nu mai știa exact cînd se culca ; își avea patul lui în altă odaie și o adormea pe Merle

cîntînd. Cînd ea se trezea, îl auzea de acum tropăind de colo-colo prin cabinet și i se părea că aude pașii autoritari ai unui general. Îl străfulgerau idei noi, noi proiecte și vocea îi răsună mai tare. Merle clipea din ochi, mai că nu-i venea a crede. Era un alt Per. Nu-l mai văzuse niciodată astfel.

În sfîrșit, își termină treaba și trimise oferta. Abia acum deveni cu adevărat neliniștit. Răspunsul avea să vină tocmai peste o săptămînă. Abia își mai găsea locul de nerăbdare. Călărea pe Bijou și cînd se întorcea acasă, animalul șiroaia de sudoare. Un om nerăbdător nu putea decît să galopeze. Timpul trecea. Își pierdu somnul. Nu mai voia să mănînce. Și timpul trecea. În sfîrșit într-o dimineață, intră ca o vijelie, în odaia copiilor.

— Telefon interurban, Merle. Sînt chemat înaintea consiliului de administrație al societății. Ajută-mă să împachetez. Trebuie să fiu gata într-o secundă.

Apoi plecă. Ea rămase din nou în așteptare. Asta nu atît că dorea ca dînsul să facă lucrarea, dar pentru că-l voia învingător. Două zile mai tîrziu sosi o telegramă : „Ura, nevastă“. Merle, vînturînd telegrama, dansa prin odaie.

A doua zi reveni și el ; mergea de colo-colo și întreba :

— Ce crezi c-ar spune tatăl tău, Merle... ha, ha !

— Tata ? De ce ?

— Cînd o să-i cer să-mi furnizeze o garanție de cîteva sute de mii de coroane.

— O să între și tata în afacere ? Ea îl privea uluită, cu ochi mari.

— Da, dar dacă nu vrea, poate să refuze. Dar eu aș vrea să mă adresez mai întîi lui. Cu bine.

Și mîna la oraș în trăsură.

În casa cea mare a lui Uthoug, pentru a ajunge la birou, trebuia să treci prin prăvălia de fierărie. Cu mapa la subțioară, Per bătu la ușă. Domnul Uthoug tocmai aprinsese lampa de gaz și era pe cale să se așeze înaintea biroului său american cu capac culisant, cînd intră Per. Capul cu barba căruntă și cu clădăria de păr des, se întoarse spre el, și nimeri în umbra abajurului verde.

— A, tu ești ! Șezi. Aud că ai fost la Kristiania. Despre ce-i vorba ?

Erau așezați unul în fața celuiilalt. Per îi povesti liniștit, sigur de el.

— Și la cît urcă suma ? Întrebă Uthoug, a cărui față ieși din umbră, în plină lumină.

— La două milioane patru sute de mii.

Bătrînul își puse mîinile-i păroase pe pupitru și se ridică. Îl privi și respiră mai greu. O asemenea sumă parcă îl amețea. Se simțea praf și pulbere. Ce însemnau toate întreprinderile sale ? Măreția lui ? Poziția lui, autoritatea lui în oraș ? Ce erau pe lîngă afacerea asta, sumele pe care le mînuia el ?

— Am auzit eu oare bine ? bîlbîi el. Ai spus două... două mi... milioane ?

— Da, ți se pare, desigur, un fleac. Dar eu am semnat contracte de cincizeci de milioane franci.

— Cum ? Cît ai spus ? I se părea că se învîrte odaia cu el. Își trecu mîinile prin păr. Se uită la Per să vadă dacă nu cumva băuse, sau...

Nu era totuși dintr-aceia care să se lase intimidat atît de ușor. Încercă să pară liniștit.

— Atunci cît o să cîștigi tu ?

— Cred că vreo două sute de mii.

— Așa ? Era o sumă care îl cam năucea pe bătrîn. Da, zău, se simțea neînsemnat, nu era nimic de capul lui.

— De unde știi tu că o să câștigi suma asta ?

— Am calculat.

— Și dacă — ei da, cum de poți tu să fii sigur ? Dacă ai socotit cumva greșit ? Capul îi apărură din nou în plină lumină.

— Obişnuiesc să calculez exact, răspunse Per.

Cînd apoi îi ceru socrului său garanția, bătrînul era cît pe ce s-o ia la fugă. Dar se opri brusc și privi îndărăt, peste umăr.

— Cum ! Garanție ! Eu ! Pentru două milioane ?

— Nu, societatea cere o garanție de patru sute de mii de coroane.

— Da, înțeleg, spuse bătrînul după cîtva timp. Dar nici măcar atîta n-am...

— Eu personal pot să garantez în acțiuni pentru trei sute de mii de coroane... Apoi am moșia și atelierul. Dar ca să completez suma, ai putea să-mi dai semnătură pentru o sută de mii ?

După o nouă pauză, veniră aceste cuvinte :

— Nici asta nu-i un fleac de sumă !

— Dacă nu-ți surîde, tată-socrule, o să caut altă soluție. Cei doi prieteni care au fost de curînd aici... Și se ridică adunîndu-și hîrțile.

— Nu, nu, nu, nu fi atît de grăbit. Ai venit ca o avalanșă. În tot cazul, lasă-mă pînă mîine să mă mai gîndesc. Și hîrțile... lasă-mi-le cel puțin să mă uit nițel prin ele.

Toată noaptea se plimbă Uthoug în lung și în lat. Își pierduse capul complet. Într-adevăr, ginerele ăsta al lui era un om mare... te mai puteai oare îndoi ? O sută de mii... și nu pentru o fermă sau pentru o afacere, ci pentru o lucrare. Iacă, asta era Europa ! Ceva nou. O aventură. Viitorul. Îi va lipsi oare curajul de a lua parte ? Cine putea garanta că avea să reușească ? Nu,

clătină din cap. Nu putea și nu îndrăznea. Dar îl ispitea. Tare i-ar mai fi plăcut să fie ceva mai mult decât un bogătaș provincial. Să se bage ? Sau ba ? Să-și zvîrle în balanță avere, familie, situație, pentru exploatarea unei căderi de apă, lucru din care nu înțelegea o iotă ! ? Aventură ? Joc de noroc ? Nu, trebuia să spună nu. La urma urmei, nu era totuși decât un bogătaș de provincie. Da, trebuie să spună da. Of, Doamne, Dumnezeule ! Își frîngea mîinile. Nădușea și amețea. Era la grea încercare. Ar fi vrut să se roage. Dar tot nu i-ar fi slujit la nimic. Pentru că-l suprimase pe Dumnezeu.

A doua zi, Merle și Per primiră un telefon : erau rugați să vină la masă la bătrîni.

Aici fu cu neputință să se închege vreo conversație. Nimeni nu voia să înceapă a vorbi deși capul tuturor era la același lucru. Bătrînul avea fața cenușie a unui om nedormit. Soția sa căta prin ochelari de la unul la altul. Per era liniștit și surîzător.

Se aduse vin roșu și, în sfîrșit, doamna Uthoug își ridică paharul.

— *Skaal*, Per, spuse ea. Nu vrem să fim noi accia care să vă stăm în drum. Dacă tu crezi că este o afacere bună, atunci e bună. Dea Domnul să-ți reușească, Per.

Merle își privi părinții. Așteptase atît de încordată că i se umplură ochii de lacrimi.

— Mulțumesc, spuse Per și ridică paharul pentru soacra și socrul său. Mulțumesc ! repetă el cu un semn din cap pentru domnul Uthoug. Afacerea era aranjată. Probabil că cei doi bătrîni o discutaseră împreună și căzuseră de acord.

Dar în același timp cu toții aveau senzația că pămîntul li se clatină sub picioare. De parcă ar fi fost în joc soarta lor.

Două zile mai tîrziu, pe un soare dulce de octombrie, Per se afla la oraș și văzîndu-și soacra la fe-

reastră, alergă să-i cumpere un buchet de flori pe care se duse să i le ofere.

Ea şedea privind către apus cerul galben şi nu întoarse capul decît pentru a primi buchetul.

— Mulţumesc, spuse ea. Şi continuă să privească afară.

— Ce gânduri te preocupă, mamă ?

— O, nu e bine să spui întotdeauna la ce te gîndeşti. Şi-şi potrivea mereu ochelarii uitîndu-se spre lac.

— Sper că te gîndeşti la ceva plăcut.

— Mă gîndesc la tine, Per. La tine şi la Merle.

— A, asta-i frumos din partea ta.

— Vezi tu, o să ai necazuri. Multe necazuri. Şi-şi plecă capul în faţa cerului galben.

— Necazuri ! De ce le-am avea ?

— Pentru că eşti fericit, Per...

— Cum ? Pentru că sînt...

— Pentru că totul prosperă în jurul tău. I-ii sigur că există puteri nevăzute care te pizmuiesc.

Per surîse.

— Crezi ?

— O, ştiu, Per, spuse ea suspinînd, cu privirea pierdută. În ultimul timp ai căpătat duşmani printre toate umbrele pizmaşe pe care nimeni nu le vede. Totuşi ele sînt în jurul nostru. Le văd tot timpul. De atîta ani am învăţat să le cunosc. Am luptat cu ele. Şi e bine că Merle a învăţat să cînte într-o casă atît de plină de ele. Să dea Dumnezeu, cîntecul ei să te păzească de ele şi pe tine.

Cînd Per o părăsi, parcă îl treceau fiori de gheaţă prin spinare. „Ei aş !” îşi spuse cînd fu în stradă. Nu-i în toate minţile.” Şi se repezi în şaretă să se întoarcă acasă.

„Acum Rode o să fie mulțumit, gîndi el. O să conducă atelierul după capul lui. Asta îi era visul. Fiecare și-l are pe al său. Și agronomul o să domnească cîțiva ani la Loreng. Da, da... Dii !“

X

— Per, nu mă părăsi acum. Nu-ți dau voie. Nu mă lăsa singură, Per !

— Merle, trebuie să fii rezonabilă. Lasă-mă, hai. Încercă să-i desfacă mîinile prinse pe după gîtul lui.

— Niciodată n-ai fost așa, Per. Nu te mai sinchi-sești nici de mine, nici de copii ?

— Dragă Merle, situația mea nu-i de loc strălucită. Vrei cumva ca și anul ăsta să mi se rupă un dig ? Te asigur că asta ar fi ruină. Hai, hai, lasă-mă.

Dar ea nu-l lăsa.

— Crezi că acum digurile alea sînt mai importante decît mine ?

— Merle ! Gîndește-te că doctorul și moașa au promis să fie aici de îndată ce le trimiți de veste. Și apoi, de celelalte două ori totul a mers bine. Nu pot rămîne, Merle. Sînt prea multe în joc. Cu bine deci și telegrafiază-mi...

O sărută pe ochi, lăsînd-o să cadă pe un scaun și dispăru urmărit de privirea ei îngrozită.

Jos, în ținuturile de la șes, sub soarele de aprilie, pămîntul nu mai era acoperit de zăpadă, dar cînd coborî din tren la Espedal era încă iarnă, cu ferme îngropate în zăpadă, cu crestele și coastele munților scînteind de albeață. Își puse repede șuba și tras de un biet cal de poștă, șarg, străbătu o vale îngustă care sfîrșea într-un platou pustiu.

Pirtia strîmtă era galbenă de atîta bălegar și brăzdată de urme lăsate de propriii lui cai, care, în ultimele două ierni, căraseră șiruri întregi de căruțe încărcate de ciment pînă pe platou și de acolo peste lacurile înghețate ale Besnei.

Oțelul nu cunoaște răgaz. Oțelul nu se sinchisește de oameni. Merle trebuia să se descurce singură.

Cînd un bărbat sănătos și fericit, care a întreprins o mare lucrare, se lovește de necazuri și de greutate, purtarea lui amintește atunci de un cal arăbesc. La început în trap vioi, fie că urcă sau coboară, și apoi din ce în ce mai iute, pe măsură ce-i scad puterile. Cînd, în cele din urmă gîfîie și e gata să se poticnească, atunci o ia la galop.

Nu era asta lucrarea căreia visase să i se consacre într-o zi ? Ca și odinioară i se părea că foamea lui de eternitate călărea alături de el, întrebînd : Încotro ? De ce ? Și pe urmă ?

Dar încetul cu încetul greutatea se îngrămădiseră în așa măsură, că toate gîndurile îi erau absorbite de această unică idee : s-o scoată la capăt. Bine sau rău, trebuia să reușească. Își asumase această sarcină, trebuia, trebuia neapărat să învingă.

Așa că lupta. Asta nu era decît o încercare a puterilor, o luptă împotriva dificultăților exterioare. Dar era oare numai asta ? Nu era vorba de o luptă cu mult mai grea ? Intrasă în viața lui un element nou : nenorocul. O putere de dincolo de voința lui începuse să-i joace feste.

Calcula foarte exact și cu toate acestea lucrurile îi ieșeau de-a-ndoaslea.

Cine ar fi putut să prevadă că un inginer, de obicei cumpătat, se va îmbăta într-o zi în așa hal și va da asemenea dispoziții că vor trebui zeci de mii de coroane pentru repararea greșelilor sale ?

Sau că într-un tunel aveau să dea, împotriva tuturor așteptărilor, de o vîină de apă atît de puternică încît oamenii, surprinși, aveau să se înece ?

Și a doua zi, un șir de sicrie nevopsite erau transportate peste gheață.

Ziarele scriseseră de cîteva ori : „Încă un accident la căderile de apă de la Besna. Cine poartă răspunderea ?“

El, personal, fusese plecat cînd Falkman neglijase să ia măsurile de prevedere împotriva surpărilor ce se puteau produce în tunel. A fost o catastrofă care a costat viața a patru muncitori și i-a distrus mașina belgiană de forat care îl costase o sută de mii de coroane, fără a mai pune la socoteală instalarea ei. Nu fusese deci nici o eroare de calcul. Fusese nenorocul.

„Dii, șargule !... Trebuie să ajungem pînă în seară. Nu se cade ca absența mea să fie și anul ăsta un pretext pentru inundații.“

Și pe lîngă atîtea nenorociri, unul dintre furnizorii lui de materiale dăduse faliment... noile prețuri crescuseră deasupra oricăror prevederi... Crescuseră atît de nebunește că rezultase o enormă sporire a cheltuielilor.

Dar avea să reușească chiar de-ar fi să-și piardă banii. Rivalii săi, care în ultima vreme începuseră să-i critice proiectele în revistele de specialitate, n-aveau să se aleagă cu nimic.

Și apoi ?

„Da, poate că spiritul lui Prometeu are pe undeva, în infinit, vreo răfuială. Dar asta nu mă privește. Cum rămîine însă cu sufletul meu nemuritor ? Taci și grăbește-te ! Vine viscolul ! Dii, gloabă, dă-i zor !“

Două mile mai trudește șargul și, la capătul văii, pe platou, îl întîmpină zăpada viscolită. Aici se află stația de poștă, ultima casă din vale. Intră în curte și curînd stă în odaie, la o ceașcă de cafea, fumîndu-și pipa.

Merle ? Ce-o mai fi făcînd Merle ?

A, iată și calul lui, armăsarul cel mare și negru din Gudbrandsdal. Are alt trap decît acela al calului de poștă. Improșcînd zăpada, sania a tras la ușa într-o clipită. Înfășurat în șubă Per se instalează imediat.

Oh, e o ușurare să ai un cal odihnit pentru care povara e o nimica toată. Cu capul înălțat, în sunetul zurgălăilor, trece în trap peste lacurile înghețate. Din cînd în cînd apare pe povîrnișuri cîte o colibă cenușie... stîne, fără îndoială, aidoma celor de acum cîteva mii de ani. O nouă epocă începe acum pentru așezările astea. Fluierul ciobanului o să tacă și turbinele o să cînte.

Suflă un vînt înghețat. Calul înalță capul, sfoarăie. Fulgi de zăpadă încep a se învîrteji, un adevărat viscol îți biciuiește obrazii. Mai întîi se acoperă de albeață coama și gîtul calului, apoi tot trupul. Troienele de zăpadă sporesc și murgul le ia cu asalt. Hei, bătrîne, trebuie să ajungem înainte de a se întuneca. Crengi înfipte în gheață indică drumul, dar cine poate desluși ceva pe un timp ca ăsta de parcă-i ziua de apoi. Și fața lui Per e o mască albă ; sub șfichiul zăpezii simte că-i gata să leșine.

Lucrase sub soarele arzător al Egiptului și acum iată-l. Dar oțelul merge înainte. Valul se rostogolește deasupra întregii lumi.

Dacă vîrtejul ăsta se transformă în ploaie, avea să fie inundație. Atunci va trebui ca oamenii să lucreze în noaptea asta la diguri.

Un singur accident și riscă să nu mai poată sfîrși lucrarea conform contractului, la data fixată. În cazul ăsta trebuia să plătească o mic de coroane pentru fiecare zi de întîrziere.

Se întunecă.

În cele din urmă nu mai este decît o dihanie, împachetată în zăpadă, cu capul plecat, care înoată prin

mormane de zăpadă moale, înoată orbecăind și trage după el o altă legătură albă și informă. Și s-a mai agățat cineva. Cineva care se târăște în urma balotului și se ține de marginea săniei, să nu rămână în drum. E băiatul de la stația de poștă.

Înaintînd în întuneric, pe orbecăite, ajung într-un loc unde îi întâmpină, foarte palidă și îndepărtată, lumina electrică a stației. N-apucă Per să coboare din sanie și viforîta încetează și sorii orbitori ai luminii electrice luminează barăcile muncitorilor, birourile, locuințele funcționarilor și mica lui vilă de scînduri. Doi dintre inginerii săi îi ies în întâmpinare și-l salută cu respect.

— Cum merge ?

Cel cu barbă sură răspunde :

— Oamenii au încetat lucrul azi.

— Așa ! Pentru ce !

— Cer să-l reprimim pe mecanicul care fusese concediat pentru beție.

Per își scutură zăpada de pe șubă și cu valiza de mînă o ia înaintea celor doi ingineri.

— Bine, trebuie să reprimim pe mecanic, spuse el. Nu avem timp să ne ținem de greve.

Cîteva zile mai târziu se afla lungit în patul lui, cînd i se aduse sacul poștal. Răsturnă scrisorile peste toată pilota sa și zări una de la Klaus Broch.

Ce-o mai fi ? Pentru ce îți tremură în halul ăsta mîna în care ții scrisoarea ? E doar, ca de obicei, scrisoarea unui camarad.

„Dragă prietene,

Nu-mi este plăcut să-ți scriu scrisoarea asta. Dar sper că mi-ai urmat sfatul și ai transferat în Norvegia măcar o parte din averea ta. Pe scurt... Ferdinand Holm a fugit sau este închis, dacă nu cumva i s-o fi întîmplat ceva și mai rău... Știi doar că în țara asta nu folosește la nimic să încerci să afli ceva atunci cînd un mare

personaj dispăre subit. Avea dușmani în cercurile cele mai înalte, juca un joc îndrăzneț și acum s-a sfârșit.

Știi ce înseamnă aici lichidarea unei societăți atunci când conducătorul ei a dispărut. Europeanii pot să alerge mult și bine după banii lor, nu vor fi despăgubiți nici măcar cu o lăscăe.

Știu că vei primi știrea asta cu seninătate. Eu am pierdut totul... tu cel puțin ai moșia și atelierul. Și ești omul în stare să câștige de două ori mai mult data viitoare. Sper că lucrarea ta să fie un succes.

Al tău,

Klaus Broch.

P.S. Îți poți lesne închipui că dacă prietenul meu a fost azvârlit peste bord, va veni curînd și rîndul meu. Dar dacă aș pleca acum, asta ar trezi bănuiele. Pentru noi ăștia, străinii, nu există decît favoare sau-cădere. Așa că, dacă cumva nu mai auzi nimic despre mine, asta înseamnă că mi s-a întimplat ceva!"

Afară, apa șiroia pe uluci, spre cascadă. Per rămase un timp, nemișcat. Numai genunchii îi tremurau sub pilotă. Se gîndea la cei doi prieteni. Și-și spunea că de acum înainte era un om sărac... și că garanția pentru construcție cădea în cea mai mare măsură asupra bătrînului Lorentz Uthoug.

„E limpede, Per, că soarta are altceva de făcut decît să-ți potrivească pernîțe sub căpătîi. Trebuie să te descurci singur.“

XI

Intr-o seară, pe la sfîrșitul toamnei, Merle îl aștepta să vină acasă. Fusese plecat timp de mai multe săptămîni și era foarte nimerit să-i sărbătorească reîntoar-

cerea. Lămpile erau aprinse în toate odăile, în toate sobele pîlpîia focul, bucătăreasa preparase mîncărurile lui preferate, iar micuței Lovise, care avea acum cinci ani, i se pusese rochița ei albastră de catifea. Acum sta pe podea, jucîndu-se cu două păpuși și tălăsuiind cu ele.

— Așa, Josefina, trebuie să fii cuminte că acuși sosește tata mare.

Merle se duse pînă la bucătărie :

— Bertha, ai adus o sticlă de vin roșu ? Bine, pune-o lîngă plită, să nu fie prea rece. Și din nou parcurse toate odăile. Cei doi copii mai mici erau culcați. Ce-ar mai fi fost de făcut ?

Nu-l aștepta mai devreme de un ceas și totuși în fiecare clipă sta și asculta dacă nu cumva s-aude uruit de roți. De altfel nu era încă gata. Intră repede în baie, dădu drumul la apă caldă, se dezbracă și-și ascunse părul sub o bonetă de pînză cerată ca să nu și-l ude. Apoi intră în apa clipocindă și se spală cu săpunul și cu buretele. Trebuia oare să fie mai puțin atrăgătoare numai pentru că vremurile se arătau ceva mai întunecate ?

Flecărea cu sine însăși : Nu-i ciudat că trupul nostru poate să însemne atît de mult pentru un altul ? Aici m-a sărutat... și aici... și mai ales aici... și de multe ori era complet nebun. Și-ți amintești oare de ziua aceea ? Poate că ai spus cam prea adesea nu... O fi acum prea târziu ? De-acu are prea multe pe cap ca să se mai gîndească la nevestica lui. Timpul acela cînd eu singură îl consolam pentru toate grijile, pesemne că a trecut. Dar să fi trecut oare de tot ? Oh, da, ultima oară cînd a fost acasă, abia a băgat de seamă că aveam o fetiță pe care n-o văzuse încă niciodată. Așa merg lucrurile... El nu se plîngea și era calm, dar nu-și mai vedea capul de atîtea griji și în lumea asta de griji nu mai era loc

pentru soție și copii. Oare avea să fie la fel și în seara asta ? Are să bage măcar de seamă că m-am făcut frumoasă pentru el ? N-o să se mai bucure oare niciodată să mă strângă în brațe ?“

Se frecă apoi și se șterse în fața oglinzii mari, chetrăuită cu lac alb. Nu, nu mai era tot atât de tânără. În ultimii ani roșeața din obraji pălise și cele câteva riduri nu le mai putea ascunde. Însă sprâncenele pe care el, atât de înnebunit, le sărutase, erau la fel, sau aproape... și fără să vrea se aplecă să vadă mai bine în oglindă și-și trecu ușor degetul prin aceste întunecate hățișuri de deasupra ochilor de parcă ar fi primit mângâierea asta din partea lui.

Când, în sfârșit, coborî, era îmbrăcată într-o rochie albastră, largă, cu un mare guler de dantelă și cu mâneci largi dantelate. Pentru ca să nu pară prea gătită, își puse un șorț roșu, înflorat, care să-i dea o înfățișare mai intimă.

Trecuse de șapte, Lovise se apropie de ea scâncind și Merle se instalează pe un scaun, lângă fereastră, luă copilul în brațe și începu să aștepte.

Un uruit de roți în noapte : e poate destinul însuși care vine. E poate un eveniment hotărâtor, care, cine știe, ne zvîrle din bunăstare în mizerie. Per fusesse în Anglia pentru a încerca să obțină un aranjament cu compania. Ssst ! Nu era asta trăsura ? Se ridică tremurînd.

Nu, trăsura a trecut mai departe.

Se făcu ora opt. Lovise trebuia să se culce. Merle o dezbracă și, curînd, micuța sta întinsă în pătuțul ei alb de copil, cu o păpușă în dreapta și cu alta în stînga.

— Să-l pupi pe taticu pentru mine, îngăima ea somnoroasă. Dar să nu uii ! Crezi, mămico, c-o să pot să vin un pic în patul lui mîine dimineață ?

— Da, sigur. Dar acum trebuie să fii cumințe și să dormi.

Merle reveni în salon și așteptă. În cele din urmă, își puse pe ea un palton și ieși afară.

Noaptea de toamnă așternea asupra orașelului o ceață de un alb lăptos. Sus, deasupra dealurilor întunecate, se întindea o lume de stele. Fără îndoială că undeva, pe drum, venea și Per, tras de un cal care mergea în voia lui, pentru că stăpînul căzuse pe gânduri.

„Tu, Cel de sus, ajută-ne... mai ales ajută-l pe el care în ultimul timp a avut atîtea necazuri.“

Dar bolta înstelată părea înghețată ! Ea ascultase miliarde de asemenea rugăciuni... Universul nu se sinchisește de inima omului.

Merle reintră cu capul plecat.

Abia către miezul nopții urcă Per drumul ce-l aducea acasă.

Era un contrast atît de izbitor între starea lui de spirit și casa asta mare, luminată, că fără să vrea sfichiui calul.

Aruncă hățurile rîndașului de la grajd care sosise cu un felinar în mînă și urcă treptele peronului, aproape respectuos înaintea acestei locuințe vaste ca și cum ar fi aparținut de acum altuia.

Deschise ușa salonului... Nimeni, numai lumină, lumină și un interior primitor. Intră în cealaltă odaie. Merle era acolo, singură, cu capul căzut pe brațul fotoliului și dormea.

Îl așteptase așadar atît de multă vreme ?

Rămas în picioare, nemișcat, simți învăluindu-l un val cald. Trupul prăbușit al femeii se mișcă ușor, fața ei palidă se îndulci într-un surîs.

Fără s-o trezească, Per intră în odaia copiilor unde uitaseră de asemenea să stingă lumina. Tustrei micuții, căroră li se schimbase lenjeria, dormeau.

Reîntors în sufragerie, văzu masa pusă pentru două persoane, cu o faţă de masă albă ca zăpada, eu flori şi cu o mică garoafă vîrîtă în inelul şervetului... care era desigur de la Lovise, de la micuţa Lovise.

În sfîrşit, simţindu-i mîna pe umăr, Merle se trezi.

— O, tu erai !

— Bună seara.

O îmbrăţişă şi o sărută pe frunte. Dar ea înţelese că se gîndea la cu totul altceva.

Apoi se așezară să mănînce. Îi cunoştea expresia feţii, vocea, liniştea... Nu era a bine. Dar nu voia să-l întrebe. Ar fi vrut numai să-i spună că toate se pot aranja, numai dragostea lor să rămînă întreagă.

Trecuseră însă vremurile acelea cînd o mîngîiere neaşteptată din partea ei îl făcea nebun de fericire. Acum sta şi aştepta tremurînd să ia aminte la ea... întrebîndu-se dacă mai era destul de tînără şi de frumoasă ca să poată fi pentru el o consolare.

O întrebă cu un surîs îndepărtat :

— La cît crezi că se ridică averea tatălui tău, Merle? Ai fi spus că erau cuvintele unui căpitan pe puntea de comandă în timp ce vaporul se scufundă.

— A, mai poţi să te gîndeşti în seara asta la aşa ceva ? Fii binevenit acasă ! Şi-i surîse, apucîndu-l de mînă.

— Mulţumesc ! spuse el. Şi-i strînse degetele, dar mîntea îi era aiurea. Şi continuă să mănînce fără să bănuiască ceea ce se petrece cu ea.

— Ştii că Lovise a început să cînte la vioară ? Nici n-ai idee ce îndemînatică este.

— Zău !

— Şi Astei i-a ieşit încă un dinte. De-ai şti cît de rău i-a fost în timpul ăsta.

Părea că-şi culege copiii şi-i oferă buchet, pentru ca dînsul să poată vedea că cel puţin ei îi rămîn.

O privi o clipă.

— N-ar fi trebuit, Merle, să te măriți cu mine. Ar fi fost mai bine pentru tine și pentru familia ta.

— O, prostii ! Știi bine că ești în stare să ieși din situația asta.

În dormitor, se dezbracă încet. Ea își spunea : „Nici nu m-a băgat în seamă“.

Rîse ușor.

— Astă seară, pe cînd stam și te așteptam, mi-am reamintit de prima noastră întîlnire. Tu te mai gîndești vreodată la așa ceva ?

El se întoarse pe jumătate dezbrăcat și o privi. Voioșia ei i se părea ciudată. „Nu mă întreabă ce s-a întîmplat și cum stau treburile“, gîndi el. Dar o privi și ghici, în sfîrșit, spaima din surîsul ei.

Da, își amîntea de vara aceea îndepărtată cînd viața pe munte fusese o feerie, și cînd tînăra de lîngă focul la care fierbea cafeaua îi zîmbise pentru prima oară. Își amîntea de aurora primei nopți, de noaptea învăpăiată petrecută pe oglinda apei și de beția inimii sale cîntînd un imn cerului și pămîntului.

Ea încă mai era aici. Încă o avea. Dar era pentru prima oară cînd îl ruga smerită să se mulțumească cu ea așa cum era.

Își simți inima învăluită de o căldură minunată. Dar nu se repezi, n-o luă în brațe, n-o tîrî într-un vârtej de fericire. Nici măcar nu clinti. Cu ochi încremeniți, se îndreptă, strînse buzele și-și jură să nascocască ceva care să-i salveze.

Luminile fură stinse, fiecare se întinse în patul lui, respirînd greu. Culcat pe spate, el se gîndea cu ochii închiși. Căuta peste tot, în noapte, o scăpare pentru cei ce-i erau dragi. Ea rămase vreme atît de îndelun-

gată în aşteptarea unei mîngîieri, că în cele din urmă
trebui să-şi ia batista şi să şi-o apese pe ochi, scuturată
de un plîns tăcut.

XII

Bătrînul Lorentz D. Uthoug nu prea se omora cu vizitele pe la bogata lui soră, din Bruseth, de data asta însă o luă pe drumul greu care ducea într-acolo, şi ia-tă-i acum, semeţi, faţă în faţă.

— Va să zică ai nimerit drumul aici, spuse ea scoţîndu-şi înainte pieptul şi frecîndu-şi genunchii ca un bărbat.

— Da, vroiam să ştiu şi eu cum o duci, răspunse Uthoug, înclinîndu-şi spre ea bustul lui solid.

— Mulţumesc, eu n-am nici un ginere şi prin urmare nu sînt falită.

— Nici eu nu sînt falit, spuse Uthoug, fixînd-o cu ochii lui înroşiţi.

— Tu nu, dar el este.

— Nici el. În curînd va fi bogat.

— El... Bogat ! Bogat, zici ?

— Înainte de a se împlini anul, spuse liniştit bătrînul. Dar trebuie să dai şi tu o mîină de ajutor.

— Eu ! Împinse scaunul şi deschise gura. Eu, spui tu ? Ha, ha, ha ! Spune-mi, cîte sute de mii de coroane a pierdut cu conducta aia pe care a construit-o ?

— A terminat-o cu şase luni mai tîrziu. Dar societatea a cedat jumătate din indemnizaţia pe care trebuia să i-o plătească cînd a văzut ce minunăţie era construcţia.

— Da, da... şi furnizorii pe care, după cîte am auzit, nu i-a putut plăti ?

— Și-au primit astăzi tot ce li se datora. Afacerea a fost preluată de banca de credit.

— Pentru că și tu și el v-ați ipotecat pînă și cămașa de pe voi. Da, da... asta vi s-ar fi convenit, o bătaie !

— Adevărat, spuse Uthoug trecîndu-și mîna prin barbă. Bănește vorbind, de data asta a mers prost. Dar dacă ai putea vedea ce s-a scris în revistele astea tehnice ! I-au dat și poza și fotografia construcțiilor.

— Ei bine, n-are decît acum să-și întrețină familia cu poze, spuse văduva din Bruseth, făcîndu-se că nu vede revistele pe care i le întindea.

— Curînd urcă el iar la suprafață, spuse fratele, vîrîndu-și hîrțile în buzunar. Era foarte calm. Voia să fie omul care să arate tuturor că știe să înfrunte nenorocirea și că există merite pe care le prețuia mai presus decît banii.

— O să iasă iar la suprafață ? Nu cumva te-a dus iar de nas ?

— Curînd va pune la punct o mașină de secerat. Oamenii care se pricep spun că va fi o afacere de un milion.

— De-aia ai venit, ca să mă faci să cred una ca asta ? întrebă ea, dîndu-se puțin îndărăt.

— Ajută-ne pe amîndoi s-o scoatem la capăt anul ăsta. Dacă ai garanta pentru treizeci de mii de coroane, atunci banca...

Văduva se bătu peste genunchi și-l întrerupse :

— Nu, hotărît nu !

— Nici pentru douăzeci de mii ?

— Nici pentru zece öre.

El o privi și ochii lui roșii începură să fulgere.

— Ai să fii nevoită s-o faci, Marit, spuse el liniștit și-și scoase pipa, s-o umple și s-o aprindă.

Șezură un timp și se priviră. Stăteau parcă de strajă, pîndindu-se unul pe altul. Se priviră atît de mult timp că fără să vrea ajunseră să-și surîdă.

— Ai început parcă să-ți însotești și nevasta la biserică, spuse ea, în sfârșit, clipind batjocoritor din ochi.

— De-ar fi să contez pe bunul Dumnezeu, zise el, m-aș lăsa în genunchi, m-aș ruga și aș lăsa toate în plată Domnului. Dar eu mă bizui mai degrabă pe oamenii cumsecade și de aceea mă aflu aici.

Era un răspuns care îi plăcea, căci văduva nu mergea niciodată la biserică. Găsea că era urât din partea lui Dumnezeu de-a nu-i fi hărăzit nici un copil.

— Vrei o cafea ? întrebă ea ridicându-se.

— Bună idee ! făcu el, clipind din ochi. Își cunoștea sora ; își aprinse pipa și se cuibări mai comod în fotoliu.

XIII

Per sta iar în odaia lui de lucru, în fundul atelierului, luptându-se cu focul și cu oțelul.

Să ai un proiect este bine, să ai în cap o idee este foarte bine, dar dacă tâmplarul și mecanicul lucrează atât de încet, de ce atunci nu s-ar sluji de propriile sale mâini ?

Când muncitorii soseau dimineața la turnătorie, din încăperea directorului se auzeau de acum ciocănituri. Când plecau seara, acolo nu înceta lucrul. Când brazii cetățeni din Ringeby mergeau la culcare, priveau pe fereastră și spuneau : „La el mai e lumină“.

Per avea destule motive să se simtă obosit încă de cum pornise lucrarea asta. Dar odinioară nimeni nu-l întreba : „Ai putere pentru asta sau pentru aia ?“ Nu se mai întreba nici el însuși. Și azi ca și atunci, era

vorba de a o scoate sau ba la capăt. Și niciodată nu fuseseră în joc atâtea ca acum.

Modelul în lemn al noii secerători este gata și părțile turnate sînt montate. Totul pare nespus de simplu și cu toate astea... ce distanță de la prima unealtă grosolană și pînă la asta, care are aproape un suflet... sau cel puțin un creier de metal. Oare aceste roți și axe nu-și au și ele părinții și bunicii lor, lunga lor linie de strămoși? Au fost zămislite din oțel. Mereu mai multă finețe, forță, suplețe. Pentru moment, asta reprezenta cea mai mare perfecțiune pe care umanitatea o atingea în acest punct și totuși... era oare destul? Asta nu trebuie să fie doar o victorie care să-ți aducă bani. Trebuie să fie un succes mondial care să-și croiască drum pînă în imensele cîmpii ale Indiei și Egiptului... Iată ce trebuia să fie! Să dormi? Să te odihnești? Să mănînci? Cînd sînt atâtea în joc!?

Nu mai auzea aceste întrebări: „De ce? Încotro? Și pe urmă?” La ce i-ar fi putut folosi? Orizontul i se strîmtase atît, că nu mai cuprindea decît această unică problemă. Odinioară visase o lucrare care să slujească unui vis de eternitate. În orice caz, acum nu era vorba de așa ceva. La urma urmelor ce avea de cîștigat umanitatea cu încă o mașină? Va primi el, sufletul omului, măcar o singură rază de soare în plus?

Și totuși... lucrarea asta era totul pentru el. Trebuia și avea să fie totul. Asta îi era osînda.

Cînd privea pe fereastră, i se părea că vede toate ochiurile de geam acoperite de fețe care priveau înăuntru cu ochii holbați, spunînd: „Încă n-ai terminat? Nu știi ce se întîmplă dacă dai greș?” Erau fețele lui Merle și ale copiilor. „O să fim gonîți de la Loreng și azvîrliți pe drumuri.” Erau și fețele părinților lui Merle. „Ai intrat într-o familie onorabilă ca s-o rui-

nezi ?^a Și în spatele lor mișuna orășelul. Toți știau că era în joc și pentru ce trudea atât de greu. Toți erau cu privirile ațintite asupra lui și așteptau. Și directorul băncii se afla acolo... și aștepta.

Poți să-ți pui o gheară de fier pe grumaz și să spui : „Trebuie. Oboseală ? Dificultăți ?... Timp prea scurt... Nimic din toate astea nu se cade să existe. Trebuie ! Sînt lucruri imposibile ?... Fă-le posibile. Este treaba ta să faci să fie posibile.“

Nu prea mai da pe acasă. Se culca pe o canapea, în atelier. Merle venea adesea să-i aducă de mîncare. Cînd îl vedea palid, cenușiu la față, obosit de nedormit ce era, nu îndrăznea să-i pună întrebări. Glumea. Fusesse obișnuită de acasă să se arate veselă și să alunge umbrele cu rîsete.

Dar într-o zi, cînd sta tocmai să plece, el o reținu privind-o cu un surîs ciudat.

— Ce este ? spuse ea privindu-l întrebător.

Privirea lui stăruia asupra-i. Dar surîsul se adresa cuiva de dincolo de ea. În spatele acestei femei el vedea o întreagă lume... căminul acela, familia aceea pe care el, cel fără de cămin, o găsisese lîngă ea... Trebuia oare să piardă totul ?

În cele din urmă o sărută pe ochi și o lăsă să plece.

Cînd zgomotul pașilor ei se stinse, rămase o clipă locului încercînd să descopere vreo putere mai înaltă și să-i adreseze o rugăciune ca să-i ceară să izbutească. Dar o asemenea putere nu exista. Sfîrși prin a privi fierul, focul, uneltele și propriile sale mîini, de parcă ar fi vrut să le roage : „Ajutați-mă... ajutați-mă să pot salva fericirea femeii și a copiilor mei“.

Somn ? Oboseală ? Odihnă ? Nu mai avea decît un an în fața lui. Banca nu avea să aștepte decît un an.

Iarna și primăvara trecuse. În luna iulie veni într-o zi acasă și se repezi la Merle :

— Vin mîine, mîine.

— Cine ?

— Cei care or să examineze mașina. Mîine o încercăm.

— Oh, făcu ea fără să vrea, cu ochii fixați asupra lui.

— Mi-a prins, într-adevăr, tare bine că am relații prin lume, spuse el. Vin doi, unul de la o firmă americană, altul de la una englezească. Poate că iese ceva din mașina asta.

Și sosi și ziua cu pricina.

Merle privea pe urma lui Per care cu pălăria pe ceafă pleca în trăsură, pe o vreme cețoasă. Dar nu era timp să stai și să tremuri, căci urma să-i aibă la masă pe cei doi străini.

Jos, pe pajiște, se afla mașina ușoară și proaspăt vopsită și un argat înhăma caili la ea.

Sosiră doi bărbați în pardesie și pălării moi. Erau bătrînul Uthoug și directorul băncii. Se opriră și priviră în jurul lor, sprijinindu-se în bastoane. Ziua de azi nu le era de loc indiferentă. În sfîrșit... iată trăsura de zile mari de la Loreng cu cei doi străini și cu Per, care se dusesese să-i ia de la hotel.

Era destul de palid atunci cînd luă hățurile în mîină ca să conducă el însuși mașina prin cîmpul de timofitică înaltă și deasă.

Caili ciuliră urechile și vrură s-o ia la goană ; se speriau întotdeauna cînd auzeau de prima oară zvonul cositoarei, dar se liniștiră și foarfecii tăiară iarba ce strălucea după ploaie, lăsînd în urma lor o pîrtie largă.

Cei doi străini păseau încet, în urmă, și cercetau din cînd în cînd pămîntul să vadă dacă mașina tăia uniform. Cel înalt, cu barba mare și cu lornion, era reprezentantul lui John Fowler din Leeds, cel mărunț, spînzurat, cu nas încovoiat, era din partea lui Harrow et Co., din Filadelfia.

Din cînd în cînd îi strigau lui Per rugîndu-l să oprească să poată cerceta mai îndeaproape și mașina.

Apoi își exprimară dorința să-și conducă mașina și pe un alt teren, mai neregulat. În sfîrșit, reprezentantul lui Fowler din Leeds voi ca mașina să fie pusă în funcțiune pe un teren pietros. Foarfecii aveau oare să fie distruși ? Bineînțeles că da, dar Fowler tocmai asta voia să vadă, cum anume distrug pietrele, foarfecii.

În cele din urmă, cei doi străini cu mutre îngîndurate, își făcură un semn din cap. Era clar că descoperiseră ceva nou. Întrevedeau posibilitatea unui triumf în concurența teribilă care face prăpăd în toată lumea, tocmai pe acest tărîm.

Per citea în ochii lor. În creierul acestor oameni atît de reci se năluceau viziuni. Vedeau aur.

Dar exista totuși o piedică.

Masa luase sfîrșit, străinii plecaseră ; cînd Per și cu Merle rămaseră singuri, ea ridică ochii spre el.

— E totul în regulă ? întrebă ea.

— Da, mai e vorba numai de un fleac.

— Iarăși un fleac... după ce ai trudit atîta amar de vreme ? Se așează și-și lăsă mîinile în poală.

— Nu-i cine știe ce mare lucru, se grăbi el să adauge și începu să umble de colo-colo. Uite ce : cînd iarba e udă, se lipește pe oțelul foarfecelor... se grămădește și le împiedică să funcționeze. Cum naiba de n-am încercat-o niciodată pe ploaie ! Dar după ce aranjez și asta, fetițo, obținem un succes mondial.

Mașina fu din nou adusă în atelier. Îi dădea tîrcoale, o examina, o pîndea, medita și-și frămînta creierii pentru a găsi nimicul care trebuia să înlătore defectul. Totul era gata, totul era bun și totuși îi mai lipsea ceva, o idee fericită, străfulgerarea aceea care să dea viață acestei ființe de oțel și să-i înlesnească răspîndirea în lumea întreagă.

Această fericită idee putea să-i vină de la un moment la altul. Tropăia în jurul mașinii, și-și frîngea mâinile pentru că simțea ideea filfîind în preajmă și zăbovind totuși să ia înfățișare.

Îi trebuia un punct pe un i. O mică modificare în formă sau în poziția foarfecelor... dar care anume? Cum să mai dormi la noapte? Simțea că se află în fața unei dificultăți foarte ușor de rezolvat pentru un creier odihnit, dar pe care creierul lui frământat n-o putea desluși.

Dar cînd calul arăbeșc e gata să cadă de oboseală, atunci o ia la galop.

Nu putea să aștepte. Fețele din fereastră îl priveau cu ochi mari și întrebau: „Tot nu ești gata?” Erat Merle și copiii, și socrii, și banca. Și mai era concurența mondială. În cursa asta avea azi un cap avans, dar mîine putea fi depășit. Să aștepti? Să te odihnești? Nu!

Pe la începutul toamnei insomnia îl sili să se ducă la doctor. Apă rece, odihnă, somnifere, arsenic și fier. Bine, bine, era gata să facă tot ce i se spune, dar să se odihnească și să doarmă, asta nu.

I se întîmpla să stea o noapte întreagă, copleșit de efortul și tensiunea minții privind forja pe jumătate stinsă, oțelul și mașina. Începeau să-i joace scînteii în fața ochilor, fierul înroșit se însuflețea și se tîra pe pereți și pe podea. Iar lîngă forjă o arătare încetoșată sporea și se limpezea: un semizeu gol și bărbos, cu un ciocan într-o mîină și foc într-alta.

— Ce-o mai fi și asta? Cine ești?

— Se poate, dragul meu, să nu mă mai cunoști?

— Te întreb, cine ești?

— Voiam numai să-ți spun că nu ți-ar fi de nici un folos să încerci a crede în altceva decît în evoluție.

Nu-ți folosește la nimic să te rogi. Poți să visezi că te sustragi focului și oțelului, dar în orice caz trebuie să te sacrifici pentru ele. Ești înlănțuit de ele. Sufletu-ți nu este nimic fără ele. Dumnezeu ? Fericirea ? Tu însuși ? Viața ta veșnică ? Deșertăciune e totul. Voința lumii năzuiește spre țelul ei etern, și individul nu este decît un combustibil pentru foc.

Avea Per cîteodată tresăriri, credea că are în față o ființă reală. Dar nu era decît vidul.

Cîteodată se ducea acasă, dar toate îi erau acolo învăluite în ceață. Vedea că Merle are ochii înroșiți și cîntă cîntece vesele. Îl ruga să stea în pat și să se odihnească și el făcea ceea ce-i spunea ea. Trebuie să fie minunat să poți dormi ! Dar în mijlocul nopții se gîndea că defectul e în forma cuțitelor și atunci Merle nu-l putea împiedica să se scoale și să se apuce de treabă. E din nou iarnă și el se grăbește prin ninsoare. În noaptea tăcută aprinde lumina, atîță focul în vatra forjei, deșurubează încă o dată foarfecii. Dar după ce i-a modificat și i-a pus la loc, își dă seama perfect că ceea ce a făcut n-a înlăturat defectul.

Cafeaua e bună să-i țină mintea trează. Și-o pregătește el însuși, în atelier, și mai ales noaptea, cîteva cești îi fac bine. Îi mai ține și de saț, căci își pierduse pofta de mîncare. Iar cînd hotărî că cel mai bun lucru ar fi să refacă fiecare parte a mașinii, atunci cafeaua săvîrși minunea de a-l ține treaz multe și lungi nopți.

Își dădea seama că Merle, și socrul său, și directorul băncii dădeau tîrcoale zi și noapte atelierului, privind și pîndind să vadă dacă nu e gata. Ce dracu, nu puteau oare să-i mai dea pace o săptămînă ? Oricum, pînă la vară, mașina tot nu putea fi încercată. Muncitorii de la turnătorie fură foarte uimiți în ziua cînd Per smuci ușa în lături și se repezi asupra lor, cu gesturi dezordonate și strigînd :

— Nimeni n-are voie să intre aici. Vreau să fiu lăsat în pace.

Se priviră unii pe alții și, când reintră în odaia lui, clătinară din cap.

Într-o dimineață, Merle veni, trecu prin atelier și bătu la ușa soțului ei. Nu răspunse nimeni. Deschise și intră.

Puțin după aceea, muncitorii auziră femeia țipînd.

Cînd intrară, o aflară zgîlțîindu-și soțul care era întins pe podea și o fixa cu ochi năuciti, de idiot.

— Per ! striga ea, Per, mă auzi ? Pentru numele lui Dumnezeu... ce-i asta, dragul meu ?...

Într-o zi de aprilie pe drumul de la Ringeby spre Loreng de-a lungul fiordului, era forfotă mare. Toată lumea era îmbrăcată de sărbătoare, cu toate că era într-o zi de miercuri. Se aflau acolo cei doi ziariști, care trecuseră de curînd prin fața unei comisii de împăciuire, și cei doi avocați care se băteau pentru cîte un oscior, apoi comercianți, meșteșugari și cei mai mulți dintre ei aveau pălării cenușii de fetru și paltoane lungi de iarnă. Numai tăbăcarul purta un joben înalt ca să pară mai impunător.

Cînd ajunseră în pădure, se opriră și priviră Lorengul. Casa mare, albă, părea să se fi instalat acolo pentru a domina ținutul și lacul. Vorbeau despre toate serbările și tot fastul pe care le văzuse acest domeniu superb, din vremea prefecților și pînă mai acum cîtiva ani, cînd inginerul trăia în plină prosperitate.

Dar azi se vindea la licitație ferma și mobila, și pe jos sau în trăsură, veneau oameni de pretutindeni. Căci banca nu mai putea aștepta mult timp, din moment ce inginerul se afla într-un spital și nimeni pe lume nu putea să dea asigurări că va fi vreodată în stare să se apuce de muncă.

Curtea se umpluse. În salonul cel mare, primarul și începuse strigările, dar oamenii se sfiau parcă să intre. Amintirea grandoarei din epoca bărbaților cu gulere încrețite și cu pintenii de aur, care sărutaseră mâinile doamnelor lor cu degetele împodobite de inele, stăruia încă prea mult în aer alături de amintirea veselelor ospete la care inginerul egiptian adunase atâtea înalte notabilități. Atîta timp cît norocul îi surîsesese.

Cei mai mulți rămîneau pe trepte și în vestibul. Cînd și cînd zăreau o femeie palidă, cu sprîncene mari, întunecate, îmbrăcată în negru, care trecea prin curte, spre dependințele argaților sau spre magazia de provizii pentru a da lămuriri funcționarilor de pe lîngă comisarul licitației. Era Merle, care nu mai era stăpîna Lorengului.

Bătrînul Lorentz D. Uthoug își întîlni sora, pe trepte; bogata văduvă din Bruseth îl privi batjocoritoare. El însă se îndreaptă din spate și spuse, trecînd pe lîngă ea :

— Nu-ți fie teamă. Mi-am aranjat afacerile, încă nu sînt falit. Iar tu... tu... vei căpăta ce ți se cuvine.

Drept și lat în spate, intră în casă și privi liniștit lumea toată, ca unul care știe să înfrunte o nenorocire.

În cursul zilei fu vîndut Bijou, rîmbul. Ținut de dîrlogi, trecu tropotînd pe dinaintea magaziei de provizii, se opri o clipă, își scutură capul și necheză. Căii din grajd îi răspunseră. Era oare un rămas bun ? Își amintea el de ziua aceea cînd, cu mulți ani în urmă, sosise prima oară aci, plin de tinerețe, dansînd ?

În spatele șopronului de lemn se afla și azi, ca de obicei, un moșneag de-o șchioapă care tăia lemne ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic ; un stăpîn pleca, altul venea și el nu știa decît un lucru : că toți, întotdeauna, aveau nevoie de lemne. De-ar fi să yină

careva și să-i spună să plece, slavă Domnului, era surd ca un buștean. Poc ! Poc ! se auzea dintr-acolo.

Sosi un tânăr în trăsură și urcă dealul ; fața îi era trandafirie și ochii albaștri. Când își scoase în întret haina, se arată într-o redișgotă lungă, neagră, cu vestă înflorată. Era Uthoug-junior, reprezentantul șeviotului englezesc care nu intrase în afacerile cumnatului său și putea astfel să vină să-și ajute tatăl.

Licitația ținu câteva zile în șir.

Partea a treia

I

Iarăși o vale cu ferme arse de soare pe povârnișurile dintre munte și torent.

Într-o zi, de Sf. Ion, însuși Raastad plecă în întîmpinare la gară, cu brișca și căruța. „Așteaptă cumva străini ?” întrebau oamenii.

— Se prea poate, spunea Raastad, trecîndu-și degetele prin barba neagră și șchiopătînd în timp ce înhăma caii.

— Vine ăl de-a închiriat căsuța căpitanului ?

— Da, el, răspundea bătrînul.

Trenul sosi și din el coborî un bărbat palid, cu barbă și păr cărunt, care purta ochelari albaștri ; cu el mai erau soția și trei copii. Îi dădură omului binețe și-l întrebă dacă el era Paul Raastad.

— Da, eu îs.

— E bun aerul pe aici ? întrebă bărbatul privind către miazănoapte munții ce se pierdeau în ceruri.

— A, da, se zice că aerul e foarte bun, spuse Raastad și începu să încarce bagajele.

O luară la drum, în sus. Străinii ședeau în brișcă. Mama ținea un copil în poală, iar o fetiță și un băiețel ședeau cocoțați pe bagaje, în căruța lui Raastad.

— Se poate zări casa de aici ? întrebă femeia întorcîndu-se spre el.

— Uite ! arată bătrînul cu degetul. Destul de sus, pe costișă, văzură o fermă mare, arsă de soare, și ceva mai încolo o clădire ca la țară, lungă, cu acoperiș înalt de ardezie, asemănătoare atîtor vechi locuințe de slujbași

— Asta-i casa în care vom locui ?

— Asta-i, spuse Raastad, îmboldind cایی.

Femeia continua să privească ferma și suspină. Va să zică acolo avea să fie noul lor cămin. Acolo aveau să locuiască, departe de orice cunoscuți. Dar oare o să se însănătoșească aici cel pe care nici un medic nu-l putuse ajuta ?

În poarta ogrăzii îi primi, cu lătrături, un cîne finlandez ; doi porci se opriră în drum și-i priviră pe noii veniți cu un aer profund. Apoi, se întoarseră deodată și o luară la goană printre clădirile fermei.

Stăpîna fermei îi aștepta în fața casei căpitanului. Era o lungană zbîrcită, cu un pîntece proeminent și cu o bonețică neagră.

— Bine ați venit ! spuse ea întinzînd o mînă noduroasă și crăpată.

Odăile casei erau mari, cu tavane joase și sobe enorme, care înghițeau, desigur, în zilele de iarnă, o mulțime de lemne. Mobila era un amestec de tot felul : o canapea de mahon, dulapuri vopsite în roz, scaune cioplite în „stil național“, și pe pereți cîteva poze îngrozitoare cu familii regale străine și cu un Cristos pe cruce.

— Sfinte Dumnezeule ! spuse Merle după ce rămaseră singuri și făcură înconjurul încăperilor. Cum o să ne putem obișnui cu toate astea ?

Lovise însă intră pe ușă alergînd, abia trăgîndu-și răsufierea de-atîtea noutăți cîte aducea.

— Mamă... tăticule... Sînt capre !

Micuțul Lorentz care o urma împleticindu-se, spuse și el :

— Capre, mamă ! și se poticni de pragul ușii.

Vechea clădire stătuse goală și părăsită vreme îndelungată. Acum parcă se trezea. Răsunau pași afară și înăuntru. Scările scârțiau iară sub greutatea picioarelor neastîmpărate, sau sub picioarele celor mari ce zoreau la treabă. Nu era colțișor care să rămînă necotrobăit, în bucătărie zăngăneau cratițe, focul fu aprins, fumul se ridică pe horn, oamenii care treceau pe drum vedeau cum vechea casă reîncepe să trăiască.

Per nu se simțea bine, dar să dea o mîna de ajutor la despachetat, asta putea. Avea răsuflarea scurtă și-l apucau ametelele ; mereu simțea un ciocan lovindu-l în ceafă. „Să presupunem... că... să presupunem că n-ai să te simți mai bine nici aici. E ultimul răgaz. Ai împrumutat o sumă suficientă ca să trăiești aici un an. Și apoi ? Familia ? Stt !... Nu te mai gîndi la asta. Nu la asta. La orice, dar nu la asta.

Hainele astea trebuie să duse în pod... Cînd te gîndești că va trebui să sfîrșești prin a trăi din mila oamenilor ! Asta nu va putea să dureze ani de-a rîndul. Dacă o să te simți tot atît de rău vara viitoare... s-au peste doi ani ? Atunci ? Pentru tine există întotdeauna o soluție. Dar Merle și micuții ? Stt, nu te mai gîndi ! Altădată, datoria ta era să termini o lucrare pînă la cutare sau cutare dată. Acum datoria ta este ca pînă la anul să fii zdravăn ca un taur. E o datorie. Dar ciocanul, ciocanul, afurisitul ăsta de ciocan !“

Merle intra și ieșea, chinuită de aceleași gînduri și în același timp cu capul plin de toate cîte trebuiau rînduite... Exista vreo băcănie ? De cîți litri de lapte avea să aibă nevoie mîine dimineață ? Unde putea face rost de ouă ? Desigur, trebuia să se informeze la pro-

prietari. Femeia cea palidă, în veșminte negre, traversă încet curtea, cu capul plecat ; și când se oprea și vorbea cu oamenii casei, aceștia căscau ochii la ea, într-atît îi era surîsul de ciudat și de dulce.

— Tată, pe perete este o căsuță pentru grauri, anunță Lovise pe cînd se afla culcată în pat și-și ținea brațele pe după gîtul lui Per ca să-i spună noapte bună. Și rîndunica și-a făcut cuibul sub acoperiș.

— Da, da, ai să vezi c-o să ne distrăm grozav aici, la Raastad.

Nu mult după aceea se culcară în paturile astea străine și Merle și Per, rămînînd cu ochii deschiși în noaptea luminoasă de vară.

Erau niște naufragiați. Valurile îi aruncaseră pe tîrm. Dar nu se putea spune că erau salvați.

Per se sucea și se răsucea. Era atît de slab că ai fi zis că e străveziu și nu-și mai găsea locul și liniștea. În cap îi uruiau trei sute de roți ce scăpărau scînteii, o pulbere luminoasă din care se închegau năluci.

Odihnă ? De ce în timpurile fericite nu se odihnise niciodată ?

Își terminase marea sa lucrare la prima cataractă, cîștigase o mulțime de bani cu noua lui pompă, dar într-una îi zumzăise în urechi : „Pentru ce ?... Încotro ?... Și pe urmă ?“ Fusesse directorul unei căi ferate și ar fi putut să construiască încă multe altele, dar pentru ce... Și apoi ? Înapoi acasă, înapoi acasă, să prinzi rădăcini în propriul tău pămînt... dar, da... dar oare își găsisese el liniștea ? Cine îl mîna așa ? Oțelul. Oțelul și focul.

Ah, ziua aceea cînd coborîse de pe secerătoare și-i venise ideea de a o îmbunătăți ! De ce se băgase în treaba asta ? Avea nevoie de bani ? Nu. Nu mai mergea treaba ? Nu, dar oțelul năzuia tot mai departe,

își lua om să-l slujească, îl apucase de grumaz și-i spusese : „Dă-i drumul !”

Fericire ? Liniște ? Da de unde ! O mulțime de cunoștințe și de experiențe acumulate sfîrșesc într-o zi prin a deveni puteri nefaste care te mîină cu lovituri de bici, mai departe, tot mai departe. Dacă te poticnești și cazii, ce importă ? Oțelul te azvîrle și înșfacă pe altul. Flacăra lumii are nevoie de combustibil... pleacă-te și aruncă-te în flăcări.

Azi ai noroc, mâine te prăbușești în infern... nu face nimic. Nu ești decît o picătură de combustibil.

„Dar eu nu vreau, nu vreau să pier în flacăra lumii, chiar de-ar fi ea unica divinitate a universului. Vreau să mă eliberez, să fiu cineva prin mine însumi, vreau un suflet nemuritor. Ce mă privește pe mine cum va transforma progresul lumea într-o mie de ani ?...”

Sufletul tău ? Ia să vedem, ce-i cu simțămintele tale nobile față de fratele tău vitreg... Ha, ha, ha ! Shakespeare nu are dreptate. Bastardul este ăla tras pe sfoară.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Per, încearcă să dormi.

— Da, da, desigur, am să dorm. Dar am transpirat rău. Uf ! Azvîrli plapuma de pe el și trase aer în piept.

— Pesemne că iar îți frămînți creierii. De ce nu iei seama la ce ți-a spus doctorul suedez și să încerci să-ți imaginezi noaptea din jurul tău ?

Per se răsuțește și totul în jurul lui e noapte.

Dar în această întunecime se ridică valuri și murmurul unei armonii se aude tot mai aproape. E melodia unui psalm, Lovise, sora lui, stă acolo și cîntă la vioară. Ah ! Doamne, cîtă pace ! Cîtă pace !

Dar Lovise pălește, pălește și se stinge ca o lumină... Și ce s-aude oare vuind, scrișnind, trosnind ? Ce arcuș

cosește, ce foarfeci taie?... Ah! Acum știe ce este cîntecul oțelului.

Mugetul oțelului, al vapoarelor și al trenurilor, care cu ochi galbeni și răutăcioși duc oameni în robie. Încotro? Mai iute, tot mai iute, e concurență... e demonul oțelului care îmbrîncește înainte oameni neliniștiți, care sporește pulsul lumii pînă la febră, pînă la halucinații, pînă la delir.

E larma bîrnelor de oțel care se prăvălesc, a macaralelor, a ancorelor, a cablurilor, a ciocanelor cu aburi. Focul arde cu ochii săi infernali în toate cotloanele întunecate și oamenii mișună în vîlvătaia roșie ca îngerii ai răului. Sînt sclavii focului și oțelului. Sînt biciuiți. Și n-au odihnă.

Este oare acesta spiritul lui Prometeu? Da, priviți, voința oțelului îl zvîrle acum pe om în văzduh. Stăpînește cerul. Pentru ce? Pentru a merge mai iute. Îi e foame de noi călătorii, mai rapide, mai vertiginoase, e grăbit... pentru ce? Încotro? Ah! Nici el însuși nu știe.

Au devenit oare fiii pămîntului niște ființe făr'de căpătîi? Le e frică de o clipă de odihnă? Se tem oare să-și măsoare propriul lor vid? Duc dorul cine știe cărui lucru pierdut, al unei armonii, al unui psalm, al unui Dumnezeu?

Dumnezeu? Ei îl au pe Jehova cel însetat de sînge și pe ascutul de pe cruce. Ce pot fi și unul și altul pentru omul modern? Istorie a religiei, nu religie.

— Per, pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să dormi.

— Merle, tu crezi că o să mă fac sănătos?

— Nu simți ce aer minunat este aici? Cred și eu că o să te faci bine.

Își împleți degetele cu ale ei, regăsi melodia psalmului lui Lovise și, în sfârșit, legănat de armonii, ochii se închiseră.

II

Un drum furișat prin pădure : două urme de roți între care s-au grămadit ace veștede de pin ; arbori și cer, tăcere și pace ; o adevărată binecuvîntare să umbli pe drumeagul ăsta. Urcă și coboară atît de dulce că nimeni nu-și pierde vreodată răsuflarea, ai zice că din pură prietenie te întovărășește și-ți spune : „Ia-o încet. Nu te grăbi. Odihnește-te bine.“ Și continuă să șerpuiască printre trunchiurile copacilor, mlădios și subțirel ca o codană.

Per umbla pe aici în fiecare zi. Se oprea și privea vîrfurile pinilor, apoi iar mai făcea cîțiva pași, și se așeza o clipă pe un bolovan năpădit de mușchi ; dar trebuia să se ridice imediat cu toate că nu avea nicăieri de mers. Aici își afla el pacea. Privea pe îndelete o omidă care se tîra de-a lungul unei ramuri de pin, asculta zvonul rîului care murmură în fundul văii și se înviora cu aroma de rășină de care e plin aerul pe vremea asta călduroasă :

Era și ăsta un fel de a trăi. Cînd după o noapte de nesomn vedea zorile strălucind în fereastră, își spunea : „Iată o nouă zi, și eu n-am nimic de făcut“.

Cu toate acestea trebuia să se scoale, să se îmbrace, să coboare și să mănînce. Pîinea era cam acră, avea gustul milei și pomenii, îi amintea de văduva cea bogată din Bruseth și de reprezentantul șeviotului englezesc. Dar trebuia să mănînce încet, să mestece cu grijă

fiecare duminică, să se odihnească după masă și mai ales să nu se gândească la nimic altceva pe lume. În sfârșit, putea să intre și să iasă, ca toți ceilalți, numai că orice lucru ar fi făcut nu avea în sine nici un fel de importanță, era un fel de a-și îngriji sănătatea, de a-și alunga gândurile, de a-și omorî timpul.

Cum de ajunsese aici? Nici acum nu putea înțelege cum de se poate produce un fapt lipsit de sens fără ca o providență să intervină și să-l îndrepte. Pentru ce a fost nevoie de o asemenea năprasnică osândă la ruină? Zile, săptămâni și luni, din cei mai buni ani ai bărbăției, azvîrlite, picătură cu picătură în acest neant... Pentru ce? Nesomnul și nervii lui sfișiți îl torturau și-l îndemneau să facă lucruri pe care nu vroia să le facă. Își brufuia nevasta și copiii chiar numai pentru un simplu hârșit de toc pe podea și dacă după aceea îi părea atât de rău încât îi venea să plîngă ca un copil, la ce-i folosea? Data viitoare se purta și mai rău. Și asta se întâmpla în fiecare zi. Asta era viața lui. Așa era condamnat să trăiască.

Dar aici, pe drumeagul ăsta de pădure, nu maltrata pe nimeni, și-nici un zgomot neplăcut nu-i sfișia nervii. E atîta pace aici! Îți face atîta de bine! Uite, colo, pe povîrniș, șura aia cenușie, dărăpănată, amintește de un cal îmbătrînit, care stă din păscut, înalță capul, și se uită la tine; e tot atîta de jalnică în singurătatea ei, mâine, poimîine se va năruî, dar își acceptă soarta în liniște.

Uf... ferma se află departe, în urmă. Îl trece o nădușeală rece la gîndul că n-ar mai putea să urce de dul și să se întoarcă acasă. Hai, adună-ți puterile! Odihnește-te nițel! Se întinde în trifoi și privește în văzduh.

Un aer de prospețimea zăpezii străbate valea tot timpul. S-ar zice că Jotunheim s-ar afla în înaltul

cerului, că respiră și se simte bine acolo. Per soare aerul pe îndelete ca și cum ar încerca să-și soarbă savarea. „Ajutați-mă, aer, lumină, singurătate, ajutați-mă să-mi recapăt puterea de muncă. E ultima religie de care mă agăț.“

Sus, sus de tot, o mare albastră a încremenit deasupra celor două creste ale munților și în adâncurile ei se leagănă odihna cea veșnică. Există oare acolo sus o voință care să aibă grijă de tine ? Nu crezi și totuși într-acolo îți îndrepti încă mica ta rugăciune : „Ajută-mă și tu ! Cine ? Tu, cel care m-auzi. Dacă-i ade-vărat că te sinchisești de această mizerabilă reptilă care este omul, ajută-mă ! Odinioară mă rugam să-mi fie dat să fac o lucrare care să-mi potolească foamea de veșnicie ; recunosc azi că eram orgolios. Fă-mă robul celei mai banale munci într-o agonisire a pînii numai să nu-mi fie luați Merle și copiii. M-auzi tu ? O fi oare careva în cer care să se bucure văzînd cameni torturați de o soartă oarbă ? Sînt nevasta și copiii mei sclavii unei absurdități... și totuși surîd ? Răspunde-mi dacă mă auzi... Tu cel care porți alîtea nume.“

O lăcustă joacă prin iarba în jurul lui și el tresare de-ndată. A fluierat în vale un tren.

Și zilele trec.

În fiecare dimineață Merle privește pe furiș fața soțului ei... să vadă dacă a dormit, dacă ochii îi sînt morți, febrili, sau liniștiți. Avea oare să se simtă mai bine ? Ar fi trebuit totuși să-i fie mai bine aici. Ea își pierduse încrederea în medicină. Dar aerul, viața la țară, singurătatea, odihna, odihna... trebuiau să-și arate curînd efectele !

Adesca, dimineața se scula fără să fi dormit, dar trebuia să se ocupe de copii, să facă menajul, căci vroia să încerce să se descurce fără servitoare.

— Ce faci tu la Raastad ? îl întreabă ea într-o zi.
Stai acolo ceasuri în șir.

— Eu ?... Îmi omor timpul, zise el.

— Vorbiți despre politică ?

— Nu... jucăm cărți. Te miră ?

— Înainte nu prea erai amator de jocuri de cărți.

— Nu, dar ce dracu vrei să fac ? De citit nu pot citi din cauza afurisiților ăștia de ochi... și apoi e ciocanul... ciocanul ăsta din ceafă. De numărat am numărat de acum toate fermele de pe toată valea. În total sînt cincizeci. La Raastad sînt una peste alta, mici și mari, douăzeci și una de case. De ce dracu să mă mai apuc ?

— Da, da, suspină ea. Dar n-ai putea să joci cărți după ce se duc copiii la culcare ? Atunci aș putea juca și eu cu tine.

— Îți foarte mulțumesc. Dar în restul zilei ? Știi tu ce înseamnă să stai așa, de dimineată și pînă în seară, și să simți că fiecă minut se risipește degeaba ? Știi tu ce înseamnă asta ? Cu ce vrei să mă ocup în timpul acestor zile ucigător de lungi ? Să mă îmbăt ?

— N-ai putea încerca să tai niște lemne ?

— Lemne ? Lemne ? Fluieră. Ei da, e ceva. Să încercăm să tăiem lemne.

Poc ! Poc ! Poc !

Dar cînd își îndrepta spinarea să mai răsufle, auzea un zumzet, zumzetul unei secerători care trecea de-a lungul dealului și-și încleșta fălcile de parcă l-ar fi durut dinții. Se vedea conducîndu-și propria sa mașină ; vremea era mereu ploioasă ; iarba se lipea, se grămădea. Cum să împiedici asta ? Avea impresia că-i zgîndăre careva rănila vii de pe creier și tresărea de durere. Poc ! Poc ! Poc ! A, trebuia să acopere zumzăitul ăla dinspre deal.

Dar mâinile pot lucra, fără ca pentru asta capul să-i înceteze să clocotească de născociri stupide. Nu mai avea puterea să-și domine închipuirile sale nebune. Îl copleșeau de pretutindeni, se năpusteau asupra lui ca păsările de pradă... de parcă ar fi vrut să răzbune umilința de-a fi fost gonite de atâtea ori... Iată-le ! Era ucenic în atelierul mecanic, ținând un tub de aer comprimat și nituind într-un cazan enorm... Cling-clang ! Tot orașul răsuna de geamătul cazanului. Și acum cazanul e în capul lui... Cling, clang... o sudoare rece îi acoperă trupul, aruncă toporul și simte că trebuie să plece, să plece, să fugă, nici el nu știe încotro. Fete la care îi e urât să se și gândească, îl întâmpină de după fiecare colț, și-i fac în ciudă... Ei, ce spuneam noi ? Că azi ești un cerșetor, și că mâine ai să fii închis.

Peste noapte însă se întâmplă să-i vină și ajutoare. Are doar și amintiri plăcute. Îți amintești tu ziua... ? Și pe aceea pe care ai trăit-o în cutare loc ? Există la Luvru o pânză de Veronese : o tînă ră venețiană coboară scara de marmoră a unui *palazzo* ținând de mînă un băiețel cu păr auriu ; e înveșmîntată în catifea neagră, strălucește de tinerețe și de fericire. O întâlnire în grădina ei ? Primul sărut ! Luna și mandolina...

Un fior plăcut îi trece prin trupul obosit. Se aude parcă murmurul a o mulțime de impresii și de amintiri luminoase ; Per le cheamă în ajutor, fac zid în jurul lui și spiritele tenebrelor și ale luminii se luptă pentru sufletul lui. O, Doamne, n-a trăit destule ore frumoase pentru ca spiritele luminii să fie mai puternice și să învingă ? Pentru ce n-a dus el o viață regească, cu femei, flori, și vin ?

Într-o dimineață se sculă și spuse :

— Merle, acum vreau să găsesc ceva care să mă obosească zdravăn.

— Bine, spuse ea, încearcă.

— Mă duc să car pietre, spuse el. Pentru ca la noapte să dorm buștean.

Cără pietre de pe un teren de curînd desțelenit, un povîrniș, pînă jos, în marginea drumului, unde le făcu grămadă.

Zile de toamnă calme și aurii, ferme cățarate pînă pe creste, înconjurată toate de lanuri galbene, pîrguite. Sus de tot, aproape de cer, pe creastă, se zărește o căsuță care își are și ea micul ei ogor galben. Și un uliu plutește lin deasupra văii adînci, de la un munte la altul.

Oamenii care treceau pe lîngă Per, îl priveau cum umblă în capul gol, cu mînele cămășii suflecate, cărînd pietre.

— Da multe mai născocesc domnii ! ziceau ei și clătinau din cap.

„Dă-i înainte ! ciocănea în capul lui Per. Este o idioteție, dar ești condamnat s-o faci. Țin-te bine pe picioarele astea slăbănoage. Au mai făcut-o multe mîrtoage înaintea ta. La noapte trebuie musai să dormi. Nu-ți mai rămîn decît zece luni. Atunci dai iar de Lucifer. Biata Merle, începe să încărunțească. Și bieții copii, visează pesemne că tata îi bate, de țipă atît de adesea prin somn ! Acu cară. Rostogolește-l pe ăsta. Și apoi pe ăstăalt.

Tu, care altădată disprețuiai lupta pentru viață, ai căzut cum nu se poate mai jos. Cari în spinare o încărcătură de stupiditate. Un ocnaș al nenorocirii, asta ești ! Umbli și-ți zornăie lanțurile. Asta ți-e ziua ta de muncă !“

Se îndreptă din șale, își șterse sudoarea de pe frunte și iar rostogoli bolovani pînă la roabă.

„Cît timp o mai dura viața asta de sclav ? Îți amintești de Iov ? Iov ? Jehova se afla desigur în veselă

companie cînd i-a venit ideea aceea de bețivan de slobozi pe Satan împotriva unui om fericit. Iov ? avut alte șapte fii și fiice, și vaci și viței, dar nicăieri nu stă scris că ar fi căpătat vreo despăgubire pentru gluma asta. Buboaietele, tortura și jeluirea, asta era partea lui, rolul lui de bufon, căci zeii trebuiau să amuze pe gratis. Iov n-a fost despăgubit decît pentru pierderea turmei și a copiilor. Prometeu ! Ești tu oare în ciuda tuturor lucrurilor, prietenul oamenilor prietenii zeilor ? Ai putea într-adevăr să ne dezrobești întru zeii ? Dar cînd ai să vii oare să pornești răscoala cea mare ?“

„Domol, domol, pune mîna pe roabă. Nu vezi că e plină ?“

— Tată, vino la masă ! Era Lovise, care cu codițele ei blonde fluturînd pe lîngă urechi, cobora povîrnișul alergînd. Dar prudentă se opri la distanță. Nimeni nu putea ști în ce toane era tata.

— Mulțumesc, prichinduța tatii. Avem ceva bun.

— Nu vreau să-ți spun, îl tachină ea, încîntată că poate să glumească cu el. Prinde-mă tată, ia încearcă. Poți fugi așa repede ca mine ?

— Sînt prea obosit pentru așa ceva, draga mea.

— O, săracu de tine, cît ești de obosit ! Îl luă de mîină. Apoi îl luă de braț. Era amuzant să urci la deal ca o doamnă, la braț cu tătutul tău.

Veni gerul. Într-o dimineață munții se transformară în nori de zăpadă albaștri-cenușii, din care cădea o pulbere albă. Merle sta la fereastră, iar pe față îi cădea o lumină firavă. Privea în jos, acolo unde munții închideau valea ; valea părea încă și mai strîmtă ca de obicei ; aveai o senzație de înăbușire, simțeai parcă o cîrpă umedă învăluindu-ți mintea.

Uf ! Mai bine să se ducă la bucătărie și să se apuce iar de ceva... să muncească și să uite.

Intr-o zi sosi o scrisoare care îi anunța că mama sa murise.

III

„Dragă Klaus Broch,

Intr-o zi pierzi favorurile Kediului și a doua zi le obții pe acelea ale lui Kitchener ! Dar, pentru Dumnezeu, ce cauți în Sudan ? De ce-ți pui viața în pericol la Omdurman ? Despre ce noi desperări e vorba ? Și de ce, la urma urmei, să alegi acest avanpost al deșertului în care nopțile îți vor fi bîntuite de amintirea lui Schopenhauer și de gînduri de sinucidere ? Spui că ai trăit fără principii. Și că ți-ai risipit tinerețca. Că ești un proscris, fără cămin, fără familie și fără religie. Te vei simți oare mai bine agravîndu-ți situația ?

N-ar trebui să-mi invidiezi traiul la țară și nici n-ar trebui să duci dorul bisericii din copilărie, cu Moise, cu psalmii cîntați și cu Dumnezeu. Mai bine zis, du-le dorul cît vrei, dar nu încerca să le regăsești. Căci... dragă prietene... nu le vei mai găsi.

Presupun că în copilărie religia a fost pentru tine o putere asemănătoare aceleia care a fost și pentru mine. Eram ștregari care mergeau bucuroși la biserică, dar nu pentru a asculta ce spune preotul, ci pentru că să ascultăm psalmul cu capul plecat și să-l cîntăm și noi. Cînd se pornea valul orgii, aveam impresia, cel puțin așa mi se părea, că vijelia mă cuprinde și mă poartă spre țări și împărății unde, în sfîrșit, toate erau așa cum trebuiau să fie. Am plecat apoi pe aiurea

cu cîte un capăt de psalm în inimi ; puteam noi să-l afurisim mult și bine pe Iehova, dar psalmul trăia în cine știe ce colțișor al sufletului, ca o rezervă pentru ființa noastră înfometată de armonii universale. Copleșiți de treburile zilei, puteam învălmăși urletele noastre cu cîntecul oțelului, dar seara, pe patul nostru însingurat, o nouă putere își făcea loc în cugetul nostru : era foamea de infinit, dorul inexplicabil de a ne lăsa legănați pe valurile eternității.

Nu trebuie să crezi însă că vei regăsi acasă biserica copilăriei tale. Avem lumină electrică, separator de lapte, telefon, syndicate, întruniri politice, dar biserica este goală. Am fost acolo. Orga urlă de parcă ar avea dureri de dinți, paracliserul furnăie un psalm, cîntecul credincioșilor nu înalță bolta pentru bunul motiv că nu există credincioși. Și preotul, bietul de el, ofițer de rezervă în armată, cu mustața neagră și lornion, stă în amvon și-și citește considerațiile sale raționale. Dar fața lui spune : «Voi, cei doi enoriași, care alcătuiți toată adunarea, voi nu credeți ceea ce spun și, de altfel, nici eu însumi nu cred. E trist cînd omul ajunge să-și depășească concepția despre Dumnezeu. Și noi... noi valorăm într-adevăr mai mult decît Iehova. Ne revoltă dogma ispășirii, întemeiată pe păcatul originar și pe setea de sînge a lui Dumnezeu ; ridicăm din umeri ; toate astea ne fac să surîdem sau ne scîrbesc. Nu sîntem îngeri, dar sîntem prea buni pentru a adora un asemenea Dumnezeu.» Preotul este scuzabil. Despre cine să predice ? Un alt Dumnezeu la dispoziție nu are.

De aceea nu-i de mirare că chiar și țărani cei mai simpli clatină din cap și se îndepărtează de biserică. Ce fac ei atunci, duminică ? Dragă prietene, ei n-au duminică. Stau și moșăie cu capul pe masa cea lungă, așteptînd să treacă ziua. Ei amintesc de caii de plug care au mîncat pînă s-au umflat și sforăie și pirotesc pentru că n-au nimic de făcut.

Marea idee a evoluției, oțelul și minunile tehnice, și continuă marșul lor cuceritor, schimbă fața lumii, și sporesc pulsul din ce în ce mai febril. Dar ce importă că într-o zi țăranul va putea zbura cu roaba prin văzduh, de îndată ce nu mai are nici templu, nici zi sfântă ? Ce să facă el printre nori, de vreme ce nici un cer nu se boltește deasupra sufletului său ?

Asta este o întrebare tot atât de arzătoare pentru tine, în deșert, ca și pentru mine, la pol. Eu cred că este nevoie de o reînnoire a religiei, nu numai de un nou profet, ci de un nou Dumnezeu.

Întrebi cum îmi mai merge cu sănătatea ? Despre asta e încă prea devreme să vorbim. Atât numai vreau să-ți spun : dacă într-o zi te simți nenorocit, fii dîrz cu tine însuși.

*Salutări din partea noastră a tuturor,
Al tău,
Per cel din vale“*

IV.

Era una din acele zile crepusculare din timpul Crăciunului și un ger de trosneau pereții. Copiii se învinseseră de frig. Când Merle spăla podelele, puteai patina pe ele cu toate că focul ardea în sobă ; Per înota prin zăpada adîncă, pînă la fîntînă, după apă, și barba-i spînzura ca un colier de gheață.

Ei, da, asta iarnă !

În cășerie, cele două fete ale proprietarului fierbeau brînză... Ușa fu dată în lături și înăuntru răbufni o pală de ger. Era Per care se afla în prag, clipind din ochi :

— Hu... dumneavoastră fumegați așa ?

— Noi ? Și cele două surori, cea-roșcată și cea blondă, rîseră pe înfundate, privindu-se și făcîndu-și semne din cap. Domnul ăsta de la oraș nu intra niciodată fără să glumească.

— Ia ascultă, Else, azi noapte am visat că noi de trebuia să ne căsătorim.

Amîndouă fetele urlau nu alta, de atîta haz.

— Iar tu, Marit, erai nevasta primarului.

— A moșneagului ăluia de la Moen ?

— Era încă și mai bătrîn. Avea nouăzeci de ani.

— Of, și dumneata cu veșnicile dumitale năzbîtiri spuse cea cu părul roșcat, învîrtind cratița mare, fumegîndă.

Per ieși. Amîndouă fetele aveau în jur de douăzeci de ani și cu toate astea fețele lor păreau împietrite de seriozitate. Cînd el le ispitea să rîdă, erau speriate de parcă ar fi nimerit pe cine știe ce drum primejdios.

Per se plimba primprejur, prin zăpada scîrțîitoare cu căciula trasă pînă peste urechi. Jotunheimul se află către mieznoapte și-și trimitea asupra lumii răsunarea rece a ghețurilor sale albastre.

Și el, Per ? Se cocoșa sub povară, gata să fie strivită. Ce dracu, nu putea oare să se scuture, să se elibereze și să-i tragă un picior soartei ăsteia rele ?

— Per, ce te-ai gîndit să le dai copiilor de Crăciun ?

Îl întrebă Merle, așezată pe banca din bucătărie.

— Mai e vorbă ? Un castel și un cal fiecăruia ? Pentru ce naiba să economisim bani, cînd avem cu ghiotura ? Dar tu, draga mea ? Ai ceva împotriva dacă îți dau o blană de vizon, de două mii de coroane ?

— Să vorbim serios ! Copiii n-au nici schiuri, nici săniuțe.

- Bine, dacă ai bani... Eu n-am.
- Și dacă ai încerca să le faci tu însuși ?
- Schiuri ? Rumegă ideea și fluieră. Da, zău că s-ar putea. Și sanie. Da, da. Dar pentru micuța Asta ? Ea e prea mică pentru a se distra cu așa ceva...
- Fă-i un pătuț pentru păpuși.
- El fluieră din nou.
- Că bine zici ! E o idee. Da, da, doar n-oi fi eu mai neîndemînatîc decît...

Acum avea ceva de făcut. Se instalează în odaia argașilor, unde se afla o masă de dulgher și unelte. De obosit, obosea. Picioarele vroiau parcă mereu să-l scoată pe ușă, dar el le silea să se întoarcă. „Ce o mai fi și asta, Per, că ții cu tot dinadinsul să te însănătoșești ? Vreau, vreau, vreau !” Se gîndea la alții și nu la el însuși și gîndul acesta începu să devină mai puternic decît păsările de pradă ce-i croncăneau în cap. Gîndul că copiii aveau să capete daruri meșteșugite de tatăl lor, îi lumina și-i încălzea cugetul. Numai de-ar ține tot așa !

Cînd să șinuiască sania, trebui să se ducă la fierărie. Iar acolo se afla un pălmaș care făcea potcoave. Iată iar fier înroșit ! Și oțel. Ciocanul pe nicovală îți sfîșie urechea, dar te și atrage. Era mult timp de cînd nu-l mai auzise. Îl năpădeau amintirile.

— Jörn, trebuie să sudezi asta ! Ai borax ? Ia vină să vezi !

— Ei, pare-mi-se că inginerul nostru-i un fierar iscusit, spuse pălmașul, cînd văzu cît de ușor mînuia Per ciocanul.

Sosi seara de ajun și Musin, calul sur, aduse pînă în ușa casei o ladă. Per o luă și o duse în casă. Erau o mulțime de cadouri de Crăciun, trimise de rudele de la Ringeby.

El însă ședea cu dinții încleștați în fața muntelui de pachete înălțat pe banca din bucătărie. Fusese un timp cînd Merle și cu el încărcau o sanie întreagă cu lucruri din magazia de provizii de la Loreng și mergeau din casă în casă să împartă săracilor darurile lor de Crăciun. Era o plăcere. Acum... erau ei înșiși nevoiți să primească.

— Spune Merle... noi nu avem nimic de dăruit anul ăsta ?

— Nu știu ce vrei să spui, răspunse ea.

— E un Crăciun de sărăntoci, nu-i așa, cînd stai numai să primești și n-ai nici cel mai mic fleac de dat.

Ea suspină.

— Să sperăm că n-o să ni se mai întîmple.

— Nu vreau să se întîmple nici măcar de data asta, spuse el umblînd prin odaie. Chiar de-ar fi să iau o cămașă de-a ta și una de-a mea și tot o să cobor la Moen, să le duc bietului dulgher ofticos. Altminteri e ca și cum nici n-ar fi Crăciun pentru noi.

— Bine... dacă așa crezi tu de cuviință... Să văd dacă nu se găsesc și alte lucrușoare de care copiii n-au nevoie.

Sfîrși prin a lua cîte ceva din pachetele primite de acasă, budincă de orez, stafide, prăjituri, le împachetă și le trimise. Așa era Merle, de îndată ce accepta o idee.

Cînd el plecă, zăpada scînteia și scîrțîia sub picioare. Cerul era înstelat și sufla briza ; pe povîrnirile văii se înșirau lumini în fiecare casă. Sus de tot, sub cer, clipea o mică flacără care putea fi de la vreuna din căsuțele cele mai de sus, tot atît de bine cum putea fi și o stea.

El se întoarse în căldura casei, roșu și înviorat de ger. Și izbucniră niște strigăte de bucurie cînd Merle anunță :

— Copii, în seara asta vă îmbăiază tata.

Un butoi tăiat în două sluja de hirdău ; cu mînele suflecate, Per sta în bucătărie și lăsa copiii goi să se bălăcească în apa aburindă.

În cealaltă odaie, mama făcea pregătiri. Dar ssst, copii ; asta-i un secret !

— Nu, nu, nu intra ! îi spuneau ei micuței Asta, care se ținea pe lîngă ușă și scîncea.

Și seara cînd bradul strălucea de lumini și ferestrele înghețate se albiseră de-a binelea, pe podea începură o mișcare nemaipomenită. Lovise își punea schiurile și cădea în nas. Lorentz își încăleca sania cea nouă și striga : „Hei... pîrtia, la o parte !“ ; iar lîngă perete, micuța Asta, cu pătuțul pentru păpuși, cînta un cîntec de leagăn.

Părinții se priveau și-și surîdeau.

— Vezi ? zise Merle.

Zilele plumburii de iarnă se scurg încet, chinuitor de încet. Două ore în miez de zi o lumină palidă, crepusculară... două ore... apoi se întunecă iar. În nopțile lungi, vîntul de miazănoapte urlă a îngropăciune... Hu-u-u-u... spulberă zăpada, troienește drumurile pe care săniile parcă se scufundă. Ziua și noaptea vin și trec, toate zilele își seamănă. Mereu aceeași lumină cenușie, înghețată și niciodată un om cu care să stai de vorbă. De-a curmezișul văii se înalță zidul greoi al munților pe care îi privești pînă te apucă furia. Ei, Doamne, de i-ai putea străpunge și arunca o privire în lume, sau măcar de te-ai putea urca pînă în vîrf, să privești pînă hăt departe și să respiri în voie.

Apoi, într-o zi se înseninează. O, ce ușurare, se zărește o bucată de cer albastru ! Crestele munților se auresc. Dar ce-i acolo ? Soarele. Și în fiecare zi, ca o cingătoare de aur, coboară mai jos pe dealurile împădurite. Lumina lui roșie a și atins fermele albe, aflate

mai sus. Într-o bună zi flacăra lui roșie pătrunde pînă pe podeaua odăii în care Merle, așezată la fereastră cîrpește fundul unui pantalon al lui Lorentz.

O, cum de prinde totul viață !

— Mamă, uite soarele ! strigă Lovise, intrînd veselă pe ușă.

— Da, draga mea, îl văd.

Micuța voia numai să ia o bucată de prăjitură pentru Lorentz și pentru ea, și să se întoarcă pe deal cu schiurile.

— Mulțumesc mamă... ești grozav de bună.

Și cu o bucată de pîine în fiecare mîna, se repede afară, roșie și înviorată de frig.

De-ar putea fi și Per atît de roșu în obraz și de s-ar putea simți atît de bine ! Dar dacă într-o zi li se părea, în sfîrșit, că-i e mai bine, a doua zi era iarăși agitat și arăta încă și mai rău ca înainte. Reîncepuse, după sfaturile medicului, cu arsenic și fier, avea aer și liniște... Oare nimic n-o să-i ajute ? Și în cîteva luni avea să se împlinească anul de cînd se aflau aci.

Și atunci ? Să rămîna aici încă o iarnă ? Să trăiești din mila oamenilor... O, Doamne ! Își clătină capul și suspină.

Dar Lovise trebuie să înceapă a merge la școală. „Trimite copiii la mine, pe tustrei“, scrisese mătușa din Bruseth. Da, mulțumesc. Dar înțelesul acestor cuvinte era limpede. Ea îi voia pentru totdeauna.

Să-și piardă copiii ? Să-și dea copiii ? Oare avea să vină o zi cînd va fi nevoită să facă așa ceva ?

Totuși la școală trebuiau trimiși. Trebuiau să învețe ceva, pentru ca ajunși mari să poată sta pe picioarele lor. Și dacă ei, părinții, nu le puteau înlesni învățătura, atunci nu aveau nici un drept să-i păstreze.

Merle cosea, cosea și din cînd în cînd înălța capul, iar soarele îi cădea pe față.

Oh, cum se împurpura zăpada sub șuvoiul ăsta de soare roșu ! În asemenea clipe chiar și grijile ți se păreau mai ușor de îndurat. Avea impresia că și în cugetul ei sînt ghețuri care se topesc.

La vioară, Lovise făcea progrese. De ce n-ar avea parte copila asta de succesele la care mama ei visase în zadar ?

În vestibul răsunară pași repeziți ; Merle tresări și se neliniști. Era furios, sau disperat ? Sau îl durea iarăși capul ? Ușa se deschise.

— Merle, am găsit. Afurisit să fiu, nevastă, dacă n-am găsit.

Se ridică încet din scaunul ei, dar recăzu la loc cu ochii ațintiți asupra lui.

— Am găsit, Merle. Cum naiba de nu mi-a dat prin minte mai curînd ! E simplu ca bună ziua. Umbla îngîndurat prin odaie, cu mîinile în buzunar și fluiera.

— Ce este, Per ?

— Stăteam și tăiam lemne. În capul meu mișunau milioane de secerători ; toată iarba se grămădea pe foarfeci. Îmi curgeau sudori reci pe obraz... era cît pe ce să las totul dracului... Și atunci... așa deodată, a venit. Ideea... o idee de oțel. E salvarea, Merle, salvarea.

— Haide, vorbește, ca să înțeleg și eu ceva.

— Draga mea, un mic ștergător mobil, de oțel, fixat pe foarfeci și e destul... El o să înlăture iarba și o să curețe tot. La naiba ! Și un copil pricepe așa ceva. Da, da, nevastă, acum vor veni alte timpuri.

Merle dădu drumul pantalonașului și-și lăsă mîinile în poală.

— Am să aduc mașina aici, Merle. E un fleac să forjezi ștergătoarele astea și să le fixezi. În fierăria de aici le fac într-o zi.

— Da !? Bine, încearcă. Dar nu crezi c-o să pierzi și bruma de sănătate pe care ai agonisit-o ?

— N-o să mă însănătoșesc niciodată, Merle, atît timp cît mașina asta îmi stă pe cap, pendulînd între eșec și succes mondial. Îmi apasă creierii ca o bucată de plumb ; îmi e cu neputință să dorm cîmsecade înainte de a scăpa de povara asta. O, Doamne... de-ai veni într-o zi alte vremuri și pentru noi ! Sănătate ! Ți dai seama cum m-aș mai însănătoși atunci !

De data asta se lăsă îmbrățișată. Dar după ce e ieși, ea rămase în scaun, privind la soarele de pe crestele înzăpezite pînă ce ochii i se umeziră și respirația i se îngreueie.

Opt zile mai tîrziu, Musin, șargul, trăgea în curte o ladă mare în timp ce soarele ardea peste acoperișurile albe ale caselor. Chiar în aceeași zi se putu auzi din fierărie ciocănindu-se și pilindu-se.

Ce importanță mai puteau avea încă cîteva nopți nedormite ? Nu este vorba numai de încordare... căci de data asta reușita e sigură. Ci de vise. Și amîndoi visează. Vor răscumpăra Lorengul, vor hoinări iară prin odăile mari și luminoase ; vor fi fericiți, viața, liniștită. Toate aceste zile n-au fost decît un coșmar. Vor redeveni tineri, vor zbura pe schiuri, vor face o petrecere în doi, bînd șampanie și privindu-se îndrăgostiți. Și așa mereu.

— Noapte bună, Merle.

— Noapte bună, Per. Somn ușor.

Zi de zi se aude bocănind dinspre fierărie.

Cîteva ani mai înainte, treaba asta ar fi fost gata în două zile. Dar acum, după o jumătate de oră, e obosit. Să-ți concentrezi toată puterea spiritului pe un singur punct, atunci cînd creierul este obișnuit să fantazeze la întîmplare, asta este istovitor. Și cînd desco-

peri un defect acolo unde crezi că e totul gata, nu ai la îndemână un mecanic și nu poți turna piesa, trebuie s-o forjezi cu propriile tale mâini și cu scule proaste.

Dar ce importă?

Impuse creierului său o disciplină, își refuză orice gând ce-i putea abate atenția. Trase perdele groase pe toate ferestrele conștiinței sale... Nu mai exista pentru el decît mașina. După ce lucra o jumătate de oră, se întorcea în casă, se întindea pe pat și se odihnea; îi era destul numai să închidă ochii și se odihnea. Era o nouă disciplină: își făurea o noapte pentru ca să-și economisească puterile de care avea nevoie a doua zi, pentru repriza următoare.

Dar Merle, era neliniștită? În orice caz, nu scotea o vorbă despre lucrul cu care se îndeletnicea el. Nu era oare destul de agitat și așa? Și cînd se arăta nerăbdător cu copiii, nu-l mai privea cu reproș. Acum, ea și copiii puteau foarte bine să rabde... mult nu mai aveau de așteptat.

Oamenii îi zăreau plimbîndu-se în serile senine, cu clar de lună, după ce copiii erau culcați. Vorbeau tare, adesea rîdeau, se țineau de talie și îngînau cîte un cîntec. Cînd oamenii care treceau pe drum auzeau rîsetele și cînteculele, gîndeau: sau sînt niște bețivani, sau sînt cei doi de la casa căpitanului.

Zilele se făceau mai luminoase, se apropia primăvara...

La expoziția agricolă de la Hamar, cînd fu cercetată mașina, se băgă de seamă că există o concurență americană, o secerătoare mai bună. Surpriza fu mare. Căci chiar dacă nu era vorba de o hoție în toată legea, nici menii nu se îndoia că ideea îi fusese dată americanului de mașina lui Per. Era bazată pe aceleași principii.

dar cu unele neînsemnate îmbunătățiri, încît era îndoielnic că s-ar fi putut obține ceva cu un proces. Și în afară de asta, nu e ușor să porți un proces cu o bogată firmă americană, cînd n-ai nici un ban.

În această întrecere mondială pentru cea mai bună secerătoare, Per fusese pe punctul de a învinge. Un altul îi sărise în spinare și în ultimul moment făcuse un salt care îl plasase înainte și cîștigase.

Lumea nu cere dreptate, ci rezultate.

Nu folosește la nimic să întemeiezi o societate pe acțiuni pentru a exploata o mașină, cînd există o alta mai bună.

Oțelul se folosisese de Per ca de-o trambulină. Dar izbînda fusese hărăzită altuia.

V

Cel ce coborîse în stația din capătul văii pe o zi călduroasă de iulie, era tînărul comerciant Uthoug, reprezentantul șeviotiei englezești. Se opri o clipă și privi în jurul lui. Splendidă natură ! Va să zică așa arată valea în care sora lui locuia de mai bine de un an. Minunat aer și cu toate acestea cumnatul său se simțea la fel de rău. Da, așa era. Tînărul domn, atît de bine îmbrăcat, se interesă de drumul spre Raastad și porni pe jos. Vroia să-i ia prin surprindere. La Ringeby avusese loc un consiliu de familie și se căzuse de acord că trebuia luată o hotărîre în privința acestui menaj căruia soarta îi era atît de potrivnică.

Cînd părăsi drumul mare pentru a coti spre Raastad, zări un bărbat cu mînele suflecate care căra pietre cu roaba. Cum ? I se părea... nu cumva îl înșelau ochii ? Nu, era Per Holm. Per aduna pietre și le transporta cu

atîta însuflețire de parcă i-ar fi fost plătit fiecare pas. Dar reprezentantul șeviotului nu era omul care să se împiedice în văicăreli și compătimiri.

— Allo ! strigă el. Binecuvîntată fie-ți munca ! După cîte văd, ai devenit agricultor.

Per se îndreptă din șale, cu un gest involuntar își șterse mîinile de pantaloni și se apropie. Reprezentantul își spuse : „Doamne, ce-a mai îmbătrînit !“ Dar tare, zise :

— Ești de nerecunoscut, ai o mină superbă.

Merle îi zărise de la fereastra bucătăriei.

— Ia te uită cine a venit ! strigă ea repezindu-se afară. Trecuse atîta vreme de cînd nu mai văzuse pe careva dintre ai săi că se pierdu cu firea de-a binelea, și se agăță numaidecît de gîtul fratelui său.

Nu, Uthoug-junior nu venea cu văicăreli și compătimiri ; avea în valiză o sticlă bună, de vin roșu, din care turnă la masă tuturor, pe rînd ; ridică paharul, vorbi de teatru și de varietei, imită actori la modă și-i făcu pe cei doi bieți comeseni ai săi să rîdă. Aveau și nevoie de așa ceva ! Ei, Doamne, cît de bine știa el ce le lipsea !

Și mai știa că și Merle și Per stăteau ca pe cărbuni aprinși așteptînd să afle ce soartă li se hărăzise. Fusese destul de obositor și de trist traiul aici și cu toate acestea mai sperau încă să poată rămîne. Dacă li se retrăgea ajutorul nu mai puteau nici să rămînă și, de altfel, nici să plece. Și atunci ce era de făcut ? Era oare de mirare că se simțeau atît de neliniștiți ?

După masă, Uthoug îl luă pe Per să facă o plimbare. Merle, rămasă acasă, se învîrtea neliniștită. Înțelegea că li se hotăra soarta.

Apoi ei se întoarseră. Și să vezi și să nu crezi ! Rîdeau amîndoi.

Fratele le ură noapte bună, își sărută sora pe frunte, o bătut ușurel cu palma pe obraz, totul cu cea mai mare afecțiune. Ea îl urmă în odaia lui și grozav ar mai fi vrut să rămână puțin cu el să i se destăinuie, dar simțea că Per avea ceva pe suflet și că abia aștepta să fie singuri ca să poată vorbi.

— Atunci bună seara, Carsten, îi spuse fratelui său și coborî.

În sfârșit, Per și cu ea se așezară de-o parte și de alta a mesei sale de lucru de lângă fereastră.

— Ei ? întrebă ea.

— Uite, Merle... Dacă avem curajul să trăim, trebuie să privim lucrurile în față, așa cum sînt.

— Bine, bine, dar spune-mi...

— Și lucrurile stau așa : cu sănătatea mea n-aș putea ocupa nicio slujbă. Nu pot. Așa că putem tot atît de bine să rămînem aici sau să plecăm aiurea.

— Da, dar putem noi rămîne aici, Per ?

— Dacă tu vrei să rămii împreună cu un nevolnic ca mine... e și asta o întrebare !

— Răspunde-mi dacă putem rămîne aici.

— Da, dar trebuie să ne fie clar că vor trece poate mulți ani, Merle, înainte de a fi în stare să muncesc. Și să trăiesc din mila oamenilor atîția ani, asta n-aș răbda.

— Dar de ce să ne apucăm atunci, Per ? Nu sînt în stare să cîștig nici măcar un ban.

— În tot cazul eu pot să încerc, spuse el privind pe fereastră.

— Tu... nu, Per. Știi bine că, chiar dacă ți s-ar da să lucrezi niște desene, ochii nu ți-ar îngădui-o...

— Pot să fiu fierar, spuse el.

Se lăsă tăcere. Era ceva de necrezut. Ea îl privi. Oare inginerul care făcuse marile lucrări de la prima

cataractă, avea să devină un fierar de sat ? Se gîndea el serios la așa ceva ?

Oftă. Dar nu voia să-l descurajeze. În sfîrșit, rosti cu greu :

— Da, ar putea fi un fel de a-ți trece vremea. Poate că în felul ăsta ai să te obișnuiești iar să dormi. Se întoarse spre fereastră cu buzele strînse.

— În cazul ăsta, Merle, nu putem continua să locuim în casa asta. De altfel ce să facem cu hardughia asta mare, cînd n-ai nici măcar o fată în casă ?

— Cunoști tu pe aici vreo casă mai mică în care am putea locui ?

— Există una de vînzare... cu cîteva prăjini de pămînt. De-am avea o vacă și un porc... și cîteva găini... și dacă am recolta cîteva saci de grîu pe an... și dacă aș mai putea cîștiga cîte ceva și cu fierăria, am scăpa de cerșetorie. E o trebușoară la care m-aș înhăma. Ar fi și un bun leac pentru mine să mă ocup de așa ceva. Cum ți se pare ?

Ea nu răspunse ; ochii îi erau fixați mereu pe fereastră.

— Însă în ce te privește, Merle, dacă vrei să împarți cu mine o asemenea viață, asta este o altă chestiune. Eu am crescut într-o colibă... pentru mine nu-i o nenorocire atît de mare. Dar tu ! La drept vorbind, Merle, nu cred că ai să accepți așa ceva. Vocea începu să-i tremure, își strînse buzele și nu mai îndrăzni s-o privească în față.

Se făcu tăcere. Apoi ea spuse :

— Dar bani ca să cumpărăm casa aceea, Per ?

— Fratele tău vrea să mă ajute cu un împrumut. Dar încă o dată, îți spun, Merle, aș socoti foarte firesc ca tu să preferi să pleci la matusa din Bruseth. Cred că pe tine și pe copii v-ar primi.

După un moment ea spuse :

— Da, de-ar avea casa două odăi cumsecade, s-ar putea aranja. Și tu ai dreptate, ne va fi mult mai ușor.

Era rîndul lui să tacă, gîtit de emoție. Pricepu că pentru dînsa era de la sine înțeles că nu se vor despărți. Dar el avea nevoie de un oarecare răgaz pentru a merge mai departe.

Merle sta cu fața spre el, dar cu ochii mereu întorși spre fereastră. Încă mai avea sprîncenele acelea frumoase și întunecate, dar fața îi era îmbătrînită și palidă, iar în păr i se iviseră şuvițe cărunte.

În sfîrșit, el zise :

— Apoi sînt copiii, Merle.

— Da, copiii... ce-i cu ei ? întrebă ea tresărind. Venise oare clipa aceea de care se temea de atîta vreme ?

— Ne-au trimis vorbă din Bruseth, dacă n-am putea-o trimite pe Lovise.

— Nu ! se repezi Merle. Nu, Per. Ai refuzat și tu, nu-i așa ? Nu-i așa că nu vrei ! Știi bine de ce vrea s-o ia.

— Știu, admise el dînd din cap. Dar ar mai fi de știut ceva : dacă ținînd seama de interesul Lovisei, mai avem într-adevăr dreptul să spunem nu.

— Per, gemu ea, ridicîndu-se și frîngîndu-și mîinile. Nu trebuie să-mi ceri așa ceva. De altfel nici tu nu vrei. N-am ajuns chiar atît de departe ca să începem să... ăsta nu e un dar de făcut... Nu, nu, nu ! gemu ea. Asta n-am s-o fac, m-auzi ?

— Cum vrei tu, Merle, spuse el, ridicîndu-se și silindu-se să fie calm. Pînă mîine cînd pleacă el, ne mai putem gîndi. Dar una e să te gîndești la noi și alta este să te gîndești că pentru biata Lovise nu e de loc vorba de un fleac.

A doua zi dimineață, cînd sosi vremea să scoale copiii, Merle și Per intrară la ei împreună. Rămaseră în picioare, lîngă patul Lovisei. Aici, la munte, fetița mai crescuse. Părul blond îi cădea pe obraji, nasul îi era înfundat în pernă. Dormea fără griji. Își închipuia, desigur, că era acasă lîngă mama și lîngă tatăl ei, locul cel mai sigur din lume.

— Lovise, spuse Merle atingînd-o, trebuie să te scoli.

Încă amețită de somn, copila se ridică și-și privi părinții mirată. Ce se întîmpla ?

— Trebuie să te grăbești și să fii gata, spuse Per. Știi, pleci cu unchiul Carsten în vizită la mătușa Marit, la Bruseth.

Fetița se trezi pe dată și sări zorită. Dar în același timp, ceva pe fața părinților ei îi domoli bucuria.

Toată dimineața, cei trei copii sușotiră într-una. Cei doi mai mici priveau cu ochi mari la aceea care trebuia să plece. Lorentz îi dăruî căluțul lui, Asta, ultima ei păpușă. Merle umbla de colo-colo, vroia să-i facă să creadă că Lovise pleca doar pentru o scurtă vizită și că avea să se întoarcă repede.

Pe la amiază, un geamantan mic era gata împachetat pentru ea ; îmbrăcată în rochia cea mai bună, Lovise alerga prin curte luîndu-și rămas bun de la toți ; mai ales nu voia să uite de cosași pe care îi ajutase la căratul fînului.

În sfîrșit, merse de-l căută pe Musin, calul cel sur, priponit în spatele fierăriei. Calul se freca de taluz, dar de îndată înălță capul și o privi. Ea smulse o mîină de iarbă și i-o întinse și după ce el o mîncă, îl mîngîie pe bot, ba chiar i se agăță de gît.

— Am să scriu ! îi zise ea, vorbind așa, în general, cînd îl părăsi. Apoi reintră în ogradă.

Cînd trenul se puse în mișcare, Lovise și Uthoug-junior le făcură semn cu mîna, fiecare de la cîte o fereastră a vagonului.

Merle și Per rămaseră locului ținîndu-i de mînă pe cei doi mai mici. Mai zăriră o mînuță care le flutura o batistă. Apoi ultimul vagon dispăru și în urma lui nu mai fu decît zgomot și fum.

Cei patru nu se clintiră, doar se strînseră mai tare unul lîngă altul.

VI

Ceva mai sus de șosea se afla o căsuță cu un rînd de trei ferestre mici la etaj, cu un staul într-o parte și cu o mică fierărie de cealaltă parte. Dacă pe hoaga fierăriei iese fum, oamenii spun : „Apoi azi, inginerul se simte destul de bine de poate mînuî cio-canul. Dacă ai ceva de dres, apoi du-te la el, că nu-ți ia mai scump ca Jörn de la Lia.“

Merle și Per locuiau aici de cîtiva ani ; în timp ce ea mai căta pe fața lui semnul unei schimbări în bine, el nu mai avea nici o nădejde. Chiar dacă scăpase de durerile de cap, îl durea totuși ba una, ba alta, dar despre asta nici nu mai vorbea. Își privea soția și-și spunea : „Începe într-adevăr să se schimbe și asta din vina ta. Zi și noapte te-ai jeluî numai de propria ta nenorocire. E timpul să încerci să îndrepti ce ai făcut.“ Începu atunci să facă un efort și să tacă, să sufere în tăcere, ba chiar să rîdă cînd de fapt îi venea să urle. Mai ales la început, îi fu destul de greu, în schimb de cîte ori izbutea să se stăpînească încerca o mulțumire care de fiecare dată îl făcea mai tare.

În felul acesta învăță să-și privească soarta cu mai multă liniște. Căpătă o mai bună dispoziție. Ca și cum s-ar fi ridicat în fața nenorocirii însăși, și i-ar fi spus : „Da, știu că sînt fără apărare și că mă poți azvîrli într-o prăpastie încă și mai adîncă. Dar nu mă poți împiedica să rîd.“

Cît de ușor devenea totul, acum cînd nu se mai aștepta la nimic bun și nu mai cerea nimic de la nimeni, nici în cer, nici pe pămînt ! Cînd era obosit de munca la fierărie, era pentru el o bucurie să-i poată spune soției :

— Nu, Merle, ți-am mai spus că n-ai voie să cari apă... ia dă-mi găleata !

— Tu... te crezi mai tare ca mine ?

— Ei, drace, doar sînt bărbat. Du-te la bucătărie, acolo e locul femeilor.

Căra apă, se simțea mai senin, chiar dacă amenința să se frîngă din șale. Se întîmpla uneori să spună :

— Într-adevăr, azi mă simt foarte leneș, Merle. Iartă-mă, dar mă duc să mă întind nițel. Și ea îl înțelegea. Știa atunci că-l torturau durerile lui de cap și că el vorbea de lene numai pentru ca s-o cruțe.

Aveau vacă, porc, cîteva găini. Nu era desigur atît de grozav ca la Loreng, nu, dar își datorau totul. Anul din urmă obținuseră destui cartofi ca să vîndă două tone. Ouă nu mai cumpărau... vindeau. El le ducea negustorului care i le lua la prețul zilei și-i dădea în schimb una sau alta. Și pentru ce n-ar fi făcut-o ? Oare Merle se socotea prea mîndră ca să spele, să curețe și să gătească ? Adevărat, odinioară trăiseră altfel, dar numai ea mai visa uneori că timpurile alea s-ar mai putea întoarce. Fuseseră azvîrliți pe un țarm pustiu și ei trebuiau să încerce să rabde pe cît puteau mai bine zilele cenușii.

Se întâmpla ca noua secerătoare americană să-i fie adusă la reparat de către vreun fermier.

De fiecare dată Per își strîngea buzele într-un fel ciudat. Se uita la ea o clipă și rumega un gând. Acela care i-o furase și o îmbunătățise c-o nimica toată, azi era milionar.

Trebuia să facă un mic efort ca să se apuce de treabă, dar își pleca încet capul și o făcea. Biata Merle, cam avea nevoie de o pereche de ghete.

Din cînd în cînd, mai lăsa nicovala și întunericul fierăriei și ieșea în ușă să mai tragă aer în piept ; și aici îl întâmpina ziua, ziua mare, vastă și deșartă.

Un om cu ciocan de fierar în mîină se uită fără să vrea spre cer. E un obicei moștenit de la marele lui străbun, acela care a dăruit oamenilor focul și gîndirea și i-a învățat să se răzvrătească împotriva lui Dumnezeu.

Per privea cerul și norii care goneau într-un tumult fără rost. Răzvrătire împotriva cuiva de colo de sus ? Dar cerul e gol. Nu e nimeni împotriva căruia să te revolți.

Dar atunci, toată nedreptatea ?... Cine va ține într-o zi judecata cea mare ?

Da, cine ? Nimeni.

Cum ? Milioanele de martiri de tot felul care au murit în cele mai feroase torturi, nevinovați ca pruncii noi născuți... Nu e nimeni care să le facă dreptate într-o zi ?

Nu.

Dar atunci trebuie să fie o întreagă lume de nedreptăți ale căror suflete răătăcesc fără de odihnă pentru că au murit copleșiți de o ocară nemeritată, pentru că au fost înfrinți într-o luptă în care dreptatea era de partea lor, pentru că au suferit și au combătut pentru adevăr, dar au pierit căci minciuna a

fost mai tare. Adevăr ? Dreptate ? Nu există aşadar nimeni care să dea într-o zi morţilor linişte şi să facă ordine ? Nimeni ?

Nimeni.

Lumea îşi urmează drumul ei. Destinul este orb şi Dumnezeu surîde cînd Satan se dezlănţuie asupra lui Iov.

Taci şi vezi-ţi de ciocanul tău, nărodule ! În ziua cînd va exista o conştiinţă universală, ai să mori de groază. Aminteşte-ţi că eşti un animal vertebrat şi că numai din greşeală ai căpătat un suflet.

Cling, clang ! Pe nicovală ţîşnesc scînteii. Rabdă viaţa aşa cum e.

Dar începea să-şi facă loc în el nevoia de a fi alături de toţi aceşti nenorociţi pe care soarta îi lovise orbeşte, de a-i aduna, nu ca să se jeluiască împreună, ci ca să biruie laolaltă. Nu ca să se răzbune, ci ca să înalţe o cîntare. Priveşte, eternă atotputernicie, cum ştim noi răzbuna cruzimea ta... Cu o laudă a vieţii... Iată şi de ce sîntem mai divini decît tine.

Un templu, un templu pentru spiritul uman înfometat de eternitate, nu pentru a urla rugăciuni, ci pentru a înălţa un imn generos. Face-se-va aceasta... Înălţa-se-va acest templu vreodată ?

Într-o seară, Per veni de la poştă foarte bine dispus.

— Măi, nevastă, am primit o scrisoare de la văduva din Bruseth.

Merle aruncă o privire asupra lui Lorentz care fără să vrea se apropiase de ea şi se uita la tatăl lui.

— Îi merge bine Lovisci ? întrebă ea.

— Citeşte şi tu.

Merle o parcurse la repezeală şi iar privi către Lorentz.

După ce copiii se culcară, părinţii rămaseră şi vorbiră cu voce scăzută.

Și Merle trebuî să recunoască că bărbatul ei avea dreptate. N-ar fi fost egoist din partea lor să rețină băiatul, cînd el ar fi putut deveni moștenitorul de la Bruseth ?

Să rămîină aici, să învețe de la taică-su meseria de fierar ? Timpul fierarilor a trecut. Fabricile fac totul.

Ce școală putea urma el aici ? Văduva de la Bruseth făgăduia să-l țină la studii. Așa că sorții fură aruncați și pentru el.

Dar cînd îl însoțiră la gară, mama trebui să-și ascundă tot timpul fața în batistă.

Cînd se întoarseră acasă, ea căzu la pat ; iar Per umbla fredonînd, să-i pregătească și să-i ofere ceva bun.

— Nu înțeleg cum de iei asta așa de ușor, izbucni ea.

— A, nu, spuse el și avu un rîs cam ciudat. Ar fi prea multe de spus în privința asta.

Dar ziua următoare fu rîndul lui Per să tacă și să spună că îi e lene. Merle îl privi și-i mîngîie fruntea.

Și timpul trecea. Se străduiau într-una să se descurce, fără ajutorul cuiva și erau mulțumiți de cum trăiau. Cînd se înființă lăptăria, el cîștigă bani buni mîntînd mașinile și nu socotea nedemn de el să ascută un burghiu pentru muncitorii de la drumuri. Adesea era văzut coborînd la negustorul din sat, în bluză și cu sacul în spate. Umbla cu capul sus ; barba, tunsă scurt, era albă și strălucitoare ; era tras la față ca oamenii care dorm rău, dar pasul îi era ușor și încă mai știa glumi cu fetișcanele.

Peste vară puteau fi văzuți, bărbatul și femeia, încuind casa și urcînd în pădure, cu micuța Asta între ei, încărcăți cu un sac și cu un ibric. Trebuiau și ei să-și îmbroscăteze amintirile făcînd cafea în aer liber.

Toamna, eînd ogoarele îngălbeneau pe povîrnişuri, se aurea şi micul petec de pămînt al lui Merle şi Per. Cam pierduseră simţul dimensiunilor. O baniţă de grîu le era prea mult. De scoteau doi saci de cartofi mai puţin decît s-ar fi aşteptat, se socoteau loviţi greu. De-seori însă femeile de prin vecini veneau la Merle să vadă cît de curată şi de îngrijită era căsuţa şi cu toate că nu avea pe nimeni s-o ajute, mai găsea totuşi timp să înveţe fetele de ţărani să gătească şi să coasă.

Dar căpătase un obicei. Rămînea vreme îndelungată la fereastră, privind într-acolo unde munţii închideau valea. De parcă în fiecă clipă ar fi aşteptat să apară un trimis care să le aducă o veste bună. Să privească şi să aştepte era un fel de duminică.

Şi timpul trecea.

VII

„Dragă Klaus !

Dacă îţi scriu pentru a-ţi povesti ceea ce mi s-a întîmplat de curînd, o fac în speranţa că ar putea fi o consolare şi pentru tine. Căci, dragul meu, am descoperit că durerea poate fi biruită, dacă înveţi s-o priveşti cu propriii tăi ochi şi nu cu ai altora.

Mulţi vor spune că am căzut din ce în ce mai jos şi că nu trebuie să fii ipocrit şi să simulez că iubesc suferinţa. Dimpotrivă... ea face rău. Nu înnobilează. Te înăspreşte, aşară doar dacă este atît de mare încît copleşeşte totul. Am fost odinioară inginer la prima cataractă... acum sînt fierar într-o vale de munte... Şi asta doare. Mă lipsesc de orice lectură, din pricina ochilor mei bolnavi, şi de orice contact cu oamenii pe care

ni-i dorim pentru că aceștia nu sînt aici. Și asta doare, chiar dacă te obișnuiești... În orice caz nu e plăcut. De multe ori, prăvălit pe povîrnișul durerii, am crezut că am ajuns, în sfîrșit, la poalele lui. Dar nu mă așlam decît pe una din treptele sale. Fundul prăpastiei era încă și mai jos. Lucrezi, chiar dacă capul e gata să plesnească, economisești pînă la un capăt de chibrit și cu toate astea, pînea pe care o mănînci are adesea gustul pomenii. Asta doare. Nu mai sperî ca într-o zi să-ți fie mai bine, nu, nu mai sperî nimic, nu mai vi-sezi, nu mai ai nici o credință și nici o iluzie... Ajuns-ai în sfîrșit la capăt ? Nu, pe fundul ființei tale a mai rămas ceva. Ceva cu adevărat prețios. Mă întrebi ce anume ? Tocmai despre asta vreau să-ți povestesc.

Ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat tocmai într-un moment cînd viața noastră începuse să se mai însenineze puțin. De cîtva timp mă simțeam mai bine ; lucram la o nouă grapă (oțelul, oțelul nu te lasă niciodată în pace !) și tu știi cîte posibilități se întrezăresc în spatele unei asemenea lucrări. Merle lupta cu mai mult curaj. Da, ce zici tu de asemenea femeie, care de bună voie a luat asupra-și crucea, urmînd un om distrus ? Sper că vei întîlni și tu o dată o femeie ca ea. E adevărat, încărunește. A căpătat riduri. Spatele nu-i mai este atît de drept, mîinile îi sînt roșii și crăpate. Dar în ochii mei toate astea au căpătat o frumusețe și un suflet pentru că știu că fiecare zbîrcitură este o urmă lăsată de cine știe ce nouă nenorocire care ne-a lovit pe amîndoi. Dacă surîde într-o zi, surîsul îi este mai țeapăn, mai trist, dar el îmi amintește de asemenea de ceasurile în care am înfruntat laolaltă toate încercările pe care ni le-a hărăzit cerul și pămîntul. Ea este astăzi așa cum au făcut-o jeri-

cirea și suferința noastră. Lumea o găsește poate îmbătrînită, eu o găsesc mai frumoasă.

Ajung, în sfîrșit, și la ceea ce voiam să-ți povestesc. Înțelegi foarte bine că nu ne-a fost de loc ușor să ne despărțim de cei doi copii și dacă în scrisorile lor cer stăruitor să se întoarcă acasă, asta nu-i nici o mîngîiere. Ne rămăsese o fetiță, micuța Asta, care tocmai împlinise cinci ani. Pe ea s-o fi văzut! După ce ai fost adesea cu nervii zdruncinați, un tată nedrept față de cei doi copii mai mari, apoi încerci să faci orice pentru acela care îți rămîne. Asta — nu-i oare un nume frumos? Inchipuiește-ți o ființă mică, arsă de soare, cu părul negru și sprîncenele frumoase ale mamei-si, întotdeauna foarte ocupată să se joace cu păpușile, să care lemne în casă, să facă prăjiturile pentru tata atunci cînd mama coace pîine pentru toată casa, să vorbească cu păsările de pe acoperiș și să cînte nu importă ce numai pentru că i s-a înfiripat în minte o melodie. Cînd mama spală podelele, fata ia o cîrpuliță și mînjește un scaun; dacă se murdărește și capătă o palmă, o clipă țipă, apoi iese afară și cîntă pînă se liniștește. De stai să lucrezi în fierărie, auzi niște pași mici: «Tată, hai acasă, la masă». Și o mînuță te apucă și te conduce spre ușă. «Tată, îmi faci tu baie diseară? Uite ștergarul, tată». Și dacă la masă nu sînt decît cartofi și lapte, ea mîncîncă cu aceeași nutrișoară de parcă ar fi vorba de un ospaț. «Nu-i așa, tată, că ție îți plac cel mai mult laptele și cartofii?» Și se strîmbă, încîntată să pună întrebări. Noaptea dormea într-o ladă la picioarele patului nostru, și adesea, cînd nu puteam dormi, mă calma răsufarea ei ușoară și liniștită; de parcă m-ar fi luat de mîină cu mîna ei mică să mă conducă în ținuturile somnului, frumosului și divinului somn.

Și acum când ajung la ceea ce s-a întâmplat, îmi vine greu să scriu... Mîna începe să-mi tremure. Dar gîndul meu era să-ți arăt că și tu ți-ai putea găsi o consolare, așa cum am sfîrșit prin a găsi noi înșine, Merle și cu mine.

Aveam ca vecin un tinichigiu cu nevastă-sa, oameni săraci ca și noi. De îndată ce-am sosit aici, m-am dus să stau nițel de vorbă cu dînsul. Bietul de el ! Era atît de mic și de palid ! Trebăluia cu acizii lui și de bine și de rău, lîpea și cositorea. «Ce postești ?» mă întrebă el privindu-mă pieziș. Și cînd am plecat am auzit cum își încuia ușa. Doamne, oare se temea de o concurență între noi, pentru pîinea cea de toate zilele ? Nevastă-sa, numai piele și oase, era cu toate acestea foarte autoritară ; și își ispășise de curînd o pedeapsă fiindcă ajutase o fetișcană să lepede.

Într-o duminică dimineată, priveam niște meri înfloriți din mica lui grădină. Unul dintre ei era atît de aproape de gardul ce ne desparte că o creangă atîrna la mine. Am dat s-o aplec să-i miros mai bine parfumul. «Șo pe el !» aud eu deodată și cîinele lup al tinichigiuului țîșni gata să mă înșface de beregată. Am avut noroc că l-am prins de zgardă înainte ca să-mi poată face ceva și l-am dus stăpînului spunîndu-i : «Dacă se mai întîmplă o dată te dau pe mîna primarului.» Ei, atunci să vezi istorie ! Ce și-a mai dat drumul ! Atunci mi-a fost dat să aflu și eu cine eram. «Ține-ți fleanca, calic afulisit ! îmi asvîrli el vînturîndu-și brațele. Ai venit aici să iei pîinea de la gura unor meseriași cinștiți ! ?» Și cred că umbla să caute un cuțit sau ceva cu care să-mi dea în cap. A trebuit să rîd. Era o scenă grozavă : două mari puteri în concurență mondială.

Două zile mai tîrziu, mă aflu în fierărie, cînd aud pe soția mea scoțînd un țipăt. Mă reped să ies. Ce se

Întîmplase ? Merle era lîngă gard și în aceeași clipă o văzui pe Asta sub trupul mare al fiarei.

Și atunci... Merle mi-a povestit mai pe urmă că eu am fost acela care am smuls animalului îndîrjit pachetul acela de carne neînsuflită, și am dus fetița în casă.

E bine să chemi un medic, dar oricît de bine ar coase el gîtul sfișiat al unui copil, nu trebuie să crezi că asta-poate fi de prea mare folos.

Dar era o mamă care nu voia să-l lase să plece... care gema, se ruga, se agăța de el, implorîndu-l să mai încerce încă. Și cînd, în sfîrșit, fu plecat, ea voia să-l aducă înapoi, se tăvălea pe podea, își smulgea părul, și nu voia cu nici un preț să se împace cu adevărul.

Peste noapte, doi părinți rămaseră treji, privind prostiți. Mama nu se mai tînguia. Copilul zăcea întins, gătît în bainele cele mai frumoase. Tatăl, lîngă fereastră, privea afară. Era în mai, noaptea era cenușie.

Atunci am înțeles că fiecare mare suferință ne duce întotdeauna mai departe pe promontoriul existenței. Ajunsesem în punctul cel mai îndepărtat. De aici încolo, nu mai era nimic.

Și, dragă prietene... am descoperit că de-a lungul atîtor ani nenorocirea lucrase să făurească în mine un om în stare să facă față unei împrejurări sau alteia, că era în mine material pentru mai mulți inși și că în sfîrșit ei se desăvîrșiseră, puteau să se desprindă de ființa mea și să meargă fiecare pe drumul lui.

Am văzut un om alergînd în noapte și amenințînd cu pumnii cerul și pămîntul, un nebun care refuza să-și mai joace rolul în comedia asta, dînd buzna la vale, spre rîu.

Eu însă am rămas locului.

Și am văzut o altă jalnică făptură desprinzîndu-se din mine, un ascet, umil și palid, care își pleca încet capul sub bici și spunea : «Facă-se voia ta ! Domnul

a dat, Domnul a luat.» Tîrcolea prin noapte fînta asta jalnică și pieri.

Eu însă am rămas locului.

Eram singur pe promontoriul existenței ; stinse erau soarele și stelele ; deasupra mea, în jurul meu, în mine, pretutindeni : vidul glacial, absurdul.

Dar, vezi tu, abia atunci am descoperit că încă nu era sfîrșit totul. Mai era în mine o scînteie care nu vroia să se stingă și ea începu să strălucească de una singură. De parcă aș fi fost întors din drum și m-aș fi aflat în prima zi a existenței și voința eternității s-ar fi înălțat în mine și mi-ar fi poruncit : «Fii lumină !»

Voința asta, sporită încetul cu încetul, ea e aceea care mă făcu atît de puternic.

Începusem să simt o milă de nespus pentru toți oamenii de pe pămînt, dar sfîrșeam prin a mă simți mîndru de-a fi unul dintre ei.

Am înțeles că destinul orb poate să ne despoaie și să ne sfîșie și că totuși posedăm ceva pe care nimic în ceruri și pe pămînt nu ni-l poate răpi. Trupul nostru e condamnat să moară, spiritul să se stingă și totuși purtăm în noi scînteia eternității, ceea ce este, pentru Dumnezeu și univers, armonie și lumină.

Și am înțeles că ceea ce jînduisem înfometat în anii mei cei mai buni, nu erau nici știința, nici gloria, nici bogăția, că nu mai doream să fiu nici preot, nici mare creator și maestru al oțelului, ci să construiesc temple, dar nu case de rugăciuni, nici biserici, ca să aibe păcătoșii unde se tîngui, ci un templu al spiritului uman, al splendorii lui, în care să ne putem înălța sufletul ca un imn oferit cerului.

De văzut nu mai puteam vedea. La drept vorbind nu mai puteam nimic. Și totuși, stînd acolo, mi se părea că rămăsesem învingător.

Ce s-a întâmplat mai apoi? Ca de obicei, pe valea asta, toată primăvara fu o secetă cumplită. De pe ogoare, vîntul de la miază-noapte stîrnea nori gri de praf asupra întregului ținut și, cum se întâmpla adesea, dacă nu ploua, era de temut că avea să fie un an rău.

În sfîrșit, oamenii se apucaseră să semene, dar atunci veni un îngheț, după o lapoviță, și semănăturile înghețară. Vecinul meu, tinichigiul, avea și el un petec de ogor, dar acum trebuia din nou însămînțat și de unde să ia sămînță? Merse el din fermă în fermă, însă după povestea cu Asta, toată lumea îi era împotriva; nimeni nu vroia să-i împrumute și bani nu avea. Băiețandrii îl urmăreau cu fluierături și unii dintre vecinii noștri amenințau c-o să-l alunge din comună.

În noaptea următoare, cum nu puteam dormi, cînd ceasul bătuse ora două, mă sculai.

— Unde te duci? întrebă Merle.

— Vreau să văd dacă nu ne-a rămas o banuță de orz, am răspuns eu.

— Orz? Ce vrei să faci cu sămînța acum în toiul nopții?

— Vreau s-o semăn la spoitor, am zis eu, și cel mai bine e s-o fac acum, pentru ca nimeni să nu știe că eu am fost acela.

Ea se ridică în pernă și mă privi cu ochii mari.

— La spoitor?

— Da, am spus eu. N-o să avem nici o bucurie, dacă la vară ogorul o să-i rămînă în paragină.

— Per, unde te duci?

— Ai auzit doar. Și am plecat. Dar am înțeles că avea de gînd să se îmbrace și să vină după mine.

În timpul nopții plouase și cînd am ieșit aerul era ușor. Zorile erau încă învăluite într-o lumină cenușie,

doar norii purtați de vîntul dinspre miază-noapte erau
tiviți cu cîte o lucire gălbuie. Mestecenii abia înfrun-
ziseră. Coșofana și graurul se gîlceveau de zor, dar nu
se zărea nici țipenie de om, fermele dormeau, ținutul
dormea.

Am pus sămînța într-un coș, am sărit gardul veci-
nului și am început să samăn. La tinichigiu toată lumea
era culcată și dormea. Primarul luase cîinele și-l îm-
pușcase ; fără îndoială, bărbatul și nevasta visau numai
dușmani care le voiau răul.

Dragă prietene, nu știu dacă mai merită să pove-
tesc urmarca. Unul dăruiește un regat fără ca asta să-l
coste nimic, altul jertfește un pumn de semînțe și nu
e vorba numai că asta e tot ceea ce posedă el, dar gîn-
dește-te cîte lupte și emoții l-au costat pentru ca să
se înalțe la această formă de generozitate. Crezi că
asta nu înseamnă nimic ? În orice caz, eu n-am făcut-o
de dragul lui Cristos și a preceptului : «Iubiți-vă duș-
manii» ; nu, dar am stat pe propriile mele ruine și am
simțit o nesfîrșită răspundere. Omul trebuie să se înalțe
și să fie superior puterilor oarbe care îi cîrmuiesc viața;
chiar în nenorocire trebuie să vegheze ca ceea ce este
divin în el să nu moară ; era iar scînteia veșniciei din
mine care ardea și-mi poruncea : Fii lumină !

Și-mi era din ce în ce mai limpede că divinul în cer
și pe pămînt, omul însuși trebuie să-l creeze, în asta stă
triumful lui asupra atotputerniciei universului inert.
Și de aceea am semănat sămînța în ogorul dușmanu-
lui meu, pentru ca Dumnezeu să existe.

Ah, aș fi vrut ca tu să fi trăit această clipă. Văz-
duhul în jurul meu era plin de voci. De parcă ar fi
pășit alături de mine toți nefericiții pe care i-am văzut
și cunoscut ; deveneau din ce în ce mai numeroși ;

morții mi se alăturară și ei, încît furăm curînd o oaste a tuturor timpurilor. Lovise, surioara, era și ea, își cînta psalmul și unea toate vocile într-un cor, corul viilor și morților, corul umanității. Iată-ne, noi toți sîntem frații și surorile tale. Soarta ta este și a noastră. Legea unei lumi indiferente la soarta noastră, ne-a azvîrlit într-o viață pe care nu sîntem stăpîni, sîntem torturați de nedreptate, de boli și de necazuri, de foc și de sînge. Chiar și cei mai fericiți trebuie să moară. În propria lui casă, omul nu este decît un oaspete. Nu știe niciodată dacă mîine n-o să fie plecat. Și cu toate acestea, suride și rîde în fața destinului crud. În robia lui, a creat frumosul pe pămînt ; copleșit de chinuri a mai găsit destulă putere să-și trimeată raza în spațiul rece și gol și să-l însuflețească cu un Dumnezeu.

O, spirit uman, cît ești de minunat ! Cît de divin ești în esența ta ! Recoltezi moarte și drept răsplată semeni visul vieții eterne. Pentru a-ți răzbuna nenorocirea, populezi universul cu un Dumnezeu atotîubitor.

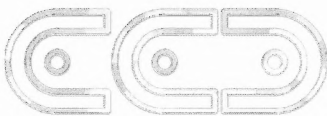
O, noi cei care am contribuit la crearea lui, țărîna sîntem, în întineric am dispărut ca flăcările care se sting... am plîns, am chiuit, am încercat plăcerea și groaza, dar fiecare din noi a sporit cu raza lui oceanul de lumină, de la negrul care a ridicat prima piatră funerară, pînă la geniul care înalță spre cer coloanele templului. Toți am pus umărul, de la biata mamă care se roagă deasupra leagănului, pînă la legiunile ale căror imnuri se înalță în spațiul imens.

Glorie ție, spirit uman ! Tu dai lumii un suflet, îi fixezi un țel, ești imnul care îl înalță pînă la armonie ; amintește-ți așadar cine ești, ridică-ți fruntea și fii mîndru în fața răului pe care îl înfrunți. Nenorocirea poate să te frîngă, moartea să te nimicească și cu toate acestea ești invincibil și etern.

Dragă prietene, iată ceea ce am simțit. Și după ce sămînța a fost semănată și m-am întors, soarele tocmai căta pe deasupra muntelui. Lîngă gard, sta Merle și mă privea. Asemeni femeilor din ținut, își trăsese marama peste frunte, în așa fel că fața îi era în umbră, dar îmi surîdea... ca și cum mama răvășită de durere se înălțase din oceanul ei de suferințe, pentru ca aici, în faptul zilei, să fie părtaşă la crearea lui Dumnezeu."

CUPRINS

Prefață	V
Tabel cronologic	XXXIX
<i>Fascinația minciunii</i>	1
<i>Foamea cea mare</i>	183

Scanare și prelucrare digitală

EM

de

Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

